

Irja Aro-Heinilä

Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria

Helsingin yliopisto

"Sinä olet viisas tyttö,
mutta Jumala on viisaampi"

Naisen kuva, roolit ja rooli-ihanteet Hilja Haahden
tuotannossa 1895–1966

Esitetään Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi yliopiston päärakennuksen pienessä juhlasalissa lauantaina 10. joulukuuta 2005 klo 10.00.

Kansikuva: Haahden mielestä köyhäkin oli rikas, jos kodissa oli lämpöä, onnea ja rakkautta. Myönteisen ilmapiirin luominen kuului naisen tehtäviin. Kodin henki näkyi erilaisissa juhlissa, erityisesti jouluna. Kannessa Hilja Haahden toimittaman *Kodin kynttilöiden* suojakansi vuodelta 1928. Kansi Martta Wendelin. Otavan kuva-arkisto.

Taitto: Merja-Leena ja Jarmo Määttä

ISBN 952-91-9638-5 (nid.)

ISBN 952-10-2823-8 (PDF)

Suomen ja Skandinavian kirkkohistoria

Helsingin yliopisto 2005

Helsinki

Sisällys

I JOHDANTO.....	10
A. Kotien kirjailija.....	10
B. Tutkimustehtävä.....	14
1. Tehtävänasettelu ja rajaukset.....	14
2. Lähteet ja aiempi tutkimus.....	19
C. Nuoruuden herätteet.....	25
1. Emansipatoriset vaikutteet ja perhekeskeisyys.....	25
2. Kirjallinen tausta.....	31
3. Uskonnollinen ilmapiiri.....	35
a. Huoneentaulun naisesta moraalireformiin.....	35
b. Vapaakirkollisuus vaikuttaa Haahteen.....	37
II NUOREN NAISEN KUVA (1895–1904).....	40
A. Naisen vastuu ja tehtävä.....	40
1. Kutsumus <i>Oraita</i> -runokirjassa 1895.....	40
2. Auttamisen ajatus ja yhteiskunnallinen äitiys.....	44
3. Vastuullisuus verkoston luomisessa.....	46
B. Naisen nöyryys ja siveys.....	51
1. Uskonnollinen murros.....	51
2. <i>Tuomenterttuja</i> -runokirja paljastaa uudet roolit (1899).....	54
a. Herran ase.....	54
b. Siskoksi moraalireformiin.....	58
3. Emansipaatio <i>Helvi</i> -romaanissa (1900).....	60
a. Nainen ulkomaiseen miesten työhön.....	60
b. Nuoren naisen rooli-ihanne.....	65
c. Sivistyneistönainen on valistaja.....	68
d. Ihannenaisen rooli murskaksi?.....	70
4. Dekadenssin vastustus.....	72
5. Naisellinen nationalismi ja eteeriset serafit.....	77
C. Peräänantamaton rehellisyys.....	83
1. <i>Israelin tyttäret</i> -romaanin vie erilaiseen maailmaan (1903).....	83
a. Aiheena juutalaisuus.....	83

	4
b. Vähemmistöön kuuluvan naisen rehellinen rooli.....	86
c. Korkeat eettiset ihanteet.....	89
2. Uuden ajan naiset.....	91

III NAISEN SEKSUAALISUUS JA AVIOLIITTO (1905–1916).....93

A. Naisen orastava vapaus vaakalaudalla.....	93
1. <i>Kesätoverit – Meren säveliä</i> varoittaa turmeluksesta (1905)..	93
a. Naisen varjelijan rooli.....	93
b. Houkuttavat naiset.....	96
c. Naisen kavennettu tila.....	100
2. <i>Kotkat</i> -romaani luotaa naisen identiteettiin (1907).....	102
a. <i>Kotkien</i> taustana rakkaus Krohniin.....	102
b. Elämä, toiveiden hautausmaa?.....	119
c. Luovuttamaton vapaus.....	121
d. Vapaan naisen rooli.....	122
B. Vaativa vakaumuksellisuus.....	125
1. Ei oikeutta avioeroon.....	125
2. Vastalause "turmiollisia hyökyaaltoja" vastaan.....	128
3. Hahti liittyy aikalaiskeskusteluun avioliittomoraalista.....	130

IV YHTEYTTÄETSIVÄ NAINEN (1917–1925).....136

A. Työläisnainen puurtaa kodin onneksi – <i>Ahertajat</i> (1918).....	136
1. Kauneuden sirpaleita keräävä nälkäinen varpunen.....	136
2. Koti ytimeksi.....	139
a. Työläisäidin rooli ja lapset.....	139
b. Perheenemännäisyys rooli-ihanteeksi.....	141
c. Uhat rooli-ihanteille.....	146
3. Siveellisen uudistumisen vaatimus.....	148
4. Nainen kansallisessa integraatiossa.....	151
B. Nainen on sitkeä ja kestävä.....	153
1. Taide puhtaaksi.....	153
2. <i>Todistaja</i> – sota naisen silmin (1921).....	156
3. Nainen sovittelijana.....	164
C. Nainen ylittää rajat – <i>Luvattu maa</i> (1925).....	167

	5
V OIKEUTTA NAISILLE (1926–1966).....	172
A. Naisen oikeus omaan ruumiiseen.....	172
B. Naisen hyvyys ja rohkeus luovat oikeudenmukaisuutta.....	179
C. Naisen uhrin hinta.....	181
D. Oikeus osaamiseen ja yhdenvertaisuuteen.....	190
E. Naisen oikeus olla uskonnollinen kirjailija 1950–1966.....	199
VI "HERRAN LIPUN ALLA"	216
LIITTEET.....	222
1. Hilja Hahti 1874–1966. Elämänvaiheet.....	222
2. Hilja Haahden kuva naisesta, roolit ja rooli-ihanteet.....	227
3. Hilja Haahden tuotannon naiskuvat, naisen roolit ja rooli-ihanteet.....	232
4. Hilja Haahden tuotanto.....	235
5. Hilja Haahden teosten painosmäärät.....	241
6. Taulukot Hilja Haahden tuotannosta.....	243
LYHENTEET.....	245
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	247
Painamattomat lähteet.....	247
Yksityisten hallussa.....	248
WWW-sivut.....	248
Painetut lähteet.....	249
Muut painetut lähteet.....	250
Sanoma- ja aikakauslehdet.....	253
Kirjallisuus.....	255
HENKILÖHAKEMISTO.....	272
SUMMARY.....	276

Sata vuotta
isäni syntymän jälkeen
hänen tyttären tyttärensä perheeseen
syntyi tytär.
Niinpä omistan kirjani hänelle,
Farima Tuulialle,
joka elämänsä ensimmäisen silmänräpäyksen ajan
katsoi kirkkain silmin mummuaan ja vasta sitten parkaisi itkemään,
sekä
hänen kaksi vuotta myöhemmin syntyneelle veljelleen Kian Martinille,
jonka tähtisilmät kutsuvat salaiseen seikkailun maailmaan,
ja
Ukko Valmetti Esanpojalle,
jonka valoisa ja väsymätön into kaikkea uutta kohtaan on juuri nyt huipussaan.
Tutkimuksen valmistuessa syntyi myös Keihan Anthon,
jonka hersyvä hymy sulattaa sydänten kipukohtia.
Uusin pikku kumpua kasvattava elämä on vielä salaisuus,
johon saan tutustua myöhemmin.
Nämä kaikki ovat lähetyslapsien lapsia.
Ajattelen heitä suurella rakkaudella.

SAATTEEKSI

Olen kirjoittanut tätä tutkimusta niin Afrikan kuumuudessa kuin Eurajoen-kotini vanhojen omenapuiden alla seuranani pieni metsäsaunan alta löydetty, sudeksi luultu ystävällinen koiranpentu. Tansaniassa tutkimusta kirjoittaesani koiranpentuja oli yhdellä kerralla yksitoista. Ei ole hauskempaa välituntia kirjoittamisen lomaan kuin katsella pentujen leikkejä. Samalla olen ajatellut suurta kissojen ystävää Hilja Haahtea.

Tansaniassa kaikenlaiset eläimet liittyivät saumattomasti arkeen. Eräänä aamuna sain nähdä termiittien hyökkäyksen pienen tietokoneeni sisuksiin. Olin kirjoittanut myöhään illan viileydessä ja kun lopetin, muura-haiset löysivät koneestani lämpimän pesän. Eurajoen-kodissa taas elämisen maku ja leppeiden, loppukesän tuulessa kihisevien koivunlehtien sekä pellolta kuuluvien työkoneiden äänet sekä rakkaiden ihmisten kulkeminen edestakaisin näköalapaikkani ohi ovat kuin suoraan tutkimukseni pääkohteen kuvailemasta maalaismaisemasta.

Tansaniassa tuli vuonna 1999 kuluneeksi 100 vuotta isäni Kasperi Vesamäen ja 125 vuotta kirjailija Hilja Haahden syntymästä. Olen mennyt heidän myötään lapsuuteni kokemuksiin. Yksi niistä on kivillä holvatun maakellarin huumaava tuoksu. Kun sellaisen tunnistaa missä päin maailmaa tahansa, siirtyy heti tiettyyn paikkaan ja aikaan: tämä on minulle tuttua, tämän tiedän. Nenäni on vainunnut tutkimusta tehdessäni lapsuuteni tuoksun.

Kun Haahti kirjoitti 1910-luvun kirjojaan, oli äitini Laina Vesämäki, silloin vielä Ristimäki, juuri sitä nuorta kansaa, jota Haahti halusi kasvattaa. Ja kasvoivathan he, ottivat opiksi, niin äiti kuin isäkin. Ohjenuoraksi muotoutui ankara varoitus tavaroiden ja itse elämän turhuuteen tuhlaamisesta. Eipä maaseudulla paljon turhuuksia ollutkaan, nuorisoseura ja kirjasto. Kirjaston kirjoja äitini himoitsi ja sai toisinaan niitä lainata, Hilja Haah-teakin.

Tutkimukseni kuluessa on ollut järkyttävää huomata, miten erilaisissa maailmoissa vanhempani ja Hilja Haahti elivät. Isäni ja äitini kävivät kiertokoulun ja vähän kansakoulua. Muuhun ei ollut mahdollisuutta. Haahti puolestaan kirjoittautui isäni syntymävuonna yliopistoon, tosin "sukupuolestaan vapautettuna". Vähän aiemmin hän oli käynyt talouskurssin, jolla opeteltiin 85 erilaista jälkiruokaa. Minun lapsuuteni kodissa tunnettiin yksi jälkiruoka, marjakiisseli, puurojen lisäksi. Niin, ja tietysti puolukkasokkara. Kun katson aikaa Haahden syntymästä tähän vuoteen, huomaan, miten tasa-arvo on edistynyt Suomessa. Haahti toimi muiden mukana tienviittana opiskelemaan haluaville. Minun äitini ei tosin päässyt kaipaamaansa opettajaseminaariin, eikä pääseminen ollut itsestään selvää hänen tyttärelleenkään.

Naapurin lausahdus "Mitä sitä nyt Vesamäen plikasta 'herraa' kasvattamaan", on vainonnut minua vaivalloisessa ja polveilevassa opiskelussani.

Seuraava sukupolvi, minun lapseni, he kaikki ovat saaneet hyvän koulutuksen itsestään selvänä oikeutena. On kuitenkin muistettava, että tasa-arvon toteutuminen koskee vain pientä osaa maailman koko väestöstä. Uudelle sukupolvelle on jäänyt vielä runsaasti työtä, kun he taistelevat globaalissa maailmassa ihmisarvoisen elämän puolesta.

Nyt on kiitoksen aika. Haluan tutkimukseni valmistumisen johdosta osoittaa kiitokseni monille henkilöille. Vanhempieni osuus on tietenkin itsestään selvä. Äitini kyseli useaan otteeseen, koska "se oikein valmistuu". Taustalla on huoli siitä, kumpi ehtii ennen, kuolema vai tutkimus. Kuolema ehti. Isä puolestaan oli eläessään aina innokas tutkija. Hän kurkisti uusissa paikoissa nurkankin taakse. Ehkä siinä tämän tutkimuksen juuret kuin myös siinä, ettei kansakoulunopettajani jättänyt vanhempiani rauhaan, vaan kävi puhumassa minua oppikouluun vuosi toisensa perästä.

En voi olla mainitsematta myös opettajatovereideni tukea Eurajoen Keskustan koulussa siinä vaiheessa, kun aloin opiskella teologiaa 1990-luvun alkupuolella, en reippaita naapurin poikia Anttia ja Asmoa ja heidän rakkaita vanhempiaan, enkä ystäviäni Elina Kontua, Lei-Terhi Lehosta, Maritta Grönroosia ja Antero Virtasta, jotka tukivat minua alkuvaiheen epävarmuuden aikana.

Tansanialaiset työtoverini jaksoivat osoittaa vilpittömää kiinnostusta vieraaseen aiheeseen. Olen siitä heille kiitollinen ja haluankin kannustaa tällä työlläni erityisesti oman Majengon seurakuntani sekä Morogoron hiippakunnan naisia. Osoitan kiitokseni myös tutkimustani tukeneille Mirja ja Matti Vesamäelle sekä lukuisille ystäville, jotka silloin tällöin kysäisivät, miten tutkimus edistyy. Tutkimukseni alkuvaiheissa ja myöhemminkin sain tarpeellista ja rohkaisevaa apua tohtori Kati Kemppaiselta ja dosentti Esko M. Laineelta.

Kiitän professori Pirjo Lyytikäistä ja tohtori Marjo-Riitta Antikaista, jotka ovat antaneet työtä eteenpäin kantavia neuvoja esilukijoina toimiesseen. Työtoverini Suomen Lähetysseurassa ansaitsevat suuren kiitoksen kaikesta avusta ja ystävällisyydestä. Kiitos Päivi Granström, Pekka Harne, Marjatta Mäkinen, Merja-Leena ja Jarmo Määttä, Kaija Pett, Maila Rancen, Pirjo Rauhaniemi, Riikka Saarenpää. Kiitos teille Reijo Leino, Elina Saari, Sampo Kujala, Hanna Piira, Eevi Aalto ja Irmtraud Herms, kun luitte ja tuitte. Kiitos tuomiorovasti Simo S. Salolle viime vaiheen vetoavusta ja fil. maist. Kerttu Lappalaiselle ihastuttavista valokuvista. Kiitän Suomen Lähetysseuraa kahden kuukauden palkallisesta tutkimusvapaasta kesällä 2003 sekä Sirkka Lindemanin kanssa jakamastani työhuoneesta, jota olen

saanut käyttää tutkijankammioni. Kiitän myös apurahoista, jotka sain Kirkon tutkimuskeskukselta ja Suomen Kulttuurirahastolta.

Kiitän tutkimustani ohjannutta professorijoukkoa, johon ovat vuorotellen kuuluneet Aila Lauha, Kyllikki Tiensuu ja Kaarlo Arffman sekä viimeisenä Jouko Talonen. Ensimmäinen professorini oli Juha Seppo, joka antoi käynnistävän sysäyksen tutkimukseen. Saitte aikaan prosessin, joka oli pitkä ja omalle kasvulleni tärkeä. Haahden markkinoima kristityn ihmisen malli "kaiken Kristukselle antavasta ihmisestä" on seurannut ja samalla myös vainonnut minua elämäni ensi hetkestä alkaen ja vienyt kokonaan uhratumisen vaatimuksineen mitä erilaisimpiin tilanteisiin. Näitä tilanteita on mieheni Veikko jakanut kanssani 40 vuoden ajan. Hän löysi tarpeelliset rohkaisun sanat, kun tutkimus ja varsinkin siihen liittyneet opinnot alkoivat kyllästyttää. On ilman muuta selvää, etten voi kiittää häntä ja hänen rakentamansa saunan löylyjä kyllin paljon.

Kiitän upeita lapsiani ja heidän puolisoitaan. Aluksi Timo opetti minua käyttämään tietokonetta ja Esa auttoi monenlaisissa kiperissä tilanteissa. Outi lähetti kirjoja ja muuta materiaalia Tansaniaan ja hoiti asioitani yhdessä Jafarin kanssa. Lopulta sain tehdä työtäni Suomessa isommaksi kasvaneen perheen ympäröimänä. Uudet emännät, Terhi ja Hanna, iskivät lautanauhaa maalaistalon salissa samaan aikaan kun anoppi puursi väitöskirjaa. He puuhasivat askareitaan Hilja Haahden mallintaman naisen tavoin ja auttoivat minua, jos tarvitsin apua.

Tämän joukon keskellä luokseni omenapuun alle hipsutteli pieni, salaperäisen näköinen Farima (4) paperi kädessään kesällä 2003. Hän oli kirjoittanut arkin täyteen pystyviivoja ja O-kirjaimen näköisiä merkkejä. Kun kysyin, mikä juttu siinä oli, hän nosti kädet rinnalleen puuskaan ja sanoi hyvin loukkaantuneena ettei siinä ollut mitään "juttua", vaan "runo". Sain kuulla syvällisen, kristinuskon perustotuutta kartoittavan runon, joka juonsi juurensa puoli vuotta aiemmasta sukanparsimishetkestä:

"Sukan rikkomus

ei pidä paikkaansa.

Neula korjaa sen kyllä."

Farima Ajdari 7.8.2003

Tansania–Eurajoki–Helsinki -akselilla 20.11.2005

Irja Aro-Heinilä

I JOHDANTO

A. Kotien kirjailija

Virsi 548 "Tule kanssani, Herra Jeesus" kajahti talkoolaisten laulamana Suomen Lähetysseuran valtakunnallisilla lähetysjuhlilla 2003 Joensuun jäähallissa tuoreesti ja koskettavasti. Runo oli elänyt tapahtumaan mennessä 104 vuotta.¹ Sama virsi sai kyynelkarpalot kiertymään Pihlajamäen ostarin laitapuolen kulkijoiden poskille, kun he lauloivat sen päivähartauden päätteeksi Helsingin Malmilla.² Konginkankaan liikenneonnettomuudessa kevättalvella 2004 menehtyneiden muistohetkessä Helsingin tuomiokirkossa kuultiin ensimmäisenä tämä virsi, joka elää Suomessa pienten lasten tapahtumissa, kouluissa ja myös perheissä. Monet lähtevät matkalle sitä hyräillen. Tämän paljon käytetyn ja vaikuttavuutensa säilyttäneen virren sanat on kirjoittanut kirjailija Hilja Haahti.

Hän syntyi hämeenlinnalaiseen kulttuurikotiin vuonna 1874.³ Haahtinimen kirjailija otti itselleen vappuna 1901 ja säilytti sen kirjailijanimenä avioliiton solmimisen jälkeenkin. Käytän hänestä tässä tutkimuksessa kirjailijanimeä lukuun ottamatta viitteitä, joissa noudatan lähteistä nousevia, kulloiseenkin ajankohtaan liittyviä sukunimiä Hahnsson, Haahti tai Krohn.⁴

Hilja Haahti on nykyajan ihmiselle melko tuntematon siitakin huolimatta, että "Sanat kirjoittanut Hilja Haahti" -lausetta kuullaan harva se päivä esimerkiksi radiosta. Haahden tuntemattomuutta osoittaa kirjallisuutta vuosikausia Helsingin yliopistossa opiskelleen nuoren kommentti vuonna 2000: "Kuka ihmeen Hilja Haahti? Enpä ole ikinä kuullutkaan."⁵ Haahden tekstejä on kuitenkin edelleen erilaisissa runo- ja laulukokoelmissa. Hänen runoilijankykynsä tunnetuimpiin näytteisiin kuuluu Bernhard Severin Inge-
mannin vuonna 1850 kirjoittaman "Maa on niin kaunis" -laulun suomenkielinen sanoitus (1903), joka on kestänyt sellaisenaan vuosikymmenien kulu-
tuksen. Lisäksi monet 1900-luvun alkupuoliskolla syntyneet muistavat

---

¹ SKS KIA HK Biografica I Kustannussopimus 1899 k XXIX; Hahnsson 1899, 126.

² Veikko Aro-Heinilän kertomus syksyllä 2003.

³ HMA HKAAa:17, 354 Rippikirjat 1872; Ic:7, 545 Kastetut 1874; SN 4/1955, 4–5 Leena Valvanne *Rikas elämä. Hilja Haahtea tapaamassa*.

⁴ SKS KIA HK Biografica I Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin päätös [- -] hakemukseen 1901 k XXIX; Suomalainen Wirallinen Lehti 1.5.1901.

⁵ Ali Kulhia kuvaili käymäänsä keskustelua Haahden tunnettuudesta 1.12.2000 kirkkohistorian seminaarissa.

hänet rakastettuna kirjailijana, jonka tunteisiin vetoavat romaanit ovat kuuluneet kristittyjen kotien lukemistoon. Haahden nuorisokirjat *Helvi* sekä *Kesätoverit*, lähetysaiheinen *Maksoi mitä maksoi* -romaanin ja kartano-romantiikkaa käsittelevä *Kaurialan kartano* ovat olleet erityisen pidettyjä.

Haahden ulkomaiset yhteydet olivat ajankohtaan nähden laajat. Näiden avulla hän verkostoitui samoin ajattelevien kanssa.⁶ Verkostoon kuuluneet vaikuttajat julkaisivat Haahden tekstejä myös eurooppalaisilla markkinoilla. Kirjailijan runo löytyy muun muassa Latvian evankelis-luterilaisen kirkon *Virsikirjasta*.⁷ Kotimaassa Haahtea kohtaan tunnettiin 1900-luvun alkupuolella kiinnostusta varsinkin uuden kirjan julkaisemisen aikaan, mutta myös muulloin. Hänen esitelmämatkojaan selostettiin valtakunnallisissa ja paikallisissa lehdissä. Hän sai myös puheaikaa sekä radiossa että televisiossa.⁸

Haahden keskeisiä vaikutusalueita olivat taiteellinen työ sekä toiminta erilaisissa kristillisissä yhdistyksissä, joissa hän esitelmöi esimerkiksi kodista ja sen ilmapiiristä, taiteesta sekä kansallisesta vastuusta. Kaikkea tätä sävytti syvä uskonnollinen vakaumus. Haahden maine puhdashenkisenä "kotien kirjailijana" oli rikkumaton. Hänen mukaansa taiteen tuli olla kaunista. Kun tavallinen "maallinen" taide ei Haahden mielestä kyennyt tähän, hän perusti näkemystensä puolustamiseksi ensin vuonna 1903 kristillisen taideliitto *Kolmisoinnun*, josta muodostettiin vuonna 1919 vielä nykyäänkin toimiva *Kristillinen Taideseura*. Haahden tarmo suuntautui monelle eri taholle. Kirjallisen työnsä lisäksi hän halusi parantaa merimiesten ja rajaseuduilla asuvien olosuhteita. Hän opasti kansaa etsimään ja vaalimaan kotien eheyttä, kauneutta ja harmoniaa.⁹

Myös "painosten herrattarena" tunnettu Hilja Haahti oli aikansa julkinen vaikuttaja.¹⁰ Siitä pitivät huolen hänen elinaikanaan julkaistut 55 teosta, yksi postuumina ilmestynyt runokokoelma ja suuri määrä lehtiartikkeleita. Perinteisiä arvoja kannattaneet kirjallisuuden lukijat arvostivat

---

⁶ SKS KIA HK *Vieraskirjamme* k VIII.

⁷ Dziesmu Grāmata. Evaņģeliski Luteriskām Draudzēm 1950; ALCH K-24/C2-3 Ensio Kurki-Suonio Edgārs Kiploksille 28.1.1950. Jouko Tolosen toimittamaa aineistoa.

⁸ SKS KIA HK radioesitelmä *Rakkain henkilöhahmoni* k VII; Kaarle Nordenstreng *1930-luvun keskeisiä kirjallisia [- -] Hilja Haahden haastattelu* 1962; Ailikki Perttola-Flinck *Onneni ja kyneleeni elämäni varrelta*. 9.2.1963; Seppo Vallin ja Riitta Ritva haastattelivat Haahtea 9.9.1958; Matti Hakkarainen haastatteli Haahtea 24.4.1964 Krohnien kodissa.

⁹ TS 22.12.1958 Väinö Hyvönen *Kirjailijan muistelmat*.

¹⁰ HS 5.12.1948 *Tikusta asiaa*.

kristillissiveellistä kasvatustyötä tehnyttä kirjailija Hilja Haahtea. Kirjailijan asema koulutettuna, maailmaa laajalti nähneenä sivistyneistöperheen jäsenenä antoi hänelle mahdollisuuden, mutta myös vapautta ja arvovaltaa kirjalliseen keskusteluun.

Julkisuudesta ja laajasta tuotannosta huolimatta Haahdesta ei ole kirjoitettu elämäkertaa eikä häntä ole paljon muutoinkaan tutkittu. Laaja-alaista unohdusta kuvaa se, ettei esimerkiksi Suomen Lähetyseuran matriikkelista löydy Haahdesta mainintoja, vaikka hän työskenteli pitkiäkin aikoja Suomen Lähetyseuran *Lasten lähetyslehdessä* ja *Vaalenneiden vainioiden* toimittajana ja avustajana.¹¹ Kirjallisuudentutkimus on määritellyt Haahden kirjailija Hilja Valtosen (1897–1988) kanssa viihdettä tekevien joukkoon.¹² Joissakin kirkkohistorian teoksissa hänet on mainittu lyhyesti esimerkiksi laulujen sanoittajana.¹³

Uskonnollisista aiheista kirjoittaneen naisen tekstiä on väheksytty sekä kirjallisuuden- että naishistoriassa. Ruotsalainen historioitsija *Inger Hammar* on tuonut tämän esiin tutkimuksissaan todeten, että ruotsalainen naishistoria on ollut "uskontosokeaa". Luterilainen kutsumusoppi, joka lakkautti naisten hengellisen kutsumuksen ja typisti naiset maallisen kutsumuksen pariin, on tulkittu liian suoraan naista alistavaksi ideologiaksi.¹⁴ Historia on aikaisempina vuosina ollut samalla tavalla "sukupuolisokeaa". Sokeutta on aiheuttanut historian patriarkaalinen näkökulma. Naisten uskonnollisuutta ja siihen liittynyttä toimintaa on ollut vaikea havaita.¹⁵ Hilja Haahden positiivinen arvo nähtiin aikanaan ennen kaikkea kristillissiveellisessä kasvattajan työssä, kun hän toi kotien käyttöön ihanteellista luettavaa. Ajan ja näkemysten muuttuessa tämäkin arvo on jäänyt unohduksiin.

Haahden tuotannon unohtaminen ei ole sinänsä yllättävää, sillä hänen kaavamainen tapansa kirjoittaa ja esitellä oma maailmankuvansa vanheni jo hänen elinaikanaan. Vuonna 1951 *Savon Sanomien* kirjoittaja A[arne]. L[auri]-la. totesi Haahdesta: "Hän edustaa vanhaa kulttuuria, toisinaan jo voimatontakin, mutta kulttuuria kumminkin." Arvostelijan mukaan yksi lukija on innostunut Haahden teoksista, toinen "käy ohitse" ja kolmas "suorastaan vastustaa" kirjailijan edustamaa aatemaailmaa. Kirjailijan positiiviseksi puoleksi Aarne Laurila huomasi sen, että tämän kirjoja "uskaltavat

¹¹ SKS KIA HK Esitelmä *Muistelmia Lähetystalosta* 3/XII 1900–1950, k I.

¹² Kohtamäki 1964, 430; Rafael Koskimies 1965, 252–253; Malmio, 1999, 295–296.

¹³ Vaalas 1973, 27; Murtorinne 1980, 21–22; Saari-Lahti, 1989, 169, 171.

¹⁴ Hammar 1999, 250.

¹⁵ Myös Irma Sulkunen on tehnyt tutkimuksillaan naisten uskonnollisuutta ja siihen liittynyttä toimintaa näkyväksi. Esim. Sulkunen 1999; Markkola 2002, 21, 28.

lukea monet sellaisetkin, jotka eivät yleensä ns. kaunokirjallisuuteen ka-
joa".¹⁶ Haahden teoksilla on näin ollut suuri merkitys lukuharrastuksen li-
sääjänä. Tästä kertoo jo pelkästään Haahden teosten noin puoleen mil-
joonaan nouseva kappalemääräkin.¹⁷ Lukijoiden keskuudessa kirjailija on
toiminut myös kulttuuriperinnön siirtäjänä faktatietoihin pohjautuvilla kir-
joillaan.

Haahden teosten taiteellinen taso ei riittänyt kannattelemaan häntä
kirjailijoiden joukossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1981
julkaisemassa *Suomen kirjailijat 1917–1944* -teoksessa Haahtea ei ole
mainittu lainkaan. Vuonna 1999 ilmestynyt, *Lea Rojolan* toimittama *Suo-
men kirjallisuushistoria 2* puolestaan esittelee Hilja Haahden 1960-luvun
tutkijoiden *Ilmari Kohtamäen ja Rafael Koskimiehen* osoittamasta vähät-
televyydestä poikkeavassa sävyssä.¹⁸ Haahdesta mainitaan viidellä eri
sivulla. Kolmella niistä eritellään hänen tuotantoaan muiden kirjailijoiden
joukossa.¹⁹ Näin Haahden toive edes pienestä, asiallisesta esittelystä on
toteutunut vuonna 1999, kolmekymmentäkolme vuotta kirjailijan kuoleman
jälkeen.

---

¹⁶ SS 2.12.1951 A[arne]. L[auri]-la. *Eräs avainasema*.

¹⁷ Liitteet 5. ja 6.

¹⁸ Lappalainen 1990, 71–90. Kirjallisuushistoria ja patriarkaalinen ideologia tekivät
monet mutkin naiskirjailijat näkymättömäksi joko tahattomasti tai tahallisesti.

¹⁹ Lappalainen 1999b, 54; Lyytikäinen 1999, 133–134; Koskela 1999a, 223, 233.

B. Tutkimustehtävä

1. Tehtävänasettelu ja rajaukset

Kirjailija Hilja Haahti tarkasteli aikansa ilmiöitä omasta kontekstistaan, suomalaisen sivistyneistömaailman ja kulttuurielämän keskeltä. Sivistyneistö merkitsee *Kaarlo Wirilanderin* määrittelemänä johtavaa yläluokkaa, joka muotoutui 1800-luvulla kiertoilmaisuksi säätyerolle.²⁰ Aatelisten ja pappien lisäksi sivistyneistöön kuului muun muassa kansansivistysväkeä, opettajia sekä tieteen ja taiteen edustajia.²¹ Uskonnollisuus alkoi sivistyneistön keskuudessa yksityistyä 1800-luvun lopulla, mutta sillä oli edelleen vaikutusta kansan elämää ohjaavan normiston antajana. Uskonnollinen vakaumus ilmeni ihmisten kokemuksissa ja ajattelussa. Se näkyi myös arkisessa toiminnassa.²²

Oli luonnollista, että aikaansa seuraava Hilja Haahti havaitsi uskontoon torjuvasti suuntautuvan vapaamielisyyden sekä yleisen dekadenssin kasvun omassa elinpiirissään.²³ Kristinusko ja sen ilmentymänä oma henkilökohtainen usko oli Haahdella täydellistä hallintavaltaa merkitsevä "saateenvarjo", joka kattoi alleen koko hänen elämänsä, ajattelunsa, toimintansa ja kirjallisen tuotantonsa. Uskontososiologi *Eila Helanderin* mukaan uskonto itsessään toimii ihmisen elämäkokemusten tulkkina sekä selittää hänen identiteettiään ja paikkaansa omassa kontekstissaan. Uskonto myös "pyhittää" yksilön identiteetin, jolloin uskonto saattaa toimia suojana todellisuutta vastaan.²⁴

Haahti eli yhteiskunnallisen, kulttuurisen ja kirjallisen elämän ennen näkemättömässä murroksessa. Sukupuolten välinen suhde alkoi muuttua 1863–1864 valtiopäivien täysivaltaisuuskeskustelusta lähtien. Naimattomat naiset saivat tällöin täysivaltaisuuden ja sen mukana uudenlaisen sosiaalisen aseman. Naisemansipaatiokeskustelu sai lisäpontta vuoden 1885 valtiopäivillä esitetystä anomuksesta, joka koski naisten oikeutta yliopisto-opiskeluihin. Sosiokulttuuristen muutosten yhteydessä naisten asema kehittyi kohti oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja vapautta.²⁵ Tämän tutkimuksen

---

²⁰ Wirilander 1974, 395–398; Sivistyneistöstä ja älymystöstä myös Karkama & Koivisto 1997, 9–19.

²¹ Klinge 1968, 193–194; Rafael Koskimies 1974, 133, 151–157; Ruutu 1980, 129.

²² Markkola 2002, 52–57; Antikainen 2004, 13, 137–145.

²³ Haahti 1956, 385.

²⁴ Helander 2001, 14.

²⁵ Kurki 1987, 115; Räisänen 1995, 45, 194–195.

tehtävänä onkin selvittää Hilja Haahden kirjallisessa tuotannossaan vuosina 1895–1966 esittämä kuva naisesta, naisen rooleista ja rooli-ihanteista.

Käsittelen tutkimusmateriaalin avulla Haahden tuotannon linjoja sekä niiden naiskuvia aikakauden mukana muuttuvine rooleineen. Roolilla tarkoitan yksilön tietoista tapaa käyttäytyä tietyissä tilanteissa. Roolit muotoutuvat sosiaalisessa asemassa ja ilmentävät siihen kuuluvaa tyyppillistä, odotettua tai omaksuttua käyttäytymisen tapaa. Roolit ohjaavat ihmisen käyttäytymistä ja antavat reunaehdot olemiselle ja toiminnalle. Itse valittujen roolien avulla voidaan myös ilmaista käsitystä omasta itsestä.²⁶

Tarkastelen tutkimuksessa myös rooli-ihannetta, jota kohti Hahti ohjasi lukijansa. Kirjailija määritteli teoksissaan, millainen naisen tuli olla, miten tämän tuli käyttäytyä ja mitä tehdä. Ennen kaikkea muuta hän määritteli, mihin naisen tuli uskoa, jotta hän olisi uskonnollisesti ja kulttuurisesti hyväksytty. Rooli-ihanteeksi käsitän roolin tuottaman olemuksen, joka on muotoutunut ihanteeksi sitä ympäröivässä yhteisössä aatteiden ja erilaisten ideoiden pohjalta.

Kati Launis määrittelee vuoden 2005 väitöskirjassaan naiskuvan omassa ajassa tuotetuksi kuvaksi.²⁷ Naiskuvalla tarkoitan käsitystä naisesta, siitä tilasta, alueesta, mikä hänelle on legitimoitu yhteiskunnallisissa, kulttuurisissa ja sosiaalisissa käytänteissä. Tähän seikkaan viittaa myös naishistoriaan perehtynyt *Päivi Setälä*, jonka mielestä naishistoria ei ole eristyksissä olevaa, vaan sukupuolikäsitysten, sosiaalisten suhteiden, kokemusten ja kulttuuristen rakenteiden historiaa, jossa miehet ja naiset ovat sosiaalisia olentoja, eivät niinkään biologisia.²⁸

Sukupuoli voi olla rooli, jota voidaan esittää ja tuottaa.²⁹ Amerikkalaisen feminismin teoreetikkona tunnettu *Judith Butler* edustaa mainitun kaltaista käsitystä sukupuolisuuden performatiivisuudesta. Hän väittää, että kategorisointi sukupuoleksi auttaa valta-asemien ylläpitämistä.³⁰ Ajattelu on peräisin ranskalaiselta filosofi *Simone de Beauvoirilta*, jonka mielestä naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan. Hän analysoi viiden mieskirjailijan myyttisiä naiskuvia vuonna 1949 julkaistussa kirjassaan *Le deuxième sexe, Toinen sukupuoli*.³¹ Toinen tunnettu ranskalainen, *Julia Kristeva*, on

²⁶ Auvinen 1977, 35, 140; Helander 2001, 15.

²⁷ Launis 2005, 32–33.

²⁸ Päivi Setälä 1988, 140–141, 152–154.

²⁹ Ahokas 1988, 108–109; Butler 1990; Liljeström 1996, 119; Markkola 2002, 15.

³⁰ Butler 1990, 6–7, 111, 140–148.

³¹ Auvinen 1977, 81–82; de Beauvoir 1981, 285; *Moi* kuvaa älymystönaisten huippuun kuuluneen de Beauvoirin ristiriitaista marginaalisuutta *Moi* 1990b, 39–67.

tutkinut feminiinisen ja maskuliinisen sukupuolienergian vuorovaikutuksen merkitystä sekä sen muodostusprosessien teorioita ja marginaalisuuden ilmentymiä.³² Hilja Haahden kirjoille on ominaista, että niiden roolihahmot pääsääntöisesti kuvaavat naista. Tästä syystä on luontevaa tutkia Haahden luomaa kuvaa naisesta, naisen rooleja ja rooli-ihanteita eikä esimerkiksi mieskuvia rooleineen. Voidaan ajatella, että mieskuvia syvemmin ja laajemmin käsitellyillä naiskuvillaan Hahti on piirtänyt muutokuvan nykyajan uskonnollisista isoäideistä ja äideistä.

Yhdysvaltalainen feministinen tutkimus lähtee myös naiskuvien tutkimuksesta, jossa sukupuolirooleja on pidetty naisten alistamisen ja vallankäytön välineinä. Amerikkalaista naisten tradition tutkimusta on tehnyt muiden muassa *Elaine Showalter*, joka on nostanut marginaaliin jääneitä kirjailijoita kuuluisuuksien rinnalle. Hänen mielestään naiskirjallisuus voidaan jakaa kolmeen kauteen: ensimmäinen 1840–1880, toinen vuoteen 1920 asti ja kolmas kausi jatkuu edelleen.³³ Suomalaisessa kirjallisuudessa ei *Pirjo Ahokkaan* mukaan ole jyrkkää rajaa kahden ensimmäisen kauden välillä, mutta ne voidaan kuitenkin erottaa, jolloin Minna Canth on toisen kauden kärkihahmo.³⁴

Feministisen kirjallisuudentutkimuksen teoreettisia suuntauksia tutkinut norjalainen *Toril Moi* mainitsee, ettei naiskirjailijoiden tutkimuksen tarvitse olla sinällään feminististä, vaan se voi olla ainoastaan lähestymistapa.³⁵ Oma tutkimukseni on lähellä *Toril Moian* tätä ajatusta. Tutkimukseni ei siis ole menetelmältään feminististä, vaan liityn kirkkohistorian geneettisen tutkimuksen traditioon. Olen tutkinut Haahden elämää ja tuotantoa aikahistoriallisessa järjestyksessä, mutta katson niitä naisnäkökulmasta.

On tunnettu asia, että kotien kirjahyllyissä Haahden teoksia oli paljon 1900-luvun alkupuoliskolla ja sen jälkeenkin. Niitä luettiin "suorastaan tohjoksi"³⁶. Ne olivat siis mieluisaa ja vaikuttavaa luettavaa. Historiaan liittyvän tutkimuksen luonnollisena osana on selvittää, millainen Hilja Haahden oma kuva oli, millaisia rooleja kirjailija itse sai elämänsä varrella, mitkä hänen rooli-ihanteensa olivat ja mitä naisena oleminen merkitsi

---

³² Showalter 1985, 249; Ahokas 1988, 123–124; Ahokas & Rojola 1990, 12; Morris 1997, 173–174.

³³ Showalter 1985, 264–267; Showalter 1989, 1–11.

³⁴ Ahokas 1988, 112, 115–117; myös Grönstrand 2005, 28.

³⁵ Sinikka Tuohimaa varoitti 1988 eristämästä feminististä tutkimusta omaksi saarekkeekseen, sillä näin tehtäessä tutkimuksesta tuli väheksyttyä. Tuohimaa 1988, 13–18; Moi 1990a, 33.

³⁶ MT 8.9.1964 Hannan Heikki Huidunperän pakinassa Hilja Haahdesta ja Arvi Kivimaasta.

sivistyneistöön kuuluneelle naiselle itselleen. Biografian liittäminen kirjallisuuden tutkimukseen ei ole kuitenkaan ongelmaton. Kirjallisuudentutkija *Lea Rojolan* mukaan suomalainen kirjallisuudentutkimus on ollut pitkään niin sanottua esteettis-formalistista tutkimusta, joka merkitsee sitä, että huomio on kiinnitetty muotoon ja rakenteisiin. Tällainen suuntaus on poistanut omalta osaltaan aiemmin Suomessa vallinnutta "elämäkerta ja teokset" -tyyppistä tutkimusta, jota on rasittanut siihen kohdistunut syytös naiivista tutkimusotteesta.³⁷

Formalistisissa suuntauksissa tutkittavaksi on jätetty vain teksti. Henki ja "ruumis" on erotettu toisistaan, sillä järjen ihanne on edellyttänyt ruumiin poissulkemista. Ruumiin mukana tekstiin on tullut myös tekijän ääni. Ruumiista kirjoittavien tutkijoiden mielestä ruumis merkitsee historiallista ja poliittista kokonaisuutta, jonka avulla voidaan ilmaista vallan ja alistuksen suhteita. *Lea Rojolan* mielestä ruumiillisuuden mukaan ottaminen tuo kirjailijan jälleen kirjallisuudentutkimukseen, jolloin "ruumis/henki -vastakkainasettelu" voidaan purkaa. Kirjallisuudentutkimuksessa biografian huomioon ottava lähestymistapa on saanut uudelleen jalansijan.³⁸

En voinut ajatella Hilja Haahdesta ja hänen tuotannostaan tehtävää tutkimusta ilman "ruumista". En etsi Haahden elämänhistoriaa teoksista³⁹, kuten kirjallisuuden tutkimuksessa voidaan tehdä, vaan teen sen historiallisesti relevanttien dokumenttien avulla. Haahden oman elämän näkökulma auttaa näin hahmottamaan tutkimusvuosien kuvaa naisesta, jota kirjailija tuotannossaan on esitellyt. Voin tarkastella vuorovaikutussuhdetta Haahden tuotannossaan esittämien naiskuvien, roolien ja rooli-ihanteiden sekä hänen oman elämänsä välillä. Haahden elämä, toiminta ja tuotanto muodostavat kokonaisuuden, jota on hyvä tutkia ja tarkastella omaan aikaansa sidottuna kokonaisuutena. Haahden aiemmin kartoittamaton elämäkerta kulkee tutkimuksessa mukana luomassa kehyksiä ja sitomassa hänet kuluneeseen aikaan ja sen ajatteluun. Näin syntyneet kuvat täydentävät toisiaan.

Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen -teoksen toimittajat *Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma* ovat havainneet tutkimuksissaan, että tutkimuskirjoittamisen käytänteet ovat murtumassa. He ovat listanneet useita tutkijoita, jotka ovat kirjoittaneet "toisin"

---

³⁷ Rojola 1991, 84–85.

³⁸ Rojola 1991, 92–93.

³⁹ Menetelmää kuvaa esim. Linnér 1978, 157–166.

kuin ennen. Se merkitsee esimerkiksi sitä, että tutkijat ovat kirjoittaneet omista kokemuksistaan tai heille läheisistä aiheista. Tutkimusta tehdessään he ovat havainneet, että tutkija käyttää valtaa valitessaan lähdeaineistoaan. Tutkijan vastuulla kuitenkin on, että tutkittavan "ääni" kuuluu ja saa oikeudenmukaisen ja kunnioittavan kohtelun. Myös lojaalisuuteen liittyvä vastuu tutkittavaa henkilöä kohtaan on erityisen tärkeää silloin, kun käytetään oma-elämäkerrallisia dokumentteja. Tutkimuksen "toisin" kirjoittamista vastaan on esitetty myös kritiikkiä.⁴⁰ "Toisin" kirjoittavien tutkijoiden ote on sikäli perustelua, että henkilöhistoriallinen yksilönäkökulma saattaa tuoda uusia sävyjä jo tunnettuihin historian tapahtumiin.⁴¹ Tässä tutkimuksessa yksilönäkökulman tarkoituksena on auttaa ymmärtämään suomalaisten naisten ajattelun juuria. Elämäkerrallisen aineksen monien mahdollisuuksien avulla käydään keskustelua Haahden ystävien ja kirjallisuuskriitikoiden sekä kirjailijan tuotannon kanssa, jolloin voidaan hahmottaa aikakauden käsityksiä Haahdesta kirjailijana.

Heidi Grönstrand tosin suhtautuu kriittisesti kirjallisuuden merkitystä 1840-luvulla koskettelevassa vuoden 2005 tutkimuksessaan kirjailijakeskeiseen lähestymistapaan, jossa tekstejä tarkastellaan kiinteänä osana aikakauden erilaisten suhteiden verkkoa. Hän varoittaa tällaisesta tutkimusotteesta, sillä teokset on nähty useimmiten suhteessa vakiintuneeseen tutkimukseen, jossa naisten osuutta ei ole otettu huomioon. Hän ottaa esimerkiksi käsityksen kansallisuusaatteesta, jonka rakentamisessa naisen osuus on hänen mielestään unohdettu. *Grönstrand* ei ajattele naiskirjailijaa patriarkaatin uhrina, vaan toimijana, jolla on "suhteellisen paljon tilaa" uusintaa ja rakentaa sukupuolta nimenomaan kirjallisuuden avulla. Hän painottaa myös lukijan merkitystä naisen tekijyyden rakentumisessa.⁴²

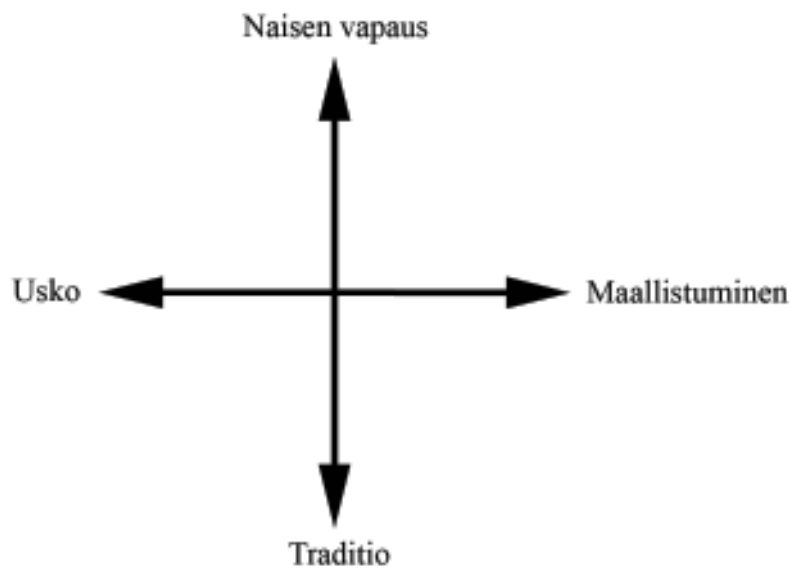
Grönstrandin esittämä asetelma on omaa tutkimustani ajatellen kiinnostava, sillä olen luonut kansallisuusaatteelle eläneen Hilja Haahden ja hänen tuotannostaan nousseiden tulosten tarkastelua varten seuraavan tarkastelukehikon, jossa eri toimijoiden näkökulmat tulevat esiin. Kuvan nelikentässä uskon vastakohtana on maallistuminen ja naisen vapauden vastakohtana traditionaalinen näkemys. Asetan kunkin toimijan kuvassa olevien jatkumoiden muodostamaan nelikenttään ja tulkitsen tämän avulla, miten eri toimijat suhtautuivat Haahden tuotantoon ja millä tavalla heidän asennoitumisensa vaikutti naiskuvan ja roolin muotoutumiseen kirjailijan tuotannossa.

---

⁴⁰ Liisa Rantalaiho näki vuonna 1988 naistutkimuksessa uudenlaisia tutkimuskäytäntöjen ituja. Hänen mukaansa naistutkijoiden kokemus tuli tunnustaa ja hyväksyä tieteellisissä yhteisöissä. Latvala et al. 2004, 17–44; Kritiikkiä esittää esim. Luukka 2002.

⁴¹ Rantalaiho 1988, 28–48;

⁴² Grönstrand 2005, 20–21, 26–27, 31–32.

Kaavio 1.

Tämän tutkimuksen aineiston alkuvuosi on 1895, jolloin Haahden ensimmäinen romaani ilmestyi. Viimeisin hänen romaaninsa julkaistiin vuonna 1953. Vielä sen jälkeenkin kirjailija kokosi erilaisia teoksia ja esiintyi julkisuudessa lausujana, esitelmäsihteerinä ja artikkelien kirjoittajana. Näin hän piti huolen siitä, että ajan muutoksista huolimatta hänen esittelemänsä kristityn naisen ihanne ei kadonnut tietoisuudesta. Tämän vuoksi tutkimukseni päättyy vuoteen 1966, jolloin Hahti kuoli. Ajattelen tutkimukseni täydentävän sitä kuvaa, jonka historia on jo aiemmin luonut naisten toiminnasta Suomessa.

2. Lähteet ja aiempi tutkimus

Tämän tutkimuksen lähdeaineistona on Hilja Haahden kirjallinen tuotanto, erityisesti hänen romaaninsa ja runokirjansa. Näiden teosten merkitys tutkimukselle on arvoltaan vaihtelevaa. Haahden pitkään kestäneen elämäntyön ja hänen tunnollisen uutteruutensa vuoksi materiaalia on runsaasti. Luettuani Haahden koko tuotannon – 56 teosta – havaitsin siinä samoja teemoja toistuvia aiheita. Näin ollen on luonnollista, että lähdeaineiston ytimen muodostavat ne Haahden teokset, jotka tuovat esiin naiskuvat, roolit ja rooli-ihanteet. Tutkimuksen alkuosassa näihin kuuluvat kaikki kirjailijan varhaistuotannon viisi teosta vuoteen 1904 asti.

Ensimmäiset kirjat ovat lyriikkaa: *Oraita* (1895) ja *Tuomenterttuja* (1899). Näiden teosten muutamit runot ovat jääneet elämään suomalaisten sielunmaisemassa. Seuraavina ovat nuorisoromaani *Helvi* (1900), runokirja *Kaksi kotimaata* (1903) ja juutalaisista sisaruksista kertova *Israelin tyttäret* (1903).

Tutkimuksen seuraavassa luvussa aiheen kannalta merkittäviä ovat teokset, joissa kirjailija käsittelee naisen seksuaalisuutta ja avioliittoa: nuoruuden etsintää kuvaava romaani *Kesätoverit* (1905) ja itsenäisen naiseuden löytymistä kartoittava *Kotkat* (1907), runokokoelma *Vanhaa ja uutta* (1908), avioliittoa ja -eroa käsittelevät *Valkeneva tie* (1910), *Hehkuvan kevään maa* (1913) ja *Kun valkenee* (1914).

Haahden avautuminen käsittelemään työläisnaisen elämää aloittaa seuraavan luvun. Tamperelaisen naisen kuvaus kirjassa *Ahertajat* (1918) ja sodan kokeneen naisen raportti *Todistaja* (1921) vievät Haahden tuotantoa uuteen suuntaan. Viimeisenä tässä luvussa on sionismiteos *Luvattu maa* (1925), joka käsittelee juutalaisen ongelmia exoduksen ja uuden maan asuttamisen aikana.

Hahti pohtii jälleen avioliittoa ja -eroa sekä avioliiton uudelleen solmimista sekä seksuaalisuutta teoksissaan *Sotkuinen solmu* (1930), *Kadotettu kirje* (1933), *Mahdottomuus mahdolliseksi* (1936) ja *Sukupolvet vaihtuvat* (1938), mutta ei mielestäni onnistu tuomaan varsinaisesti mitään uutta jo aiemmin käsittelemäänsä avioliittoproblematiikkaan. Niinpä käsittelen niitä vain lyhyesti tutkimuksen viimeisessä luvussa. Kartanon rouvia erittelevä *Kaurialan kartano* (1943) ja lähetystyölle omistautuneen pariskunnan elämästä kertova *Maksoi mitä maksoi* (1944) ovat aikajärjestyksessä seuraavina. Elias Lönnrotin tyttäristä kertova *Sammatin sisarukset* (1947), syyllisyyteen ja anteeksiantoon porautuva *Jos me tunnustamme* (1948) ja uskonratkaisun merkitykseen keskittyvä *Tulen liekit* (1953) käsitellään lopuksi lyhyesti niiltä osin kuin ne tuovat jotakin uutta tähän tutkimukseen. Näin Haahden elämä ja hänen teoksensa muodostavat tutkimuksen aikahistoriallisen rungon.

Naistutkimuksessa on korostettu, että naisen historiaan liittyvä lähdeaineisto painottuu yleensä yksityisluontoiseen materiaaliin, koska naisten vaikutuspiirinä on ollut useimmiten perhe.⁴³ Haahden kohdalla tilanne on toinen. Hänen tuottamansa aineisto on julkista ja laajalle levinnyttä. Esimerkiksi *Kauriala*-kirjoja painettiin kaikkiaan noin 67 000 kappaletta.⁴⁴ Haahden aktiivisen kirjailija-ajan suomalainen kaunokirjallisuus on luon-

---

⁴³ Korppi-Tommola 1985, 14.

⁴⁴ Liitteet 5. ja 6.

nollisesti tutkimukseeni liittyvää tausta-aineistoa, sillä jäsenmän päähenkilön ja hänen tuotantonsa osaksi kirjallista kenttää. Siihen kuuluvat muiden muassa Haahden kanssa samana vuonna debytoinut Maila Talvio, lähipiirin kälyt Helmi Krohn ja Aino Kallas, Haahden hengenheimolainen Marja Salmela, viihdekirjallisuutta Haahden tavoin tuottanut Hilja Valtonen ja uskonnollinen kirjailija Hanna Rauta.

Haahden itsensä kirjoittamat omaelämäkerrat, jotka kartoittavat kirjailijan lapsuutta ja nuoruutta vuoteen 1906 asti, ovat raivanneet minulle tietä kirjailijan omaan ajatteluun. Omaelämäkertoja on kaksi: *Kaukaisten aikojen takaa* (1956) sekä *Nuoruuteni vuodet* (1958). Näiden teosten lisäksi Haahti kuvaa omaa lapsuuttaan kirjassa *Seija tyttösen tarina* (1924), omaa elämäänsä ja kotiaan kirjassa *Kotini puhuu* (1932) sekä matkojaan ja tärkeitä tukiverkostoonsa kuuluneita henkilöitä teoksissaan *Päiväkirjan lehtiä I–II*, jotka julkaistiin 1950–1951.

Eeva-Liisa Kinnunen mainitsee naisten omaelämäkerroista tehdyssä tutkimuksessa *Aikanaisia* (1993), että omaelämäkerroille on tyypillistä kirjoittamisen ja itse tapahtuman välinen etäisyys.⁴⁵ Niinpä tarkkailin Haahden päiväkirjojen avulla omaelämäkertojen ja päivittäisten muistiinpanojen yhtenevyyttä. Osoittautui, että Haahti oli käyttänyt päiväkirjoja apunaan omaelämäkertoja kirjoittaessaan.⁴⁶ Haahden omaelämäkertojen jonkinasteisesta luotettavuudesta huolimatta on selvää, että hän kirjoitti ne 1950-luvun näkökulmasta. *J. P. Roos* on elämäkertoja kartoittavassa tutkimuksessaan tuonut esiin omaelämäkertojen ja samalla päiväkirjojen ongelmallisuuden lähteinä. Hänen mukaansa aineiston yksipuolisuus ja kirjoittajan itse valitsema aineisto saattavat epävarmuustekijöistä huolimatta auttaa hahmottamaan yleisempää kokemusta. Kirjoittajan oma kokemus on muotoutunut siinä sosiaalisessa ympäristössä, jossa hän on elänyt.⁴⁷

Hilja Haahti on kirjoittanut sanoma- ja aikakauslehtiin runsaasti erilaisia arvosteluja ja artikkeleita. Tämän lisäksi hänen tuotantoaan on arvosteltu lehdistössä. Myös hänen esitelmä- ja lausuntailloistaan on kirjoitettu laajasti. Tutkimukselleni tärkeimpiä ovat porvarilliset päivälehdet *Uusi Suometar*, vuodesta 1918 *Uusi Suomi*, sekä *Päivälehti*, vuodesta 1904 *Helsingin Sanomat* ja kokoomuslainen *Aamulehti*. Haahden kirjoituksia on paljon Suomen evankelis-luterilaisen kirkon epävirallisena äänenkannattajana pidetyssä *Kotimaa*-lehdessä, jonka synnyssä hän on ollut jo mukana. Aikakausjulkaisuista olen käyttänyt eniten *Suomen Nainen* -lehteä, joka on vuonna 1919 perustetun Kansallisen Kokoomuspuolueen naisten äänen-

⁴⁵ Kinnunen 1993, 188.

⁴⁶ Omaelämäkerroista ja niiden luotettavuudesta Pikkusaari 1998, 95, 97–98, 300–301.

⁴⁷ Roos 1987, 31–32.

kannattaja. Kaiken kaikkiaan Haahden tekstejä ja arvosteluja hänen esiintymisistään tai tuotannostaan on julkaistu yli puoluerajojen. Vaikka Haahden artikkelituotanto on laajaa ja monipuolista, tämän tutkimuksen aiheen kannalta sillä on suhteellisen vähän merkitystä hänen kirjoihinsa verrattuna. Artikkeleissa toistuvat kirjojen teemat.

Painamatonta, tutkimuksen kannalta relevanttia lähdemateriaalia löytyy erityisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston Hilja Krohnin (Haahti) yksityiskokoelmasta. Se sisältää runsaasti Haahden elämästä ja ajasta kertovaa aineistoa. Päiväkirjat ja kirjailijan kirjoittamat kirjeet ovat olleet merkittävä lähde erityisesti silloin, kun olen seurannut Haahden oman identiteetin kehittymistä ja uskonnollista elämää. Hänen kirjoittamansa muistiinpanot, esitelmät, puheet, käsikirjoitukset, teosten arvostelut, lehtiartikkelit ja erilaiset ohjelmat avaavat tutkijalle ajan kulttuurihistoriaa ja sivistyneistönaisen ajattelua. Haahti näyttää säilyttäneen monenlaista materiaalia paperinukkeja myöten. Toisaalta Haahti on leikannut päiväkirjoistaan joitakin jaksoja. Tämä poistettu materiaali olisi saattanut olla tutkijalle kaikkein kiinnostavinta aineistoa, sillä se liittyi hänen elämänsä kriisitilanteisiin ja murroskohtiin.

Esimerkkinä edellä olevasta voi toimia avioliittovuoden 1906 päiväkirja, josta kirjailija on poistanut sivuja vuonna 1951. On selvää, että suorasukaisuus päiväkirjassa antaa sille tutkijan kannalta lisäarvoa todistusaineistona, jota myöhäisemmät poistot tietenkin vähentävät. Siististi poistetut lehdet ja uudelleen kirjoitetut sivut antavat kuvan henkilöstä, joka on ollut taipuvainen harmonisoimaan asioita. Samalla ne kertovat naisesta, joka on ollut inhimillinen ihminen vihan ja katkeruuden tunteineen. Päiväkirjojen poistetut ja uudelleen tulkitut tai kokonaan puuttuvat sivut toimivat näin vastapainona sille seesteiselle mielikuvalle, joka Haahden tuotannosta huokuu.

Päiväkirjat ja kirjeet ovat siitä kiinnostavaa historiaa, että niissä kulkevat rinnakkain niin suuret kuin pienet asiat. Elämäkatsomusten polttavan pohdinnan jälkeen kirjoittaja saattaa tiuskaista perheensä huolimattomuudesta. Elämän koko kirjo, jossa pienet asiat vaikuttavat suuriin ja toisinpäin, luo lukijalle palasista kootun ehyen kuvan. Jo muutamalla henkilökohtaisella virkkeellä kirjoittaja saattaa ilmaista itsestään ja elinpiiristään huomattavan paljon.

Tutkimusaineisto koostuu Haahden kirjojen ja kirjoitusten lisäksi lähemmäs tuhannesta Hilja Haahden teosten arvostelusta, yli sadasta kirjailijan päiväkirjasta, eri yhdistysten pöytäkirjoista, sadoista kirjeistä vanhemmille ja ystäville sekä lukuisista Haahtea koskevista artikkeleista. Tutkimusraporttiin tästä paljoudesta on voitu ottaa vain kaikkein olennaisin.

Hilja Haahtea on aiemmin tutkittu vain vähän, etupäässä osana muuta tutkimusta, kuten *Minna Aalto* on tehnyt väitöskirjassaan *Naisen vapauden ja velvollisuuden ristiriita* (2000). Tutkimustani koskettavia, uskontoon ja sukupuoleen liittyviä kysymyksiä on käsitelty *Pirjo Markkolan* toimittamassa artikkelikokoelmassa *Gender and Vocation. Women – Religion and Social Change in the Nordic Countries 1830–1940*, joka ilmestyi vuonna 2000. Artikkeleissa käsitellään 1800–1900-lukujen taitteen pohjoismaisten naisten historiaa uskonnon roolin ja merkityksen näkökannalta. Aiheeni näkökulman löytämisessä ovat olleet apuna *Markkolan* tutkimukset *Työläiskodin synty* (1994) ja *Synti ja siveys* (2002) sekä ruotsalaisen *Inger Hammarin* väitöskirja *Emancipation och religion* (1999).

Irma Sulkusen laajat tutkimukset, erityisesti *Naiskutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* (1989), *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita* (1995) sekä *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1800–1900-luvuilla* (1999) ovat auttaneet hahmottamaan naiskuvaa, rooleja, normeja ja arvojärjestelmiä. Siinä on ollut apuna myös *Anne Ollila* tutkimuksillaan *Suomen kotien päivä valkenee...* (1993) ja *Jalo velvollisuus – Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa* (1998) sekä toimittamallaan *Historical Perspectives on Memory* –artikkelikokoelmalla (1999). Uusimpiin kuuluvan näytteen naisen historiaan liittyvästä tutkimuksesta antaa *Marjo-Riitta Antikainen* vuoden 2004 väitöskirjallaan *Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913*.

Tutkimukseni on alun alkaen lähtenyt liikkeelle *Juha Sepon*, *Eino Murtorinteen* ja *Mikko Juvan* kirkkohistoriaa sekä *Kai Häggmanin* perhettä ja *Antti Häkkisen* yhteiskuntahistoriaa koskevista tutkimuksista.⁴⁸ *Kari Mäkisen* väitöskirja *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta. Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930* (1989) on yksi aihepiirin perusteoksista, vaikkakin se on luonteeltaan aivan toisenlainen kuin oma sukupuolinäkökulmasta tehty tutkimukseni. Mäkisen teos kartoittaa 1920-luvun evankelis-luterilaisen kirkon, kulttuurin ja tulenkantajien arvomaailmoja, jotka omalta osaltaan taustoittavat tutkimustani.

Riitta Jallinojan perusteos *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet* (1983), *Maria-Liisa Nevalan* toimittama, naiskirjallisuuden traditiota esittelevä teos *"Sain roolin johon en mahdu". Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja* (1989) sekä *Pirjo Ahokkaan* ja *Lea Rojolan*

---

⁴⁸ Juva 1950, 1956, 1960; Murtorinne 1977, 1992, 1995; Seppo, 1983; Häggman 1994; Häkkinen 1995.

toimittama artikkelikokoelma *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus* (1990) ovat olleet tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä.⁴⁹ Uusimmat, aiheeseeni liittyvät tutkimukset ovat vuonna 2005 ilmestyneet *Kati Launiksen Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä* ja *Heidi Grönstrandin Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla*. Kirjallisuuden teokset taustoittavat Hilja Haahden paikkaa kirjallisuudenhistorian laajalla kentällä. Tässä ovat olleet apuna muiden muassa *Pertti Karkama* tutkimuksillaan. *Yrjö Varpion, Liisi Huhtalan, Lea Rojolan ja Pertti Lassilan* toimittama *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999) on ollut viehättävä ja tärkeä apuväline tutkimuksessani.⁵⁰

---

⁴⁹ Tutkimukselleni merkittäviä ovat olleet myös naistutkimuksen perusteokset: Simone de Beauvoir, *Toinen sukupuoli* (1981, julkaistu 1949); Eeva Kastemaa & Aura Korppi-Tommola (toim.), *Tulen kesyttäjät. Suomalaista naistutkimusta. Helsingin Akateemisten naisten 60-vuotisjuhlakirja* (1987); Päivi Setälä & Hannele Kurki (toim.), *Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen* (1988); Ulla Piela (toim.), *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*; Anneli Anttonen et al. (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio* (1994); Leena Eräsaari et al. (toim.), *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla* (1995); Anu Koivunen & Marianne Liljeström, *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen* (1996); Ritva Nätkin, *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset* (1997).

⁵⁰ Karkama 1991, 1994; *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* 1999, erityisesti tutkijat: Ritva Hapuli, Markku Ihonen, Pertti Karkama, Lasse Koskela, Päivi Lappalainen, Pirjo Lyytikäinen, Kristiina Malmio, Aimo Roininen, Lea Rojola, Kari Sallamaa ja Leeni Tiirakari.

C. Nuoruuden herätteet

1. Emansipatoriset vaikutteet ja perhekeskeisyys

Suomalaiset saivat naisen asemaan liittyviä vaikutteita ulkomaisista kontakteista 1850-luvulta lähtien, jolloin pohjoismaisia, naisasiaa käsitteleviä ja naisten kirjoittamia teoksia alettiin julkaista. Naiset löysivät tavan, jonka avulla heillä oli mahdollisuus päästä yksityiseltä kodin alueelta julkisen vaikuttamisen piiriin.⁵¹ Suomessa naisasian herättäjänä pidetään kirjailija Adelaide Ehrnroothia, joka toimi Helsingin Rouvasväen yhdistyksen sihteerinä. Hän perusti vuonna 1884 yhdessä muiden sivistyneistönaisten kanssa Suomen Naisyhdistyksen Helsinkiin.⁵² Keskustelu naisemansipaation oikeutuksesta lainehti vilkkaana, kun naiset etsivät oikeuksiaan niin yliopisto-opiskeluun kuin täysivaltaisuuteenkin.⁵³

Naisten tasa-arvopyrkimykset elivät myös miesten keskuudessa. Esimerkiksi englantilainen kirjailija ja yhteiskuntapoliitikko John Stuart Mill vaati kirjassaan *The Subjection of Women* (1869) sukupuolten välistä tasa-arvoa. Kehitysfilosofian merkittävimmän teoreetikon, Herbert Spencerin, liberaalit ajatukset raivasivat tilaa naisten omalle ajattelulle. Ne teroittivat äitien ja naisten oikeutta kansalaisina ja vapautta yksilöinä.⁵⁴ Naisliikkeen syntypaikaksi katsotaan kuitenkin Ranska. Vuoden 1789 vallankumouksen naiset saivat vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden vaatimuksillaan aikaan kehityksen, joka jatkuu edelleen.⁵⁵ Naisasialiitto Unionin historiaa tutkineen *Märta von Alfthanin* mukaan varsinaisen naisliikkeen juuret ovat silti amerikkalaisessa yhteiskunnassa, jossa kysymys naisten asemasta sai uutta syvyyttä, kun naiset toimivat orjien vapauttamiseksi. He tiedostivat tällöin, että orjuutta koskevat argumentit sopivat myös heihin itseensä.⁵⁶

Naisia ei 1800-luvun loppupuolella yleisesti kannustettu opiskeluun ja itsenäiseen ajatteluun. Esimerkiksi senaattori Agathon Meurmanin mielestä naisen ja tyttären paikka oli kotona. Hän syytti naisliikettä kristillisen avioliittoihanteen romuttamisesta.⁵⁷ Kuopion piispa Gustaf Johansson puolestaan julisti emansipoitujen naisten tuovan turmiota yhteiskuntaan. Hänen mukaansa naiset tekivät vapautumispyrkimyksillään kapinan Jumalaa vastaan.⁵⁸ Naisten pääasiallinen tehtävä oli keskieurooppalaisen ylemmän

⁵¹ Karkama 1994, 141.

⁵² von Alfthan 1966, 9–19.

⁵³ Räisänen 1995, 23.

⁵⁴ Wilkama 1938, 234–235; Auvinen 1977, 71–72; Häggman 1994, 221.

⁵⁵ Haikala 1985, 113–124.

⁵⁶ von Alfthan 1966, 7–8; 19–20.

⁵⁷ Jossas 1990, 117–122.

⁵⁸ Juva 1960, 119; Räisänen 1995, 109; Hannu Mustakallio 2001, 32–33.

luokan keskuudesta välittyneen ajattelun mukaisesti toimiminen lasten kasvattajina. Perhekeskeisyydestä muodostui tunnusomainen piirre suomalaisessa eliittikulttuurissa. Perheen yksityiselämän korostaminen merkitsi sitä, että kodista muotoutui tärkeä rakkauden ja huolenpidon sekä kaunistuksen kohde.⁵⁹

Varakkaan kaupunkilaisperheen todellinen kukoistuskausi suomalaisessa yhteiskunnassa oli 1800-luvun loppupuolella ja vuosisadan taitteessa, Hilja Haahden lapsuudessa ja nuoruudessa. Koti ei ollut keskipiste vain toiminnallisella, vaan suorastaan ideologisella tasolla. Keskiluokkaisessa perheessä korostettiin puhtautta ja yhdessäolon rituaaleja. Näin luji-tettiin sen jäsenten välistä tunnesidettä. Suomalaisen yhteiskunnan monenlaisessa muutoksessa perheen ihanteille annettiin samanaikaisesti sekä säilyttäviä että uudistavia merkityksiä. Lehdistö, kirjallisuus, koulut ja järjestöt välittivät tätä sanomaa alemmille sosiaaliryhmille. Aktiviteettiä suunnattiin muun muassa kansankirjastoihin sekä raittiusliikkeen, vapaa-palokunnan, itsekasvatus- ja hyväntekeväisyysyhdistysten toimintaan.⁶⁰

Irma Sulkusen mukaan kansalaisjärjestöjen organisoituminen kosket-ti kaikkia sosiaaliryhmiä lähes yhtäaikaan. Naiset toimivat eri järjestöissä kotiin ja äidillisyyssideologiaan keskittyen.⁶¹ Syntyi uusi kansalaisyhteiskunta⁶², jossa kansalaiset alkoivat muun muassa olla enenevässä määrin oikeudellisesti yhdenvertaisia. Sivistyneistö oli ottanut tehtäväkseen suomen kielen aseman kohottamisen sekä kansallisuusaatteen, jonka edis-tämisessä Hahnssonit olivat mukana jopa jyrkkyyteen asti. Tämän aatteen merkityksestä Hahnssonien perheessä antaa mainion esimerkin Haahden kuvaus J. V. Snellmanin oppilaana olleesta isästään, joka seurasi samaansa oppia suorastaan fanaattisesti. Hämeenlinnan Ruotsalaisen Yläalkeis-koulun lehtoriksi Kokkolasta vuonna 1870 muuttanut isä Johan Adrian Hahnsson (1834–1888) rakennutti perheen naantalilaisen kesänvietto-paikan pihalle umpinaisen aidan, jonka tarkoituksena oli erottaa ruotsia puhuneet naapurin lapset heidän suomenkieliseksi aiotusta pojastaan Han-nusta (1865–1935).⁶³

---

⁵⁹ Juhani U. E. Lehtonen 1982, 597; Häggman 1994, 40–42, 60.

⁶⁰ Häggman 1994, 220–223; Siltala 1999, 436–440, 506.

⁶¹ Sulkunen 1987, 169; Sulkunen 1988, 239.

⁶² Kansalaisyhteiskunta-käsitteestä ja kansalaisyhteiskunnan kehityksestä Kokko 1998, 25–30.

⁶³ SN 1944, 73–76 Hilja Hahti *Varhaislapsuuteni kotimuistoja*.

Hilja ja Hannu Hahnsson Hämeenlinnassa vuonna 1876. Hahnssonien perheeseen oli syntynyt ensimmäinen Hilja vuonna 1867. Tämä Hilja oli kuollut muutaman päivän ikäisenä. Kuva Math. Hjertzell. Otavan kuva-arkisto.

Sofia Theodolinda Hahnsson o. s. Limón (1838–1919) oli kotoisin Tyrvään Kiikasta. *Suomen Nainen 16/1919*.

Johan Adrian Hahnsson syntyi Raumalla vuonna 1834 ja kuoli Hämeenlinnassa vuonna 1888. Lindeqvist, *Hämeenlinnan kaupungin historia III osa*.

Hilja Theodolinda Hahnsson koulutyttönä Hämeenlinnassa. Hän oli innokas kirjallisuuden lukija. Vanhemmat käänsivät hänelle ulkomaisia kertomuksia suomeksi. Otavan kuva-arkisto.

Sukupuolen mukainen kasvatusta 1800-luvun lopun Suomessa oli rakentunut ajatukselle, että nainen ja mies olivat synnynnäisesti luonteeltaan erilaisia, minkä vuoksi heillä oli erilaiset tehtävät ja kutsumukset. Tytöiltä odotettiin uhrautuvaisuutta, hoivaamista ja huolehtimista sekä palvelualltiutta. Heille oli kunniaksi tehdä hyvät työt muilta salassa ja olla kiinnittämättä huomiota itseensä. Tyttö ei olisi saanut kouluttautua itsekkäästi tiedonhalun, kunnianhimon tai omien tarpeidensa vuoksi. Koulutuksen päämääränä tuli olla muiden auttaminen. Poikien koulutus tähtäsi ammattiin ja virkauralle. Sen odotettiin tuovan konkreettista hyötyä heille itselleen ja heidän perheilleen. Sivistyneistönaisten oli lunastettava oikeus palk-

katyöhön korostamalla sitä kutsumuksena ja muiden hyväksi tehtynä palveluna.⁶⁴

Hilja Haahden kohdalla kutsumustehtävä avautui vuonna 1892. Hän pääsi tällöin opiskelemaan koulun ja yliopiston välimuotona toimineeseen Helsingin Suomalaiseen Jatko-opistoon, josta valmistui oppikoulunopettajia.⁶⁵ Johan Adrian Hahnsson oli kuollut neljä vuotta aiemmin Hämeenlinnassa.⁶⁶ Niinpä Haahti muutti äitinsä kanssa kahdestaan Helsinkiin⁶⁷, jossa veli Hannu Hahnsson viimeisteli teologian opintojaan. Opiskelu oli mahdollista aloittaa, koska Haahti oli juuri saanut perinnön äitinsä sisarelta.⁶⁸

Hilja Hahnsson noin 16-vuotiaana. Hän tiedosti jo varhain omat lahjansa. Sitkeiden sisarusten, äidin ja tädin, tukemana Haahti sai alkaa opintonsa Helsingissä. Kuva Ståhlberg. Otavan kuva-arkisto.

---

⁶⁴ Ollila 1997a, 56–57; Ollila 1998, 21–27, 43.

⁶⁵ SN 4/1955, 4–5 Leena Valvanne *Rikas elämä. Hilja Haahtea tapaamassa*.

⁶⁶ KA HKA If:2, 386 Kuolleet 1888.

⁶⁷ KA HKA IBa:6, 30 Muuttaneet 1893.

⁶⁸ SN 4/1955, 4–5 Leena Valvanne *Rikas elämä. Hilja Haahtea tapaamassa*; Haahti 1924, 157–163; Haahti 1956, 328, 343.

Naisliitto Unioni⁶⁹ aloitti toimintansa vuonna 1892, samana vuonna kuin Haahti tuli Helsinkiin. Sen puheenjohtajana oli Lucina Hagman, varapuheenjohtajana Hanna Heikel ja sihteerinä Helena Westermarck.⁷⁰ Puheenjohtaja Hagman oli Hahnssoneille tuttu jo Hämeenlinnan ajoilta.⁷¹ Helsinkiin muuton ja opiskelun myötä Haahti tempautui mukaan naiskutsumustehtävää korostaneeseen naisliikkeen aaltoon. Suomalainen naissivistys, naisasia ja fennomaaniset aatteet olivat esillä Jatko-opiston opiskelijoidenkin keskuudessa. Opiskelijoiden parista nousi useita yhteiskunnallisia ja poliittisia vaikuttajia, kuten Hilda Käkikoski⁷², joka kuului etupäässä kotitalousneuvontaa antaneeseen Suomen Naisyhdistykseen.⁷³

Naisasia-aktivisti Lucina Hagman kuului Hahnssonien tuttavapiiriin jo Hämeenlinnan ajoilta. Kuva Unioni Naisasialiitto Suomessa ry.

Sekä Suomen Naisyhdistys että Naisliitto Unioni ajoivat pääasiassa kaupungin säätyläisille ja sivistyneistölle tärkeitä asioita, jollaisia olivat naisten koulutus, virkoihin pääsy ja samapalkkaisuus. Naisasianaisten piirissä ajateltiin, että avioliitto asetti rajat yhteiskunnalliseen ja muuhun kodin

---

⁶⁹ Nykyisin: Unioni, Naisasialiitto Suomessa ry.

⁷⁰ von Alftan 1966, 17–18.

⁷¹ Haahti 1956, 232–233.

⁷² SKS KIA HK esitelmä *Hilda Käkikoski* k I; Ahtisaari 1997, 214"215, 218.

⁷³ Jallinoja 1983, 40.

ulkopuoliseen osallistumiseen. Monilla tämän ajan kaupungissa asuvilla vaikuttajanaisilla naimattomuuden valintaan sisältyi ajatus naisemansipaatiosta.⁷⁴

2. Kirjallinen tausta

Ulkomaista kirjallisuutta oli alettu tuoda organisoidusti Suomeen 1830-luvulta alkaen. Romaaneja luettiin enenevässä määrin. Ne olivat yleisen mielipiteen ja yhteiskunnallisen keskustelun väline. Realistit kirjoittivat näkemistään seikoista yksityiskohtaisesti. Tällainen kirjailija on muun muassa ranskalainen Gustave Flaubert, jolta ilmestyi oikeuskanteen siveellisyysyistä saanut, mutta nykyisin maailmankirjallisuuden klassikoihin luettava teos *Madame Bovary* (1857). Kirja kertoo naisesta, joka päätyy pettämään miestään. Nuoria pyrittiin varjelemaan tällaisten romaanien vaikutukselta.⁷⁵ Kansallisen herätyksen viritessä Suomessa sivistyneistö oli perustanut erilaisia seuroja ja yhdistyksiä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1831, Taideyhdistyksen vuonna 1846, Taiteilijaseuran vuonna 1864, Suomalainen Teatterin vuonna 1871 ja Kansanvalistusseuran Haahden syntymävuonna 1874.⁷⁶ Näiden lisäksi taidepohjaisen kulttuurin yhteiskunnallistumista edisti laajat mittasuhteet saanut yhdistyselämä nuorisoseuroineen, raittiusseuroineen ja työväenyhdistyksineen. Kaikkia näitä yhdistävänä tekijänä oli kansansivistys.⁷⁷

Sivistystä levitettiin kirjallisuuden avulla. Kirjoittavia naisia oli tuhansia Pohjoismaissa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla. Kirjallisuuden uusin tutkimus on viime aikoina nostanut esiin useita ruotsinkielisiä suomalaisia naiskirjailijoita, joiden aikanaan tekemällä pohjustustyöllä on ollut merkittävä vaikutus suomalaisen romaanin syntyyn. Naiskirjailijoiden elämäntyölle perustaa loivat muiden muassa suomalaiset Fredrika Wilhelmina Carstens (*Murgrönan* 1840), Sara Elisabeth Wacklin (*Hundrade minnen från Österbotten* 1844–1845), Maria Kristina Kraftman (*So slutades min lek* 1848), Wendla Johanna Cumenius (kirjailijanimellä Wendla Randelin *Den fallna* 1848), Fredrika Lovisa Lindqvist (*Dikter i prosa* 1838) ja naiskirjailijoiden keulakuva, historiallisen romaanin pioneeri⁷⁸ Fredrika Runeberg (*Fru Catharina Boije och hennes döttrar* 1858).⁷⁹ 1800-luvun alkupuolen naiskirjailijoiden määrä on yllättävän suuri.

⁷⁴ Hallsten 1934, 15–20, 39–42; Jallinoja 1983, 79–80.

⁷⁵ Ihonen 1999, 278–279; Lappalainen 1999b, 71–72; Niemi 1999a, 270–277.

⁷⁶ Sevänen 1994, 21–22, 24–25, 158.

⁷⁷ Juva 1960, 309; Soikkanen 1961, 16–17; Rafael Koskimies 1965, 203–208.

⁷⁸ Grönstrand 2005, 21–22.

⁷⁹ Qvist 1960, 132–133; Huhtala 1989b, 124–125; Forssell 1999, 290–297.

Kati Launis toteaa tutkimuksessaan, että naisten romaaneissa nousi rooli-ihanteeksi niin Zacharias Topeliuksen ja J. V. Snellmanin ylistämä äitikuva kuin myös emansipatorinen nainen, jolla kuitenkin oli harvoin vapaus valita osaansa. Nainen saattoi olla vain oikeuksia ja tasa-arvoa vaativa kodin keskipiste. Romaaneissa voitiin kyseenalaistaa myös avioliitto ja naisen kotirooli. Kirjailijat näkivät naimattoman naisen vapaana kodin kahleista. Naisihanteeksi saatettiin nostaa myös moderni ja itsenäinen nainen.⁸⁰

Naiskirjailijoiden merkitys kirjoja lukevien naisten identiteetille oli huomattava. He nimittäin herättelivät naisia tekemään omia ratkaisuja. Tällainen kirjailija oli muiden muassa useita kirjoja kirjoittanut, Ruotsissa kohtalaisen suosion saavuttanut, mutta Suomessa hyljeksitty Hanna Ongelin. Hän määritteli tehtäväkseen itsetunnon herättämisen naisissa. Ongelinin esikoisromaani oli *Edvard och Edmund* (1871). Aikakauden naiskäsitystä käsitteli myös musiikkihistorioitsija Ina Blenda Augusta Lange kertomuskokoelmallaan *Bland ödebygder och skär. Berättelser från Finland* (1884).⁸¹ Naisten kirjoittamia romaaneja pidettiin kuitenkin toisarvoisina miesten teoksiin verrattuna.⁸² Hahnssonien perheessä kirjallisuus kuului olennaisena osana arkiseen työhön, olihan Johan Adrian Hahnsson suomen kielen lehtori ja ruotsalais-suomalaisista sanakirjaa toimittanut kielentutkija.⁸³

Hilja Haahden äiti Theodolinda Hahnsson (1838–1919) oli puolestaan ensimmäinen suomen kielellä kirjoittanut naiskirjailija. Kirjallisuutta tutkinut *Pertti Karkama* sijoittaa hänet kansallisia vaatimuksia heijastelevaan, "eurooppalaisen sentimentaalien viihteen perinteeseen".⁸⁴ *Ilmari Kohtamäki* taas luonnehtii Hahnssonin idealistista tuotantoa kaavamaisesti kuvattuine naiskohtaloineen romantiikaksi realismin vuosikymmenillä.⁸⁵ *Päivi Lappalaisen* mielestä Hahnssonin tuotanto oli "kansanvalistusoptimismien elähdyttämää".⁸⁶ Theodolinda Hahnsson löysi itsetuntoa vaatineen tehtävänsä jo varhain ja aloitti miehensä tukemana sekä oman kansallisen aatteensa innoittamana suomen kielellä kirjoitettujen romaanien sarjan. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran novellikirjastoon otettiin hänen ensimmäinen teoksensa *Haapakallio. Idyllintapainen kuvaelma Hämeenmaasta* vuonna 1869. Suomalaisuusliike motivoi häntä ja helpotti niin hä-

⁸⁰ Launis 2005, 337–341.

⁸¹ Lappalainen 1999b, 43, 56, 60, 63; Tiirakari 1999, 39, 40–41; <http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm>. *Saran sisaret Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Alkava naisasiapolemiikki*. 20.8.2004.

⁸² Ilkka Mäkinen 1999, 167; Grönstrand 2005, 17–18.

⁸³ SKS KIA HK mp *Isäni* k VII.

⁸⁴ Karkama 1989, 198.

⁸⁵ Kohtamäki 1964, 430.

⁸⁶ Lappalainen 1999b, 50.

nen kuin muidenkin kirjailijoiden julkisuuteen pääsyä. Jatkossa Hahnssonin tuotanto noudatti kansallisromanttisia fennomanian linjoja.⁸⁷

Edellisistä kirjailijoista poiketen Minna Canthin osuus on tunnustettu kirjallisessa elämässä. Hänet tunnettiin yhteiskunnallisena vaikuttajana ja kulttuurivirtausten välittäjänä. Canthilla ei ollut vielä tällöin kilpailijoita naisasiaa käsittelevässä suomenkielisessä kirjallisuudessa. Kirjailijan esi-koisteos oli Wiljan salanimellä julkaistu *Novelleja ja kertomuksia* (1878).⁸⁸ Canth tarkkaili tuotannossaan ja sanomalehtikirjoittelussaan elämää ja sen ilmiöitä selkeästi naisen näkökulmasta. Hänellä naiskysymys muuttui kysymykseksi sukupuolimoraalista. Tunnettu esimerkki siitä on naisen oikeudesta omaan palkkatuloon kertova ajankohtaisdraama *Työmiehen vaimo* (1885). Kirjailijan traagisten naiskuvien taustalla oli kuluneen ajan varhaismoderni elämä, jossa yhteiskunta maallistui ja kaupungistui. Valistuksen ihanteet eivät toteutuneet etenäkään kansan keskuudessa. Yhteiskunnallinen murros antoi ainekset Canthille, joka oli saanut vaikutteita muun muassa Émile Zolalta⁸⁹. Objektiivisuuteen ja loogisuuteen pyrkinyttä ranskalaista kirjailijaa pidetään naturalismin kantaisänä. Canth tunsu myös niin darvinismia⁹⁰ kuin Auguste Comten⁹¹ kehittämää positivismia, joka pyrki puhdistamaan tieteen uskonnollisista ja metafysisistä seikoista.⁹²

Perheen sivistyneistöasema soi Haahdelle mahdollisuuden seurata kulttuuria ja yhteiskunnallisia tapahtumia. Tämä muokkasi nuoren tytön ajattelua. Maailmankuvan laajeneminen kirjallisuuden ja kasvavan sanomalehdistön avulla oli huomattavaa. Tiedonvälitys oli aiempaa merkittävämpää ja laajempia piirejä koskevaa. Lisääntyneet ulkomaanmatkat antoivat uusia virikkeitä kirjoittajille ja lukijoille. *Työmiehen vaimon* julkaisuvuonna 1885 11-vuotias Hilja Haahti kokosi ensimmäisen runovihkonsa, joka sai nimekseen *Rauennut toivo*. Tämän lisäksi hän lähetti kertomuksiaan ja runojaan *Tilhi-* ja *Sirkka-*nimisiin lastenlehtiin sekä uskonnolliseen *Lasten Kuvalehteen*.⁹³ Kansanvalistusseuran julkaisema B. Laguksen

---

⁸⁷ Lappalainen 1999b, 56, 70–71.

⁸⁸ Tiirakari 1999, 38.

⁸⁹ Ranskalaisen, naturalistisen kirjallisuuden tunnetuimpiin romaaneihin kuului vuonna 1880 ilmestynyt *Nana*. Sen nimihenkilö on pariisilainen näyttelijätär ja prostituoitu. Romaani on analyysi yhteiskunnan lainalaisuuksista.

⁹⁰ Charles Darwinin tuli tunnetuksi vuonna 1859 ilmestyneellä *Lajien synty* -teoksellaan.

⁹¹ Positiivistisen tieteenfilosofian perustaja Auguste Comte jakoi ihmiskunnan kehityksen kolmeen vaiheeseen: uskonnolliseen, metafysiseseen ja tieteelliseen.

⁹² Huhtala 1987, 95; Tiirakari 1999, 17.

⁹³ Haahti 1956, 143, 212, 306. *Lasten kuvalehti* oli liitteenä K. J. Gummeruksen toimittamassa kansalle tarkoitettussa, kristillissiveellistä näkemystä korostaneessa *Kyläkirjaston kuvalehdessä*.

(lehtori J. Päivärinta) kirjoittama kirja *Taavetti Livingstone* (1881) ja runoilija Lina Sandellin puolison Carl Oscar Bergin teos *Lasten ja nuorukaisten postilla* (1882) olivat Haahden lukulistalla. Hänen ensimmäinen julkaistu tuotteensa oli Hilja-nimimerkin suojassa ilmestynyt uskonnollinen lähetyskertomus *Pieni hindulaistyttö*. Se julkaistiin vuonna 1889 *Lasten kuvalehden* kolmessa numerossa jatkokertomuksena.⁹⁴

Kirjallisuus pyrki jäsentämään monella tavalla laajenevan ja muuttuvan sekä teollistuvan yhteiskunnan mukanaan tuomia epäkohtia. 1880-luvulla Suomessa alkaneen realismin ja sen äärimuotona esiintyneen naturalismin aika muuttui 1890-luvulla niin sanotuksi psykologiseksi realismiksi. Sen rinnalla esiintyi myös useita muita kirjallisia virtauksia. Suomalaisiin kirjailijoihin vaikutti Elisabeth Järnefeltin kirjallisen salongin kautta esimerkiksi venäläinen Leo Tolstoi⁹⁵, joka korosti tuotannossaan lähimmäisenrakkautta ja arvosteli kirkkoa. Vuonna 1894 ilmestyi Arvid Järnefeltin tolstoilasta puhtautta, luonnollisuutta ja jaloutta korostava omaelämäkerta *Heräämiseni*. Tätä kirjaa pidetään Suomessa yhtenä realismin merkityksen vähenemiseen vaikuttaneena teoksena.⁹⁶ Sen mukana uudenlainen, itse-kriittinen ajattelu loi mahdollisuudet kirjallisuudessa aiemman kirkon- ja pappisvastaisuuden hylkäämiseen.⁹⁷

Realismin murtajana toimi ennen muuta Pariisista 1800-luvun lopussa tullut arjen todellisuuden kuvauksesta pois päin kääntynyt symbolismi, jota pidetään reaktiona naturalismiin. Symbolismin piirteet sekoittuivat Suomeen samaan aikaan tulleen dekadenssin tunnusmerkkeihin, joista eräänä ilmentymänä on taipumus nähdä maailma vain oman minuuden jatkeena. Nämä virtaukset saivat vaikutteensa etupäässä saksalaisilta filosofeilta, pessimistinä tunnetulta Arthur Schopenhauerilta ja kristillisen moraalin hylänneeltä Friedrich Nietzscheltä.⁹⁸

---

⁹⁴ *Vaalenneet vainiot*, Suomen Lähetysseuran kesäjulkaisu 1947, 7–8 *Lapsuuteni lähetyskipinöitä*; Hahti 1956, 292.

⁹⁵ Tolstoista esim. Armo Nokkala 1958, 9–27; Rojola 1999b, 152–154.

⁹⁶ Lappalainen 1999a, 12–13.

⁹⁷ Juva 1960, 310–311.

⁹⁸ Lyytikäinen 1999, 136–139.

3. Uskonnollinen ilmapiiri

a. Huoneentaulun naisesta moraalireformiin

Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli integroitunut osaksi valtion hallintoa 1800-luvulla. Kirkossakäynti oli melko runsasta, mihin esimerkiksi ehtoollispakko myötävaikutti. Paikallisella tasolla papisto vaali niin sanottua "huoneentaulun maailmaa", joka naisen kohdalla merkitsi miehen patriarkaalista valtaa niin kodissa kuin kodin ulkopuolella.⁹⁹ Martti Lutheria tulkiten yhteiskunta jaettiin kirkkoon, valtioon ja perheeseen eli huonekuntaan. Tämän niin sanotun kolmisäätyopin mukaisesti naisten tehtävä oli palvella viimeksi mainitussa säädystä vaimoina, äiteinä, tyttärinä ja palvelijoina. Näin *Inger Hammar* luonnehtii tutkimuksessaan *Emancipation och religion* (1999) naisen asemaa luterilaisen kirkon kontrollin alla 1800-luvun lopun luterilaisessa maailmassa.¹⁰⁰

Pirjo Markkola tiivistää huoneentaulun merkityksen *Synti ja siveys*-tutkimuksessaan (2002) sukupuolten välisiä suhteita määrittäväksi tekijäksi suomalaisessa yhteiskunnassa.¹⁰¹ Aleksis Kivi tyypitti ajan maalaisnaisen ihanteen mainioilla naiskuvillaan *Seitsemässä veljeksessä* (1870). Tämä nainen hyöri ja pyöri, leipoi kahteenkin kertaan päivän mittaan, kutoi, kehräsi, kävi lypsyllä, ruokki karjan sekä perheen ja yötä myöten nousi vielä ravitsemaan lasta. Kaiken tämän hän teki valittamatta ja jokapäiväiseen elämään kuuluvana luonnollisena asiana. Samaan aikaan miehet olivat päivisin metsässä ja öisin he nukkuivat.¹⁰²

Alamaisuusajatus ja miehen palveleminen ovat peräisin toisesta Raamatun luomiskertomuksesta, jossa Jumala luo naisen miehelle avuksi (1. Moos. 2:18).¹⁰³ Kiven rooli naiselle löytyy puolestaan *Sananlaskujen kirjan* 31. luvusta (Sananl. 31:10–31). Kristillinen ajattelu määritti *Sananlaskujen kirjan* kuvaamalla tavalla keskiluokkaan ja työväestöön kuuluvien naisten jokapäiväistä elämää. *Arja-Liisa Räisänen* käyttää tutkimuksessaan *Onnellisen avioliiton ehdot* (1995) miehen ylivalta-asemasta ja naisen

⁹⁹ Heikkilä & Seppo 1987, 75; Huoneentaulun ohjeet löytyvät Raamatusta: 1. Moos. 2:18, Sananl. 31:10–31, Ef. 5:22–33, Ef. 6:1–9, Kol. 3:8–14, 1. Piet. 2:18–20, 1. Piet. 3:1–7.

¹⁰⁰ Hammar 2000, 28–33.

¹⁰¹ Markkola 2002, 32.

¹⁰² Kivi 1970, 19.

¹⁰³ Tämä luomiskertomus kuvaa, miten Jumala loi ensin Adamin ja muovasi vastasen jälkeen miehen kylkiluusta Eevan.

palvelutehtävästä käsitettä "alustumisen teologia".¹⁰⁴ Sukupuolten hierarkkinen valtasuhde alettiin tulkita toisin 1800-luvun kuluessa. Suhde nähtiin sukupuolten olemuksen mukaisina velvollisuuksina. Miesten ja naisten olemukselliseen eroon perustuvan työnjaon lisäksi alettiin vähitellen myös korostaa Raamatusta nousevaa aviopuolisoiden välistä velvollisuutta toistensa rakastamisessa.¹⁰⁵ Kaiken kaikkiaan usko Jumalan olemassaoloon vaikutti ihmisen tapoihin, valintoihin, ajatteluun, toimintaan ja maailmankuvaan.¹⁰⁶

1800-luvun lopun yhteiskunnallinen ja taloudellinen murros alkoi muuttaa kansan uskonnollisuutta. Niin sanottu vanhakirkollisuus hiipui vähitellen.¹⁰⁷ Huonekunnan eli perheen merkitys muuttui. Niin työläisnaisten kuin kasvavan keskiluokan naiskutsumus nousi uuteen valoon kaupungistuvassa ja maallistuvassa yhteiskunnassa. Kristillissosiaalinen työ alkoi kiehtoa naisia ja antaa heille mahdollisuuden toimia kodin ulko-puolella.¹⁰⁸ Naisliikkeiden piirissä alettiin etsiä miesten ja naisten tasa-arvoisuudelle tukea Raamatusta. Ajatus pohjautuu Vanhassa testamentissa esiintyvään ensimmäiseen luomiskertomukseen¹⁰⁹, jossa molemmat sukupuolet määritellään Jumalan kuvaksi (1. Moos. 1:27–31). *Räisänen* käyttää tästä nimitystä "yhdenvertaisuuden teologia", jonka keskeisin ajatus kiteytyy sukupuolten yhdenvertaisuuteen, yhtäläisiin kansalaisoikeuksiin ja -velvollisuuksiin.¹¹⁰

Samaan aikaan 1880-luvulla alkoi tulla eri puolilta Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa vaikutteita *Pirjo Markkolan* "moraalireformiksi" nimeämästä ilmiöstä, jossa tunnusomaisina piirteinä olivat "langenneille naisille" ja kodittomille lapsille tarkoitetut turvakodit. Tavoitteena oli uuden kristillisen yhteiskuntamoraalin rakentaminen. Naisten uskonnollisen organisoitumisen mukanaan tuoma sosiaalinen työ¹¹¹ moraalireformeineen oli käännekohta 1880-luvun ylä- ja keskiluokan naisille. Naiset saivat uudenlaisen yhteiskunnallisen toimintafoorumin: sosiaalisen työn vapaaehtois-toineen. Uskonnollinen yhteisö, kuten esimerkiksi Pelastusarmeija, antoi puolestaan kutsumuksen tähän työhön. Kehitys kohti naisen julkista toi-

¹⁰⁴ Räisänen 1995, 85–90. Räisänen käyttämä ilmiötä kuvaava "teologia"-sana tässä yhteydessä on outo, mutta ilmaisee kylläkin Raamatun arvovaltaa 1800-luvun naisen aseman määrittelyssä.

¹⁰⁵ Räisänen 1995, 197.

¹⁰⁶ Juva 1950, 51–52; Kortekangas 1980, 135–136.

¹⁰⁷ Pentikäinen 1977, 208, 210, 217; Murtorinne 1992, 288–290.

¹⁰⁸ Rajainen 1973, 23–25; Markkola 2002, 32–33.

¹⁰⁹ Tämä luomiskertomus kuvaa, miten Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen, mieheksi ja naiseksi.

¹¹⁰ Räisänen 1995, 109–113.

¹¹¹ Haahti kertoo esimerkiksi muutamien alkutuotannon vuosien runojen pohjautuvan kokemuksiin sosiaalisesta työstä Hämeenlinnassa. Haahti 1956, 320.

mintaa jatkui kiihtyvällä vauhdilla. Naiset loivat sääty- ja luokkarajoja ylittäviä sisarusverkostoja. Naistietoisuus yhdisti näitä pioneerinaisia niin, että naiseus nousi keskeiseksi jakajaksi entisten sijaan. Ennen tässä tehtävässä olivat toimineet säätyyn ja varallisuuteen liittyneet seikat. Moraalireformin myötä naiset alkoivat toiminnallaan antaa uusia tulkintoja sukupuolten välisistä yhteiskunnallisista suhteista ja muuttaa niitä sekä käytännön että periaatteen tasolla. Norjassa lähetysjärjestöjen toiminnasta muotoutui kansanliike, jonka piirissä naiset saivat mahdollisuuden toimia.¹¹²

b. Vapaakirkollisuus vaikuttaa Haahteen

Eurooppalaiset kirjailijat ja taiteilijat alkoivat suhtautua perinteiseen kristinuskoon väheksyvästi 1800-luvun puolivälissä. Kristityt kuvattiin yleensä tekopyhiksi, teeskenteleviksi ja tyhmiksi. Suomalaisen sivistyneistön parissa kristinuskosta ei kuitenkaan luovuttu kokonaan. Sivistyneistö halusi pitäytyä siitä nouseviin moraaliperiaatteisiin. Hilja Haahden syntymävuosikymmenellä nuori sivistyneistö alkoi kuitenkin arvostella perinteisiä arvoja. Näin uudet uskonnolliset liikkeet, kuten vapaakirkollisuus, saivat sijaa näiden arvokeskustelun ja jo aiemmin mainittujen sosioekonomisten muutosten vuoksi.¹¹³

Hilja Haahden uskonnollisen elämän ja hänen sanomansa lähtökohtien kartoituksessa nousee esiin merkittävänä tekijänä juuri tämä 1800-luvun loppuvuosikymmenien angloamerikkalaiselta pohjalta lähtenyt vapaakirkollisuus. Haahden kotoaan saama uskonnollinen ohjaus näyttää olleen osa perinteistä luterilaisten sivistyneistöpiirien tapakasvatusta, mutta ne seikat, joista kirjailija on itse kirjoittanut, pohjautuvat erityisesti hämeenlinnalaisessa koulussa saatuun opetukseen.¹¹⁴ Hilja Haahden opettaja, Hämeenlinnan Suomalaisen Tyttökoulun johtaja Anna Lilius, oli saanut vaikutteita vapaakirkollisesta herätyksestä, joka tuli Suomeen 1800-luvun loppupuolella.¹¹⁵ Hahti kuvasi muistelmissaan opettajansa uskontotunteja voimakkaiksi herätyshetkiksi.¹¹⁶

---

¹¹² Sulkunen 1987, 162–164; Markkola 2000, 140; Markkola 2002, 11–12, 26, 211–214.

¹¹³ Juva 1950, 62–63, 164; Juva 1956, 19, 80; Soikkanen 1961, 12; Seppo 1983, 36–37.

¹¹⁴ Hahti 1928, 21–22.

¹¹⁵ Kostia 1928, 47; Vartia 1928, 7.

¹¹⁶ SKS KIA HK mp *Anna Liliuksesta* k VI.

Vapaakirkolliseksi kutsuttu herätys levisi Suomessa ensin sivistyneistön piirissä kaikkiin täysin tai osittain ruotsinkielisiin rannikkokaupunkeihin ja myöhemmin näennäisen spontaanisti eri puolille maata. Liikehdintä ei kuitenkaan johtanut evankelis-luterilaisen kirkon opista ja järjestysmuodosta poikkeavaan pysyvään yhteisömuodostukseen, vaan se vaikutti luterilaisen kirkon sisällä. Muuta mahdollisuutta uskonnonvapauslain puuttumisen vuoksi ei edes olisi ollut, sillä Haahden lapsuuden aikaan ortodokseja lukuun ottamatta kaikkien tuli vielä kuulua Suomen evankelis-luterilaiseen valtiokirkkoon. Herätykseen mukaan liittynyt sivistyneistön osa kohtasi uusissa aatteissa sellaisen kristillisyyden, minkä puutteesta se oli arvostellut kirkkoa. Julistuksen ytimenä oli keskitetty sanoma synnistä ja armosta. Siihen liittyi myös persoonallisen uskonratkaisun korostus ja ehdottomien rajojen vetäminen maalliseksi koettuun.¹¹⁷

Vapaakirkollisuudella ei ollut omaa erityistunnustusta. Tunnustuksen pohjana olivat Raamattu ja apostolinen uskontunnustus. Kristittyjen todistus- ja lähetystehtävä sai syvyyttä ja merkitystä suomalaisen yhteiskunnan sosiokulttuuristen muutosten mukanaan tuomasta maallistumisen paineesta. Vapaakirkollisen herätyksen alkamiseen Suomessa vaikuttivat lordi G. A. W. Radstock ja Fredrik Tiselius. Heidän kosketuksensa amerikkalaisiin lähetys-, pyhitys- ja allianssiherätystä edustaneisiin piireihin antoi virikkeitä alkavalle vapaakirkollisuudelle. Amerikkalaisiin vaikuttajiin puolestaan kuuluivat lähetys- ja allianssimiehinä tunnetut saarnaaja Dwight Moody ja muusikko Ira D. Sankey, jotka tulivat Suomessa kuuluisiksi muun muassa laulujensa välityksellä.¹¹⁸ Näitä lauluja laulettiin Jatko-opistossa Ottilia Stenbäckin johtamassa raamattupiirissä baptistien kirjoista *Andeliga Sång* ja *Pilgrimssånger*.¹¹⁹

Jatko-opistossa fennomaanisten ja emansipatoristen aatteiden kilpailijaksi nousi anglosaksisperäinen vapaakirkollinen herätysvirtaus, "maailmaa" vierastanut uskonnollisuus, joka korosti "raamatullisen" ja "käytännöllisen" kristillisyyden vaatimusta. Opiskelijoiden keskuudessa tapahtui käänne, joka muutti keskustelujen painopisteen naisen aseman parantamisesta ja fennomaanisista aiheista uskon peruskysymyksiin. Sivistyneistöpiirin normaalielämään kuuluneet huvitukset¹²⁰ jäivät herätyksen kokeneilta pois. Fennomania ja uudentyyppinen uskonnollisuus olivat myös liittolaisia, eivät pelkästään kilpailijoita.¹²¹ Haahti ylisti opiston henkeä:

¹¹⁷ Juva 1956, 49–55, 208; Juva 1960, 60, 70; Haavio 1965, 87, 119–120; Seppo 1983, 22–25.

¹¹⁸ Seppo 1983, 21–22; Junkkaala 1986, 21–22.

¹¹⁹ SKS KIA HK mp Ottilia Stenbäckistä k VII.

¹²⁰ Huvituksista esim. Eeva-Liisa Lehtonen 1994, 260–263.

¹²¹ Godenhjelm 1912, 230–231; Hannu Mustakallio 2001, 33.

[-] koko opiston yllä häilyi ihmeellinen ihanteellisuuden kulta-utu, johon heijastui kansallisen huomien hohde, yhtyneenä nuorten, aatteellisesti virittyneiden mielten herkkään väreilyyn.¹²²

Fennomaanis-uskonnollinen kasvatus edusti yhteiskunnan arvoja ja maailmankuvaa.¹²³ Opettajakoulutuksessa tärkeällä sijalla oli vastuuntunnon, epäitsekkyyden ja kurinalaisuuden korostus. Naisille oli varattu kasvatustajan rooli ja pyrkimys täydelliseen itsekuriin.¹²⁴ Hilja Haahti kiteytti käsityksensä ajan hengestä merkitsemällä muistiin Jatko-opiston lentäväksi lauseeksi muodostuneen lehtorska Ida Godenhjelmin lausahtaman ajatuksen: "Sivistynyt nainen ei naura, hän hymyilee."¹²⁵

Naisten ystävyysuhteet olivat Haahden nuoruudessa tiiviit. Täydellinen itsekuri esti monesti tutustumisen toiseen sukupuoleen. Hilja Haahti seisoo kuvassa takana. Kerttu Lappalaisen yksityiskokoelma.

¹²² Haahti 1956, 348.

¹²³ Gummerus 1923, 15–17.

¹²⁴ Godenhjelm 1912, 230–233.

¹²⁵ Haahti 1956, 350.

II NUOREN NAISEN KUVA (1895–1904)

A. Naisen vastuu ja tehtävä

1. Kutsumus *Oraita*-runokirjassa 1895

Keskustelu naisen asemasta lainehti vilkkaana 1800-luvun lopun Suomessa. Hilja Hahti liittyi siihen vanhempiensa, erityisesti äidin kokemusten ja aatemaailman kautta. Keskusteluun osallistuminen tapahtui aluksi lähes tiedostamatta, taiteen välityksellä. Kansallisuusaatteen ja siihen kiinteästi liittyneiden taiteiden, kulttuurin ja uskonnon piiristä Haahden kutsumustehtäväksi nousi taiteiden merkityksen korostaminen kristityn ihmisen elämässä.¹ Opettajaksi juuri valmistuneena ja erinomaisen hyvän todistuksen saaneena Hahti aloitti uransa saksan ja suomen kielten tuntiopettajana Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa syksyllä 1895.² Samalla hän otti vastuulleen nuorison siveellisen kasvattamisen. Hän valitsi sanomansa kohteeksi erityisesti tytöt, joiden opettajana hän toimi.³ Opettajan ammatti oli hyväksytty tehtäväksi, jota nainen sai kutsumukseen vedoten tehdä.⁴ Näin Haahdelle avautui nämä kaksi väylää, jotka hän saattoi jopa yhdistää ja joissa hän sai toteuttaa niin itseään kuin päämääriään.

Hahti asettui ensimmäisen runokirjansa *Oraita* julkaisuvuonna 1895 valmiiksi katettuun pöytään, kun vanhempien tuttavapiiriin kuulunut kustantaja G. W. Edlund antoi vasta-alkajalle tilaisuuden runokirjan julkaisemiseen.⁵ Haahden oli suhteellisen helppo päästä julkisuuteen, sillä suomenkielistä lyriikkaa ilmestyi 1800-luvun lopulla vain vähän. Suomalaisen runouden taso ei ollut korkea, mitä kuvaavat joidenkin kokoelmien nimet: *Kynäelmiä*, *Rikkaruohoja* tai *Hyttynen*. Saatavilla oli myös runokirjoja, joiden nimet olivat romanttisia kasvi aiheineen: *Köynnöksiä*, *Kirsi-kukkasia*, *Urpuja* tai *Sinivuokkoja*.⁶ Hahti sijoittui erinomaisesti näihin kumpaankin ryhmään vähättelevällä⁷ ja toisaalta kasvi aiheetta kuvaavalla kirjansa nimellä. Runokirjan nimi oli mahtipontisten runojen vastakohta.

¹ Hahti 1956, 138–152; Hahti 1958, 5–27.

² SKS KIA HK Biografica II Todistus 1895 k XXX; Biografica II Virkamääräyksiä 1895–1897 k XXX.

³ Hahti 1958, 11–14.

⁴ Ollila 1997a, 56–57; Ollila 1998, 21–27, 43.

⁵ SKS KIA HK Biografica I Kustannussopimus 1895 k XXIX.

⁶ Tiirakari 1999, 30.

⁷ Vähättelystä esim. Grönstrand 2005, 82–84.

Vähätteleväällä nimellä oli kuitenkin merkityksensä. Haahti tunnusti näin olevansa runoilijana vasta alussa, mutta toiveikkaana ja kasvuvauhdissa. Samalla nimi viittasi Suomen poliittiseen tilanteeseen Venäjän vallan alla, orastavaan toiveeseen omasta kansallisvaltiosta.

Huoli Venäjän kriittisestä suhtautumisesta autonomiseen rajamaahan näkyy 21-vuotiaan Haahden ensimmäisen teoksen runoista, jotka hän on koonnut oman murrosikänsä vuosilta 1888–1895. Kansan yhtenäistäminen oli muotoutunut kirjallisuuden ja muiden taiteiden sekä politiikan⁸ tehtäväksi. Vanhemmilta ja opettajilta saatujen vaikutteiden myötä Haahti kasvoi ajattelemaan samoin. "Erkon 'Ainoa' katsellessa" -runon puhuja on huolissaan isänmaan tulevaisuudesta.⁹

[- -] Vaan nyt – vierasta ääntä kuulen,
 Kuulen irjua itätuulen,
 Kuten lehtinen värähtää,
 Kun on raivossa myrskysää,
 Niinpä laulutkin värjyvissä
 Soivat huolien sävelissä. [- -]¹⁰

Kokoelman kansi antaa vihjeen runojen aatteellisesta sisällöstä. Kuvassa on oraspelto sekä sen takana häämöttävä metsä ja järvi. Loppusuoinnulliset, luontoa, isänmaan kauneutta, erilaisia tunteita sekä uskoa kuvaavien runojen otsikot paljastavat sanoman: "Virran rannalla.", "Tähdelle.", "Aalto.", "Uutta intoa.", "Rauha jos ois!", "Jeesuksen hartioilla.", "Aattoiltana.", "Ellin syksymuistelma."¹¹ "Myötäkäymisessä"-runon puhuja, joka on koulutusta saanut henkilö, tuntee vastuun omasta kutsumustehtävästään. Hän "saarnaa" kuulijoilleen ja velvoittaa kaltaisensa, hyvässä asemassa olevat ajattelemaan omaa vastuualuettaan yhteiskunnassa.

'Kelle annettu on paljon,
 Siltä paljon vaaditaan.'
 Herra, Herra, mitä vaadit,
 Mitä multa tahdotkaan?

Kuinka saan sen täytetyksi?
 Herra, kuinka kannatan
 Suuren edesvastauksen,
 Jonka tunnen painavan.¹²

⁸ Poliitiikka-käsitteestä Liikanen 1995, 314, 318.

⁹ SKS KIA HK mp *Theodolinda Hahnssonista* k VII; mp *Isäni* k VII; käsikirjoitus *Äitini Theodolinda Hahnsson-Yrjö-Koskinen* k VIII.

¹⁰ Hahnsson 1895, 29.

¹¹ Hahnsson 1895, 16, 24–25, 26, 35, 41, 46, 59–60, 67–68.

¹² Hahnsson 1895, 47.

Runon alku "Kelle annettu on paljon, / Siltä paljon vaaditaan." pohjautuu Raamatun tekstiin. Edellä kerrottujen Haahden oman elämän onnekkaiden tapahtumien vuoksi voidaan ajatella, että runon puhuja on Haahti itse. Luukkaan evankeliumin sanat ovat muodostuneet hänelle painavaksi velvoitukseksi: "[-] sillä kenelle paljo annettu on, siltä paljo etsitään, ja jonka haltuun paljo on annettu, siltä enämpi anotaan." (Uusi testamentti 1776 Luuk. 12:48). Runo kertoo, että Raamattu toimi kirjailijalle tärkeänä normilähteenä jo varhaisessa vaiheessa. Haahden "paljous" tarkoittaa tässä omaa älyllistä pääomaa ja opiskelumahdollisuuksia, ei niinkään materiaa, olihan isän kuolema jättänyt perheen melko tiukkaan taloudelliseen asemaan. Kodissa muotoutunut kuva sivistyneistö naisesta tekijänä ja toimijana odotti ratkaisua ja tehtävää. Haahden maalaiemassa paljouden pääomassa ei voi unohtaa hämeenlinnalaisia naisopettajia Anna Liliusta, Hanna Groundstroemia, Hanna Hypéniä, Fanny Stenrothia, Tekla Hultinia ja Lucina Hagmania, joiden merkitys Haahden kehityksessä oli merkittävä.¹³ Naisten tukemana opiskelemaan päässyt etuoikeutettu nuori runoilija tietää omat kykynsä. Hän uskaltaa luottaa niihin ja vaatia itseltään paljon, vaikka se tuntuu raskaaltakin tehtävältä.

Runous paljastaa usein määrätynlaisen tavan kokea maailmaa. Se voi avata lukijalle kirjoittajan syviä persoonallisuuden kerroksia.¹⁴ Haahden "Myötäkäymisessä"-runo osoittaa hänet henkilöksi, jolle perinteisesti tulkitun alistuvan naisen kuva oli auennut uudella tavalla. Se paljastaa Haahden asenteen erityisesti juuri hänelle itselleen annetusta mahdollisuudesta ja vastuutehtävästä opettajana. Hän myös näkee itsensä naiseksi, jolla on Raamatun antama lupa ja mahdollisuus määrittää itsensä ja toimia sen mukaan, esikuvanaan muun muassa tuttu opettaja, filosofisesta tiedekunnasta ensimmäisenä naisena tohtoriksi vuonna 1896 väitellyt Tekla Hultin¹⁵.

---

¹³ SKS KIA HH mp Anna Liliuksesta k VI; Godenhjelm 1912, 239; Haahti 1928, 22; Haahti 1956, 242, 262, 266–268.

¹⁴ Linnér 1978, 169.

¹⁵ Kiiski 1978, 48.

Tohtori Tekla Hultin oli Hilja Haahden esikuva erityisesti opiskelussa. Haahdi tähtäsi korkealle Hultinin tavoin. *Humanistilehti* 6/2004.

"Myötäkäymisessä"-runon puhuja, Haahdi itse tai joku muu hänen kaltaisansa opiskelemaan päässyt tuntee, että hänen on omalta osaltaan otettava vastuu heistä, joilla ei ole samoja mahdollisuuksia. Vastuu on henkilön, joka on saanut opiskella ja joka pystyy näkemään yhteiskunnalliset ongelmat. Vastuu on kristityn ihmisen, joka joutuu omassa sivistyneistöasemassaan kysymään: "Herra, Herra, mitä vaadit, / Mitä multa tahdotkaan?"

Kysymys on myös hyväosaisten syyllisyydentunnosta. On löydettävä keinot, joihin tukeutuen voi elää monella tavalla rikkaana köyhän rinnalla. Runon puhuja pakottaa sivistyneistölukijan miettimään omaa vastuutaan yhteiskunnallisena filantrooppina. Se tivaa toimijan roolia. Naiselle sopiva auttaja-sivistäjän rooli ei ollut 1800-luvun lopulla enää teitä aukovan uusi. Päinvastoin, Haahdi solahti valmiiksi avattuihin uomiin. Näkemys on vain saanut syvyyttä tiiviistä kolmen vuoden vastuuta ja velvollisuutta korostaneesta, naisille suunnatusta opiskelujaksosta Helsingin Suomalaisessa Jatko-opistossa.

Ajan mittapuiden mukaan arvioituna runossa esitetty "myötäkäyminen" oli todellista monella eri tavalla: Haahdi oli saanut mahdollisuuden opiskella, hänen runokirjansa oli julkaistu ja työpaikkakin löytyi heti. Kotiväen ja ystäväpiirin kannustus ei ollut aloittelijalle vähäinen asia. Haahdella oli myös rohkeutta tutustua uuteen.¹⁶ Ulkonaisesti ei siis ollut kysymys enää mistään tyttöisestä, vaan vakavasti otettavasta, erittäin pätevästä,

¹⁶ Naisten Ääni 1934, 17 Lyyli Vihervaara *Hilja Haahdi. Persoonallisuutena.*

älykkäästä ja luovasta aikuisesta naisesta. Jatko-opiston ankaran velvoittava ilmapiiri kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamiseksi oli jättänyt häneen jälkensä. Rooli oli selvä: koulutusta saaneen naisen tuli jakaa tietojaan kouluttamattomille, sillä vain harvoilla naisilla oli mahdollisuus opiskeluun.

2. Auttamisen ajatus ja yhteiskunnallinen äitiys

Arjen todellisuudesta vastuun ottaminen liikkui Haahden elämässä vielä haaveiden ja ihanteiden tasolla runokirjan ilmestymisen aikoihin. Yhtenä esikuvana auttamispyrkimyksissä oli Rouvasväen yhdistysten filantrooppinen toiminta.¹⁷ Vaikutteita filantrooppiseen ajatteluunsa Haahti oli saanut myös omista kokemuksistaan nuoruutensa Hämeenlinnassa, jossa hän oli pyrkinyt varovaisesti ylittämään kotinsa asettamia rajoja. Hän oli esimerkiksi yrittänyt viihdyttää lapsia ystävänsä, kuvernöörin tytär Dagmar von Ammondin kanssa kaupungin köyhille perheille perustetussa päiväkodissa. Haahti ei kyennyt jatkamaan tehtävää, kun hän näki, miten lapsia käytettiin ilmaisen ruoan vastineeksi tarkkuutta ja kärsivällisyyttä vaatineisiin tehtäviin. Lapset joutuivat tekemään työtä ilman leikkitaukoja ja -tiloja.¹⁸

Helsingiläisessä opettajan-roolissaan Haahti edusti naimattomia nuoria naisia, joiden lukumäärä oli alkanut hiljalleen kohota 1800-luvun Suomessa. Hänelle löytyi yhteiskunnassa esiin nousseesta naimattomuuden ajatuksesta mahdollisuus kansan auttamiseen ja lasten opettamiseen. 1800-luvun loppupuolen yhtenä ilmiönä näet oli, että esimerkiksi opettajan kutsumus oikeutti niin sanotun tavallisen äidin kutsumuksen hylkäämiseen. Tällainen "yhteiskunnallisen äitiyden"¹⁹ mahdollisuus kiehtoi Haahtea niin kuin monia muitakin opiskelleita naisia.

Näiden uusien, hyvinkin erilaisten näkemysten yhteensovittaminen nousi keskeiseksi kysymykseksi 1800-luvun lopulla erityisesti sivistyneistöön kuuluvien naisten keskuudessa. *Irma Sulkunen* on tutkinut Hilja Haahtea hieman vanhemman, kansanvalistustyössä toimineen Mandi Granfeltin elämässä esiintynyttä kutsumusten ristiriitaa. *Sulkusen* tutkimus osoittaa, miten voimakasta ahdistus saattoi olla, kun oma kutsumus oli uhattuna esimerkiksi avioliiton solmimisen vuoksi. Kodin ulkopuolisen kutsumuksen hylkääminen saatettiin kokea petturuudeksi.²⁰

---

¹⁷ Ramsay 1993, 11, 34, 80–83.

¹⁸ Haahti 1956, 317–319.

¹⁹ Häggman 1994, 152, 173, 175–176, 216–217, 221; Ollila 1998, 58–66.

²⁰ Sulkunen 1995, 28–29.

Opettajan-työssään Haahti ajatteli pääsevänsä lähemmäksi kansaa kuromaan umpeen sitä juopaa, joka erotti sivistyneistön kansasta.²¹ Tätä työnäkyä kuvaa *Oraita*-kirjan runo "Uutta intoa".

Pois haaveilu!
 Ei velttoutta luonto neuvonut.
 Se kertoi armautta synnyinmaan,
 Kehoitti sille kaikki uhraamaan.
 Ei riitä tunnetulva kuohuineen:
 Vie tosi lempi tosi toimehen.²²

Haahti on sisäistänyt roolinsa kodin ulkopuolisena toimijana, suomalaisen kansakunnan henkisenä äitinä ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Sivistyneistöön kuuluvaa ja yhteiskunnallisesti etuoikeutettua Haahtea eivät kuitenkaan rajoita yhtä tiukat elinehdot kuin alempien yhteiskuntaluokkien naisia. Näistä lähtökohdista naisen elämän epäoikeudenmukaisuuksien tiedostaminen jää Haahden ajattelussa pakostakin hataraksi. Hän haluaa joka tapauksessa uhrata isänmaan edun vuoksi "kaikki". Se merkitsee luopumista aviopuolisosta, lapsista ja ydinperheestä. Tilalle hän saa toisen roolin, jossa ei ole tilaa tunteilulle, vaan ainoastaan kaikki voimat vaativalle kutsumustyölle.

Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa Haahdella oli toiveidensa mukaisesti mahdollisuus vaikuttaa, mutta koska kouluun pääsivät vain harvat, hänen oli löydettävä suurempi areena. Siihen löytyi malli kotoa: kirjoittamalla vaikuttaminen, toimihan kaunokirjallisuus 1800-luvulla merkittävänä yhteiskunnallisena vaikutuskanavana. Kirjallisuuden asemaa siinä tehtävässä valottaa esimerkiksi *Rainer Knapas* Suomen kansallisfilosofi J. V. Snellmanista tekemässään tutkimuksessa. Hänen mukaansa Snellman oli siirtänyt sanomalehtiartikkeleissaan, arvosteluissaan ja kirjallisuuskatsauksissaan eurooppalaisen nykyaikaistumisen kysymykset ja kielenkäytön Suomeen jo 1800-luvun alkupuoliskolla. Tässä tehtävässä hän otti huomioon ulkomaiset kirjailijat, joiden joukossa olivat niin ranskalaisen kaunokirjallisuuden kärkihahmo Victor Hugo *Kurjat*-romaanillaan kuin Eugène Sue suosituilla teoksillaan *Vaeltava juutalainen* ja *Pariisin mysteerit*.²³

---

²¹ Haahti 1932, 69; Haahti 1958, 91.

²² Hahnsson 1895, 35.

²³ Knapas 1999, 240–252.

3. Vastuullisuus verkoston luomisessa

Hahti ei tuonut naisen roolia vastuun kantajana esiin yksin, vaan hänen rinnallaan oli useita suomeksi kirjoittaneita naisia. Esikoisteoksensa julkaissutta Haahtea seurattiin kiinnostuneina samoin kuin *Päivälehd*en palstoilla kirjallisen uransa alkanutta Maila Talviotakin (1871–1951). Talvioilta ilmestyi ensimmäinen kirja *Haapaniemen keinu* samoihin aikoihin kuin Haahden *Oraita* eli vuonna 1895. Haahden ura alkoi lupaavasti. Junamatkalla hänelle tutuksi tullut J. H. Erkkö²⁴ arvosteli *Oraita*-runokirjan niin myönteisesti, että se vaikutti ratkaisevasti Haahden kirjailijauran jatkoon. Myös *Päivälehd*en, *Keski-Suomen* ja *Kaiku*-lehden kriitikot pitivät Haahden kokoelmaa aikakauden runokirjoista parhaimpiin kuuluvana ja suosittelivat sitä lukijoilleen.²⁵

Voisi olettaa, että nämä kummatkin myönteisen vastaanoton saaneet kirjailijat, Hahti ja Talvio, olisivat löytäneet toisensa vasta debytoineina kirjailijoina, mutta niin ei käynyt. Hahti tosin vieraili Talvion luona ja sai tältä rohkaisua työlleen, mutta varsinaista ystävyyttä heidän välilleen ei syntynyt. Kirjailijoiden moraalikäsitkset erosivat toisistaan ratkaisevalla tavalla. Kun äiti-Hahnssonkin vierasti Maila Talviota, Hahti jätti lähemmän tutustumisen vain kolme vuotta häntä vanhempaan esikoiskirjailijaan.²⁶ Hahnssonien kodin naisihanteeseen ei kuulunut Talvion kaltainen moderni nainen. Äidin vaikutusvalta ohjasi nuoren Haahden jokapäiväistä elämää, käyttäytymistä ja ajattelua. Niinpä hän valitsi ystävikseen henkilöitä, jotka saattoivat jakaa ne moraalikäsitkset, joita hänellä oli äitinsä kanssa. Näin he yhdessä tähtäsivät kirjalliseen ilmaisuun, joka rajasi siveettömäksi ajattelun alueen kirjojen ulkopuolelle.

Hahnssonien kirjailijakaksikko liittyi ajattelussaan oululaiseen opettaja Jemina (Mimmi) Berghiin. Bergh käsitteli diakoniakutsumuksen suhdetta ajan naisasiakeskusteluun vuonna 1889 ilmestyneessä kirjassaan *Silmäyksiä aikamme emansipatsiooni-pyrintöihin, etenkin naiskysymykseen, Jumalan sanan valossa*. Hänen mielestään vain Kristus toi todellisen vapauden naiselle silloin, kun hän uudistui hengellisesti. Bergh suositteli naiselle itsensä kieltämistä laiskuuden, hempeyden, juoruilunhalun, turhamaisuuden, pintapuolisuuden, kateuden, itserakkauden ja ylpeyden sijaan. Hän kohdisti sanansa erityisesti säätyläisnaisille. Ilman uskonnollista sanomaa esimerkiksi opiskelun ja yhteiskunnallisten asioiden edistäminen ei ollut riittävää. Hän myös puolusti naimattomien naisten oikeutta

---

²⁴ Hahti 1956, 399.

²⁵ PL 296/20.12.1895; Keski-Suomi 147/17.12.1895; Kaiku 16/10.2.1896 *Uutta kirjallisuutta*.

²⁶ Hahti 1958, 25–26.

arvokkaaseen elämään. Kaikki naiset eivät voineet solmia avioliittoa, koska miehiä oli huomattavasti vähemmän.²⁷ Samoja teemoja noudatti myös Mimmi Berghiä huomattavasti nuorempi, raittiustyön parissa esitelmämatkoja tehnyt Aina Gustava Lagus, jolta ilmestyi ensimmäinen runokokoelma vuonna 1887.²⁸ Nämä molemmat naiset olivat sisäistäneet kyseisen aikakauden naiselle mallintaman "luonnonmukaisen" roolin, johon kuului merkittävä määrä epämiellyttäviä luonteenpiirteitä ja rooli-odotuksia. Niistä oli mahdollisuus päästä eroon uskonnollisen uudistumisen avulla.

Haahden nuoruus osui ajankohtaan, jossa ulkomaisen käänös- ja työväenkirjallisuuden määrä alkoi lisääntyä. Myös viihdekirjailijat raivasivat tietään julkisuuteen. Muun muassa Selma Anttila saavutti lukijoiden suosion tosielämään pohjautuvilla, romanttista rakkautta kuvaavilla romaaneillaan. 1800-luvun lopulla naiskirjailijat vakiinnuttivat asemansa omalla aktiivisuudellaan varsinkin lasten- ja nuortenkirjallisuuden alueilla. Erityisesti Haahtea jonkin verran vanhemmat Immi Hellén ja Aili Nissinen nousivat lukijoiden tietoisuuteen. Naiskirjailijat alkoivat tuoda ratkaisuksi ajankohdan ongelmiin keskiluokan kokeman moraalisen ylemmyyden.²⁹ Keskiluokka edusti uutta vaikutusvaltaista ryhmää, joka koostui kauppiaista, opettajista, virkamiehistä sekä teollisuuden ja kaupan toimihenkilöistä.

On helppoa nähdä myös Hahti yhtenä näistä moraalista ylemmyyttä edustavista naisista. Taiteidenvälinen yhteistyö oli tuonut luottamusta taiteen merkitykseen kansan yhdistäjänä, kasvattajana ja sivistäjänä. Hahti tähtäsi roolissaan korkealle taiteelliselle tasolle. Tätä kuvaa jo hänen tarmokas opiskelunsa ja kirjallisuuteen tutustumisensa. Hän oli lukenut nuoresta alkaen paljon kirjoja, esimerkiksi Émile Zolan teoksia.³⁰ Hahti oli myös kiinnostunut taidehistoriasta. Kirjailija kuvaili muun muassa Anton Heinrich Springerin *Yleisen taidehistorian (Handbuch der Kunstgeschichte* 1855) olleen hänelle jo lapsena suuri elämys.³¹ Hahti ei suosinut turhanpäiväisyyksiä.

---

²⁷ Räisänen 1995, 115; Hannu Mustakallio 2001, 28, 37–42.

²⁸ <http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm>. *Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Uskonnollisia kirjailijoita.* 20.8.2004.

²⁹ Rojola 1999a, 110; <http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm>. *Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Opettajattaret lastenkirjailijoina.* 20.8.2004.

³⁰ Hahti luki muun muassa vuonna 1892 julkaistun Zolan *La Débâcle*-teoksen. Hahti 1956, 396.

³¹ Hahti 1932, 119–120.

1800-luvun lopulla vain harvoilla oli mahdollisuus matkustaa ulkomaille. Sivistyneistöön kuuluneilla tällainen mahdollisuus oli. Näillä matkoilla he opiskelivat ja loivat kulttuurisuhteita.³² Hilja Haahden ensimmäinen matka suuntautui Saksaan, Greifswaldin yliopiston lomakursseille kesällä 1896.³³ Tällä matkalla hän aloitti koko elinikänsä kestäneen tunnollisen päiväkirjojen kirjoittamisen. Haahden itsenäinen matka Saksaan osoitautui tärkeäksi kirjailijan kehityksen kannalta. Matkallaan hän havaitsi muun muassa suomalaisen naisen ajattelun itsenäisyyden ja moderniuden saksalaiseen verrattuna ja jäi pohtimaan naisen yhteiskunnallista asemaa yleisellä tasolla.³⁴

Matkan vaikutteista kertoessaan Haahti kuvaa närkästyneensä naisten tiukkaan rooliin sikäläisessä kulttuurissa. Moraaliltaan puhdasmaaineisten naisten ei sopinut esimerkiksi ylittää toria viistoon, sillä se olisi ollut osoitus prostituoiduille ajattelusta säädyttömyydestä.³⁵ Toisaalta Helsingissäkään naiset eivät voineet kävellä vapaasti kaupungilla yhdeksän jälkeen illalla, vaan joutuivat kulkemaan vain säädelyillä ja turvallisiksi luokitelluilla alueilla. Naisen maine saattoi edellisten seikkojen lisäksi mennä myös värikkään pukeutumisen vuoksi.³⁶

Esimerkit antavat kuvan naisen elämän tarkasta säätelystä kodin ulkopuolella 1800-luvun lopussa. Kodin perustaminen olisi ollut ajan mittapuun mukaan kaikkein onnellisin ratkaisu Hilja Haahdellekin, mutta hän ei halunnut sitä, vaan tahtoi luoda oman uransa. Toisaalta naimattomuuden valintaan vaikutti myös se, että Haahti sai äitinsä ja vapaaherra, senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen joulukuussa 1896 solmiman avioliiton myötä taloudellisesti huolettoman elämän.³⁷ Avioliitto ei näin ollen tuntunut tarpeelliselta. Haahti suuntasi tavoitteensa kohti kirjailijan uraa.

---

³² Paasivirta 1991, 175–179; Välimäki 1994, 39.

³³ SKS KIA HK Biografica I Besuchsbescheinigung. Greifswalder Ferienkursus k XXIX; Theodolinda Hahnsson Hilja Hahnssonille 16.2.1896 lk; Haahti 1932, 76–109.

³⁴ SKS KIA HH pk I 1896, 92–93.

³⁵ Haahti 1958, 51.

³⁶ Häkkinen 1995, 30–32.

³⁷ SKS KIA HH pk II 19.12.1896, 16; Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen Hilja Haahdelle 2.7.1901 lk.

Kirjailija Theodolinda Yrjö-Koskinen. Suomen kirjallisuushistoria 1.

Senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (1830–1903) solmi toisen avioliittonsa vuonna 1888 leskeksi jääneen Theodolinda Hahnssonin kanssa 1896. Kansallisuusaate oli yhdistänyt heitä jo nuoruudesta asti. Suomen kirjallisuushistoria 1.

Vahvistaakseen asemiaan kirjailijapiireissä Haahti liittyi Kaunokirjailijaliittoon ja osallistui sen perustamiskokoukseen äitinsä kanssa vuonna 1897. He olivat kokouksen ainoat naiset.³⁸ Teko kertoo tehokkaasta päämäärätietoisuudesta. Nuori runoilija otti tämän ensimmäisen kokouksen jälkeen säännöllisesti osaa Kaunokirjailijaliiton toimintaan. Näin hän tapaili muita kirjailijoita, kuten Eino ja Kasimir Leinoa, Juhani Ahoa, J. H. Erkköä ja ikätoveriaan Ilmari Kiantoa.³⁹ Haahden kontaktit taiteilijoihin olivat nykyperspektiivistä katsottuna kunnioitettavia, mutta Haahti itse ei kokenut saavansa niistä etsimäänsä vastuullista ja todellista kirjailijayhteyttä.⁴⁰ Se yhteys hänellä oli vain omaan äitiinsä. Oman naisen roolin, taiteellisen kunnianhimon ja yhteiskunnallisten näkemysten yhteensovittaminen oli Haahdelle 1800-luvun lopun suomalaisten naiskirjailijoiden tavoin keskeinen ongelma. Perhettä ja naisen asemaa tutkinut historia osoittaa, että naisten itsenäistä ajattelua väheksyttiin pelkästään sukupuolen vuoksi, vasta

³⁸ Haahti 1958, 92–93; Kohtamäki 1964, 393–400, 428–430.

³⁹ SKS KIA HH pk 10.10.1897, 1314; 2.2.1898, 4344, 57; Kokouksesta kertoo myös Jukola 1939, 75–80; Haahti 1958, 22–23.

⁴⁰ SKS KIA HH pk III 10.10.1897, 13.

perhevelvollisuuksista huolehtimisen jälkeen naisella oli mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään.⁴¹

Kulttuurielämä kaikessa rikkaudessaan tuli senaattori Yrjö-Koskisen kodissa Haahden ulottuville.⁴² Senaattori osallistui seurueineen niin valtiopäivien avajaisiin, valtiollisiin juhliin, erilaisiin kulttuuritapahtumiin kuin tarkastuskiertueille eri puolille Suomea.⁴³ Haahden tavoite kansaan lähentymisestä ei edennyt. Päinvastoin, paradoksaalisesti juuri hänen kohdallaan, vaurauden mukanaan tuoma uusi asema loitonsi häntä kansasta. Köyhät kodit jäivät suurimmaksi osaksi näkemättä. Ne olivat lähes pelkkää teoriaa, perintöä äidin ajattelusta, ajan kirjallisuudesta ja uusista sosiaalipoliittisista, yhteiskunnassa tapahtuneista linjauksista. Naisroolin pääperiaatteeksi nousi sivistyneen naisen vastuu kansasta, joka halusi parempaa elämää. Yhteiskunnallisen äitiyden aatteen sisäistäneenä Hilja Haahti olisi halunnut jakaa sitä kansalleen. Äiti ei kuitenkaan harrastuksiltaan ehtinyt paneutua kansan tarpeisiin. Kaiken lisäksi keinojen löytäminen oli vaikeaa, vaikka Haahdella olikin hyvän ja laajan verkoston tuki takanaan.

Julkisuuteen pyrkinyt kirjailijadebyytti oli innokas ja jopa intohimoinen omassa fennomaanisessa kansankasvatuksen aatteessaan. Ensimmäisen runokirjan sisältö jäi kuitenkin suurimmalta osaltaan vain latteaksi muiden kirjailijoiden jo aiemmin esiin nostamien kansallisten teemojen toisteluksi. Äidin vaikutus Haahden luomaan kuvaan naisen asemasta oli merkittävä. Ei siis voida puhua Haahden omasta kuvasta, roolista naisena tai hänestä itsestään naisen roolin muovaajana, vaan äidin kanssa yhteisvoimin keskitetystä katseesta kansaan.

---

⁴¹ Mäkelä 1989, 189–190; Häggman 1994, 168; Ollila 1998, 186, 226.

⁴² SKS KIA HK *Pieni muistoseppäle* k VIII; Haahti 1932, 139–140; Haahti 1958, 97–101.

⁴³ Rafael Koskimies 1974, 142–143.

B. Naisen nöyryys ja siveys

1. Uskonnollinen murros

Kristillisen naistyön kehittymisen kannalta yhtenä merkittävänä seikkana voidaan pitää Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen (NNKY) tuloa Suomeen vuonna 1895.⁴⁴ Vallitsevien sukupuoliroolien mukaisesti naisten omalle yhdistykselle oli tilauksensa ja paikkansa, olihan miesten vastaava yhdistys Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys (NMKY) järjestäytynyt Suomessa jo vuonna 1889. NMKY:n ja sen vaikutuksesta syntyneiden, amerikkalaiskantaisten pyhitystä korostavien rinnakkaisliikkeiden työn alku ja menestyminen olivat Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle osoitukseksi siitä, että kirkollisuus ja tunnustuksellisuus eivät pelkästään enää riittäneet. Yhdistykset herättivät keskustelua elämän peruskysymyksistä kaikilla sen osa-alueilla.⁴⁵

Hilja Hahti oli näiden peruskysymysten äärellä Nuorten Naisten Kristillisessä Yhdistyksessä alusta alkaen. NNKY normeineen, sääntöineen ja jäsenineen muodostui hänelle tärkeäksi uskonnolliseksi viiteryhmäksi, johon hän keskitti suuressa määrin toiminnallista tarmoaan, erityisesti sen lähetyssompeluseuraan. Haahden toisena ryhmänormittajana toimi vuonna 1899 perustettu Naisylioppilaiden Kristillinen Yhdistys (NYKY).⁴⁶ Viimeistään vuodesta 1890 lähtien naisten yliopistoon pääsemisessä tarvittavien, erivaputta koskettavien hakemusten käsittely oli jo ollut tavanomaista.⁴⁷ Haahden liittyminen Naisylioppilaiden Kristillisen Yhdistyksen toimintaan tuli mahdolliseksi, kun hän pääsi ylioppilaaksi vuonna 1898 ja alkoi samana vuonna yliopisto-opiskelunsa.⁴⁸

NYKY:n perustajiin Suomessa kuuluivat englantilainen Ruth Rouse ja suomalainen, aikansa kristillinen vaikuttajahahmo, vapaaherratar Louise af Forselles sekä ekumeenisen toiminnan suomalainen uranuurtaja Arthur Hjelt. NYKY oli aiemmin samana vuonna perustetun Ylioppilaiden Kristillisen Yhdistyksen (YKY) sisaryhdistys. Allianssihenkinen herätyskristillisuus oli kirkollisen yhdistystoiminnan kannalta hyvin keskeistä. Ryhmien tunnusomaisena piirteenä oli pyrkimys työmuotojen kehittämiseen ja kiinteään jäsenryhmätoimintaan. Sukupuolen mukaiset yhdistykset loivat

---

⁴⁴ Halonen & Holm 1996.

⁴⁵ Heikkilä 1979, 35–37; Seppo 1983, 15–28; Lauha 1990, 36.

⁴⁶ Hahti 1958, 123–126.

⁴⁷ Klinge 1968; Korppi-Tommola 1987, 149. Yli 700 naista ehti suorittaa ylioppilastutkinnon ennen vuotta 1901, jolloin yliopiston ovet avattiin naisille.

⁴⁸ Hahti 1958, 142–143, 148.

omat normistonsa, jotka saattoivat ahdistaa jäseniä tiukkuudellaan. Toisaalta ne antoivat turvallisen piirin, jossa sai toimia vakaumuksensa mukaisesti.⁴⁹

Ylioppilaille Helsingissä järjestetty kristillinen kokous vuonna 1899 vaikutti merkittävästi Haahden uskonnollisen vakaumuksen syntymiseen. Kokouksessa luennoivat Ylioppilaiden Kristillisen Maailmanliiton amerikkalainen pääsihteeri John R. Mott ja liiton ruotsalainen puheenjohtaja Karl Fries.⁵⁰ Ylioppilaiden kristillisessä kesäkokouksessa Massachusettsissa vuonna 1886 oli muotoutunut ajatus nopeasta koko maailman evankelioimisesta. Mott kiintyi tähän ajatukseen. Niinpä hän aloitti voimallisen lähetystyön organisoimalla kaikkialle maailmaan. Kristittyjen yhteyden edistäminen oli olennainen osa maailmanlähetystä. Suomeen tullessaan Mott oli kaksi vuotta kestäneellä evankelioimismatkalla maailman ympäri.⁵¹ Hilja Haahti tapasi hänet tällöin.

Kirjallisuuden opiskelijana Haahti esitti Mottille kysymyksen kristityn suhteesta moderniin kaunokirjallisuuteen, jota luettiin yliopistossa opiskeluun kuuluvana osana.⁵² Esimerkkinä Haahdella oli Juhani Ahon vilkasta polemiikka aiheuttanut *Papin rouva* vuodelta 1893. Estetiikan professori Eliel Aspelin oli pitänyt sitä epäsiiveellisenä.⁵³ Naisliitto Unionin naisasia-aktivisti Maikki Friberg⁵⁴ oli myös kritikoinut kirjaa ja kirjoittanut siihen uuden loppuratkaisun.⁵⁵ Mott ei tuominnut modernia kirjallisuutta kokonaan. Hänen mielestään kutsumustehtävään liittyvän modernin kirjallisuuden lukeminen oli sallittua. Mott korosti lukijan oman elämän puhtautta lukemista seuraavana vastavuoroisena tehtävänä: "Ei ole syntyä lukea huonoja kirjoja [kuten Ahon *Papin rouvaa*], jos kutsumus vaatii. Mutta vastapainoksi tulee sitä enemmän pysyä Jumalan sanassa ja rukouksessa ja sitä puhtaampana säilyttää oma elämänsä."⁵⁶ Tällaisella asenteella tulisi Mottin mukaan olemaan vaikutuksia myös kristityn ulospäin suuntautuvaan, todellisesta ja aidosta uskosta nousevaan rakkaudelliseen työhön.⁵⁷

---

⁴⁹ Heikkilä 1979, 57–59; Franzén 1987, 28, 35–36.

⁵⁰ SKS KIA HH pk V 8.4.1899, 41–74; Haahti 1932, 122–123; Haahti 1958, 158–159; Mott poikkesi matkoillaan ainakin kolme kertaa Suomessa: 1899, 1909 ja 1926.

⁵¹ Mott 1939, 17–18, 48–61; Latourette, 1971, 96–99; Hopkins 1979, 131, 250–391; Ahonen 1983, 15–17.

⁵² Haahti 1932, 152.

⁵³ Haahti 1958, 165.

⁵⁴ Hjelt 1945 *Lannistumaton*.

⁵⁵ USar 2.2.1894; PL 4.2.1894.

⁵⁶ Haahti 1958, 166.

⁵⁷ SKS KIA HH pk V 16.4.1899, 62–68; 24.4.1899, 72; Haahti 1932, 153; Haahti 1958, 165–167.

Mottin argumentit nousivat pyhityслиikkeen teologiasta. Siinä uskonnollisen ratkaisun tekeminen oli merkittävä tapahtuma, sillä kristityn elämä oli ratkaisun jälkeen jatkuvaa Kristuksen herruuden tunnustamista eli pyhitystä, "kokonaan Kristukselle antautumista". Pyrkimys oli kohti puhtautta ja täydellisyyttä. Tässä tehtävässä kristityn tuli osoittaa uhrivalmiuttaan. Mott oli kehitellyt opiskelijoille myös pitkäjänteisen luonteenkasvatusohjelman, joka liitettiin kristilliseen sanomaan aamuvartiohetken avulla. Hän korosti julistuksessaan vapaan tahdon merkitystä ihmisen elämässä, ajattelussa ja toiminnassa.⁵⁸

John R. Mott käytti esiintyessään amerikkalaista optimismia heijastelevaa, romanttissävyyistä puhetyyliä ja maalailevia ilmaisuja.⁵⁹ Ei ole ihme, että hänen puheensa vaikutti kuvailevaa kieltä viljelevään, lähes yliromanttiseen Haahteen, jota oli kutsuttu jo lapsuudessa "superlatiivi-ihmiseksi"⁶⁰. Niinpä Haahti eli Mottin vierailun ajan hurmioituneessa mielentilassa. Samalla hän pohti kirjallisuuden asemaa kristityn ihmisen elämässä. Haahti muistelee omaelämäkerrassaan: "Hän [Mott] oli sanonut, että jos oli huono kirja luettavanamme, sellainen oli päättävästi keskeytettävä. Minulla oli." Haahti päätti antaa koko elämänsä "Jeesuksen käyttöön".⁶¹ Hän jätti *Papin rouvan* jäljellä olevat neljä viimeistä sivua lukematta. Miksi? Teoksen esitteleminen kolmiodraama ja sen asteittainen kehittyminen oli hänen mielestään huonoa kirjallisuutta, jota ei voinut kutsumukseenkaan vedoten lukea. Päätöstä lujitti tulkkina toimineen Louise af Forsellesin myöhempi muistutus Mottin viestistä, jossa tämä oli kehottanut Haahtea olemaan valikoiva lukemisessaan erityisesti uskonnollisen murroksen aikana.⁶²

Mottin antama ohje oli toisaalta helpotus Haahdelle. Uskonnolliseen katsomukseen vedoten hänen ei tarvinnut astua oman elinpiirin ulkopuolelle niin sanottuun "maailmaan". Toisaalta hän saattoi jatkaa opintojaan kirjallisuuden parissa ja päästä näin näkemään turvallisessa ilmapiirissä oman elämänsä rajojen ulkopuolella avautuvaa maailmaa. Kutsumukseen vedoten hänellä oli lupa lukea moderniakin kirjallisuutta. Se antoi mahdollisuuden laaja-alaisen maailmankuvan hahmottamiseen, jota kuitenkin rajoitti kristityn sivistyneistönäisen todellisuus.

---

⁵⁸ Hopkins 1979, 19–29, 32–36, 99–103; Ahonen 1983, 68, 42.

⁵⁹ Haahti 1958, 161; Ahonen 1983, 16.

⁶⁰ Haahti 1958, 77.

⁶¹ Haahti 1958, 165.

⁶² SKS KIA HH pk V 24.4.1899, 53; Haahti 1932, 152–154; Haahti 1958, 166–167.

Kirjan hylkääminen, lopun lukematta jättäminen, oli Haahdelle itselleen eräänlainen koe ja uskon mittariksi asetettu teko. Se mittasi Mottin esittelemää uhrivalmiuden määrää. Moderni, huonoksi luokiteltu kirjallisuus oli jätettävä sivuun. Naisen rooliin sisäistettyjen siveyden ja nöyryyden odotukset saivat yhden täyttymyksensä. Uskonratkaisun tehnyt nainen alistettiin tämän roolin raameihin. Kirjallisuuden opiskelijalle Juhani Ahon taiteellisesti arvostetun tuotannon lukeminen sinällään olisi ollut kiinnostavaa ja kehittävä, mutta kirjoissa kuvailtu siveetön elämä rajasi Ahon kaltaisten kirjailijoiden tuotannon Haahden ulottumattomiin.

Kirjailija itse nosti Mottin kanssa käymänsä keskustelun ratkaisevaksi vaikuttajakasi oman elämänuransa valinnan ja suuntautumisen kannalta. Haahden kehitys kohti uskonnollista murrosta ja henkilökohtaista ratkaisua oli kuitenkin lopulta pitkän pohdinnan tulos, vaikka hän itse korostikin Mottin merkitystä. Ratkaisun taustalla oli sortovuosien ilmapiiri, joka tuntui ahdistavana Yrjö-Koskisen, myöntäväisyysuunnan yhden johtohahmon kodissa. Itse uskonratkaisun tapahtuminen voidaan nähdä vastauksena nuoren ihmisen normaaliin oman elämäntehtävän etsintään. Haahden mieltä painanut hapuileva ikävöinti⁶³ väistyi, kun voimakas herätyskokemus myötävaikuttanut tulevaisuuden suunnan selkiytymiseen. Hän koki löytäneensä Jeesuksen kaikkea elämässä määräävänä Herrana.

2. Tuomenterttuja-runokirja paljastaa uudet roolit (1899)

a. Herran ase

Ensimmäistä runokirjaansa Haahti vähätteli *Oraita*-nimellä, toinen teos puolestaan puhkesi symbolisesti tuoksuvaan kukkaan *Tuomenterttuja*-nimellään vuonna 1899.⁶⁴ Samaan aikaan Suomen säädöt osoittivat ylimääräisillä valtiopäivillään, että ne eivät hyväksyneet Nikolai II:n esitystä Suomen oman armeijan liittämistä osaksi Venäjän armeijaa. Haahden mukaan ulkona vallinnut sää kuvasi ihmisten sisäistä tunnetta keisarin allekirjoittaman helmikuun manifestin tultua julkisuuteen. Hän kirjoitti päiväkirjaansa: "Keisarillinen julistus 15 p:ltä on nyt kumonnut perustuslain, hallitsija on valansa rikkonut. Kaupunki on näinä päivinä ollut paksun sumun peitossa [- -]".⁶⁵ Sumu saattaa myös kuvata allegorisesti niin runoilijan itsensä kuin muidenkin avuttomuutta vaikeassa tilanteessa.

⁶³ Haahti kirjoittaa usein mieltä vaivanneesta ikävästä. Esim. Haahti 1956, 313; Haahti 1958, 160, 171.

⁶⁴ Rafael Koskimies 1946, 104–105.

⁶⁵ SKS KIA HH pk V 19.2.1899, 16.

Haahden tunnetuimpiin teksteihin kuuluu tutkimuksen alussa mainittu, ei varsinaisesti poliittinen, mutta politiikan varjossa syntynyt runo, virsikirjan virsi "Tule kanssani, Herra Jeesus".⁶⁶ Runo on kirjoitettu vuonna 1899, jolloin runoilija seurasi valtakunnan tapahtumia poliittisen elämän näköalapaikalla senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kodissa. Haahti oli tällöin 25-vuotias.

RUKOUS.

Tule luokseni, Herra Jeesus,
Tule, siunaa päiväni työ,
Tule illoin ja aamuin varhain,
Tule vielä, kun joutuu yö!

Tule askele askeleelta
Mun kanssani kulkemaan!
Sua ilman en saata olla,
Pysy luonani ainiaan!⁶⁷

Runokirjan nöyrä rukous muuttuu minämuotoisessa, "Elintehtävää etsiessä" -runossa tuskalliseksi kysymykseksi omasta tehtävästä ja kutsumuksesta. Runon puhuja, joka on jälleen Haahti itse, pelkää elämän valumista hukkaan ratkaisuvaiheessa: opettajan työ viehättää häntä, tieteellinen ura kiinnostaa ja kirjallinen kutsumus polttaa "kuin tulikipinä".⁶⁸

[- -] Ja hämärissä maisten terhen-öiden
Mä kuljin tietämättä, epäröiden,
Min kutsumuksestani määräsit. [- -]⁶⁹

Runoilija-opettaja Haahti oli epäilyksettä pätevä moneen tehtävään. Esimerkkinä tästä toimii tapaus, jossa hän oli Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen apuna poliittisen tason huipulla. Yrjö-Koskinen oli järjestänyt itsensä vuonna 1898 tarkastusmatkalle Hämeenlinnaan samana päivänä, jolloin kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov perheineen vieraili ensimmäisen kerran senaattorin kodissa.⁷⁰ Ranskaa ja saksaa sujuvasti puhuvana Haahti oli avainasemassa tulkatessaan kodissa käytyä keskustelua. Haahden päiväkirjan mukaan etukäteen tuntunut jännitys hälveni pian ja vierailu sujui odot-

⁶⁶ Vuoden 1986 *Virsikirjan* virsi 548. Se otettiin vuonna 1938 ensimmäisen kerran *Virsikirjaan*. Sävelmä on Armas Maasalon.

⁶⁷ Hahnsson 1899, 126.

⁶⁸ SKS KIA Hilja Haahden esitelmä *Jumalan käsi tarttui elämäni* k VIII; Haahti 1958, 166.

⁶⁹ Hahnsson 1899, 56–59.

⁷⁰ Ivalo 1931, 85.

tamattoman hyvin hänen arkuudestaan huolimatta. Haahti yllättyi vieraiden positiivisuudesta.⁷¹

Idealistinen nuori nainen sai hoitaa valtiollisesti arvokkaan tehtävän, tosin yhdessä äitinsä kanssa. Haahti ei tässä vaiheessa tajunnut olleensa politiikan välikappaleena. Episodi kuitenkin osoittaa Haahden monipuolisen kyvykkyyden ja kielellisen pätevyyden sekä myös päättäväisen rohkeuden.⁷² Naiselle määritelty nöyryys ei rajoittanut häntä tässä tehtävässä, josta senaattori itse provosoiden väistyi Hämeenlinnaan. Yleisesti ottaen nöyryys ei ollut pelkästään naisen käyttäytymiseen määritelty ominaisuus, vaan myös poliittisten tapahtumien keskellä koko yhteisöä koskettanut pakko.⁷³

Oman uran etsinnässä yhteiskunnallisen vastuun ottaminen opettajana tai tiedenäisenä olisi ollut Haahdelle luontevaa, mutta uskon vaatimukset olivat alkaneet nousta yhä voimakkaammin esteeksi sille. "Elintehtävää etsiessä" -runo jatkuu:

[- -] Mä kulkisinko tietehien teitä
Ja pyrkisinkö ehkä kauvaskin?
Vai enkö tiedon taimistoita heitä,
Vaan niille elämäni uhraisin?

[- -] On kyllin laulajoita maailmalla,
Mä tahdon käydä Herran lipun alla
Ja hänen johtoansa noudattaa.

Oi kunniata suurta, ihanaa,
Jos ase itse Herran olla vois!
Oi onnen rikkautta runsahinta,
Kun hänen säveltänsä kannel sois!
Ah Herra, onko mahdollista mulle
Näin joskus tehdä palvelusta Sulle
Ja työtäs maailmassa toimittaa?

[- -] Ja Herraltani vastauksen kuulen:
"Sä ensin omakseni kokonaan!["]⁷⁴

---

⁷¹ SKS KIA HH pk IV 21.10.1898, 46–48. Haahti kirjoitti päiväkirjaan: "Jospa suomenkieli ja koko Suomi tulisi heille todella mieluisaksi ja he rupeaisivat paras-tamme harrastamaan! Kuinka minä silloin tahtoisin heitä rakastaa!" Vuosikymmeniä myöhemmin Haahti on lisännyt vihon sivuun paljon puhuvan vanhemman ihmisen tunteen sanoilla: "Voi voi!" Katkoviiva Haahden.

⁷² SKS KIA HK pk LXXXIII 19.10.1949. Vielä 75-vuotiaana hän valitti arkuuttaan.
⁷³ Klinge 1968, 193–194; Rafael Koskimies 1974, 133, 151–157; Ruutu 1980, 129; Kallas 1988, 68–71. Ilona Jalavan kirje Aino Kallakselle.

⁷⁴ Hahnsson 1899, 56–59. Kursiivi Haahden.

Runosta saa kuvan syvähenkisen ja kokonaisvaltaisen kutsumuksen etsinnästä. Haahti toteaa, että tieteen tekeminen tai työ ulkomailla olisi mahdollista. Hän huomauttaa myös, että runoilijoita on jo paljon. *Leeni Tiirakarin* mukaan kirjallisella alueella tällöin toimivat J. H. Erkko ja Eino Leino sekä muut runon taitajat, kuten Kaarlo Kramsu ja Arvi Jännes.⁷⁵ Haahdelle runous ei kuitenkaan sovi sellaisenaan, vaan sillä tulee olla tehtävä: Jumalalle antautuneen pitää alistaa ajattelu, maailmankuva ja kaikki teot "Herran lipun alle". Tällöin hän toimii kokonaisuudessaan "Herran aseena". Jos tällainen olisi mahdollista, silloin ongelmat selviäisivät. Lukijalle piirtyy kuva puhtaasta, musikaalisesta ja onnellisesta nuoresta naisesta, joka kelpaa hyvin runoilijalle itselleen ja muille hänenkaltaisilleen naisen rooli-ihanteeksi. "Oi onnen rikkautta runsahinta, / Kun hänen säveltänsä kannel sois!"

Hilja Haahti varmasti selviytynyt mistä tahansa runossa esittelemistään tehtävistä. Mottin kanssa käymänsä keskustelun hän koki kuitenkin niin lopullisena, että hän päätti jättää muiden mahdollisuuksien ajatteleminen ja keskittyä pelkästään uskonnollisen, julistavan kirjallisuuden tuottamiseen.⁷⁶ Toisin sanoen hän päätti jatkaa uskonnollis-isänmaallista kirjoittamista äidin antaman esikuvan mukaisesti. Theodolinda Hahnssonin tuotantoon verrattuna siinä olisi uskonnollisen ratkaisun mukanaan tuoma aines eli ajatus Jumalalle annetusta uhrista, joka tarkoitti ehdotonta kuuliaisuutta ja Jumalan täydellistä hallintavaltaa ihmisen ajatuksissa, tunteissa ja teoissa.⁷⁷ Kuuliaisuus uskonnolliselle kirjoittamiselle tulisi olemaan hänen vastuutehtävänsä ja vastauksensa kansan valistamisen haasteeseen.⁷⁸ Näin Haahti valitsi kirjallisuuden "julistuksensa saarnatuoliksi", mitä ilmaissua kanadalainen uskontotieteilijä *Randi Warne* on käyttänyt naisasianaisena tunnetun Nellie L. McClungin kristillissosiaalista aktivismia käsittelevässä tutkimuksessaan.⁷⁹

---

⁷⁵ Tiirakari 1999, 32–33.

⁷⁶ SKS KIA esitelmä *Jumalan käsi tarttui elämäni* k VIII; Haahti 1958, 166.

⁷⁷ SKS KIA HH pk 1899, 47–48; Haahden mielestä äiti ei ollut tehnyt uskonratkaisua, mutta hän oli "hurskas". Yrjö-Koskisen uskon Haahti kuvaili terveeksi, lujaksi ja nöyräksi, vailla tunteiden kuohua ja anglosaksisuutta.

⁷⁸ Haahti 1958, 166.

⁷⁹ Warne 1993; Markkola 2002, 206.

b. Siskoksi moraalireformiin

Haahden *Tuomenterttuja*-runokirjaa arvostelleet kirjoittajat havaitsivat rajat, jotka runoilija oli asettanut itselleen. Heidän arvostelunsa oli kuitenkin etupäässä hyvin lempeää. Muun muassa Eino Leino arvosteli runokirjan myönteisesti ja varoitti vain joistakin arkipäiväisistä sanonnoista. *Wiipuri*-lehden arvostelija A.[ntti] R.[äty] piti joistakin runoista, mutta hänen mielestään mukana oli myös muutamia, jotka eivät tehneet lukijaan mitään vaikutusta.⁸⁰

Valvojan O. A. K.[allio] vertasi kirjaa Haahden edelliseen kokoelmaan ja totesi, ettei toiveissa ollut tarvinnut pettyä, vaikka runoilija ei ollutkaan kehittynyt sillä tavalla kuin Kallio olisi toivonut. Arvostelija ärsyynyt Haahden pakonomaiseen vaatimukseen Jumalalle osoitetusta kuuliaisuudesta ja ihmisen omista tahdonponnistuksista. Silti hän toivoi runoilijan jatkavan hyvin alkanutta uraa.⁸¹ Kritiikillään hän luonnehti osuvasti sekä Haahden persoonaa että tuotantoa.

E.[ino] L.[eino]n mielestä runot henkivät herttaista tunnetta. Hän pyysi kuitenkin Haahtea ottamaan oppia virolaisesta Anna Haavasta, joka kirjoitti samoista aiheista kuin Haahti, vaikkakin syvemmällä tasolla. Leino epäili puhtaan ja korkealentoisen sanoman kestävyyttä runoudessa. Haahden kieltä hän kiitti kauniiksi ja sujuvaksi.⁸² Hän kirjoitti myös itseensä viitaten: "[-] nti Hahnsson ei olekaan niin läpeensä hyvä tyttö kuin outo luulisi. Hän voi kantaa pientä kaunaakin, esim. erästä häijyä arvostelijaa kohtaan, joka oli tullut viitanneeksi vähän sinnepäin että:

On 'Hiljan' runot nuorteat
Ja ihanteensa puhtahat,
Sujuupi mitta, kieli kunnon lailla,
Syvyyttä vaan hän vielä ompi vailla;
Mut jos hän kerran rakastais,
Niin toisen kaiun kannel sais."⁸³

Eino Leino kirjoitti edellä olevat säkeet Haahden aiemman runoteoksen johdosta silloin nuoren "Hiljan" kieltä kehuen ja samalla tölväisten tätä kokemattomuudesta.⁸⁴ Hänen huomautuksensa rakastamisesta liittyi Haahteen, joka oli torjunut selkeästi kaikki liehittely-yritykset. Näin runokirjassa ja *Uuden Suomettaren* arvostelussa saatiin nähdä kahden nuoren

⁸⁰ Wiipuri 137/16.6.1899 *Kirjallisuutta ja taidetta*.

⁸¹ Valvoja 1899, 615–617 O. A. K. *Lyrillistä runoutta*.

⁸² USar 1899 E[ino]. L[eino]. *Kirjallisuutta*.

⁸³ USar 1899 E[ino]. L[eino]. *Kirjallisuutta*; myös Hahnsson 1899, 33.

⁸⁴ USar 1899 E[ino]. L[eino]. *Kirjallisuutta*.

runoilijan välille syntynyt pieni dialogi. Hilja Haahti vastasi Leinon esittämään haasteeseen *Tuomentertuissaan*:

Ei, erehdyitpä ystävään.
Et tuntenut mun sydäntäin!
Jo paljon, paljon rakastin,
"Syvyyttä" puuttuu kumminkin!
On mulle kuiskutellut luonnon kieli,
Ja lempehen on leimahtanut mieli.
Mun maani kaunis, kultainen,
Mä sulle annoin sydämen!

Ja koti, äiti armahan',
Oi, kuinka teitä rakastan!
Ja entäs oma veljyeni sitten,
Ja oppilaat ja piiri ystävitte, –
Ja tähtiarhojenkin taa
Mun lemmen siipi kannattaa.⁸⁵

Runon vastaus Leinolle on perin juurin haahtimaista. Nuori, vakavamielinen opettaja ei taivu liehittelyihin eikä vallattomuuteen. Hän on, kuten Yrjö-Koskinenkin todistaa uutta tyttärtään leikillisyyteen ohjatessaan, "yksitoinen kuin sepän lato saarella".⁸⁶ Haahti tuo runomuotoisessa vastauksessaan esiin hänelle tärkeän, eli rakkautensa kansaan, kulttuuriin, perheeseen ja uskoon eikä ole huomaavinaan Leinon piikittelyä. Itse asiassa hän kertoo kuitenkin pitäneensä Leinon leikinlaskusta, joka on hänestä "vallatonta ja perin herttaista".⁸⁷ Tässä luonnehdinnassa saattaa kyllä olla iän mukanaan tuomaa ymmärrystä. Aikoinaan Leinon arvostelu on voinut tuntua vaikeammalta hyväksyä, ovathan kyseessä olleet nuoren naisen kutsumukseen liittyneet syvät arvot.

Kirjailijakutsumuksen alusta asti Hilja Haahti kirjoitti paljon runoja tilaustyönä. Neliosaisessa runossaan "Herran työtä suuressa maailmassa – Helsingin N.N.K.Y:n ensimmäisen vuosijuhlan johdosta 25.3.1897" hän liittyi ajan moraalireformiin:

[- -] Ja missä on kurjuus suurin
Sekä vaaroja runsaimmin,
Sitä suurempi siellä on into,
Sitä suurempi siunauskin. [- -]⁸⁸

⁸⁵ Hahnsson 1899, 33.

⁸⁶ Haahti 1958, 84.

⁸⁷ Haahti 1958, 173.

⁸⁸ Hahnsson 1899, 122.

Runo jatkuu kuvauksilla pääkaupungin viettelyksistä ja langenneiden naisten vaikerruksesta. Lopulta huonokin nainen voi saada mahdollisuuden parempaan elämään.⁸⁹ Haahden tuotannolle yksi luonteenomainen juonne löytyy tästä varhaistuotannon runosta. Se on vaaran etsimisen ja vaaroista selviytymisen jälkeiseen olotilaan tullut siunaus. Haahti kuvailee naista uhkaavia vaaroja opettavan varoittavassa merkityksessä. On kiinnostavaa havaita, että Eino Leino varoitti Haahtea juuri tällaisten runojen kirjoittamisesta. Ne olivat hänestä kerta kaikkiaan huonoja.⁹⁰

Sivistyneistönaisen tehtävään kuului etsiä Jumalalta saadun käskyn varassa auttamisen kohdetta, joka löytyy nationalistisen hengen mukaisesti joko maaseudun tai kaupungin syrjäkulmien kurjista oloista. Tällainen työ vaati tekijältään lujaa siveellistä pohjaa, sillä vaara vaani myös auttajan roolissa kulkevaa naista. Syrjäkulmille lähtevän täytyi luopua omista mukavuuksistaan. Kyse on siis jälleen nöyryydestä ja nöyrytyksestä. Tällainen asetelma kyseenalaistaa hyvän tarkoituksiperän, sillä uhrautuminen heikompiensa asialle tuo oman hyvän mielen lisäksi kunniaa muiden ihmisten silmissä. Vaaran kynnyksen ylittäminen ei onnistu kaikilta.

3. Emansipaatio *Helvi*-romaanissa (1900)

a. Nainen ulkomaiseen miesten työhön

Hilja Haahti nousi julkisuuteen aikana, jolloin 17,3 prosenttia kirjailijoista oli naisia.⁹¹ Hän julkaisi ensimmäinen romaaninsa *Helvi – Kertomus nuorisolle* vuonna 1900, jolloin hän oli 26-vuotias. Helsingin suomalaisen tyttökoulun opettajana Haahti valitsi romaanillaan julistuksensa kohteeksi nuorison, kuten kirjan nimi selkeästi osoittaa.

Helvi – Kertomus nuorisolle alkaa koululaiskertomuksena, jollaisen aloittajana Suomessa tunnetaan Haahtea neljä vuotta vanhempi hämeenlinnalaisyyntyinen Tekla Celia Maria Roschier.⁹² Tämän kirjailijan kaavamainen, naisasiaa ja nationalistista paatosta sisältävä kertomus *Auringon noustessa* julkaistiin nimimerkillä T. R. vuonna 1898, kaksi vuotta ennen Haahden *Helviä*. Roschier kertoo yläluokkaisen nuorison yhteisestä kesänvietosta ja nuorten keskuudessa viriävästä rakkaudesta. *Auringon noustessa* -kirjan tytöt suunnittelevat myös oman ammatin hankkimista.⁹³ Haahti

⁸⁹ Hahnsson 1899, 123.

⁹⁰ USar 1899 E[ino]. L[eino]. *Kirjallisuutta*.

⁹¹ Sevänen 1994, 354.

⁹² Haahti 1956, 365. Roschier opiskeli Haahden kanssa Helsingin Jatko-opistossa.

⁹³ Lappalainen 1999b, 46.

kuljettaa *Helvissä* Roschierin kertomuksen kaltaisia teemoja, mutta näyttää teoksensa toisessa osassa myös uudenlaisen mahdollisuuden, naisen itsenäisen työn ulkomailla.

Helvi kertoo Helsinkiin muuttaneen köyhän leskiäidin tyttären vaiheista aikuisuuteen asti. Teoksen alkupuolella elämän niukkuus kulminoituu päivän arkisiin askareisiin, joita kirjan päähenkilö Helvi joutuu tekemään koulutovereiden pilkasta huolimatta, sekä yksinkertaiseen, muista poikkeavaan pukeutumiseen, johon mikään turhamaisuus ei saa vaikuttaa. Helvin maailma esittäytyy lukijalle päähenkilön kokemusten, havaintojen ja kertomusten kautta. Helvin henkilöahmo kuvataan luonteenpiirteiden verkostona, jollaisen *Shlomith Rimmon-Kenan* esittelee kertomuksen henkilöahmosta kirjoittaessaan.⁹⁴ Kertoja esittelee vaatimattomuuden ja ahkeruuden hyvillä tytöille kuuluvina luonnollisina hyveinä. Helville vastakkaisina tytön malleina tuodaan esille kevytmielisyyteen taipuva ja rikas Irja sekä sivuroolissa vastenmielinen Leima, joka on kopea haihattelija.⁹⁵ Tärkeintä on kuitenkin päähenkilön ääni. Helvi toimii Haahden sanansaattajana.

Haahden luoma asetelma noudattaa 1800-luvun lopun tyttökirjoille ominaista tapaa kuvata eri ominaisuuksien luonnehtimia ystävyksiä. Tällainen asetelma on esimerkiksi Toini Topeliuksen jo yksitoista vuotta aiemmin (1889) ilmestyneessä tyttökirjassa *I utvecklingstid (Kehitysaikana 1890)*. Myös Toini Topeliuksen äiti Emilie Topelius toimitti ja kuvitti lastenkirjoja jo 1840-luvulta alkaen.⁹⁶ Näiden esikuvien sekä ulkomaisten kirjailijoiden, kuten Louisa May Alcottin *Pikku naisia* -tyttökirjan (1868) antaman esimerkin mukaisesti Helvi saa Haahden teoksessa itselleen ystävän ja puolustajan yllättävältä taholta, kevyeksi luokitellusta Irjasta.⁹⁷

Ristiriita, joka näiden kahden erilaisesta kulttuuritaustasta lähteneen tytön välillä on, luo kertojalle mahdollisuuden esitellä naiselle kuuluvia hyveitä, naisen rooleja sekä kuvata kristityksi naiseksi kasvamista. *Rimmon-Kenanin* mukaan samanlaisissa olosuhteissa esiteltyjen henkilöiden käyttäytymisen samankaltaisuus tai vastakkaisuus täsmentävät luonteenpiirteitä.⁹⁸ *Helvissä* koulumaailma on kummallekin tytölle yhteinen. Päähenkilöön on rakennettu kaikki kertojan naiskuvaan liittyvät vaatimukset, sillä hänestä kehittyä yksinkertaisissa ja karuissa olosuhteissa vastuuntuntoinen ja ajatteleva nainen. Hän näkee kansallisen työn merkityksen huomattavasti

---

⁹⁴ Rimmon-Kenan 1991, 77.

⁹⁵ Hahnsson 1900, 4, 9–10.

⁹⁶ Ahola 1989, 254.

⁹⁷ Hahnsson 1900, 20.

⁹⁸ Rimmon-Kenan 1991, 90.

laajemmin kuin ikäisensä muut opiskelijat. Tämä taas johtuu hänen kotitautistaan, josta löytyy muun muassa Ambomaalla työskennellyt setä. Tuberkuloosiin kuoleva äiti puolestaan kasvattaa tyttärensä rakastamaan lähetystyötä. Näin Helvi purkaa käytöksellään ja toiminnallaan naiselle määriteltyä roolia *Judith Butlerin* roolin performatiivisuuteen⁹⁹ liittyvän ajattelun mukaisesti. Sukupuoli on rooli, jota voidaan esittää ja tuottaa.

Haahden koko romaani liikkui hyvin ajankohtaisissa aiheissa. Esi-merkkinä ajankohtaisuudesta voidaan pitää kirjassa esiintyvää Suomen Lähetysseuran esittelyä. Suomen Lähetysseura oli ollut näkyvästi julkisuudessa johtaja C. G. Töttermanin kuoleman (1895) jälkeen puhjenneen kiistan vuoksi. Lähetysseuraa arvosteltiin sekä Ambomaalla tehdyn vähäisen työn että Suomessa käytettyjen varojen liian suuresta määrästä. Lähetystyöntekijöiden ja Lähetysseuran johtokunnan välejä vaivasi myös luottamuspuola.¹⁰⁰ Evankelisen liikkeen hajaannus 1890-luvun puolivälissä vaikutti myös Suomen Lähetysseuraan. Kun Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys päätti alkaa vuonna 1898 lähetystyön, kannatus laski Suomen Lähetysseurassa.¹⁰¹ Tilanne aiheutti sen, että sisälähetystyötä piti lisätä. Sisälähetysaarnajia alettiin kouluttaa, perustettiin paikallisia sisälähetysyhdistyksiä ja valtakunnallisia haaraosastoja, kehitettiin ompeluseuratoimintaa ja uudistettiin organisaatiota.¹⁰²

Haahti liittyi kirjallaan Suomen Lähetysseuran puolustajiin. Opettajana ja oman aikansa pedagogina Haahti oli sisäistänyt ajatuksen muuttaa tieto eläväksi vakaumukseksi. Hän toisti perinteistä naiskuvaa toisille itsensä uhraavasta naisesta, joka jo pienenä tyttönä joutui opettelemaan kieltäymystä. Kun romaanin toisella kymmenellä oleva Helvi ei jaksanut kävellä pientä kaupunkimatkaa, äiti ohjasi:

Minun matkaani raitiotie ei sovi – mene sinä ajamaan, jos tahdot. Mutta ajattele, kuinka raskas hevosten on laahustaa vaunuja tämmöisessä kelissä! Saat nuo pennit, jotka annoin, ei sinun tarvitse niitä ansaita. Päätä itse, käytätkö ne mieluummin ajamiseen vai panetko ne kotona lähetyskoteloon.¹⁰³

Lähetysteema pulpahtaa näin esiin arjen valintojen keskellä. Lapsen on opittava uhrautumista ja vastuuta toisista ihmisistä. Sosiaalisen omantunnon herättelemisessä olivat apuna Suomen Lähetysseuran koteihin markkinoimat lähetyslaatikot, joista Haahtikin mainitsee romaanissaan.¹⁰⁴

⁹⁹ Butler 1990, 6–7, 111, 140–148.

¹⁰⁰ Saarihahti 1989, 9–10, 14–15.

¹⁰¹ Koskenniemi 1984, 50; Saarihahti 1989, 8, 20–28, 45–48, 185–197, 367.

¹⁰² Veikkola 1980, 26–29; Junkkaala 1986, 50–80; Saarihahti 1989, 108–196, 369–371.

¹⁰³ Hahnsson 1900, 22.

¹⁰⁴ Saarihahti 1977, 172.

Niiden tarkoituksena oli muistuttaa kodeissa lähetystyön välttämättömyydestä ja opettaa valintojen tekemistä omien itsekkäiden halujen ja vähempiosaisten muistamisen välillä.

Lähetystyö oli alkanut laajeta yleisesti 1880-luvulla kolonialismin nousun myötä 1800-luvun alkupuolelle sijoittuneen ensimmäisen lähetysherätyksen jälkeen. Lähetystyöntekijät tulivat alkuaikoina useimmiten vaatimattomista olosuhteista. Vuonna 1816 lähetystyöhön naimattomana lähetetty nainen oli amerikkalainen Charlotte White, jonka tehtävä suuntautui Intiaan.¹⁰⁵ Tästä tapahtumasta kesti kuitenkin lähes sata vuotta ennen kuin Suomesta lähetettiin lähetystyöhön koulutettu naimaton nainen työalueelle. Haahden muovailema nuori nainen *Helvi*-romaanissa voidaan nähdä yhtenä mielipiteen muokkaajana lähetystyössä.

Mitenkään täysin uutta ja tavatonta ei Helvin roolin kehittäminen ollut lähetystyön kokonaisuutta ajatellen, sillä Norjan Lähetysseuran naimaton naislähetystyöntekijä lähti vuonna 1870 Etelä-Afrikkaan. Vuonna 1888 Ison-Britannian Kiinan sisämaalahetyksessä naimattomia naisia oli jo 36 prosenttia lähetystyöntekijöistä.¹⁰⁶ Lähetystyö toimi naisille kanavana ulkomaisessa tehtävässä työskentelemiseen sekä antoi mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen hengelliseen työhön muillekin kuin teologeille.¹⁰⁷

Myös Suomessa eli toiveita naimattomien naislähetystyöntekijöiden lähettämiseen ulkomaiseen työhön. Hilja Haahti NNKY:n aktiivisena toimijana oli hyvin tietoinen järjestönsä naislähetystyöntekijäasiasta tehdyistä yhteydenotoista Suomen Lähetysseuraan maaliskuussa 1899.¹⁰⁸ NNKY:n toiveena oli, että kiertokoulunopettaja Anna Woutilainen olisi päässyt Suomen Lähetysseuran lähettämänä Ambomaalle. Tavoitteena oli yhteistyösopimuksen solmiminen niin, että NNKY kustantaisi Woutilaisen lähettämiseen aiheutuneet kulut.¹⁰⁹ Suomen Lähetysseura ei varsinaisesti kieltäytynyt yhteistyöstä. Se vain pyysi odottamaan päätöksen teossa vuoden verran, jotta nähtäisiin, miten asiat kehittyisivät Afrikan-työalueella, jonne edellisenä vuonna oli jo lähetetty kokeeksi kaksi naimatonta naista. Nämä naiset olivat kankaankudontaa opettamaan palkattu Hilja Lindberg sekä Frieda ja Martti Rautasen Anna-tytär, joka oli ollut jonkin aikaa opiskele-massa Suomessa.¹¹⁰

---

¹⁰⁵ Beaver 1980, 63; Kirkwood 1993, 23–41.

¹⁰⁶ Williams 1993, 43–67; Kena 2000, 110–113.

¹⁰⁷ Bjør Seland 2000; Helander 2001, 35.

¹⁰⁸ Haahti 1958, 183.

¹⁰⁹ Kena 2000, 121.

¹¹⁰ Kena 2000, 119.

Haahden *Helvi*-romaani voidaan nähdä tästä näkökulmasta yrityksenä vauhdittaa Suomen Lähetysseuran päätöksentekoa. Kaunokirjallisuutta hyväksi käyttäen Haahti osoittaa itsenäisen naisen roolin mahdollisuuden ulkomaisessa työssä. Hänen viestinsä nuorille naisille on lähetystyölle annetun uhrin kautta löytyvä itsenäisyys, jollaiseen kotimaassa ei ollut mahdollisuutta. Pelkästään itsenäinen päätös lähetystyöhön lähdöstä, lähetystyöhön liittyvä opiskelu ja lopulta matkustaminen on palkitsevaa. Haahti näyttää, että nainen voi tehdä rohkeita ja ratkaisevia tekoja ympäristön poikkeavista odotuksista huolimatta. Sivistyneistönaisen roolissaan hän osoittaa nuorille naisille kehittymisen ja etenemisen väylän.

Haahden oma toive lähetystyöhön lähdöstä horjui puolelta toiselle. Hän olisi halunnut sitoutua siihen täydellisesti. Haahti oli esimerkiksi mukana vuonna 1899 perustetun, opiskelijoita lähetystyöhön ohjaavan Akateemisten Vapaaehtoisten Lähetysliiton toiminnassa.¹¹¹ Lähetystyöhön lähdön yhtenä esteenä Haahdella oli kuitenkin herkästi uusiutuva tuberkuloosi.¹¹² Sairaus oli vienyt hänet useasti lähelle kuolemaa.¹¹³ Esteenä oli myös äidin ja tyttären kiinteä, jokseenkin sitova suhde.¹¹⁴ Näiden seikkojen lisäksi kansallisuusaate eli voimakkaana Haahden ajattelussa, kuten aiemmat runonäytteet osoittavat. Myös Haahden kiintymys Yrjö Sakari Yrjö-Koskiseen ohjasi häntä: "[- -] minua johtaa ehkä enemmän sääli ja rakkaus isää kohtaan, harmi vääryyttä vastaan, kuin valtioviisuus."¹¹⁵ Haahti löysi kutsumukseensa lähetystyön tekeminen kirjailijana.¹¹⁶

Voikin ajatella, että *Helvi*-romaani toimi kirjailijalle itselleen eräänlaisena peilinä, josta hän on katsoi oman elämänsä tapahtumia ja ajattelunsa kehittymistä. Tämän vuoksi monet sortokauden päiväkohtaiset poliittiset ja samalla myös eräät kirkkohistoriallisiksi luokiteltavat tapahtumat, kuten Kristillisen ylioppilasliikkeen Norjassa pidetty kokous keväällä 1900, saivat sijansa romaanissa. Näiden tapahtumien välityksellä Haahti esittelee naisen ihannetta. Lukijalle ei jää epäselväksi, millainen kristityn naisen tulee olla ja mitä hänen pitää tehdä, kun hän aikuistuu. Helville avautuu uusi mahdollisuus: nainen saa lähteä lähetystyöhön, hänelle annetaan näin lupa toimia myös miehisenä pidetyssä tehtävässä.

Haahti antaa ihanteellisen kuvan lähetystyöhön lähtevästä naisesta. Kristitty antautuu hänen mielestään eniten Jumalan käyttöön juuri

¹¹¹ SKS KIA HK Muistelmia AVL:n alkua ajoilta k VIII; Haahti 1958, 190, 195–196, 200.

¹¹² Esim. Haahti 1958, 284–297.

¹¹³ SKS KIA HH pk XII 18.7.1901 ja päiväkirjaa eteenpäin.

¹¹⁴ SKS KIA HH pk XIII 26.10.1902, 89; Haahti 1958, 212–213.

¹¹⁵ SKS KIA HH pk XIII 23.19.1902, 88.

¹¹⁶ SKS KIA HH pk VIII 16.8.1899, 33.

ulkolähetystyössä, koska hän joutuu tällöin luopumaan isänmaastaan ja kodistaan. Nämä kirjailija katsoo tärkeimmiksi asioiksi ihmisen elämässä heti "jumalasuhteen vaalimisen" jälkeen. Lähetystyöhön lähtenyt Helvi edustaa roolissaan vapaata kristittyä naista, joka pystyy muuttamaan maailmaa omalla toiminnallaan. Tällainen ajattelu poikkeaa ajan kirjallisuuden vapautta etsivien naisten joukosta erityisesti vahvan uskon korostuksen vuoksi.

Vaikka kutsu ulkomaiseen lähetystyöhön oli ensisijainen Haahden ajattelussa, Suomessa tehtävän työn merkitys nousee lähes sen rinnalle. Ero on hiuksenhieno. Haahden mielestä näiden kahden tehtävän pitäisi kulkea rinnakkain, mutta kuitenkin niin, että naislähetystyöntekijän rooli on jollakin tavalla hivenerä ylevämpi, koska siihen liittyy uhri: kotimaan, vanhempien ja sisarusten jättäminen. Haahden ajattelussa kansallisen työn tulee olla alisteinen lähetystyölle siinä määrin, ettei se sulje pois muuta maailmaa ja sen tarpeita. Kristuksen rakkaus vaatii tekoja, luopumista ja uhria.

Taide – tässä tapauksessa kirjallisuus – saa toimia näiden päämäärien saavuttamiseksi. Taide voidaan Haahden kutsumuksen mukaan valjastaa palvelemaan suurempaa tarkoitusta, joka on evankelis-luterilaisen kirkon työ. Kiinnostusta herätellään lähetystyön avulla. Tähän tehtävään nainen tarvitsee koulutusta, jotta hänellä on mahdollisuus toimia vastuullisen henkilön tavoin. Hahti osoittaa kristityille naisille omien valintojen ja itsenäisten ratkaisujen mahdollisuuden ja jopa niiden välttämättömyyden, mutta myös vapauden mukanaan tuomat rajoitteet. Hän ohjaa naisia epäitsekäiseen toimintaan kodin ulkopuolella. Hahti osoittaa keinot siihen, miten kristitty pystyy samalla kerralla olemaan sekä moderni ja uutta kokeileva että maallistumisen hylkäävä nainen. Moderni nainen opiskelee, verkostoituu, lähtee matkoille ja suuntautuu lopulta ulkomaiseen työhön. Perinteisesti uhrautuva nainen haluaa antaa työpanoksensa Suomen kansan hyväksi. Sen hän tekee "maailmalliset" ajatukset ja tehtävät hyläten tähtäimenään kokonaan Jumalalle pyhitetty elämä.

b. Nuoren naisen rooli-ihanne

Naiskirjallisuus oli saanut vaikutteita 1800-luvun lopulla muun muassa ruotsalaiselta, eroottista vapautta etsivältä Tukholman työväenopiston opettaja Ellen Keyltä. Hän irrottautui kristillisyydestä ja muotoili persoonallisen, ateistisen elämäntähtäyksen sekä nosti esiin sukupuolten väliset erot.¹¹⁷ Suomessa ilmestyneissä avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa

---

¹¹⁷ Rajainen 1973, 13; Hammar 2000, 55–57.

Keyn ajatuksiin suhtauduttiin kielteisesti.¹¹⁸ Monien suomalaisten naisten tapaan myös Haahden oli vaikea hyväksyä niitä. *Helvi*-romaanillaan Haahti muistuttaa lukijoitaan muun muassa siitä, missä elämän vaiheessa ja millä tavalla olennaiset ratkaisut tulee tehdä. Hän osoittaa, miten esimerkiksi Henrik Ibsenin ajankohtaisessa keskustelussa esillä olleen *Nukkekotinäytelmän* (1879) päähenkilön itsenäistyminen on moraalisesti liian myöhäistä vasta perheen perustamisen jälkeen. Haahti korostaa ihanteellista nuorten seurustelua ja perhe-elämää.

Haahdelta ei löydy muiden aikalaikirjailijoiden, kuten Helmi Krohnin *Onnen etsinnässä* -romaanin (1898) tai Helena Westermarckin vuonna 1900 julkaistun *I fru Ulrikas hem* -teoksen rakkauden ja eroottisuuden korostusta. Aikakauden naiskirjailijat eivät yleensä arkailleet tämän aihepiirin käsittelyä. Muun muassa ruotsalainen Elsa Beskow eli Runa ja suomalainen Anni Swan kirjoittivat eroottista latausta täynnä olevia satuja.¹¹⁹ Maila Talvio puolestaan oli luonut parisen vuotta ennen *Helviä* ilmestyneessä *Kaksi rakkautta* -teoksessaan (1898) mallin naisista, joista toiset pyhittivät elämänsä hyvälle tarkoitukselle ja toiset taas solmivat avioliiton. Työlleen omistautunut, naimattomana elävä nainen katsottiin helposti yhteisölle ongelmalliseksi, sillä naimattomien naisten ajateltiin tuovan onnettomuutta itselleen, vanhemmilleen ja isänmaalleen.¹²⁰

Maila Talvion mukaan naiset saattoivat olla myös henkilöitä, jotka joutuivat joko huonoille teille tai he vain yksinkertaisesti solmivat epäonnistuneen avioliiton. Luonnollisestikaan tällaiset naiset, jotka tulivat itse onnettomiksi ja ajoivat muitakin onnettomuuteen, eivät voineet olla naisihanteen mukaisia naisia. Siihen kuului 1900-luvun alussa palvelu, aktiivisuus, sosiaalinen äidillisyyttä, tarmokkuus, reippaus, väsymättömyys, lempeys ja raittius.¹²¹ Näiden lisäksi Haahdella oli yksi muiden yli nouseva ihanne, joka kiteytyi ajatukseksi kokonaisvaltaisesta uhrista Herralle. Tähän ihanteeseen ei kuulunut minkään kaltainen puolinaisuus.

Et pääse lähemmäksi Jeesusta, jos rakastat jotakuta muuta enemmän kuin häntä, olkoon se toinen sitte Jeesuksen oma tai hänelle vieras. Mutta jos Jeesus on paras ystäväsi, voit missä tahansa kiintyä häneen enemmän ja enemmän. Jokainen kiusaus ja taistelu, jossa voitat, vie sinua askeleen eteenpäin. Samaten jokainen tappio heikontaa. Ja sinun täytyy voittaa tai joutua tappiolle – ei ole kolmatta mahdollisuutta.¹²²

¹¹⁸ Räisänen 1995, 51 Avioliitto ja -seksuaalivalistusoppaissa Keyn ajatuksiin suhtauduttiin äärimmäisen kielteisesti; Lappalainen 1996, 215–216.

¹¹⁹ Lappalainen 1999b, 53–55.

¹²⁰ Huhtala 1989c, 266; Ollila 1997a, 124–125.

¹²¹ Jallinoja 1983, 62–69.

¹²² Hahnsson 1900, 121.

Haahden esikoisteoksen päähenkilö Helvi on kaukana päättömästi rakastuvien, eroottisuutta etsivien ja haihattelevien naisten rooleista, joita kertoja myös esittelee ja kyseenalaistaa. Sivuhenkilönä toimiva Leima ei ylpeilynhalussaan ja paremmuudentunnossaan kelpaa kunnollisen naisen roolimalliksi. Hän päätyy moraalittomuuteen, sillä teatterioppilaana hänen elämänsä on vailla kestäväää pohjaa. Helvi puolestaan on luja ja itsenäinen ihminen, joka ei taivu häntä alistaviin ratkaisuihin, vaikka nöyrytykin Jumalan käyttöön.

Naisen ja miehen suhteen problematisointi oli naiskirjallisuutta yhdistävä piirre 1800–1900-lukujen vaihteessa. Kun nainen luopui rakastustaan jonkin tärkeäksi katsomansa seikan vuoksi, hän kohosi moraalisesti miehen yläpuolelle.¹²³ *Helvi*-romaanissa päähenkilön suunnitelma avioliitosta ja yhteisestä tehtävästä lähetystyössä rakastetun kanssa ajautuu karille. Tämän seurauksena kertoja nostaa Helvin muiden yläpuolelle. Hänestä tulee sairaanhoitoharjoittelija, jonka kutsumuksena on diakoniatehtävä.

Ensin Haahti kuitenkin luokittelee kansan kaavan mukaisiin kategorioihin. Kansa näyttäytyy aluksi yksinkertaisina maalaiskyläläisiksi ja vähän myöhemmin näiden osaamattomina ja köyhinä alustalaisina. Alkoholiturmalee myös Helsingin Sörnäisten takamailla maalaiselämääkin kurjemman kaupunkilaiskansan elämää. Kun Helvi näkee tämän, hän alkaa kouluttaa itseään Helsingin Diakonissalaitoksella, jonka kirjassa esitellään arvossapidetyksi sairaalaksi ja sairaanhoitajien koulutuspaikaksi.¹²⁴

Uusien aatteiden esittelijänä Haahti nostaa esille sisälähetystyön ja diakonian sekä niiden mukana naiset, jotka uhraavat koko elämänsä toisten auttamiseen. *Hannu Mustakallon* tutkimus Oulun Diakonissakodin vaiheista osoittaa, että "käytännön kristillisyyden" vaatimus purkautui 1800-luvun lopulla diakoniaan ja sisälähetystyöhön. *Eeva Hurskainen* ja *Mustakallio* kuvailevat teoksissaan, miten diakonissaksi aikoneen tuli olla tietoinen Jumalalta saamastaan kutsumuksesta. Uhri oli ehdoton. Mitään omavaltaisuutta ei sallittu. Diakonissan tuli olla kuuliainen ja uskollinen.¹²⁵

Todellista kuuliaisuutta ylioppilaaksi kirjoittanut ja Jatko-opiston käynyt Helvi saa osoittaa, kun sukulaiset maalla tarvitsevat hänen apuaan lavantautiepidemian aikana. Hän joutuu nyt noudattamaan Diakonissalaitoksen asettamia tavoitteita. Helvi ylittää näin yhteiskunnallisen rajaidan ja antaa uhrin, itsensä "kokonaan Jumalan käyttöön". Lopulta serkun kuolema sovittaa ja yhdistää maaseudun riitaiset perheenjäsenet niin, että

¹²³ Sulkunen 1989, 40–43.

¹²⁴ Haahti 1920, 252.

¹²⁵ Hurskainen 1992, 47–50; Hannu Mustakallio 2001, 25–28.

naisten koulutusta ja lähetystyötä vastustaneesta enosta kasvaa Helvin tukija Intiassa tehtävälle zenana-lähetykselle.¹²⁶ Nuoren naisen rooli-ihanteeksi nousee uskoaan tunnustavana, itsenäisen nainen.

c. Sivistyneistönainen on valistaja

Opettajan ja valistajan roolia ajatellen Haahden ensimmäinen romaani noudatteli samaan aikaan kirjoittaneiden Immi Hellénin, Aili Nissisen, Maila Talvion, Marja Salmelan ja Toini Topeliuksen kansansivistystyön teemoja. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen periaate säätyeroja katsomattomasta valistuksesta ja sen välttämättömyydestä oli saanut myös Haahdessa otollisen maaperän. Valistusta tuli viedä kaikkialle. Haahden oma elämä oli valistusaatteen läpikäymistä, sillä opettamisen ja kirjoittamisen lisäksi hän opiskeli yliopistossa ja esitelmöi muun muassa NNKY:n kokouksissa.¹²⁷

Valistajan ote välittyy *Helvi*-romaanin tekstistä. Painokkaita sanoja ja ajatuksia on harvennettu, lauseet ovat selkeitä ja teksti kaiken kaikkiaan sujuvaa. Asenne on myönteinen ja vaikeista tilanteista selvittää. Haahden tyyli ei ole pessimististä 1800-luvun lopun skandinaavisen kehityskertomuskirjallisuuden tapaan. Hän antaa selvän myönteisen latauksen myös kansallisuusaatteen täyttämisen naisen tekemälle ratkaisulle, vaikka nostaakin ylevimmäksi naimattoman naisen päätöksen lähetystyöhön lähtemisestä. Kutsumuksen edessä ei saanut vastustella, vaan sille tuli antautua, "maksoi mitä maksoi"¹²⁸.

Kansallisuusaatteen pääpuolustajan roolin saa rikkaan kodin Irja, joka kasvaa Helvin tavoin vastuuntuntoiseksi naiseksi ja ottaa paikkansa perheenemäntänä ja syrjäkulmien hyväntekijänä. Haahti pohtii hänen hahmossaan kulttuurin merkitystä kristityn ihmisen elämässä. Erityisesti kertojaa askarruttaa huvielämä, johon osallistumisen pakosta hän löytää vapauden. Huveissa kuluu hänen mukaansa aika hukkaan.¹²⁹ Puolustukseksi Irjan "kevyemmälle" ratkaisulle löytyy Suomen köyhien hyväksi toimiminen. Näin kirjailija viestii lukijoilleen mahdollisuutta Suomessa tehtävästä kansallisesta työstä, jonka hän nostaa lähes lähetyskutsumuksen rinnalle. Näin molemmat tehtävät saavat oikeutuksensa ja vakavan arvokkuuden, koska ne tulevat kutsumuksen muodossa suoraan Jumalalta. Palvelutehtävissä naiselta odotetaan korkeita eettisiä päämääriä, siveellisyyttä ja sivistynyttä käytöstä sekä nöyryyttä.

¹²⁶ Haahti 1920, 260–262.

¹²⁷ Haahti 1958, 168, 201, 214–215.

¹²⁸ Haahti 1920, 260.

¹²⁹ Haahti 1958, 178. Haahti oli hylännyt huvitukset jo aiemmin, ennen uskonnollisen ratkaisun tekemistä.

Kansallisen työn korostus oli merkittävää juuri *Helvin* ilmestymisen aikaan. Kesän 1900 kokoontumisvapauden rajoittaminen ja venäjän kielen käytön laajentaminen sekä sensuurin tiukentamistoimet olivat raskaita iskuja suomalaisille. Tässä tilanteessa Haahden isänmaallisuusaatteen esittely lähetysaatteen rinnalla ja vastapainona oli luontevaa. Heti *Helvin* ilmestymisen jälkeen *Uusi Suometar* julkaisi joulukuussa 1900 Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen *Avoimen kirjeen*, myöntyväisyyspoliittisen ohjelman, jossa hän hyökkäsi vastarinnan kannattajia kohtaan.¹³⁰ Tämä senaattorin 70-vuotis-syntymäpäivän¹³¹ kynnyksellä julkaistu artikkeli herätti kritiikkiä evankelis-luterilaisen kirkon ja ennen muuta vuonna 1896 syntyneen, teologiasta ja ajan ilmiöistä keskustelevan Teologisen lauantaiseuran keskuudessa.¹³² Useimmat Suomalaisen puolueen johtajista eivät hyväksyneet Yrjö-Koskisen ohjelmaa.¹³³

Kirjailijana Haahti oli tehnyt parhaansa esitellessään romaanissaan isänmaan parhaaksi toimivan aktiivisen naisen ja odotti nyt *Avoimen kirjeen* saaman hälyn keskellä teoksensa arvostelua kärsimättömänä. Haahti, jonka toiveena oli kuroa umpeen kuilua kansan ja sivistyneistön välillä, seisoi itse asiassa kahden kuilun partaalla. Ensimmäinen kuilu erotti sivistyneistön kansasta, ja toinen kuilu kulki suomalaisen yhteiskunnan halki suhteessa venäläistämiseen. Viimeksi mainittu työnty myöntyväisyyspolitiikan muodossa hänen kotiinsa.¹³⁴ Omien sanojensa mukaan Haahti ei kuitenkaan pystynyt jännitykseltään seuraamaan valtiollisia tapahtumia, vaikka olikin tietoinen uhkaavasta tilanteesta, olivathan poliittiset päättäjät tehneet kotivierailuja Yrjö-Koskisen luokse.¹³⁵

Uskonnollisen ratkaisun myötä löytnyt "kokonaan Kristukselle antautuneen" naisen rooli vaati angloamerikkalaiseen tapaan tekoja, luopumista ja uhria. Omassa elämässään Haahti yhdisti näkyvän uskonnollisen puolen kirjailijan kutsumukseensa ja valjasti ne valistuksen puitteisiin. Suomessa tehtävä kansallinen työ ei hänellä sulkenut pois muuta maailmaa ja sen tarpeita. Nainen saattoi toimia aktiivisesti eri rooleissa. Haahti kohdisti huolenpitonsa nuorisoon. Opettajan työ toimi vaikuttamisen kenttänä, mutta myös itse auttaja sai merkityksensä, kun hän pyrki työskentelemään muiden hyväksi. Tämän seurauksena naisen roolin kärkipaikalle nousi ankara vaati-

¹³⁰ USar 11.12.1900 *Avoim kirje ystävillemi*.

¹³¹ Haahti 1958, 216–223 Yrjö-Koskisen syntymäpäivistä Haahden kuvaus omaisen näkökulmasta.

¹³² Veikkola 1969, 9.

¹³³ Rommi 1964, 270–271; Hannu Mustakallio 1983, 45–46; Leino-Kaukiainen 1988, 484.

¹³⁴ Rommi 1964, 252–274.

¹³⁵ Haahti 1958, 215–216.

mus omaa itseä kohtaan. Nainen otti vastuun niin omasta kuin muidenkin hyvinvoinnista.

d. Ihannenaisten rooli murskaksi?

Muutama päivä ennen joulua 1900 *Uusi Suometar* julkaisi K. A. P[etreliuksen] murskaavan arvostelun Hilja Haahden teoksesta. Petrelius oli toiminut Kasimir ja Eino Leinon toimittaman ja julkaiseman vapaamielisen kulttuurilehti *Nykyajan* toimitussihteerinä vuosina 1898–1899. Petrelius ei pitänyt kirjan hengestä, joka oli hänen mukaansa kuristava. Hänen mielestään oli odottamatonta, että kirjailija oli jakanut *Helvin* henkilöt uskoviin, jotka olivat hyviä, sekä epäuskoisiin, jotka puolestaan olivat pahoja. Hänestä tällainen henki ei sopinut vapaiden taiteiden piiriin. Hilja Hahti oli luonut kirjallisen mauttomuuden, joka on kuin "jokin uusi Genoveeva".¹³⁶

J. C. von Schmidin *Genoveva* (1847) ilmestyi lukuisina painoksia 1900-luvulle asti.¹³⁷ Vanha tarina 700-luvulta kertoi Brabantin Genovevaherttuattaresta, kreivi Siegfriedin puolisoista, joka tuomittiin kuolemaan perättömän panettelun uhrina. Genoveva pakeni metsään, jossa hän synnytti pojan. Taru päättyi onnellisesti, sillä Genoveva, juonittelujen uhri, pystyi henkisesti asettumaan vainoajiensa yläpuolelle.¹³⁸ Petreliuksen viittaus *Genovevaan* osui maaliin. Jatko-opiston aikainen ystävä, yhteiskunnallisesti ja kirjallisesti valveutuneen Emma Åkermanin tytär T[oini] Å[kerman]¹³⁹, joutui kirjoittamaan Haahden pyynnöstä¹⁴⁰ *Helviä* puolustavan arvostelun *Uuteen Suomettareen*. Åkerman hyökkäsi kiivaasti Petreliusta vastaan ja korosti Haahden totuuteen pyrkivää tapaa kirjoittaa. Hän ihmetteli myös, miksi arvostelija ei hyväksynyt vakaumuksellista kirjoittamista. Ystävälle tehty puolustuspuheenvuoro ei sulkenut pois sitä tosiasiaa, että Åkerman itse oli aiemmin pyytänyt Haahtea kirjoittamaan romaanin jännittävämmäksi sekä etsimään teokseen repäisevää ja syvää ristiriitaa.¹⁴¹ Tosiasiassa hän siis oli Petreliuksen kanssa samaa mieltä kirjan naiiviudesta.

Suomen Naisyhdistyksen *Koti ja yhteiskunta* -järjestölehden arvostelija luokitteli *Helvin* yksitoikkoiseksi ja huumoria vailla olevaksi. Hän kiinnitti huomiota myös Haahden tendenssimäiseen sanomaan lähetystyön tärkeydestä.

¹³⁶ USar 315/20.12.1900, *Lähetettyjä kirjoituksia*.

¹³⁷ Ilkka Mäkinen 1999, 177.

¹³⁸ von Schmid *Genoveva* 1996.

¹³⁹ Toini Åkerman muutti nimensä Voipioksi elokuussa 1901.

¹⁴⁰ SKS KIA Toini Åkerman Hilja Hahnssonille 27.8.1900 lk.

¹⁴¹ USar 320/28.12.1900, *Lähetettyjä kirjoituksia*.

Mitä itse aiheeseen tulee, niin emme suinkaan tahdo kieltää pakanalähetysten suurta aarretta, vielä vähemmän sen jalostavaa ja kehittävää merkitystä kristillisille kansoille. Mutta tuntuu kumminkin oudolta että juuri tähän aikaan ilmestyy nuorisokirja, jossa se on pääaiheena. Sillä juuri nyt lienee Suomen nuorison ajatukset kiinnittyneet tuohon oikeutettuun ajatukseen, millä tavalla voin parhaiten työskennellä onnettoman kansani, rakastetun isänmaani hyväksi.¹⁴²

Haahden nationalistinen päätös ei luonnollisestikaan ole voinut jäädä huomaamatta arvostelijalta, vaikka hän ei tässä ole ottanut sitä huomioon. Mutta totta on, että romaanin henki on alusta lähtien hyvin lähetystyökeskeinen. Helvin käymässä pohdinnassa Haahti tuo esiin lähetystyön problemaattisuuden suhteessa kansalliseen työhön. Lisäksi hän, kuten todettiin, osoittaa naiselle toisenlaisen mahdollisuuden, työn isänmaan hyväksi.

Koti ja yhteiskunta -lehden kirjoittaja löysi teoksessa myös hyvää, jota edusti laadukas kieli, korkeat ihanteet ja puhdas maailmankäsitys. Nämä ominaisuudet arvostelija katsoi hyvälle nuorisokirjailijalle välttämättömiksi. Hän ihasteli myös sitä, miten ennakkoluulottomasti Haahti esitteli naisten tuloa ylioppilaiksi sekä näiden luonnolliselta vaikuttavaa tietä jatkaa eteenpäin eri tahoilla kodin ulkopuolella. Arvostelun varsinainen kärki osui jälleen Haahden suurta uskonnollista löytöä ajatellen arkaan kohtaan. Lehden kirjoittaja huomautti piikikkäästi siitä, miten tällä romaanilla "uskovat henkilöt" näyttivät hyväksyvän ainakin yhden tärkeän kohdan naisasiassa, "naisen oikeuden saada uhrata elämänsä Jumalalle itsenäisenä lähetystyöntekijänä".¹⁴³

Toini Topelius oli aiemmin puolustanut naisen oikeuksia ja persoonallisuutta poikkeuksellisen voimakkaasti *Kehitysaikana*-teoksessaan.¹⁴⁴ Haahden ajatus naisen oikeudesta myös omaan henkilökohtaiseen panokseen lähetystyössä sai vuonna 1900 voimakasta vastustusta.¹⁴⁵ Nuorsuomalaisen *Valvoja*-lehden E.[ster] H.[ällström] teilasi *Helvi*-romaanissa esiintyvän lähetyksaiheen aivan kokonaan.¹⁴⁶ Toisaalta *Tampereen Uutisten* ja *Uusimaan* kirjoittajat puolestaan ylistivät Haahtea kirjasta, joka ei vaikuttanut liian kiihottavasti nuorten lukijoiden mielikuvitukseen, sekä kiittivät häntä herättävästä ja jalosta joululukemisesta.¹⁴⁷

---

¹⁴² Ky 1900, 113–114 *Uusia kirjoja*.

¹⁴³ Ky 1900, 113–114 *Uusia kirjoja*.

¹⁴⁴ Ahola 1989, 254.

¹⁴⁵ SKS KIA HK Esitelmä *Arkityön ongelmia kristityn kaunokirjailijan elämässä* k VIII.

¹⁴⁶ Valvoja 1901, 539–542.

¹⁴⁷ TU 1900; Umaa 1900.

Romaanin julkisuuden myötä myös kirjailija itse nousi julkisuuteen. Dekadenssin vastaisessa taistelussaan Haahti alkoi saada myös ihailijapostia. Eräs nuori mies oli lukenut *Helvin*, piti siitä ja toivoi joskus tapavansa kirjailijan.¹⁴⁸ Toinen oli kirjaa latoessaan päättänyt lähteä lähetysjohtaja Jooseppi Mustakallion luokse tarkoituksenaan lähetyskouluun pyrkiminen.¹⁴⁹ Haahti tuli kuuluisaksi myös Suomen rajojen ulkopuolella. *Helvi* käännettiin ruotsiksi vuonna 1901. Tanskassa *Kristeligt Dagblad* julkaisi *Helvin* jatkoromaanina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura antoi Haahdelle tästä kiistelystä romaanista nuorisokirjallisuuspalkinnon vuonna 1901.¹⁵⁰

4. Dekadenssin vastustus

Hilja Haahti eli kirjan kirjoittamisen ja arvostelujen saamisen aikaan syvää uskonnollista murrosta. Tämän lisäksi tuberkuloosin tarkkailu ja lähellä oleva kuoleman mahdollisuus herkistivät Haahden mieltä.¹⁵¹ Toipilasaikoinaan hän hioi strategiaansa omasta kristillisestä, suomenkielisestä taideliitosta, jonka avulla hän alkaisi taistella maallistumista vastaan.¹⁵² Tarve kristillisestä taideliitosta nousi muun muassa nuorten suomenruotsalaisten älykköjen näkyvästä toiminnasta kulttuuriaikakauslehti *Euterpe* (1900–1902) äänenkannattajanaan. Näiden älymystöön kuuluneiden pyrkimyksenä oli Helsingin eurooppalaistaminen ja kulttuurielämän korottaminen politiikkaa tärkeämmäksi. Euterpelaisien tunnuksena oli erityisesti vuosisadanvaihteen dekadenssi. Ryhmän tehtävänä oli ärsyttää ja kauhistuttaa vanhoillisia. Se vaati sivistyneistönaisten vapauttamista askeesista ja sai kannatusta muun muassa Naisliitto Unionin vapaamielisistä piireistä.¹⁵³

Kirjailija Haahti oli juuri niitä sivistyneistönaisia, joita euterpelaiset pyrkivät vapauttamaan askeesista. Haahti edusti heille traditionaalista näkemystä, jota piti vastustaa. Niinpä nuori opettaja-kirjailija lähti taisteluun tavoitteenaan oma yhdistys ja äänenkannattaja.¹⁵⁴ Kirjallisille markkinoille oli juuri ilmestynyt Haahden ikätoverin, kirjailija Volter Kilven ensimmäinen romaani *Bathseba – Davidin puheluja itsensä kanssa* (1900). *Pirjo Lyytikäisen* mukaan kirjailija etsi minuuttaan *Bathsebassa*. Sellaisena se

¹⁴⁸ SKS KIA 537:48:1 Kaarlo Enqvist Hilja Hahnssonille 3.1.1901.

¹⁴⁹ Haahti 1958, 217.

¹⁵⁰ SKS KIA 536:70:1 Edith Bergholm Hilja Hahnssonille 2.1.1901; HK mp k VII; Haahti 1958, 226. Helvistä otettiin toinen painos myös ruotsiksi 1903.

¹⁵¹ SKS KIA Hilja Haahti Toini Voipiolle 16.–18.10.1901; 2.–4.11.1901; Taavetti Laitinen Hilja Haahdelle 12.7.1902 lk; Haahti 1958, 286–288, 291, 293.

¹⁵² SKS KIA HH pk X 24.–28.3.1901, 47–50; XIII 13.4.1902, 23–24; 535:8:35 Hilja Haahti Toini Voipiolle 31.8.1902.

¹⁵³ Laurila 1945, 18–20, 65–68; Sallamaa 1999, 84–88.

¹⁵⁴ Haahti 1958, 299–300.

on tyypillinen edustaja 1800–1900-lukujen vaihteen kirjallisuudessa.¹⁵⁵ Haahden mielestä teoksessa käsiteltiin taiteen ja moraalien välistä suhdetta. Hänestä teos ei ollut kristillissiveellinen romaani, vaikka se käsittelee uskonnollista aihetta. Kuningas Daavidin muuttaminen himoitseväksi mieheksi herätti pahennusta niin Haahdessa kuin hänen ystäväpiirissäänkin. Niinpä Haahti halusi tarkentaa keskustelun taiteen ja uskon väliseen suhteeseen. Hänen tavoitteenaan oli kristillisen taideliiton oma lehti, jossa voitaisiin arvostella Kilven romaanin kaltaisia teoksia kristillisestä näkökulmasta ja esitellä "hyvää" kirjallisuutta.¹⁵⁶

Hilja Haahti halusi tuottaa kristillis-isänmaallista taidetta erityisesti niin sanotulle kansalle, joka oli kuitenkin hänelle melko vierasta. Hänellä oli itsellään kaksi oman ammatin mahdollistavaa tutkintoa. Ensimmäinen oli Jatko-opistossa suoritettu ja toinen filosofian kandidaatin tutkinto, jonka hän pystyi saamaan maaliskuun mielenosoituksista¹⁵⁷ ja omasta sairaudesta¹⁵⁸ huolimatta vuonna 1902.¹⁵⁹ Hänellä oli kaksi ammattia, opettajan ja kirjailijan. Hänellä oli tuloja, omaisuutta, hyvä yhteiskunnallinen asema ja koti senaattori Yrjö-Koskisen taloudessa. Keskeinen asuinpaikka Helsingissä takasi hyvät mahdollisuudet niin korkeatasoiseen terveydenhoitoon kuin kulttuuriharrastuksiinkin. Moniin muihin 1900-luvun alun naisiin verrattuna Haahdella oli myös mahdollisuus toteuttaa itseään elämän eri alueilla. Näistä olosuhteista käsin oli melko vaikea päästä todelliseen dialogiin köyhän kansan kanssa.

Sen sijaan Haahden suunnitteleman kristillisen, ajan dekadenssia ja modernisaatiota vastustavan taideliiton perustaminen onnistui vuosien 1902–1903 vaihteessa. Tällöin perustettu taideyhdistys *Kolmisointu* rakentui nimensä mukaisesti taiteelle, suomalaisuudelle ja kristilliselle maailmankatsomukselle. Kirjailija vastasi näin esiin tulleisiin ajan haasteisiin yhdistyksellä, jonka strategiana oli levittää kristinuskon kauneusarvoja ja perustotuksia niin kansan kuin sivistyneistönkin keskuuteen.

¹⁵⁵ Lyytikäinen 1999, 142.

¹⁵⁶ SKS KIA HH pk X 24.3.1901, 47-50; 535:8:35 Hilja Haahti Toini Voipiolle 31.8.1902.

¹⁵⁷ SKS KIA Yrjö-Koskinen Hilja Haahdelle 20.4.1902. Yrjö-Koskinen kirjoitti: "Äiti on kovin levoton minusta. Sain eilen illalla pitää hänelle saarnan, ettei Jumala ole hallitsemaasta lakannut ja että vaikka minut jonakin päivänä murhattaisiinkin, se asia itsessään on vähäpätöinen, mutta Jumalan suuressa taloudessa kenties olisi joksikin hyödyksi. Tätä en sano sen vuoksi, että haluaisin joutua uhriteuraaksi; mutta se on kuitenkin selvä, yksinkertainen totuus."; Haahti 1958, 298–318; Rommi 1964, 310–314.

¹⁵⁸ SKS KIA 535:9:39 Hilja Haahti Theodolinda ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskiselle 19.4.1902.

¹⁵⁹ HYKA HKOA Bb:2 Tutkintoluettelot 1893–1928; SKS KIA HK Biografica I Filosofian kandidaatin tutkintotodistus ja tutkintokirja 1902 k XXIV ja XXIX; 535:8:32 Hilja Haahti Toini Voipiolle 27.7.1902.

Kolmisoinnun tehtävänä oli puolustaa nimenomaan puhdastaidetta.¹⁶⁰ Vuosisadan alun radikaalina yksilönvapauden kannattajana tunnettu filosofi Rolf Lagerborg hyökkäsi juuri näitä Haahden esittelemiä arvoja vastaan. Hän kritikoi uskontoa ja snellmanilaista kansallisajattelua sekä vaati aistillisuutta vallitsevaan kulttuuriin. Lehdistössä käytiin kiivasta väittelyä sukupuolimoraalista. Ajankohdan ilmapiiriä kuvaa myös se, että seksuaalivalistus- ja terveystoppaita julkaistiin ennen näkemätön määrä.¹⁶¹

Naisen täytyi olla sekä kodissa toimiva että vastuksista huolimatta kodin ulkopuolisessa tehtävässä onnistuva itsenäinen, Jumalalle antautunut yksilö. *Kolmisoinnun* tarmokas perustajajäsen Hilja Haahti löi pianosta kolmisoinnun ja ehdotti nimeä uudelle taidelehtölle vuonna 1902. Taideliiton jäsenet ottivat tehtäväkseen "taistelun uskonnottomuuden tulvaa vastaan". Kuvassa Hilja Haahti. Kuva Daniel Nyblin. Otavan kuvaarkisto.

¹⁶⁰ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 Kolmisoinnun ptk 2.12.1902; SKS KIA *Vieraskirjamme* k VIII; Haahti 1932, 156–173; Ensimmäisen kokouksen jäsenluettelo on vaikuttava: Theodolinda Yrjö-Koskinen, Emma Åkerman, Elin Yrjö-Koskinen, Hilda Käkikoski, Elli ja Hannes Leiviskä, Aino Hjelt, Paavo Snellman, Lauri Hendell, Taimi ja Tyyne Vuorinen, Miili Siljo, Abiel Heikel, Einari Koskenniemi, Emilia Ekholm, Aune Krohn, Arvo Haveri, Aino ja Toini Voipio.

¹⁶¹ Räisänen 1995, 18–19, 24, 166; Jalava 1997, 69; Jalava 2005.

Kolmisoinnun kaltaisia, kansaa sivistäviä yhdistyksiä luotiin 1800–1900-lukujen taitteessa useita. Tällöin ajateltiin, että sivistyneistöllä oli jaettavana tarpeellisia tietoja ja taitoja, joiden avulla vähäosaisimmat pystyisivät vastustamaan ajan turmeltuneisuutta. Asenteessa heijastui vanhan säätyyhteiskunnan uuteen kansalaiskäsitykseen sekoittuvia normeja. Tiedon valo tuli ohjata tietämättömälle kansalle yhteiskunnallisia hierarkioita rikkomatta. Sivistyneistöön kuuluneiden kansanvalistajien ihmiskäsitys pohjautui valistuksen periaatteisiin, joihin kuului usko ihmisen kehittymiseen. Kansanvalistus lupasi tasa-arvoa ja määritteli samalla "oikean" elämäntavan ja kehityksen suunnan.¹⁶²

Voidaan ajatella, että Haahti perusti itselleen sopivan yhdistyksen saadakseen mahdollisimman suuren tukiverkoston aatteensa levittämiseksi. Hän itse oli valmis ylittämään joitakin rajoja ennakkoluulottomasti, jos vain mahdollisuudet aukenisivat. Hän etsi vapautta, jota esimerkiksi NNKY melko kiinteänormisena yhteisönä ei pystynyt hänelle tarjoamaan. Haahti valitti usein mielipiteiden ahtaudesta NNKY:n naisten keskuudessa.¹⁶³ Heille "ei kelvannut" esimerkiksi *Kolmisoinnun* lahjoittama, Ilmari Launiksen maalaama kopio Albert Edelfeltin *Kristus ja Mataleena* -taulusta. Taulu otettiin kyllä vastaan, mutta sijoitettiin jonnekin syrjään, koska sen ajateltiin halveksivan Kristusta. Esimerkiksi NNKY:n johdossa ollut Louise af Forselles ei voinut hyväksyä Jeesusta virsujalkaisena.¹⁶⁴

Samanhenkisiä rajanylittäjiä ei siis löytynyt jo olemassa olevista yhdistyksistä. Haahti katsoi ystäväpiiriään *Kolmisointua* luodessaan ja totesi sen sopivaksi verkostoksi levittämään näkemyksiään. Taideliitto perustui aluksi vain Haahden henkilökohtaisiin tuttavuuksiin ja toimi Helsinki-keskeisesti. Haahti etsi tästä organisaatiosta vakuuttavuutta tehtävälleen. Hän saattoi luetuttaa omia tekstejään samanmielisten ystävien keskellä, kuulla ymmärtäviä arvosteluja, koota uusia näkemyksiä sekä saada innostusta työhön. Lisäksi yhdistys takasi hänelle arvovaltaa, jota hän tarvitsi dekadenssin vastaisessa toiminnassaan. *Kolmisoinnun* avulla Haahti sai paitsi tukea omille näkemyksilleen myös itsenäistä liikkumatilaa Suomessa.

Kolmisoinnun jäsenistöön kuului ajan kulttuurihenkilöitä ja muita samanmielisiä kirjailijoita, kuten Haahtea vuotta nuorempi Marja Salmela (Naimi Maria Stenroth 1875–1924), pappilan tytär Laukaasta. Salmelan elämässä oli Haahden kanssa yhteneviä piirteitä. Hän sai käydä tyttökoulua, hän viihtyi kirjojen parissa, menestyi, oli aktiivinen nuorten johtaja, opiskeli

¹⁶² Ollila 1993, 10–11; Ollila 1994, 69.

¹⁶³ Haahti 1950, 178–179.

¹⁶⁴ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 *Kolmisoinnun* ptk 21.11.1903; 29.1.1904; 20.9.1905; 20.2.1907; 15.5.1908; Haahti 1950, 199–201; 1958, 123, 241.

Helsingin Suomalaisessa Jatko-opistossa, antautui yhteiskunnalliselle äitiydelle erityisesti raittiusaatteen parissa, matkusteli paljon, esitelmöi ja kirjoitti.¹⁶⁵ Erona Haahteen oli se, ettei hän opiskellut yliopistossa. Salmelan kirjailijanura alkoi myöhemmin kuin Haahden, vasta 27-vuotiaana.¹⁶⁶ Niin Salmelan kuin Haahdenkin kirjat palvelivat heidän tärkeäksi katsomaansa sanomaa.¹⁶⁷

Kolmisoinnun taistelu dekadenssia vastaan alkoi toden teolla, kun Johannes Linnankoskelle oli tulossa kirjallisuuspalkinto Abelin ja Kainin, hyvän ja pahan, välisestä taistelusta kertovalle näytelmälle *Ikuinen taistelu* (1903). Teosta verrattiin Lord Byronin aisteja kiihottavaan näytelmään *Cain* (1821).¹⁶⁸ Linnankoski kirjoitti Lusiferin kuumen verestä ja nautinnosta, jota tytärkin saapui ihastelemaan.¹⁶⁹ Vastineeksi *Kolmisointu* alkoi tarkkanaan työn ja julkaisi muun muassa Fredrik Klavenessin esitelmän *Mitä nuoriso saa vaatia kirjailijoilta*. Se oli vastalause niin sanottua roskakirjallisuutta vastaan.

Toisena kirjasena julkaistiin tanskalaisen Karl Povelosenin ajankohtainen, Tanskan kristillisessä ylioppilaskokouksessa vuonna 1903 pitämä esitelmä *Kristityn suhde kauneusmaailmaan*. Näillä kirjasilla *Kolmisointu* vastusti siveettömäksi katsomaansa kirjallisuutta ja dekadenttia taidetta yleensä. Kolmisointulaisille mieleisiä tuloksiakin syntyi. Povelosenin esitelmään tutustumisen jälkeen nuori nainen repi euterpelaiseen ryhmään kuuluneen, suomenruotsalaisen runoilijan Bertel Gripenbergin runokirjan palasiksi kolmisointulaisen silmien edessä.¹⁷⁰ Gripenbergiltä oli juuri ilmestynyt esikoiskokoelma *Dikter* (1903), jossa masokistinen Herodes runoili kiihottavasta Salomesta. Runoilija edusti Ranskasta Suomeen tullutta miehen näkökulmasta katsottua dekadenttia erotiikkaa.¹⁷¹

Kolmisoinnun myönteisiin tuloksiin voidaan laskea myös *Helvi*-romaanin hyvä myynti.¹⁷² Kiihkeät mielipiteet niin romaanin puolesta kuin vastaan toivat mukanaan julkisuutta.¹⁷³ Kirja oli eräänlainen nuorisolle osoi-

¹⁶⁵ SN 1924; Markkola 2002, 207–209.

¹⁶⁶ SN 1924; Kmaa 26.7.1911 *Siveettömyysesineiden kauppa ja postilaitos*.

¹⁶⁷ SKS KIA HH pk XIII 26.12.1902, 112; 28.12.1902, 114–117.

¹⁶⁸ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 *Kolmisoinnun* ptk 9.3.1904; SKS KIA HH vihko *Muistiinpanoja kirjoista* 7–8 k VII.

¹⁶⁹ Linnankoski 1945, 59.

¹⁷⁰ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 *Kolmisoinnun* ptk 24.4.1908; 15.5.1908; SKS KIA 535:8:65 Hilja Haahti Toini Voipiolle 26.1.1905; 537:39:4 Heikki Ekman Hilja Haahdelle 2.4.1904.

¹⁷¹ Lyytikäinen 1999, 138, 144.

¹⁷² Liitteet 5. ja 6. Varovaisesti arvioiden teosta myytiin 10 000 niteen verran.

¹⁷³ SKS KIA 536:70:1 Edith Bergholm Hilja Hahnssonille 2.1.1901; HK mp k VII.

tettu taisteluhuuto. Haahti puolusti romaanissaan nuoren naisen oikeutta opiskeluun ja oman elämänsä itsenäiseen rakentamiseen kristillissiveelliseltä pohjalta. Uskonnollisesta keskustelusta kiinnostuneet henkilöt saivat ajateltavaa Haahden romaanista.

Itsenäisen naisen roolia kirjoittaessaan Haahti loi naisen, joka oli samalla kerralla sekä vahva että heikko. Heikkoudet juuret löytyivät toisaalta naisen asemasta patriarkaalisessa yhteiskunnassa ja toisaalta naisen koulutamattomuudesta. *Helvi*-romaanissa esille tulleet naisen kuvaan liittyneet määreet nöyryydestä, siveellisestä elämästä ja vastuun kantamisesta muuttuivat naisessa voimaksi. Heikkoudessaan nainen oli sitkeä ja saavutti lopulta ne tavoitteet, jotka hän oli asettanut itselleen. Päämäärinä esiintyvät niinkin arkiset asiat kuin muiden palveleminen tai yhteiskunnallisen vastuun kantaminen tasa-arvoisen elämän edistämiseksi. Voiman tähän nainen sai Jumalan sanasta.

5. Naisellinen nationalismi ja eteeriset serafit

Hilja Haahti oli innokkaasti mukana ylioppilaspiirien toiminnoissa ja keskusteluissa erityisesti silloin, kun kiisteltiin raittiusasiasta. Hän oli myös toisinaan jopa rajua kielipoliittisissa asioissa.¹⁷⁴ Ylioppilaskunnan puheenjohtajaehdokkaiden valinnan yhteydessä hän teilasi suoraviivaisesti ruotsinkieliset ja totesi, että vain suomen kieli oli mahdollinen Suomessa. Haahti kirjoitti kokouksen jälkeen päiväkirjaansa: "Se [kieliriita] on syntiä. Mutta meidän asiamme on kuitenkin oikea. Ruotsalaisella puolueella ei ole olemassaolon oikeutta."¹⁷⁵ Suomenkieliset ylioppilaat olivat aatteellisia suomalaisuudessaan, sillä kansallisen tunteen levittäminen oli keskeisellä sijalla toisin kuin ruotsinkielisillä.¹⁷⁶ Jotta Haahti, silloinen Hilja Theodolinda Hahnsson, olisi voinut olla sanojensa takana, hän päätti muuttaa sukunimensä suomenkieliseksi monien muiden tavoin. Uudeksi nimekseen hän ajatteli Hillervo-nimeä, mutta päätyi lopulta Haahteen.¹⁷⁷

Nimen muuttaminen oli työlästä, mutta hän sai siihen voimakasta taustatukea kotoa, jossa Georg Zacharias Forsman oli muuttanut aateloinnin yhteydessä nimensä Yrjö Sakari Yrjö-Koskiseksi vuonna 1882. Haahden päiväkirjan mukaan hänen kahdesta käynnistään kirkkoherra Ludvig Bengelsdorffin luona ei ollut vastaavaa hyötyä, sillä kirkkoherra ei suostunut nimenmuutokseen.¹⁷⁸ Haahti valitti asiasta Porvoon tuomiokapituliin ja sai

¹⁷⁴ SKS KIA 535:8:9 Hilja Haahti Toini Åkermanille 1.5.1901.

¹⁷⁵ SKS KIA HH pk X 12.4.1901, 64–66.

¹⁷⁶ Juva, 1960, 52; Klinge 1968, 208–214.

¹⁷⁷ SKS KIA 535:8:10 Hilja Haahti Toini Åkermanille 16.5.1901.

¹⁷⁸ SKS KIA HH pk X 9.5.1901, 76–77.

lopulta nimensä vaihdetuksi vappuun 1901 mennessä.¹⁷⁹ Hannu Hahnsson puolestaan ei suomentanut nimeään yhdessä sisarensa kanssa.

Haahden kokoelman ilmestymisen aikaan suomalaiset puolueet ryhmittäytyivät itsenäiseksi työväenpuolueeksi, vanha- ja nuorsuomalaisiksi sekä ruotsinkielisiksi puolueiksi. Tämä nosti esille myös kirjallisuuden jakautumisen. Työväenkirjailijoiden määrä alkoi kohota ensin *Työmieslehd*en (1895) välityksellä ja vuodesta 1901 alkaneen Työväen Sanomalehti Osakeyhtiön myötä. Venäjän sorron alla sivistyneistön jakautuminen toi kirjailijoiden aiheiksi modernisaation korostaman yksilöitymiskehityksen ja yhtenäistä suomalaista kansaa ylistävän aatteen välisen ristiriidan. Dekadenttisen ja modernin taiteen nousun vuoksi korostui taustalle jäämässä olleen aatteen merkitys. Runoutta oli alettu käyttää valtiollisen ja myös kielipolitiikan välineenä niin venäläisen sorron kuin kansallisen uusromantiikan tulon vaikutuksesta.¹⁸⁰

Haahti itse kuvailee päiväkirjassaan, miten kustannusliikkeen edustaja, professori O. E. Tudeer, ei pitänyt joistakin hänen isänmaallisista runoistaan niiden hyökkäävyyden ja nationalistisen paatoksen vuoksi. Haahti yritti hyväksyä kustantajan ehdottamat poistot, vaikka hänen mielestään juuri parhaat runot karsittiin. Runoilija oli niin tuohtunut Tudeerin ehdotuksista, että hän ajatteli vetää koko käsikirjoituksen pois. Muutaman runon karsimisen jälkeen kirja ilmestyi huhtikuussa 1903. Siitä otettiin heti 1000 kappaleen painos.¹⁸¹

Runoilijan intomielistä rohkeutta osoittaa muun muassa osakuntalehti *Hämäläisten hälläpyörässä* julkaistu poliittinen runo, jonka kustantaja poisti kirjasta.

Puhdas lippu korkealle,
Suomen sinivalkoinen!
Emme taivu sorron alle
idän eikä läntisen!

Itämainen, länsimainen
hengellemme vieras on.
Suomi ehjä suomalainen
ohjelmamme olkohon!¹⁸²

---

¹⁷⁹ SKS KIA HK Biografica I Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulin päätös [- -] hakemukseen 1901 k XXIX; Haahti kirjoitti nimenmuutosasiassaan myös korvausvaatimuksen, joka kuitenkin hylättiin. k XXIX.

¹⁸⁰ Tiirakari 1999, 33; Roininen 1999, 94.

¹⁸¹ SKS KIA HH pk XIV 15.2.1903.

¹⁸² Haahti 1932, 133.

Kaksi kotimaata -runokirja on jaettu kahteen osaan: "Synnyinmaan säveliä" ja "Ijäisyyssointuja". Mustalla harsolla peitetty ylioppilaslakin lyyra symboloi Suomen kohtaloa runossa "Vapunpäivänä 1899".¹⁸³ Runo "Armahda maatani! 19.4.1902" on rukousta kansan puolesta.

Armahda, armahda Suomenmaata,
Laupias Herra taivahan!
Puolehes käännyn, Muuta en saata,
Tuskasta itken ja vaikerran.
Kansani onneton, kansani kurja,
Minne on johtanut kiihkosi hurja?
Armahda, armahda Suomenmaata,
Laupias Herra taivahan![- -]¹⁸⁴

Haahden runojen äärellä jää ihmettelemään hänen muistelmissaan välittämäänsä kuvaa itsestään epäpoliittisena henkilönä.¹⁸⁵ Runot kertovat yksiselitteisesti poliittiseen elämään kantaa ottavasta henkilöstä, joka kutsumaa oman aikansa lukijat taistelijan rooliin. *Kaksi kotimaata* -runokirja on myös osittain vastausta arvostelijoille, jotka kyselivät Haahdelta lähetystyön oikeutusta *Helvin* ilmestymisen jälkeen.

Haahden vuoden 1903 runokokoelmaa *Kaksi kotimaata* on ensiksi luettava edellä esitetyltä kielipoliittiselta ja nationalistiselta taustalta. Toiseksi runot kertovat "Ijäisyyssointuja"-osiossa lähetystyöstä sekä elämässä eteen tulevista pettymyksistä. "Yhdenkö lyhtehen vain?" on kirjoitettu *Helvin* murskaavan arvostelun jälkeen. Hahti tuntee tulleensa niin lyödyksi kirjailijana, ettei hänellä ole antaa uhriksi "Herran alttarille" kuin yksi lyhde, yksi kirja.¹⁸⁶ Edellä mainittujen runojen lisäksi kokoelmassa on sairauden aiheuttamasta kuoleman läheisyydestä kertovia taivaallisen kotimaan runoja, kuten "Kuinka on suurta ja valtavaa katsoa silmihin kuolemaa".¹⁸⁷

---

¹⁸³ Hahti 1903, 7–11; Hahti 1932, 115.

¹⁸⁴ Hahti 1903, 24–25.

¹⁸⁵ Hahti 1958, 215.

¹⁸⁶ Hahti 1958, 292.

¹⁸⁷ Hahti 1903; 85 "En kysy miksi"; 87 "Kuolon ja elon ovella".

27 p. aamulla.

Hän oli niin kallis mun syömmellein,
Hän oli mun armaani, ainoiseini,
Taan Herra otti hänet' multa.

x

Mä oisin kansansa kulkenut
Eloa taistot uljaana taistellut,
Taan Herra otti hänet' multa.

x

Mä oisin vaipunut pinnorilleen
Ja laulenut kuroksensa unheeseen,
Taan Herra otti hänet' multa.

x

Nyt hiljaa, hiljaa, syömmeni oi!
Oma viihdytyksilauluhi sulle nyt soi,
Kuin Herra otti hänet' multa.

x

Sydan' karsiva, kiittäös Jumalaa!
Hän taivasta varten kaivattaa,
Siko otti hän armaani' multa.

Monet Haahden runot löytyvät myös hänen päiväkirjoistaan ja kirjeistään. Rakkaudessa pettyneen runo on lähetetty Toini Voipiolle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kirjallisuusarkisto.

Kuvassa esiintyvä runo "Hän oli niin kallis mun syömmellein"¹⁸⁸ on kirjoitettu NMKY:n pääsihteerinä toimineesta pastori Juho Heikki Tunkelosta (Ekman), joka oli Haahden tietämättä mennyt kihloihin Haahden ystäväpiiriin kuuluneen Sigrid (Siiri) Ahngerin kanssa.¹⁸⁹ Haahti oli hyvä ystävä Tunkelon kanssa. Tunkelo esimerkiksi valmisteli hänen avustamanaan pohjoismaisen ylioppilaskokouksen matkaa Norjaan ja tutustutti hänet köyhien elinolosuhteisiin Helsingin kaupungin laitamailla.¹⁹⁰

Tunkelon kihlauksen jälkeen Haahti paneutui entistä tarmokkaammin opiskeluun ja opettamiseen hyväksyen kokemansa rakkaussurun myötä oman naimattomuutensa. Tunkelo puolestaan alkoi työn lastensuojelun alalla kasvatustiluksissa vuodesta 1901.¹⁹¹ Yksipuolinen rakkaus romutti

¹⁸⁸ SKS KIA 535:8:272 Hilja Haahti Toini Voipiolle 26–27.12.1902.

¹⁸⁹ SKS KIA 535:8:6 Hilja Hahnsson Toini Åkermanille 21.–22.12.1900; Toini Åkerman Hilja Hahnssonille 4.1.1901; 8.1.1901 lk.

¹⁹⁰ SKS KIA 537:39:1–3 Heikki Ekman Hilja Hahnssonille 29.7.1899; 4.1.1900; 22.6.1900.

¹⁹¹ SKS KIA Hilja Hahnsson Toini Åkermanille 26.[12.1900] lk; 543:56:1 Kaupunkilähetysten lautakunta Hilja Haahdelle 18.5.1901; puhe Heikki Tunkelolle 8.1.1943 k VIII.

Haahden tulevaisuudensuunnitelmat. Rakkaudenkaipuussaan sekä *Helvin* murskaavan arvostelun masentamana hän sublimoi tunteensa ja solmi liiton Jeesuksen kanssa. "Kaikki Jeesukselle" -runoa ei ole totuttu pitämään rakkausrunona. Sellaiselta se kuitenkin lähteisiin tutustumisen perusteella vaikuttaa.¹⁹²

KAIKKI JEESUKSELLE

Kaikki Jeesukselle:
Aamut ja päivät ja yöt,
Nuoret voimani parhaat,
Johtoni, toimeni, työt!

Kaikki Jeesukselle:
Aattehet korkeimmat,
Rakkaus ensimmäinen,
Tuntehet hehkuvat!

Kaikki Jeesukselle
Jospa se uhrikin lie:
Tahtoni, toivoni hartain,
Matkani suunta ja tie!

Kaikki antanut mulle
Jeesuksen rakkaus on,
Omansa kaikkeni jälleen
Ijäti olkohon!¹⁹³

"Kaikki Jeesukselle" -runon kaltaista lyriikkaa ilmestyi tänä ajankohdana myös Ruotsissa. Erityisen kuuluisiksi tulivat runoilija Lina Sandellin (1832–1903) runot.¹⁹⁴ Sandell myös käänsi amerikkalaisperäisiä lauluja, jotka levisivät Suomeenkin baptismin myötä jo varhaisessa vaiheessa 1860-luvulta lähtien.¹⁹⁵ Sekä Haahden että Sandellin lyriikan Jeesus-keskeisyys on yhtenevää. Uskonnollinen ratkaisu vaatii uhria, jonka toteuttamisessa löytyy lopulta naisen elämäntehtävä.

---

¹⁹² SKS KIA HH pk IX 1900, 102. Haahti on lisännyt vuonna 1937:" [- -] [Herra] piti huolen, ettei perin kohtalokasta erehdystä tapahtunut." Alleviivaus Haahden.

¹⁹³ Haahti 1903, 55. Runo on jäänyt elämään erityisesti yksinlauluna.

¹⁹⁴ Sandellin runoja on yli 1700 kappaletta. Niistä jäi käyttöön noin 150 runoa, joista osaa käytetään yhä.

¹⁹⁵ http://susning.nu/Lina_Sandell "Jag kan icke räkna dem alla". 20.7.2003; *Andeliga Sångers* 1850–1877; *Pilgrimssångers* 1859–1861, suomennettu laitos *Matkalaulut* 1869–1871, SLS.

Kaksi kotimaata -runokirjan aikalaisarvostelut olivat suopeita. *Aamulehden* kirjoittaja suorastaan kiittää runoilijaa. O. A. K.[allio] arvioi kirjailijan lämmintä tunnetta sekä sujuvaa muotoa. Eino Leinon ja Hilja Haahden suhde oli edelleen jollakin tavalla lämmin, jopa leikkisä. Haahti ei tunnu pahastuvan Leinon ivailusta, vaikka tämä sanoo runojen olevan niin "eteeristä ja serafista" laatua, että niiden edessä on aivan ymmällään.¹⁹⁶ Haahti analysoi Leinoa ystävälleen Toini Voipiolle:

Mitä muuta pyytäisin sellaiselta, joka on itse vieras elämälle Jumalassa. Eino Leino on vallaton ja ivailee minkä ehtii, mutta se on tuota leikinlaskua, joka aivan kuuluu hänen luonteeseensa, josta on mahdoton pahastua. Tekisi paljon enemmän mieli nauraa ja laskea leikkiä takaisin. Kaikessa ivassaan sekin pätkä sisältää tunnustusta paljonkin, vaikka arvattavasti kirjoittajan huomaamatta.¹⁹⁷

Hilja Haahti tiesi jo nuoruudesta lähtien mitä tahtoi. Kerttu Lappalaisen yksityiskoelma.

¹⁹⁶ Haahti 1958, 323–324.

¹⁹⁷ SKS KIA 535:8:39 Hilja Haahti Toini Voipiolle 21.5.1903.

C. Peräänantamaton rehellisyys

1. *Israelin tyttäret* -romaani vie erilaiseen maailmaan (1903)

a. Aiheena juutalaisuus

Hilja Haahdelta ilmestyi kaksi kirjaa vuonna 1903. Ensimmäinen on jo mainittu *Kaksi kotimaata* -runokokoelma ja toinen *Israelin tyttäret* -romaani. Muun muassa huolellisen, niin Saksassa kuin Suomessakin tehdyn esityön¹⁹⁸ johdosta Haahden *Israelin tyttäret* -romaanista tuli menestysteos, jota myytiin ja arvostettiin.¹⁹⁹ Haahden oma aktiivisuus ja rohkeus ulkomailla matkustamisineen ja uusiin aiheisiin tutustumisineen on maininnan arvoista. Rohkeus näkyy myös kirjan intensiivisessä otteessa. Haahti teki uuden aluevaltauksen suomalaisessa kirjallisuudessa valitsemalla tämän romaaninsa päähenkilöiksi Suomessa asuvan juutalaisperheen tytöt, jotka elävät köyhässä ja ristiriitojen repimässä kodissa. Varattomuuden ja isän epärehellisyyden aiheuttamat muutokset vievät kaikkien perheen jäsenten elämän uusiin lähtökohtiin.

Haahden varhaisimmat vaikutteet romaanin aiheeseen juontuvat Hämeenlinnasta.²⁰⁰ Näiden lisäksi Haahti kertoo saaneensa innoitusta *Uudesta Suomettaresta*, jossa selostettiin Lontoossa pidettyä sionistikongressia. Lehdessä selostettiin tohtori Max Nordaun puhetta, jonka pääaiheena oli juutalaisten tilanne maailmalla, erityisesti Romaniassa. Haahti alkoi suunnitella kirjaa Israelin kansan kohtaloista, nuoret jälleen kohderyhmänään. Hän tutustui itävaltalaisen lehtimiehen Theodor Herzlin²⁰¹ toimintaan sionistisen maailmankongressin järjestämisessä sekä tämän tavoitteisiin juutalaisen valtion luomiseksi Palestiinaan.²⁰² Herzl oli herättänyt huomiota kirjoillaan *Der Judenstaat* 1896 (Juutalaisvaltio) ja *Alt-Neuland* (Vanha-Uusi maa 1901). Haahti tutustui myös vuonna 1897 Baselissa järjestettyyn sionistikongressiin.²⁰³

¹⁹⁸ SKS KIA HH 535:8:15 Hilja Haahti Toini Åkermanille 28.6.1901. Haahti mietti ensin aiheen ja alkoi sitten huolellisen lähteiden keruun.

¹⁹⁹ SKS KIA HH 540:35:1 Ruusu Heininen Hilja Haahdelle 19.2.1903; 535:8:38 Hilja Haahti Toini Voipiolle 10.4.1903; HK mp k XIII; SK 51, 52/1925; Haahti 1958, 238–239, 250–252.

²⁰⁰ Y. S. Koskimies 1966, 46–48. Koskimies kuvailee juutalaisasutusta Hämeenlinnassa.

²⁰¹ Herzlistä Lundgren 1998, 203–206.

²⁰² SKS KIA HH 535:8:68 Hilja Haahti Toini Voipiolle 28.3.1905; Haahti 1905, 209–225; Haahti 1956, 155–157; Haahti 1958, 276–277.

²⁰³ SK 1925, 51–52 Hilja Haahti *Luvattu maa*; Haahti 1951; 90–91.

Itselleen tilaamansa *Missionstidning för Israel* -lehden innoittamana Hahti lähti Saksaan vuonna 1901 tutustumaan professori D. H. Dolmanin juutalaislähetysseurajakouluun Institutum Judaicum Delitzschianumiin, joka tekikin häneen suuren vaikutuksen. Haahden vierailuun mennessä Instituutti oli toiminut 15 vuotta ja siitä oli valmistunut 30 lähetysseurajakoa.²⁰⁴ Hahti tapasi matkallaan lähetystyöntekijöitä, jotka kertoivat hänelle yksityiskohtaisesti työstään. Kirjailija sai näin tietää paljon juutalaisista tavoista, mikä olikin tärkeää kirjan asiatietoja ajatellen. *Israelin tyttären* kiihkeä ote on peräisin Haahden Saksan-matkoilta, joilla hän oli tutustunut muun muassa itävaltalaisen Bertha von Suttnerin teokseen *Aseet pois!* (1889).²⁰⁵ Kirja avasi hänelle uusia näkökulmia, sillä hän törmäsi saksalaisten kristittyjen keskuudessa naisvihamieliseen asenteeseen. Haahden tapaamien saksalaisten mielestä jokainen järkvy ihminen sai pilkata kirjailija von Suttneria, sillä politiikka ei heistä sopinut naiselle. Traditionaalisesta ajattelusta kiihtyneenä Hahti tarttui tähän poliittiseen aiheeseen ja kirjoitti siitä romaanin.²⁰⁶

Vaikuttajan rooli oli selvinnyt Haahdelle *Aseet pois!* -kirjan synnyttämän polemiikin keskellä. Oma vastuu kansan sivistäjänä syveni: "Jospa voisin minäkin vaikuttaa sillä, mitä ehkä vielä saan kirjoittaa!"²⁰⁷ Myös naisasia oli terävöitynyt hänen kohdatessaan saksalaisten ennakkoluuloisuutta naisylioppilasta kohtaan. Jotkut miesylioppilaat olivat karkottaneet luennoille pyrkineet naiset "viheltäen ja raapien jaloillansa lattiaa".²⁰⁸ Hahti kirjoitti: "Naisasia ja rauhanaate ovat astuneet elämäni nähdessäni jyrkkiä vastakohtia Saksassa. Vanhat traditsioonit hallitsevat voimakkaasti Saksan kansaa, ja lapsesta asti kasvatetaan sekä tytöt että pojat sotaisassa hengessä."²⁰⁹

Hahti matkusti Saksaan myös vuonna 1902 tehden jälleen esityötä tuleviin romaaneihinsa.²¹⁰ Tällä matkalla hän tutustui muun muassa Hampuriin ja sai nähdä maailmankaupungin satama-alueen, merimiehien työskentelyä ja valtamerilaivan. Kirjailijan tutkijatehtävään vedoten hän olisi halunnut nähdä myös paheksumaansa dekadenttista maailmaa, mutta mitä sitä hänelle ei suostuttu näyttämään. Hahti oli tästä pahoillaan. Juutalaisiin

²⁰⁴ SKS KIA HH pk XI kokonaan matkakuvausta; HK mp k XIII; 535:8:15 Hilja Hahti Toini Åkermanille 28.6.1901.

²⁰⁵ SKS KIA HH pk XI 14.6.1901, 40–47; 15.6.1901, 54; 18.6.1901, 63; 25.6.1901, 83–85; 3.7.1901, 103–105; Bertha von Suttnerista Endres 1953, 434–435.

²⁰⁶ SKS KIA HH pk XI 13.7.1901, 115–117; Hahti 1958, 267–268.

²⁰⁷ Hahti 1958, 268–269.

²⁰⁸ SKS KIA HH pk XI 27.6.1901; 1.–2.7.1901; Hahti 1958, 261–263.

²⁰⁹ SKS KIA pk XI 12.6.1901, 34–35; 535:9:22 Hilja Hahti Theodolinda Yrjö-Koskiselle 30.6.1901; 535:8:18 Hilja Hahti Toini Voipiolle 31.8.1901.

²¹⁰ SKS KIA 535:8:32 Hilja Hahti Toini Voipiolle 27.7.1902.

hän sai sen sijaan jonkinlaisen kosketuksen.²¹¹ Myös Helsingissä oli mahdollista laajentaa käsitystään juutalaisuudesta. Kirjailija tutustui esimerkiksi Suomen Lähetysseuran ylläpitämään lastentarhaan²¹² ja juutalaisiin juhliin.²¹³

Kiinnostavaa on, että Hilja Haahden äiti kielsi tyttäreltään juutalaisaiheen käsittelyn romaanissa.²¹⁴ Miksi? Ensinnäkin aihe oli poliittisesti ajankohtainen ja arka. Toiseksi äiti-vapaaherratar ajatteli puolisoaan, jonka ehdotuksesta Suomesta oli alettu karkottaa juutalaisia vuodesta 1889 lähtien. Karkotuspäätös oli herättänyt vastustusta erityisesti ruotsinkielisessä lehdistössä ja ulkomailla. Karkotusten myötä juutalaisten lukumäärä oli laskenut jyrkästi vuosina 1889–1893.²¹⁵ Näissä olosuhteissa Haahti kehitteli aihettaan määrätietoisesti antamatta äidin kielteisen asenteen vaikuttaa. Omien sanojensa mukaan hän eli näistä ajoista alkaen "kokosydämisesti mukana Israelin valtion synnyssä".²¹⁶

Romaanin taustalla on juutalaisten asema Suomessa, jossa mielipiteet olivat alkaneet muuttua juutalaisille myönteisiksi Pietarissa vuonna 1890 annetun postimanifestin vuoksi. Suomen asema pienenä vähemmistönä suuren ja sortavan valtiomahdin alla antoi valmiuksia vähemmistöjen ymmärtämiselle.²¹⁷ Sortovuosien kannalta erityisen vaikuttava helmikuun manifesti vuonna 1899 oli tyypistänyt valtiopäivien lainsäädäntövaltaa. Kielimanifesti, joka määräsi venäjän kielen Suomen ylempien hallintolaitosten viralliseksi kieleksi vuonna 1900, järkytti suomalaisia niin, että juutalaisten asioiden käsittely virallisissa elimissä väheni. Se ei kuitenkaan kokonaan päättynyt muun muassa kouluasioiden ja uskonnonvapauden osalta. Helsingin juutalainen seurakunta sai vuonna 1900 oman tontin koulu- ja synagogarakennusta varten, kun Haahden romaanissakin kuvailema Siltasaarella sijaitseva synagoga oli käynyt liian ahtaaksi.²¹⁸

Suomalaisten kuva juutalaisista oli muotoutunut stereotypiaksi, jota määrittivät muun muassa ahneuden, hajottavuuden ja likaisuuden käsitteet.²¹⁹

---

²¹¹ SKS KIAHH pk XII 28.1.1902, 122; 28.12.1902, 116–117; Haahti 1905, 209–225; Haahti 1958, 276–277.

²¹² Saarilahti 1989, 104, 106–107.

²¹³ Haahti 1958, 239–240.

²¹⁴ Haahti 1958, 239.

²¹⁵ Torvinen 1989, 40–42, 51–53, 60–62; Jossas 1990, 135–146. Vuoden 1889 säädös juutalaisten karkottamisesta oli virallisesti voimassa vuoteen 1918 asti.

²¹⁶ US 1.11.1931 sunnuntailiite; Hilja Krohnin arkistossa on runsas juutalaisuutta ja sionismia käsittelevä lehtileikekokoelma; Haahti 1932, 237.

²¹⁷ Torvinen 1989, 66–68.

²¹⁸ Torvinen 1989, 62–63, 75.

²¹⁹ Siltala 1999, 271–274.

Suomessa juutalaiskysymys ei saanut sellaista asemaa kuin maissa, joissa heitä oli runsaasti. Työväenliikkeen edustajaksi tulleen sosiaalidemokraattisen puolueen joukosta juutalaiset saivat uusia tukijoita. Kun Suomessa alettiin karkottaa Bobrikovin hallintoa vastaan asettuneita poliitikkoja, oli heidän joukossaan myös juutalaisiin myötämielisesti suhtautuneita henkilöitä. Venäjältä Suomen kautta Amerikkaan muuttavia juutalaisryhmiä alkoi näkyä Suomen juutalaisten parissa, kun Venäjällä uudet juutalaisvainot alkoivat keväällä 1903.²²⁰ Hahti valmisteli tällöin *Israelin tyttäret* -romaaniaan. Kirja ilmestyi lokakuussa 1903.²²¹

Kustannusyhtiö Otavan arvioitsija osui oikeaan Hilja Haahden uuden romaanin ajankohtaisuudesta ja menestyksestä. Esilukijana toimineen O. E. Tudeerin mielestä Haahden oli "todella onnistunut löytää erinomaisen intresantti aihe". Hän suositteli Otavan johtokunnan kokouksessa kirjaa lämpimästi. Siitä otettiin heti 2000 kappaleen painos tavallisen 1500 kappaleen sijasta.²²²

b. Vähemmistöön kuuluvan naisen rehellinen rooli

Israelin tyttäret -romaanissa vähemmistökansaan kuuluvan perheen vanhemmat jäävät syrjäiseen rooliin. Äiti on pelokas ja syrjään vetäytyvä muun muassa juutalaisiin kohdistuvan pilkan vuoksi. Isä on saanut nimekseen Israel, mutta kirjan nimessä se viittaa kuitenkin enemmän kansallisuuteen kuin häneen. Isä jää vain pahan ja onnettomuutta tuottavan henkilön rooliin aivan romaanin alussa.²²³ Isän kuoleman jälkeen kiistattomaksi johtohenkilöksi nousee tulisilmäinen Haijele, joka rakastaa kiihkeästi omaa juutalaista kansaansa, sen tapoja ja uskontoa. Hän joutuu muuttamaan Leipzigiin, mutta saa siellä hyvän kasvatuksen sukulaisten luona, jopa niin, että lukee Tooraa ja Talmudia "kuin mies".²²⁴ Saksassa Haijele kiinnostuu myös sionismista. Kun lapsuuden naapuri, Leipzigiin muuttanut Ruuben-rakastettu ei jaksakaan uskoa juutalaisuuteen ja sen voimaan, kiihkomielinen Haijele hylkää hänet.²²⁵

---

²²⁰ AL 6.11.1903; Torvinen 1989, 29, 31.

²²¹ Hahti 1958, 340.

²²² SKS KIA 535:8:40, 42 Hilja Hahti Toini Voipiolle 1.6.1903; 29.10.1903; Liitteet 5. ja 6.

²²³ Hahti 1929, 14–15, 28–29.

²²⁴ Hahti 1929, 32–37.

²²⁵ Hahti 1929, 47–55.

Haijelen nuorempi sisar Mirjam, joka on puolestaan lempeä ja arka haaveilija, kasvaa Helsingin köyhyydessä. Suomalaisen papin pojan pettäjä ja kurjissa olosuhteissa elävä Mirjam sairastuu isorokkoon. Myös hänen eeterinen, kristittyä suomalaista naista edustanut Sointu-ystävänsä saa tartunnan. Sointu on papin petollisen pojan sisar. Molemmat naiset kuolevat, mutta sitä ennen Sointu ehtii kastaa Mirjamin kristityksi.²²⁶ Petos saa rangaistuksen ja kohdistuu siis lopulta omaan sisareen ja perheeseen. Sisaren tehtävänä on sovittaa kuolemalla veljen rikkomus. Mirjamin saama kaste helpottaa kuolemien traagisuutta. Soinnun lyhyt elämä saa merkityksensä.

Vain määrättömän suuri anteeksiantamus palauttaa ristiriidat tasapainoon. Mirjamin pettänyt nuori mies saa ilman omaa ansiota omakseen suomalaisen ja urheilullisen naisen. Myös Haijele ja hänen aiemmin hylkäämänsä Ruuben saavat toisensa, tosin vasta ankarien koettelemusten jälkeen. Juutalaisten häätöjuhlien huipennukseksi vastaviihityt ilmoittavat kääntyvänsä kristinuskoon. Suvun hylkäämänä ja kristittyjen osoittaman rakkauden määrän yllättämänä nuoripari päättää mennä juutalaislähetystyötä tekevän pastorin luokse vakaana aikomuksenaan aloittaa lähetystyö oman, juutalaisen kansan parissa.²²⁷ Näin kahden heiveröisen naisen uhri mahdollistaa kahden voimakkaan parin synnyn. Toisen parin tehtävänä on työ kotimaassa, toisen lähetystyö ulkomailla.

Israelin tyttären kotiroolissa oleva nainen jää syrjään ja epäonnistuu tehtävässään, vaikka tekeekin yhteiskunnallisesti tärkeäksi mainostettua työtä äitinä. Sen sijaan kodin ulkopuolella toimiva muovautuu uljaaksi naiseksi, jonka ilmentymä Haijele on. Tehtävässään hän joutuu tosin toimimaan melko yksin, vain ulkomailla asuvien sukulaisten tukemana. Myös valtaväestö suhtautuu häneen ynseästi ja toisinaan jopa antisemitistisesti, kuten tapahtuu suomalaisen miehen luullessa Haijelea hänen vähemmistökansallisuutensa vuoksi prostituoiduksi. "Illalla, illalla – menkää tiehenne nyt!" sähisee mies Haijelelle Helsingin keskustassa.²²⁸ Todellisuudessa katuprostituutio oli kiusallista miehille, jos prostituoidut tunnistivat heidät.²²⁹ Yhtä lailla se oli kiusallista "kunniallisille naisille", joita saatettiin luulla Haijelen tavoin prostituoiduiksi.²³⁰

Haijele edustaa *Israelin tyttären* uhkeassa roolissaan yhteiskunnallisen äitiyden ihannetta. Hän uhrautuu ja rakentaa juutalaista kansakuntaa,

²²⁶ Hahti 1929, 148–150, 229–245.

²²⁷ Hahti 1929, 248–266.

²²⁸ Hahti 1929, 218.

²²⁹ Häkkinen 1995, 159.

²³⁰ Sukupuoleen perustuva jako yksityisen ja julkisen välillä vaikeutti naisten liikkumista kodin ulkopuolella. Siitä Hapuli 1995, 134–138.

johon tehtävään kertoja oikeuttaa hänet mielihyvin. Haijele huolehtii uskontonsa vuoksi myös omasta ja muiden moraalista. Vielä kristinuskoon kääntymisensä jälkeenkin hän haluaa puolustaa kansaansa ja sen kulttuuria. Näin Haahti esittelee naisille varattua tradition säilyttäjän ja moraalin vartijan tehtävää. Kirjailijan mielestä naisen rooliin kuuluu myös vaikeiden tehtävien hyväksyminen ja jopa uhrautuva, kaiken sovittava kuolema. Nainen saattaa kutsua ja johdattaa puolisonsakin mahdolltomalta tuntuvaan, mutta oikeudenmukaisuutta etsivään tehtävään. Haahden naisasialöytö ei merkitse naisen vapautumista naisen itsensä takia, vaan sen vuoksi, että nainen saa näin mahdollisuuden antautua kutsumuksensa mukaisesti auttajan työhön. "Nainen Kristukselle!" Haahti huudahtaa päiväkirjassaan. Vain tätä kautta löytyy naisen oikea vapaus.²³¹

Haahti oli aiemmin pohtinut Hilda Käkikosken ja NNKY:n naisten kanssa naisen roolia yhteiskunnassa ja päätenyt mielikuvaan kahdesta leivästä, jotka naisella oli käsissään: "elämän leipä toisessa ja luonnollinen leipä toisessa kädessä".²³² Koko kansaa palveleva tehtävä oli "luonnollinen leipä", esimerkiksi yhteiskunnallisen äitiyden rooli. "Elämän leipä" toisessa kädessä tarkoitti naiselle uskonnollisen elämän vaatimuksille alistesta ja sen kautta miehisen vallan alla ollutta palvelutehtävää. *Arja-Liisa Räisänen*, joka on tutkinut sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessia, toteaa 1900-luvun alussa vakiintuneen ajatuksen sukupuolten olemuksellisesta, luonnonmukaisesta erilaisuudesta syrjäyttäneen aiemman yhtenäiskulttuurille tyypillisen staattisen sukupuolijärjestelmän. Naisten luonteenominaisuuksille, kyvyille, elämänpiirille ja tehtäville laadittiin tiukat rajat.²³³

Kirjallisuudenhistoria esittelee naiskirjailijoita, jotka analysoivat aikakauden naiskäsitystä Haahden tavoin omista lähtökohdistaan, kuten Maila Talvio *Kansan seassa* (1900), Helmi Setälä *Kansan hyväksi* (1902) sekä Marja Salmela *Unelmiensa uhri* (1902) -romaaneillaan ja taideemaalari Helena Charlotta Westermarck uudenlaisella historiallisella romanitrilogiallaan *Tecken och minneskrift från adertonhundratalet* (1900–1903). Kirjailijat valottivat naisen tehtävää kansakunnan rakentamisessa. Kansalla oli lapsen rooli.²³⁴ Haahdella *Israelin tyttäristä* nousevan sanoman on tarkoitus vaikuttaa. Kirjailijan mukaan Raamatun sanat todesta ottava henkilö päättyy lopulta ehdottomuuden ja totuuden

²³¹ SKS KIA HH pk X 1.4.1901, 55–57; 11.4.1901, 77.

²³² SKS KIA HH pk X 1.4.1901, 55–57; 11.4.1901, 70, 77; HK esitelmä *Hilda Käkikoski* k I.

²³³ Räisänen 1995, 206–207.

²³⁴ Rojola 1999a, 132–135; <http://www.ouka.fi/kirjasto/.htm>. *Saran sisaret. Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Realistija.* 20.8.2004.

maailmaan, sillä valhe tulee aina ilmi. Totuuden maailmassa elävä puolestaan huomaa esimerkiksi ympärillään asuvat vähemmistöt ja alkaa toimia niiden puolesta. Tällainen henkilö esiintyy omassa yhteisössään rotusorron vastustajana ja avarakatseisuuden etsijänä. Naisen ei tarvitse luopua totuudesta minkään seikan vuoksi. Ei edes maallinen rakkaus toiseen sukupuoleen saa nousta naiselle esteeksi silloin, kun on kysymys totuudesta.

Hahti kuvailee myös juutalaisten pelkoa kristittyjä kohtaan. Tällä hän auttaa ihmisiä käsittelemään ja ymmärtämään eri uskonnoista nousevia uskon ilmenemismuotoja ja käytänteitä. *Koti ja yhteiskunta* -lehden kirjoittaja on hyvillään siitä, että Hahti nostaa esiin juutalaisen opin naissukunutta loukkaavat käsitykset. Tällä teollaan kirjailija osoittaa, ettei "naisvapautuksen" asia ollut hänelle vieras. Lopulta kirjoittaja huudahtaa: "Ja kuinka se voisi ollakaan vieras kristinuskon jalostuttamalle kirjailijalle meidän aikanamme?"²³⁵

Haahdella ei ollut kokemusta työväestön tai maalaisnaisten tekemästä työstä, kansan köyhyyden tuntemisesta puhumattakaan. Esimerkiksi käynti köyhäintalolla sai hänet kauhistellen kuvaamaan sen paikaksi, joka sisälsi "jätteitä elämän haaksirikosta".²³⁶ Köyhyyden syiden pohtiminen ei ollut hänelle kovinkaan ajankohtaista. Toisaalta kirjailija johdatti, jarrutti ja kahlitsi naista kodin piiriin, raamien sisälle. Näille naisille, jotka olivat paikalleen sidottuja, hän tarjosi uhrautumista toisten puolesta, jotta he voisivat tuntea elämänsä mielekkääksi. Toisaalta hän ajoi kirjojensa rohkeilla naisrooleilla ja omalla itsenäisellä matkustelullaan sekä monipuolisella toiminnallaan radikaalia näkemystä naisesta yhteiskunnallisena vaikuttajana ja naisen roolin muovaajana. Tällaisiin tehtäviin nainen pääsi rohkeutensa, lahjojensa ja yhteiskunnallisen asemansa avulla. Samalla Hahti muistutti paradoksaalisesta vapaudesta, jossa toisten palvelu lisääntyi vapauden kasvaessa.

c. Korkeat eettiset ihanteet

Israelin tyttäristä saatu myönteinen palaute takasi Haahdelle hyvän aseman kristityn naisen roolin muovaajana. Hänen julistuksensa vapaasta, tilaa tarvitsevasta ja rohkeita ratkaisuja tekevästä naisesta otettiin myönteisesti vastaan. *Viipuri*-lehden arvostelija kehui Haahden *Israelin tyttäret* parhaimpiin kuuluvaksi romaaniksi suomalaisessa kirjallisuudessa. Teos huokui hänen mukaansa lämpöä ja pyhää innostusta. Kirjoittaja kiinnitti huomion myös kirjan kansainvälisyyteen ja sionistisen liikkeen kuvaukseen. Hän

²³⁵ Ky 1903, 110–112 –ma. *Uusia kirjoja*.

²³⁶ SKS KIA HH pk X 1.4.1901, 53–54.

arvosti Haahden perusteellista paneutumista juutalaisuuteen, joka oli hänen mielestään aivan uutta kirjallisuudessa.²³⁷

Aamulehden kirjoittaja mainitsi juutalaiskysymyksen todeten, ettei Suomessa ole saatu aikaan juutalaisia koskevia yhteiskunnallisia oikeuksia. Juutalaiskysymyksestä käydyn suhteellisen vähäisen keskustelun vuoksi *Aamulehden* arvostelija ihmettelikin, miten Haahti naiskirjailijana olikaan keksinyt tällaisen aivan oudon aiheen. Kaiken lisäksi Haahti oli kirjoittanut romaaninsa niin, ettei lukija voi "ruveta ollenkaan sille päälle siitä, lukeako kirja vai jättää sikseen".²³⁸

Uuden Auran arvostelija kiitti Haahden esitystapaa vilkkaaksi ja sujuvaksi. Parhaimmaksi ominaisuudeksi hän nosti tekijän "taiteilijakyvyn", jonka avulla kirjailija loi ehjän kokonaisuuden muutamilla harvoilla pääpiirteillä takertumatta ikävyyttävään yksityiskohtien esittelemiseen.²³⁹ *Suomen Kansan* Kalle Kajander ei suoraviivaisesti vain ylistänyt Haahden uutinta teosta, vaan näki siinä puutteitakin. Hänen mielestään Haahti ei osannut kuvata miestä, mikä oli arvostelijan mukaan kuitenkin luonnollista, koska oli kyse vielä nuoresta kirjailijasta. *Suomen Kansan* ja *Kotkan Sanomien* kirjallisuuden arvostelijoilta romaani sai paljon kiitosta myös puh-taasta ja ylevästä näkökulmastaan elämään.²⁴⁰

Hilda Käkikosken mielestä kirja soveltui kansan käteen, mikä hänestä oli suuri voitto suomalaiselle kirjallisuudelle.²⁴¹ Korkeat eettiset ihanteet nousivat Haahden kirjojen tunnusmerkeiksi. Kirjoittajat ylistivät Haahtea siitä, että kaikenikäiset voivat lukea tämän teoksia niiden puhdashenkisyyden vuoksi. Kirjailijan takuuvarma uskonnollinen tendenssi miellytti lukijoita, vaikkakaan ei aina kriitikoita.²⁴²

Eino Leino ei pitänyt Haahden teoksesta. Hänestä se oli lapsellinen. Leino ei voinut ymmärtää, miksi kaikkien päähenkilöiden piti kääntyä kristityiksi. Hänen mukaansa Haahden kuvaama joukkokäännytys vaikutti epäuskottavalta ja antoi teokselle ahdasmielisen sävyn.²⁴³ *Israelin tyttäret* sai Leinon mielipiteestä huolimatta suuren suosion.²⁴⁴ Lähes kaikkien lehtien

---

²³⁷ Viipuri 1903.

²³⁸ AL 6.11.1903 *Kirjallisuutta*.

²³⁹ Uusi Aura 1903 *Kirjallisuutta*.

²⁴⁰ Suomen Kansa 1903.

²⁴¹ SKS KIA 535:8: 40, 42 Hilja Haahti Toini Voipiolle 1.6.1903, 29.10.1903.

²⁴² Helsingin Kaiku 27.10.1903; Kmaa 27.10.1903.

²⁴³ USar 27.10.1903 E[ino]. L[eino]. *Kirjallisuutta*.

²⁴⁴ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 Kolmisoinnun ptk 21.11.1903.

kirjoittajat kiittivät Haahtea kehittymisestä eturivin naiskirjailijaksi.²⁴⁵ Haahdesta tuli romaanillaan Pohjoismaissakin tunnettu kirjailija. Haahden saksalainen ystävä, pastori D. H. Dolman julkaisi teoksen saksaksi. Tämän lisäksi romaani käännettiin ruotsiksi ja tanskaksi.²⁴⁶

2. Uuden ajan naiset

Haahden kahden ensimmäisen romaanin kantavana aiheena on kaikille kristityille kuuluva lähetystehtävä ja loppuhuipentumana kutsu nuorisolle lähetystyöhön lähtemiseksi. Ensimmäisessä romaanissaan Haahti lähetti päähenkilön Intiaan. Näin hän toimi tien viitoittajana ja edelläkävijänä naislähetystyöntekijärintamalla. Haahden toinen romaani *Israelin tyttäret* tuo esiin juutalaislähetystyön, jota pitää jälleen esillä nainen. Tämä nainen vetää mukaansa juutalaisen miehenkin yhteiseen työhön. Haahti viittaa myös lähetystyön, niin kuin nykyään sanotaan, kontekstuaalisuuteen. Parhaiten lähetystyössä selviytyisivät ne, jotka tunsivat kulloisenkin kulttuurin ja uskonnon. Helvin tie kulki täysin tuntemattomaan maahan ja kulttuuriin, Haijelen ja Ruubenin taas kodin kulttuuriperinnöstä ja uskonnosta tuttuun maailmaan.

Kummassakaan kirjassa ei itse lähetystyöstä kerrota paljonkaan. Haahti vain ikään kuin heittää nuorisolle haasteen lähetystyöstä kunnia-kaana, joskin vaikeana elämäntehtävänä. Nuori joutuu itse pohtimaan ulkomaille muuttamisen aiheuttamaa pakollista eroa kodista, ystävästä ja isänmaasta. Tehtävä vaatii kutsumusta, antautumista kodin ulkopuoliseen elämään. Haahden mukaan lähetystyötä voi tehdä niin naimaton nainen kuin akateeminen avioparikin. Tällä hän viittasi Akateemisten Vapaaehtoisten Lähetysliiton jäsenistöön ja sen toimintaan.

Israelin tyttärien naiset ovat kahdenlaisia. Toisaalla on syrjäänvetäytyvä vanhanajan nainen, toisaalla eteenpäin pyrkivä ja esille tuleva uuden ajan ihminen. Haahden kuvaamassa naisen roolissa ymmärretään köyhyiden ja saamattomuuden syitä, jotka johtuvat muun muassa olosuhteista. Samalla hän osoittaa, miten toiminnalla voidaan saada mahdottomiltakin näyttäviä

---

²⁴⁵ Liitteet 5. ja 6. Kirjan esilukijan arvio osui oikeaan, sillä kaikkiaan *Israelin tyttäriä* myytiin ainakin seitsemän painosta. Koska ensimmäinen painos oli 2 000 kappaletta, on mahdollista että kokonaisymyynnissä päästiin vuosien mittaan 16 000 niteeseen.

²⁴⁶ SKS KIA HH mp käännöskirjoista.

suunnitelmia toteutumaan. Kirjailija ymmärtää juutalaisuutta ja sen nationalismia, mutta kristinusko on silti hänelle sellaista luovuttamatonta pää-omaa, jonka täytyy voittaa mahdollisimman monta henkilöä puolelleen. Haahti ei unohda esitellä tässä teoksessa jokaiselle kristitylle kuuluvaa vastuuta maailmanlaajuisesta lähetystyöstä. Hänen mielestään kansallistunto yksin ei riitä, vaan tarvitaan todellista kääntymistä.

Haahti esiintyy myös ajattelutapojen ja kulttuurien erilaisuuden kuvaajana. Yhteiskunnassa vallitsevien fennomaanisten ihanteiden mukaisesti naiset toimivat esikuvina niin yksityiselämässään kuin julkisuudessa. Naisliikkeen vaikutuksesta yksityisen ja julkisen välinen erottelu oli alkanut murtua.²⁴⁹ Haahtikaan ei siis jätä kaikkia naisia kotiin, vaan lähettää uuden ajan naiset toimimaan yhteiskunnallisina reformaattoreina ja aatteellisena innostajana:

Onko naisluonne sellainen, että sitä väkisin vetää jokin näkymätön vimma kodin helmaan, eikö työ ulkona ole sille kyllin? Joskus on tehnyt mieleni naissuvun puolesta kapinoida: valmistutaan työalalle, joka on rakas - ja sitte mennään naimisiin ja täytyy jättää se ala. Kuinka monen tytön on käynyt siten! Onnelliset miehet, joiden ei tarvitse valita, jotka saavat pitää molemmat: kodin ja työnsä kuitenkin.²⁵⁰ [- -]

Jos minulta kysyttäisiin: lakkaisitko kirjoittamasta, jos sinulle sen sijasta tarjottaisiin oma onnellinen koti? – Silloin en luule, että voisin, – oi en, en! Mutta minäkin olen yksi niitä onnellisia, joiden ei tarvitse valita, niin tyttö kuin olenkin. Johtukoon elämäni miten tahansa tässä suhteessa, kirjailija voin aina olla, niin kauan kuin Jumala muuten tahtoo.²⁵¹

---

²⁴⁹ Yksityisen ja julkisen rajasta Julkunen 1995, 20.

²⁵⁰ SKS KIA 535:8:49 Hilja Haahti Toini Voipiolle 6.3.1904.

²⁵¹ SKS KIA 535:8:50 Hilja Haahti Toini Voipiolle 14.3.1904.

III NAISEN SEKSUAALISUUS JA AVIOLIITTO (1905-1916)

A. Naisen orastava vapaus vaakalaudalla

1. *Kesätoverit – Meren säveliä* varoittaa turmeluksesta (1905)

a. Naisen varjelijan rooli

Vähitellen edistynyt koulutus alkoi nostaa naisten tietotasoa 1900-luvun alun Suomessa. Monet naiset myös tiedostivat muuttuneen asemansa, josta esimerkkinä voidaan pitää Hilja Haahden työpaikan eli Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun naisopettajien kuulumista 37-prosenttisesti joko Suomen Naisyhdistykseen tai Naisasialiitto Unioniin.¹ Suomen evankelisluterilaisen kirkon piirissä toimivassa Suomen Lähetysseurassa suunniteltiin naislähetyškoulun aloittamista.² Hilja Haahtea pyydettiin naislähetyškoulun johtajattareksi. Haahti kieltäytyi tehtävästä kirjailijakutsuukseensa vedoten.³ Työläisnaisliike eli nousukautta. Se rakensi yhteyksiä Ruotsiin, Saksaan ja Englantiin. Hilja Pärssisen kääntämiä Ellen Keyn artikkeleita sukupuolisiveellisyydestä, naistarkastajien työstä ja naistyövoiman käytöstä oli tarjolla.⁴

Suomenkielinen kirjallisuus lisääntyi 1900-luvun alussa ennen kokeamattomalla tavalla. Kirjallisuudessa vallitsivat vielä fennomaanisat ideat kansan lahjakkuusreservistä.⁵ Tänä kulttuurihistoriallisesti tärkeänä ajanjaksona kirjallisuus jakautui kolmeen osakulttuuriin: porvarillisen valtakulttuurin kirjallisuuteen, ruotsinkieliseen ja työväenkulttuuriin. Ruotsinkielisellä kirjallisuudella oli suomenkielisen kirjallisuuden tavoin omat kustannusyhtiönsä, tukirahastonsa ja lehtensä. Työväenkulttuuri taas muodosti oman alakulttuurinsa, jolla ei ollut käytössään edellä mainittuja mahdollisuuksia. Keskeinen tyyliunutta 1900-luvun alussa oli symbolismi.

¹ Tuulio 1959, 147–198; Jallinoja 1983, 34.

² Mission 8/2002 Ann-Christine Marttinen *Lydia. Missionärsutbildningens "mor" utbildade kvinnliga banbrytare*; Würtz-Hahti 1907, 100–101. Hannu Haahti alkoi työnsä SLS:n apulaislähetyškohtajana 1904 ja toimitti Lähetyskoululle oppikirjaksi *Onko minusta tuleva lähetystyöntekijä?* -kirjasen 1907. Kirjassa on jo Naislähetyškoulunkin opetussuunnitelma; Pinola 2002, 197.

³ SKS KIA HH 538:8:77 Hilja Haahti Toini Voipiolle 5.10.1905.

⁴ Lähteenmäki 2000, 62, 69.

⁵ Huhtala 1989a, 148.

Proosa aloitti vuoden 1905 suurlakon jälkeen uuden kymmenen vuotta kukoistaneen realismin jakson.⁶

Symbolismi alkoi taittua Maria Jotunin, Maiju Lassilan, Ilmari Kiannon, K. A. Järven ja Joel Lehtosen tuotannossa. Kansankuvauksen uudistajille osoitettu arvostus pohjautui ensi sijassa teoksien kirjalliseen ja kansalliseen arvoon. Tästä sivistyneistön edustajat olivat suhteellisen yksimielisiä, vaikkakin uudistajien teoksiin saatettiin osittain suhtautua varauksellisesti tai sivuuttaa niiden modernistiset piirteet kokonaan.⁷ Kirjallisuuden voimistumisen lisäksi erilaiset luokkarajojen poistamista kannattavat ryhmittymät alkoivat näkyä 1900-luvun alkupuolen Suomessa. Näihin kuului muun muassa suomenmielinen lääkärinkunta, joka kannatti eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien välisiä avioliittoja. Näin voitiin estää sivistyneistön pientä piiriä uhkaava sisäisten avioliittojen myötä aiheutuva rappeutuminen.⁸

Työväenliikkeen tavoitteena oli yleinen ja yhtäläinen vaalioikeus. Työläisnaiset organisoituivat ajamaan taloudellisia etuja. Työväenyhdistysten kokoukset tavoittivat alkuaikoina myös sivistyneistöä, johon kuului muun muassa Työväen valtuuskuntaan valittu filosofian tohtori Tekla Hultin.⁹ Sivistyneistönaisten naisorganisoitumisen ytimenä oli sukupuolten välisen alistussuhteen murtaminen oman ryhmän sisällä, rajoja muuttamatta, kun taas työläisnaiset halusivat murtaa yhteiskunnan raja-aidat sekä tulla tasavertaisiksi miesten kanssa.¹⁰

Hilja Haahdella oli esikuvia uuteen ja voimalliseen ilmaisuun. Haahden vuoden 1905 teos oli nuorisoromaani *Kesätoverit – Meren säveliä*. Hahti ei kuitenkaan asettunut romaanillaan uudistajien joukkoon, vaan päinvastoin säilytti säätyyn ja sukupuoleen liittyneet yhteiskunnalliset raja-aidat muuttumattomina. Jo aivan romaanin alkuun hän loi kuvan eri yhteiskuntaluokkaan kuuluvista ihmisistä asetelmalla, jossa paronin taiteilijarouva maalasi kahta taulua leikkivistä lapsista.¹¹ Aihe oli ajankohtainen, sillä muiden muassa Albert Edelfelt, Pekka Halonen ja Verner Thomé kuvasivat tauluissaan rannalla leikkiviä lapsia.¹²

---

⁶ Sevänen 1994, 16–17.

⁷ Sevänen 1994, 393.

⁸ Halmesvirta 1998, 16–19.

⁹ Hultin 1943; Soikkanen 1961, 217–221.

¹⁰ Saarinen 1985, 67–74.

¹¹ Hahti 1905, 27–28.

¹² Tirranen 1986, 275. Thomé maalasi taulunsa vuonna 1904, jolloin se myös ostettiin Ateneumin kokoelmiin.

Paronittaren ensimmäisessä taulussa raisu Aarre-poika leikkii kalastajan tyttären kanssa meren rannalla, toisessa taas rauhallinen Valio-veli hienon serkkutyttönsä seurassa hiljaisen lammen poukamassa. Nämä taulut ja lasten saamat nimet ohjaavat kohtalokkaasti nuorten elämää. Taiteilijana paronin rouva vaistoa tulevaisuuden, joka ei näytä hyvältä, sillä Aarre viihtyy liiaksi kalastajan Laine-tyttären kanssa. Myös paroni on taiteilija, ylpeä ja uskontoa vastustava arkkitehti, joka ei jousta säätyrajoissa eikä käyttäytymisnormeissa. Paronitar on hiljaisesti uskova kristitty.¹³

Paronin jyrkkyys eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien nuorten avioliittoaikoiden vastustajana johdattaa rajun Aarteen merille, jossa hän joutuu kosketuksiin merimieslähetyksen kanssa ja tekee uskonratkaisunsa.¹⁴ Valio on tehnyt sen jo aiemmin ja lähtenyt opiskelemaan teologiaa.¹⁵ Laine hillitsee tunteensa Aarretta kohtaan ja tyytyy ottamaan puolisoa naapurin kalastajan pojan. Epäitsekäs rakkaus ja usko Jumalaan tuo lohtua ja helpotusta kalastajantyttären sydänsuruun, paronin pojalle vastaavasti meri. Aarre sovittaa "likaisen" merimiehen elämänsä hukkumalla myrskyssä.¹⁶

Uskonratkaisu sattuu Aarteen kohdalla onnekkaisesti juuri ennen viimeistä purjehdusmatkaa. Koska luokkarajat ovat vielä jyrkät ja elämisen tyyli sivistyneistön ja kansan välillä kaukana toisistaan, Hahti on pitänyt huolen, että rajoja ei ylitetä.¹⁷ Kaksinkertainen sovitus, uskonratkaisu ja kuolema, puhdistaa kentän harmoniselle avioliitolle tasaveroisten ystävyyden kesken. Paronittaren hiljainen luottamus Jumalaan toimii puolestaan kantavana voimana säätyrajojen, uskonnottomuuden, nuoruuden hurjuuden ja raastavan rakkauden sekä vaarojen maailmassa. Nöyrä odottaminen, rukous ja viimein uskonnollisen ratkaisun löytäminen takaavat ihmiselle yhteiskuntaluokasta riippumatta hyvän elämän.

Haahden sanoman tunnusomaisena piirteenä on vaatimus naiselle elämän varjelemisesta itseään hallitsemattomien miesten viettelyksiltä. Antautuminen miehelle merkitsee vaaraa, joka saattaa tuhota naisen elämän. Hänen mukaansa epäitsekäs pidättäytyminen rakkaudesta tulee saamaan palkkansa myöhemmin. Siveellinen nainen saa hyvän aviopuolison tai tyydyttävän itsenäisen naisen elämän esimerkiksi opettajana kansallisessa tehtävässä.

---

¹³ Hahti 1905, 25–31.

¹⁴ Hahti 1905, 49, 74–76, 81–84, 228–233.

¹⁵ Hahti 1905, 205.

¹⁶ Hahti 1905, 237–243.

¹⁷ Hahti 1905, 244.

Haahden mielestä naiseuteen kuuluu luonnollisena osana se, että seksuaalisuus sublimoidaan erilaisiin arkisiin tekoihin. Näitä tekoja ovat diakoniset tavoitteet omalla paikkakunnalla tai merimiesten keskuudessa tehtävä työ, jossa erityisesti tarvitaan siveellistä luonnetta. Naisen tehtäväkenttänä on myös sisälähetystyö Suomessa. Omalla esimerkillä ja toiminnalla nainen pystyy vaikuttamaan siveettömyyden valtaan joutuneiden keskuudessa niin, että nämä voivat sulautua jälleen yhteiskuntaan, jossa naiset tulevat *Aino Saarisen* mukaan näkyviin vain suhteessa miehiin. Sukupuolikuvat täydentävät toisiaan, mutta eivät tasavertaisesti, vaan ne muodostavat alistajan ja alistetun käsitteen.¹⁸

Kirjailija oli itse murtanut omassa elämässään useita raja-aitoja sukupuolten välisissä suhteissa opiskelun ja työelämän alueilla, mutta useimpien sivistyneistöön kuuluneiden naisten tavoin hän ei ollut valmis ylittämään yhteiskunnallisia raja-aitoja. Aineistoon tutustuminen osoittaa, että kolmessa ensimmäisessä Haahden romaanissa kukaan alempaan luokkaan kuulunut nainen ei saanut rakastamaansa ylempiarvoista miestä, paitsi *Israelin tyttärin* ulkomaille muuttanut ja siellä uuden aseman saanut Haijele. Haahti kuitenkin pyrki romaanillaan kuromaan umpeen sivistyneistön ja kansan välillä vallinnutta kuilua, joka hänen omalla kohdallaan syveni ja leveni poliittisten, valtiollisten ja yhteiskunnallisten syiden vuoksi, mutta myös siksi, että hän itse linnoittautui uskonnollisiin asemiin. Haahti halusi kansanvalistuksen ja puhtaan taiteen tuottamisen avulla tuoda uskonnollista sanomaa painokkaasti esiin. Samalla hän oli tutkija, joka etsi ajassa liikkuvia uusia virtauksia ja pyrki vaikuttamaan yhteiskunnassa ja toimimaan lähimmäistensä hyväksi kirjoittamalla heidän elämästään. Tämä oli hänen lähetystyötään, hänen keinonsa vaikuttaa ja tapansa auttaa.

b. Houkuttavat naiset

Haahtea kiinnostaneisiin, mutta vieraita asioita käsitelleisiin aiheisiin tietoa oli löytynyt omakohtaisesta tutustumisesta Hampurin satamaan¹⁹ sekä ajan kirjallisuudesta. Saatavana oli esimerkiksi Fredrik Klavenessin kirja *Aikamme kanta kysymyksessä: sukupuolista puhtautta nuoruusvuosina vai eikö*. Ajankohtaisen tieto merimieslähetyksestä oli taattua, olihan Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen ollut Merimieslähetysseuran puheenjohtaja vuodesta 1888 vuonna 1903 tapahtuneeseen kuolemaansa asti.²⁰ Myös toisen Saksan-

¹⁸ Saarinen 1988, 9.

¹⁹ Esim. Haahti 1905, 209–225; Haahti 1958, 276–277.

²⁰ Merimiehen Ystävä 4/1938, 67–70 *Miten kirja "Kesätoverit" syntyi?*; Haahti 1958, 278.

matkan aikana Haahdelle tutuksi tullut, merimieslähetystyön palveluksessa toiminut pastori Toivo Waltari auttoi Haahtea tiedon hankkimisessa merimiesten osalta.²¹ Romaani onkin erityisesti nuorille miehille osoitettu.

Haahden sanomassa korostuu moralisoiva huoli vaaroista, jotka saattavat tuhota nuoren elämän. Kirjailija koskettelee sukupuolitautilien leviämistä sekä esittelee väkivaltaa, omaisuusrikoksia, lahjontaa, laitonta alkoholinmyyntiä ja -anniskelua. Hän käsittelee teoksessaan myös ehdottomaa raittiutta, luokkarajoja sekä lahjakkaaksi luokitellun kansan "ylevyyttä". Haahden mielestä jaloluonteisen kalastajan tytön tunteet ovat yhtä koskemattomat ja pyhät kuin paronin lasten, eikä sivistyneistön antama opetus kansalle voi hänen mukaansa milloinkaan olla liian korkeatasoista. Lisäksi hän suorii ihmisiä, jotka puhuvat kansasta alentuvaan sävyyn.²² Haahti ei luovu lääkkeistään, vaan jatkaa maailmanparantajana. Hän luo kuvaa naisesta, joka omalla elämällään ja hiljaisella uskollaan pystyy muuttamaan läheisten ihmisten maailmankuvaa.

Tällaisen henkilön vastakohtana on prostituoitu, jonka elämää Haahti esittelee niin Helsingin kuin Itämeren muidenkin satamakaupunkien kujilla ja asunnoissa. Helsingin Esplanadilla kirjailijalla oli mahdollisuus kohdata naisiin kohdistuva ilmiö päivittäin. Tähän aiheeseen hän puuttui jo *Israelin tyttärissä* vuonna 1903²³, jolloin se oli hyvin ajankohtainen, sillä prostituoitujen määrä vastasi Helsingissä *Kesätoverien* ilmestymisvuonna asukaslukuun suhteutettuna minkä tahansa eurooppalaisen kaupungin tasoa: joka sadas henkilö kaupungin väestöstä luokiteltiin prostituoiduksi.²⁴

Haahti tutustui pinnallisesti tähän aiheeseen ja näin hänen kerrontansa jää laimealle stereotyyppiatasolle. Kirjassaan hän kuvaa vastenmielistä näkyä jossakin Sörnäisten takahuoneessa. Kertoja esittelee tytön, joka on tullut hiljattain maalta. Hän säälii tätä nuorta naista, joka on ennen ollut reipas, mutta joka loikoilee nyt veltoisti penkillä "pää retkallaan, miehiä ja olutpulloja tovereinaan". Muina katutytön tunnusmerkkeinä luetellaan punoitavat posket, käherretyn pörröpään ja tytön käden merimiehen kaulalla.²⁵

Antti Häkkisen tutkimus osoittaa, että helsinkiläisprostituoidut olivat kotoisin maaseudun työläisperheistä²⁶, kuten Haahti esittelee. Kirjailija asettuu romaanillaan moraalinvartijaksi ja absoluuttisen puhtauden vaalijaksi. *Lea Rojola* kuvaa, että likaiseksi luokiteltu nainen likaisessa paikassa

²¹ Hahti 1958, 276–277.

²² Hahti 1905, 123, 126–127, 142–144, 148–152, 173–187, 220–221.

²³ Hahti 1929, 218.

²⁴ Häkkinen 1995, 15–17.

²⁵ Hahti 1905, 91.

²⁶ Häkkinen 1995, 141.

symboloi epäjärjestystä aikana, jolloin patriarkaalinen ote alkoi löystyä yhteiskunnassa.²⁷ *Irma Sulkusen* mukaan sivistyneistönainen miellettiin moraalin ylläpitäjäksi, koska tällä ajateltiin – ja haluttiin – olevan luontaista itsehallintaa ja sen myötä saatua siveellisyyttä.²⁸ Haahti otti näin ajan kuvan mukaisesti luonnollisen paikkansa hänelle määritellyssä tehtävässä.

Maija Rajainen on osittanut tutkimuksessaan *Naisliike ja sukupuoli-moraali* (1973), miten ylemmissä väestöryhmissä vallisi kaksinaismoraali, joka salli miehille niin sanotun relatiivisen ja naisille taas absoluuttisen sukupuolimoraalin. Naisten kohdalla se merkitsi seksuaalielämän rajoittamista avioliittoon. Miehillä taas esiaviolliset sukupuolisuhteet olivat sallittuja ja avioliiton ulkopuolisiakin suhteita katsottiin sormien läpi. Tällaista kaksinaismoraalia vastusti muun muassa tunnettu norjalainen kirjailija Henrik Ibsen. Hänen mukanaan asialle saatiin julkisuutta. Sääty-yhteiskunnan hajotessa ja ydinperhe-ajatuksen lisääntyessä absoluuttisen puhtauden vaatimus alkoi kasvaa.²⁹

Tulilinjalle joutuivat juuri Haahden romaanin kaltaiset nuoret naiset. *Irma Sulkunen* osoittaa, että heiltä alettiin vaatia "pidättyvyyttä, puhtautta, itsensä hallintaa ja kurinalaisuutta", jos mielivät olla "kunnan kansalaisia". Palvelijat joutuivat erityisen vaikeaan tilanteeseen kodeissa, koska moraalikoodisto muuttui hitaasti. Heiltä saatettiin odottaa sekä kaksinaismoraalia että absoluuttista käyttäytymistä. Erilaiset yhdistykset jäsenineen sekä suuri osa naiskirjailijoista alkoivat vastustaa kaksinaismoraalia.³⁰ Naisen tekemää aviorikosta pidetään yhtenä 1800–1900 lukujen vaihteen porvarillisen romaanin tunnusmerkkinä, johon Minna Canth antoi esikuvan vuonna 1887 ilmestyneessä teoksessa *Salakari*. Siinä niin nainen kuin lapsikin kuolivat aviorikoksen sovittamiseksi. Naiskirjailijoiden esiin nostama aviorikos alkoi kyseenalaistaa porvarilliseen perhekäsitykseen liittyneen ajatuksen, jossa naisen seksuaalisuus toteutui vain avioliitossa. Minna Canthia syytettiin valtiopäivillä 1891 sanomansa vuoksi siveettömäksi.³¹

Hilja Haahden myötätunto on selvästi miesten puolella. Hän esittelee *Kesätovereissa* vähän avutonta miestä, joka on eksyksissä ja yksinäinen vieraassa satamakaupungissa. Tämän miehen ympärillä liehuu salaperäisiä kuiskuttelijoita, koreita katutyttöjä, joutilasta satamakansaa ja hepeneissään liehuvia tarjoilijatyttöjä. Tämän Haahti oli nähnyt edellä kerrotuilla tutkimusmatkoillaan Saksassa. Niinpä hän näyttää miehen tahdottomaksi

²⁷ Rojola 1996, 231.

²⁸ Sulkunen 1989, 40–43.

²⁹ Sukupuolimoraalista myös Nieminen 1951; Rajainen 1973, 9–12.

³⁰ Sulkunen 1989, 41.

³¹ Rajainen 1973, 18–25; Tiirakari 1999, 17, 22.

olenoksi, jonka "Intian mustasilmät" vievät minne tahtovat. Hän ymmärtää miehiä, hehän eivät kuitenkaan ole "kovin pahoin paatuneita". Naiset sitä vastoin ovat. Haahden mielestä syy tällaiseen alentavaan käytökseen on naisten. Hän soimaa: "Onneton tyttö, kuinka minä näin hänen rannassa kietovan ja houkuttelevan!"³² *Kesätovereissa* Hahti osoittautuu oman aikansa kasvatiksi, joka vaati naisilta absoluuttista sukupuolista moraalialia ja salli samalla miehille vapauksia.

Hilda Käkikoski, joka Haahden ystävänä luki käsikirjoituksen, kiinnitti huomion kirjailijan merimiehiä käyttäen tuntemaan myötätuntoon. Käkikosken kritiikki ei tuonut muutosta Haahden tekstiin.³³ Naisiasianaisten keskuudessa naisia pidettiin 1800–1900-lukujen vaihteessa moraalisesti miesten yläpuolella olevina ja korostettiin naisten erilaisuutta miehiin nähden. Tämä piirre näkyy Hilja Haahden teoksissa muun muassa siten, että hän asettaa miehen siveellisen tason kohottamisen naisen tehtäväksi. Kun äiti ja tyttöystävä muistuvat Aarre-tuhlaajapojan mieleen, kevytmielinen elämä alkaa näyttää epätoivoiselta. Hän palaa näiden naisten luo ja saa avun.³⁴

Naisten tehtävä siveellisyyden vaalijoina taas johtui yhteiskunnassa vallinneesta käsityksestä, johon oli saatu mallia keskiajan trubaduuri-runouden naista palvovasta asenteesta. Naista ylistettiin ja arvostettiin alueilla, jotka katsottiin hänelle sopiviksi, eli kotona, synnyttäjänä, elämän ylläpitäjänä ja turvallisen ilmapiirin luojana, jopa miehen hoivaajana ja hänen moraalisensa kohottajana.³⁵ Hahti oli saanut vaikutteita myös Selma Lagerlöfiltä, jonka teokset olivat hänen mielilukemistaan. Vuonna 1900 suomeksi ilmestynyt Lagerlöfin novellikokoelma *Herraskartano ja legendoja* ylisti naisen kaiken voittavan rakkauden parantavaa voimaa.

Uskonnollinen ajatus Jumalalle puhtaana pyhitetystä uhrista eli kristitystä ihmisestä itsestään oli Haahdelle tärkeä nuoruuden tema, joka sai jatkuvasti paljon tilaa hänen kirjoissaan. Toiseksi nousi kysymys seksuaalisuudesta, vaikka hän ei sitä suoraan käsitellytkään. Kirjojen ihanteellisuus ja määrätynlainen suuri puhtaus ja valoisuus veivät ihmisen hetkeksi kaivattuun puhtauden, oikeudenmukaisuuden ja tinkimättömän velvollisuuden maailmaan. Lukijalla oli mahdollisuus peilata itseään jaloon ja nöyrään Helviin, rohkeaan Haijeleen, kärsivälliseen Mirjamiin tai tyyneen kalastajan tyttäreeseen, joka luopui rakastetustaan. Peili näytti naisen rooliin luokitellut moraaliset velvoitteet, jotka olivat sangen perinteisiä, kristil-

³² Hahti 1905, 143, 159.

³³ SKS KIA Hilda Käkikoski Hilja Haahdelle 22.2.1904 lk.

³⁴ Hahti 1905, 148.

³⁵ Pirinen 1985, 92; Ollila 1993, 52; Ollila 1998, 170–174.

lisestä julistuksesta nousevia määreitä. Niiden noudattaminen antoi palkaksi paikan itselleen Kristukselle valmistettuna puhtaana morsiamena³⁶ taivaassa. Kuoleman uhka oli todellinen niin Haahdelle itselleen tuberkuloosin vuoksi kuin yleensäkin kuluvan ajan nuorille, synnyttävälle äideille.

c. Naisen kavennettu tila

Taiteesta, uskosta, ihmisten välisestä eriarvoisuudesta, salatusta seksuaalisuudesta ja merimieslähetyksestä kertova *Kesätoverit* otettiin vastaan lukevan yleisön keskuudessa kiinnostuneena³⁷, sillä kirjailijan taustalla oli hyvin menestynyt *Israelin tyttäret* -romaanin. Lehtien arvostelijat eivät kuitenkaan kohdelleet Haahden lempein sanoin. Kirjatoukka kirjoitti vanhasuomalaisessa *Raatajassa* romaanin olleen pettymys.

Eikö yleisömmme todellakaan vaadi enempää mielikirjailijaltaan? Tällaista se todellakin on se kertomataide, josta kannattaa ottaa meikäläisissä oloissa niin kovin harvinaisia toisia painoksia? [- -] Ensimmäinen huomio, jonka kirjan henkilöistä tekee on se, että ne ovat kaikki samasta aineesta veistettyjä, kaikki eksyttävässä määrin samanlaisia, lukuun ottamatta nimiä, joista kullakin on omansa. Niistä ne nyt toki toisistaan eroittaa.³⁸

Uuden Suomettaren arvostelija kaipasi sisäisiä henkilökuvia merimaisemien ja saaristotunnelmien sijaan. Hän piti kuitenkin kirjan kristillissiveellisestä aatepohjasta, vaikka se haittasikin taiteellista puolta.³⁹ *Hufvudstadsbladetin* kriitikko teulsi teoksen kaunokirjallisuutena huonoksi, mutta hyväksyi sen "sosiaalisena uudistuskirjana".⁴⁰ Lukijat puolestaan pitivät jälleen Haahden romaanista.⁴¹ Heitä ei häirinnyt Haahden tendenssimäisyys niin kuin *Aamulehden* arvostelijaa, joka oli kristinuskon hallitsevuudesta huolimatta jotakuinkin tuskastumatta kahlannut Haahden teoksen läpi.⁴²

Ystävät yrittivät hienovaraisesti ohjata Haahden kirjoittamista. Muun muassa pastori Matti Tarkkanen kehotti kirjailijaa pyrkimään taiteellisessa mielessä korkeatasoisempaan kirjoittamiseen ja professori O. E. Tudeer

³⁶ Vuoden 1986 Virsikirjan suomalainen, vuodelta 1863 oleva virsi 345 kuvaa väkivästi morsiusmystiikkaa: "[- -] oi ääretön armo, / kun saan olla morsian Jeesuksen, / ja siinä on kyllin, kun Jeesus on mulla, [- -]"

³⁷ Liitteet 5. ja 6. *Kesätoverit* oli Haahden 1900-luvun alun menestynein teos.

³⁸ Raataja 1905.

³⁹ USar 1905.

⁴⁰ Hbl 1905.

⁴¹ SN XII/1933.

⁴² AL 26.11.1905 H. J. *Kirjallisuutta*.

Otavasta varoitteli Haahtea "liiasta sievyydestä".⁴³ *Kolmisointu* arvosteli Ilmari Krohnin sanoin *Kesätoverit* suuria aatteita ajavaksi musiikkirunoksi, joka tulkitsi kirjailijan omaa maailmankatsomusta. Kolmisointulaisten Haahdelle esittämä toivomus rohkeammasta kirjoittamisesta kariutui Haahden mielipiteeseen nuorisolle suunnatun kirjallisuuden laadusta. Hänen mielestään romaanissa ei tarvinnut selittää yksityiskohtaisesti esimerkiksi "turmelusta, joka kietoi ihmistä piiriinsä" eli seksuaalisuutta. Riitti, kun kertoi sellaista olevan ja totesi sen seuraukset. Hänen mukaansa nuorisokirjan tuli olla ihanteellinen. Haahti paheksui myös ystäviään, jotka eivät tällä kerralla puolustaneet häntä lehdistössä.⁴⁴ Arvostelijoiden ristiriitainen palaute toi teokselle lukijoita. Kirjaa myytiin hyvin.⁴⁵

Haahden aiempien teosten nuorten naisten itsenäisyyteen pyrkineet radikaalit roolit latistuivat *Kesätovereissa*. Miksi? Kasvatusisän kuolema marraskuussa 1903 ei selitä tapahtunutta eivätkä Haahden oman elämän tapahtumat riitä näin suureen muutokseen. Yksi syy löytyy Haahden halusta kirjoittaa kirja nuorille miehille, joihin hän oli saanut kosketuksen Toivo Waltarin kautta. Kun Haahti nosti miesroolit päärooleiksi, naisroolit latisuivat stereotyyppioiksi. Haahti ei varsinaisesti tuntenut miehiä ja miesten maailmaa. Haahden tietämättömyys ja toisaalta voimakas tendenssi ja halu ohjata nuoria miehiä kutisti romaanin roolit.

Raamit kirjoittamiselle löytyivät evankelis-luterilaisen kirkon käymästä seksuaalimoraaliin liittyneestä keskustelusta.⁴⁶ Samaan aikaan vaikutti Suomessa myös anglosaksisesta kulttuurista tullut evankelioiva herätys ja kontrolloi sen piirissä liikkuneiden toimintaa. Muun muassa Suomen Lähetysseurassa järjestettiin tällöin henkilökohtaiseen uskonratkaisuun tähtääviä evankelioimiskokouksia sekä niiden jälkikokouksia polvirukouksineen ja henkilökohtaisine puhutteluineen.⁴⁷ Naisten yhteiskunnallinen vapautuminen loi ristiriitatilanteen vaikutteille alttiin Haahden elämässä. Vapautumispyrkimysten on täytynyt tuntua herätyksen keskellä pieneksi ja syylliseksi itsensä kokeneesta naisesta liian suurilta. Haahti kavensi naisen roolia myös siksi, että hän oli ottanut mukaan ennen käsittelemättömän aiheen, seksuaalisuuden. Sitä oli lähestyttävä varovasti, jotta kirja oli sopiva nuorisolle.

---

⁴³ SKS KIA HH pk XV 13.2.1905.

⁴⁴ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 Kolmisoinnun ptk 20.9.1905; SKS KIA HK kk *Kirjailija Hilja Haahti muistelee* k VIII; Hilda Käkikoski Hilja Haahdelle 22.2.1904.

⁴⁵ Liitteet 5. ja 6. Kirjasta otettiin seitsemän painosta vuoteen 1951 mennessä ja kirjaa myytiin kaikkiaan 25 100 kappaletta.

⁴⁶ Mahkonen 1980, 162–168, 178.

⁴⁷ Veikkola 1980, 22–24; Saarilahti 1989, 222–233; Murtorinne 1995, 60–61.

2. *Kotkat*-romaani luotaa naisen identiteettiin (1907)

a. *Kotkien* taustana rakkaus Krohniin

Suomen evankelis-luterilainen kirkko joutui terävöittämään sanomaansa sortokauden ja suurlakon 1905 poliittisessa ja maailmankatsomuksellisessa murroksessa. Syyt tähän löytyvät työväenliikkeen vaatimuksesta erottaa kirkko valtiosta ja uskonnon julistamisesta yksityisasiaksi. Toisella laidalla kirkkoa arvostelivat porvarilliset liberaalit, jotka nojautuivat kehitysuskoon ja pappisvastaisuuteen. *Eino Murtorinne* käyttää kummankin tahon kirkkoa kohtaan osittamasta toiminnasta muun muassa sanaa "halveksunta". Tätä esiintyi molempien liikkeiden lehdissä ja lentokirjasissa. Kritiikki aiheutti sen, että kirkkoa alettiin puolustaa julkaisutoiminnan keinoin. Papeista koostunut Teologinen lauantaiseura toimi aktiivisesti torjuakseen kirkkoon ja yleensä kristinuskoon kohdistetut hyökkäykset. Seuran jäsenet hakivat ulkomaisia vaikutteita Saksan kulttuuriprotestantismista ja Ruotsin nuorkirkollisesta liikkeestä.⁴⁸

Niin ikään Hilja Haahden yliopistovuosien aikainen ystävä J. H. Tunke⁴⁹ kirjoitti ja levitti muiden Teologiseen lauantaiseuraan kuuluvien kanssa lentokirjasia, jotka kehottivat kristinuskoa riisuutumaan vanhentuneen maailmankuvan kahleista ja tulkitsemaan maailmaa uudella tavalla. Ihanteena oli moderni positiivinen teologia, jossa myös haluttiin puhdistaa kristinuskosta esitettyjä virheellisiä tulkintoja. Nämä käsitykset liittyivät kysymyksiin modernin tieteen ja kristinuskon suhteesta. Ne koskettelivat myös kristinuskon alkuperää ja erityisluonnetta sekä kristinuskon ja moraalin suhdetta. Lentokirjaset olivat siis vastauksia sosialistisen työväenliikkeen ja porvarillisten kulttuuriradikaalien taholta esitettyihin haasteisiin. Kirjassa käsiteltiin myös sosiaalisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä, joista yhtenä oli naisen taloudellinen riippuvuus avioliitossa.⁵⁰

Yhtenä vastauksena kirkolle esitettyyn haasteeseen oli vuonna 1905 perustettu kristillis-yhteiskunnallinen, evankelioimistystä ja allianssi-pyrkimyksiä korostanut *Kotimaa*-lehti, jonka toiminnassa Hilja Haahti oli mukana alusta alkaen. *Kotimaan* ensimmäinen päätoimittaja Pekka Brofeldt antoi sille Haahden ja Hannes Leiviskän yhteisesti kehittelemän nimen,

⁴⁸ Murtorinne 1977, 8–9, 21–22; Murtorinne 1995, 32–33.

⁴⁹ SKS KIA 535:8:104 Hilja Haahti Toini Voipiolle 25.7.1907. Haahti tuki kirkon kaduilla tapahtuvaa toimintaa, jota hän kuvailee *Kotkissa* 1907, 141.

⁵⁰ Murtorinne 1995, 56–57.

jonka taustalla näkyy Haahden runoteos *Kaksi kotimaata*.⁵¹ *Kotimaan* avulla pyrittiin määrätietoisesti yleisen kirkkotietoisuuden vahvistamiseen ja kirkollisen elämän uudistamiseen sekä maallikkojen aktivoimiseen.⁵² Vuonna 1907 julkaistu Haahden *Kotkat*-romaani liittyy käytyyn keskusteluun. Teos on kirjailijan pohdintaa naisen itsenäisyydestä ja mahdollisuudesta tehdä omia ratkaisuja sekä omalta osaltaan myös kirkon apologiaa. Puolustajan tehtävässään Haahti kuitenkin asettautui vastustamaan kirkon traditionaalisia käsityksiä naisen asemasta perheessä ja kirkossa. Syyt tähän löytyvät paitsi ajasta, myös häntä koskettaneista tapahtumista romaanin kirjoittamisen aikana. Tällöin hän tutustui säveltäjä Ilmari Krohniin (1867–1960) ja solmi avioliiton hänen kanssaan vuonna 1906. Avioliittoaikomus vei Haahden uuteen ja vaikeaan prosessiin, sisäiseen kamppailuun uhrautumisesta.

Ilmari Krohn oli tiedemies ja kansanmusiikin tallentaja sekä Helsingin Kallion kirkon urkuri.⁵³ Haahti ja Krohn tutustuivat toisiinsa musiikin parissa⁵⁴ ja alkoivat seurustelun melko pian sen jälkeen, kun Krohnin puoliso Emilie, omaa sukua von Dittman, kuoli kuudennen lapsen syntymän yhteydessä keväällä 1905.⁵⁵ Krohnin ja Haahden yhteisistä tehtävistä esimerkkinä on työ *Kolmisoinnussa*, jossa he toimittivat ulkomaisten säveltäjien lauluja nuottipainokseksi. Työ avasi Haahdelle uuden alueen: "En koskaan ennen ole ymmärtänyt musiikin ja runouden yhteyttä sillä tavalla kuin nyt sitä aavistan."⁵⁶ Ilmari Krohnin opastuksessa Haahti kertoi kasva-neensa ymmärtämään suomalaisten kansansävelmien puhtautta ja kauneutta sekä sisäistämään kansallista taidetta musiikissa: "Hän, jonka hieno, puhdas ja samalla hehkuva sielu on kuin pelkkiä säveliä, on siirtänyt minunkin sieluuni jotakin uutta lyrillistä." Krohn puolestaan arvosti Haahden runoutta vertaamalla sitä isänsä J. K. Suonion runouteen.⁵⁷ On selvää, että Haahti rohkaistui Krohnilta saamansa myönteisen palautteen vuoksi uuteen kehitykseen taiteilijana. Hän eli musiikin ja runouden tuottamassa mielihyvässä, kunnes lopulta tajusi Krohnin viestin. Haahti kirjoitti:

⁵¹ SKS KIA HH pk XVI 14.11.1905; Hilja Haahti Toini Voipiolle 17.11.1905; Kmaa 21/1955 *Mistä Kotimaa sai nimensä*; Veikkola 1980, 25, 336–337.

⁵² Veikkola 1980, 131–137; Murtorinne 1995, 80–81.

⁵³ KM 9–10/1957, 4 Ilmari Krohn 90-vuotias; KM 9–10/1967, 10 *Suomalaisia säveltäjiä ja säveltaiteilijoita XXVII*. Ilmari Krohn; Ilmari Krohn oli Musiikki-teorian ja historian dosentti 1900–1918, Helsingin musiikkiopiston opettaja 1900–1916.

⁵⁴ Haahti 1958, 368–369.

⁵⁵ SKS KIA 535:8:5 Hilja Haahti Toini Åkermanille 26.7.1900; Salme Setälä 1966, 109–120.

⁵⁶ SKS KIA HH pk XVI 14.9.1905; 535:8:77 Hilja Haahti Toini Voipiolle 5.10.1905.

⁵⁷ SKS KIA HH pk XVI 7.10.1905.

Minkätähden hän [Krohn], jota melkein pelkään, tulee rauhani riistämään?
Minä tunsin säpsähtäväni ja kalpenevani, kun hän tänäänkin tuli, mutta sitte hän lumooa minut puheellaan, soitollaan ja olennollaan.⁵⁸

Kun Haahti analysoi tunteitaan, hän tajusi haluavansa vielä perääntyä rakkaudessaan, koska ei kokenut ansainneensa sitä. Hän ei kuitenkaan pysynyt irrottautumaan Krohnin läheisyydestä. Krohn kosi Haahtea lokakuussa 1905. Haahti vastasi kosintaan Raamatun sanoin siitä, miten täydellinen rakkaus karkottaa pelon ja totesi olevansa hyvin ahdistunut ja peloissaan. Päätelmä johti miettimisaikaan.⁵⁹ Samoihin aikoihin Haahti kuvaili päiväkirjassaan kasakoiden tungeksimista kaduilla, väkijoukkojen lainehtimista kuvernöörin talolla ja lisäsi sitten: " [- -] kesken näiden yleisten myrskyjen käy myrsky rinnassani. " "Kaupunki on pimeä; raitiotiet, ajurit, telefontit – kaikki hiljaa; puodit suljetut, talojen portit lukossa – kapina vallalla. Mitkään virastot eivät työskentele, ja kouluilla on lupaa. Sanotaan senaatin jättäneen erohakemuksensa."⁶⁰

Kosinnan jälkeen Haahti antoi itselleen luvan kuvitella erilaisia rooleja, jotka hän saisi sitoutuessaan kuusilapsisen taiteilijan puolisoiksi. Hän pohti lehdistön reaktioita ja toiselta puolelta sitä, mitä siitä seuraisi, jos hän hylkäisi kosinnan.⁶¹ Haahti mietti itseään pienten lasten äitinä ja vierailuja Krohnin sukulaisten luona, olivathan he suhtautuneet varautuneesti Krohnin avioliittosuunnitelmaan.⁶²

---

⁵⁸ SKS KIA HH pk XVI 11.10.1905.

⁵⁹ SKS KIA 535:8:78 Hilja Haahti Toini Voipiolle 12.10.1905.

⁶⁰ SKS KIA HH pk XVI 31.10.1905.

⁶¹ SKS KIA HH pk XVI 27.10.1905.

⁶² Kallas 1988, 256, 261, 392.

Krohn-suvun kurkivaakuna on löydetty Richtenbergin kaupungista Saksassa. Hautakivilaatassa on vaakunan lisäksi teksti: "Niclaus Cron, Susanna Rampe und ihren Erben" (Niclaus Cronille, Susanna Rampelle ja heidän perillisilleen). Tiina Krohnin [www-sivut](#).

Runoilija Julius Krohnin (J. K. Suonio) lapset olivat aikansa vaikuttajia. Takaa vasemmalta: Ilmari, Kaarle, Helmi sekä E.N. Setälä (Helmin puoliso). Kaarlen edessä Helena o.s. Cleve (Kaarlen puoliso). Vasemmalla edessä istuu Aune ja oikealla Aino, sittemmin Kallas. Ilmari Krohnin lapsuuden perheellä oli sekä kansainvälinen tausta että lujat siteet suomenkieliseen kulttuuriin. Tiina Krohnin [www-sivut](#).

Hahti oli omasta mielestään varma, että Jumala oli johtanut Krohnin ja hänet yhteen. Hän epäili vain rakkauden tunteen syvyyttä.⁶³ Hahti halusi rakkausavioliittoa⁶⁴, mutta ihmiset ympärillä näkivät sen uhrina. Kun läheiset sääliittelivät Haahtea vaativasta tehtävästä, kirjailija vastasi: "En ole koskaan tyyntä tietä pyytänytäkään, olen pyytännyt elämän rikkautta" ja kirjoitti runon "Tieni".⁶⁵

Sun rauhasi anna mulle,
elon kohtalot kirkastain!
En pyytännyt tyyntä tietä,
sun tahtosi tietä vain.

Isän silmä, sä hellin, valvo,
Isän rakkaus, johda, vie!
Koti taivahan kaukaa siintää,
Kotipolku on armon tie.⁶⁶

Hahti pohtii oman elämänsä ristiriitaisuutta, päämäärien vaikeata saavuttamista ja erilaisia valintatilanteita. Kun rauhaa on vaikea saavuttaa, elämä on parasta jättää Jumalan johdettavaksi. Kristityn ihmisen maallisen elämän päätös harmonisoi lopulta kaiken. Silloin ristiriidat ja valinnat päättyvät. 1900-luvun naiset yleensäkin eivät olleet tottuneet valintatilanteisiin. Heillä ei yksinkertaisesti ollut niistä kokemusta, vaan he ajautuivat erilaisiin tilanteisiin ja käännekohtiin miesten mukana. Haahden sivistyneistökodissa valinnanvapautta tosin oli ollut toisin kuin suurimmalla osalla vuosisadan alun naisista. Haahdella oli paineita avioliittotarjouksen hyväksymiseen, sillä ikä alkoi tuntua. Paineita aiheutti myös se, että Krohnin lapset olivat ilman äitiä sekä se, että kosinnan hylätessään Hahti tunsu vastustavansa Jumalan tahtoa.

Naimattomuus oli yhteiskunnallisen äitien valinnoita naisia 1900-luvun alussa yhdistävä piirre. Naimattomuuden korostuminen johtui siitä, että se oli naiselle lähes ainoa vaihtoehto itsenäiseen elämään, jossa saattoi noudattaa kutsumustaan esimerkiksi opettajana, kuten Hahti. *Irma Sulkusen* tutkimus Mandi Granfeltista kuvaa yleisemminkin aikakauden kristittyjen naisten kipuilua ennen avioliittoa. Avioituessaan naisen piti luopua kutsumuksestaan. Myös haaveet täydellisestä, Jumalalle pyhitetystä avioliitosta olivat vaakalaudalla.⁶⁷ Hahti oli tehnyt työtä Granfeltin tavoin

---

⁶³ SKS KIA HH pk XVI 27.10.1905, 35.

⁶⁴ Rakkausavioliitosta Räisänen 1995, 196–199.

⁶⁵ SKS KIA HH pk XVI 6.11.1905; 8.11.1905.

⁶⁶ Hahti 1908, 55. Runo julkaistiin vuonna 1908 ilmestyneessä runokokoelmassa *Vanhaa ja uutta*.

⁶⁷ Sulkunen 1995, 18–44.

itsenäisenä opettajana. Hän oli ollut naimattoman naisen roolissaan kuutisen vuotta täysivaltainen kansalainen. Tämän oikeuden hän oli saanut 21-vuotiana, siis vuonna 1899, jolloin uusi holhouslaki oli astunut voimaan. Naimisissa ollessaan hänellä ei tätä oikeutta enää olisi, vaikka hän oli valtiollisesti vaalikelpoinen ja äänivaltainen.⁶⁸

Avioliitossa nainen menetti täysivaltaisuutensa myös omaisuutensa, sopimusoikeutensa, mielipiteen muodostuksensa ja oikeuskelpoisuutensa osalta, sillä puoliso toimi juridisena edusmiehenä. Avioliiton solmimisen jälkeen hän määrittyi miehen kautta. Vain leskeksi jäätyään hän oli taas oikeudellisesti itsenäinen. Ajan käsityksen mukaan ei perheellinen, sivistyneistöön kuulunut nainen voinut tehdä ansiotyötä. Naimattomana ollessaan hän sai tehdä kutsumuksensa mukaista työtä, mutta avioituessaan hänen tuli jättää se.⁶⁹ Miehen auktoriteettiasema korostui puolisoiden ikäeron johdosta. Esimerkiksi Helsingin Suomalaisen Yhteiskoulun johtaja Lucina Hagman ei pitänyt avioliitoista, joissa mies oli huomattavasti vanhempi vaimoaan. Se kun antoi hänen mukaansa liian suuren auktoriteettiaseman miehelle.⁷⁰

Haahden pohdintaa ja kyselyä lisäsi myös äiti, joka oli asunut koko elämänsä tyttärensä kanssa.⁷¹ Varsinaisesta naimattomuuden hänelle tuomasta vapaudesta ei siis voida puhua, mutta vapautta hänellä oli kuitenkin paljon enemmän kuin avioliitossa elävällä naisella. Kun Theodolinda-äiti huomasi tyttärensä ahdistuksen, hän lähetti tämän lääkäri Taavetti Laitisen luo. Mielenliikutukset saattoivat olla kohtalokkaita tuberkuloosista edelleen kärsivälle ja mieleltään herkälle naiselle.⁷² Äiti myös ilmoitti Ilmari Krohnille, että tyttären mielestä "kaikki muut olivat vähäpätöisiä" Krohnin rinnalla.⁷³ Hahti itse halusi ajattelurauhaa.⁷⁴ Tähän hänelle omassa asemas-

---

⁶⁸ Naimisissa olleille naisille täysivaltaisuudet saatiin vasta vuonna 1929, naimattomat naiset olivat saaneet sen vuonna 1864.

⁶⁹ Koskinen 1983, 31–43; Sinikka Mustakallio 1988, 8–9, 91; Nousiainen & Pylkkänen 2001, 100–101.

⁷⁰ Tuulio 1977, 11, 15.

⁷¹ SKS KIA 535:8:6 Hilja Hahnsson Toini Åkermanille 21.–22.12.1900; Toini Åkerman Hilja Hahnssonille 9.6.1900; 4.1.1901; 8.1.1901 lk; 535:8:272, Hilja Hahti Toini Voipiolle 26.12.1902.

⁷² SKS KIA HH pk XVI 29.11.1905; 7.12.1905; Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 19.11.1905 lk; Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 30.11.1905 lk; 535:8:83 Hilja Hahti Toini Voipiolle 2.12.1905.

⁷³ SKS KIA HH pk XVI 29.11.1905; 7.12.1905; Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 19.11.1905 lk; Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 30.11.1905 lk; 535:8:83 Hilja Hahti Toini Voipiolle 2.12.1905.

⁷⁴ SKS KIA HH pk XVI 13.11.1905; 5.11.1905; 535:8:82 Hilja Hahti Toini Voipiolle 17.11.1905; Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 9.11.1905 lk.

saan ja ajan tavan mukaisessa naisen fyysistä heikkoutta⁷⁵ korostaneessa ajattelussa annettiin mahdollisuus.

Näen silmissäsi surun –
 etkö ymmärrä tunnettain:
 hänelle voisinko tarjota murun,
 jolta ruhtinasaarteet sain?
 Sä ruusuja kannoit tuhlaten,
 mä toisinko taimeni pienoisen?
 Ei, ystävä, ei – Sun lahjasi kallis
 vertaisensa vaativi vastimen.⁷⁶

Haahti eli elämän suuren käännekohdan epävarmuutta todellisudessa, ei vain valmisteilla olleessa *Kotkat*-romaanissaan. Hän etsi uutta käsitystä omasta identiteetistään. Puolison valinta aiheutti ahdistusta yhdessä oman kirjallisen paikan etsinnän kanssa.⁷⁷ Lisäksi ajankohta osui Venäjän sortokauden ja suurten yhteiskunnallisten ja sosiaalisten muutosten keskelle.⁷⁸

Haahti prosessoi elämäänsä ja elämänkumppanin valintaa kirjeiden, päiväkirjojen, runojen ja kirjoittamisvaiheessa olevan romaanin avulla. Vallitseva sukupuolijärjestelmä oli murtaa itsenäiseen elämään tottuneen kirjailijan. Haahden mielestä henkinen itsemurha oli lähellä, jos itsenäisyys ja vapaus olivat uhattuina. Runossa "Kotkaksi luotu" se näyttäytyy vapaana liitävän kotkan siipien katkaisuna.

---

⁷⁵ Ollila 1998, 206–211.

⁷⁶ Haahti 1908, 60. "Odotusaikana".

⁷⁷ SKS KIA HH pk XVI 4.11.1905.

⁷⁸ Tommila (toim.) 1960; Hannu Mustakallio 1983, 66–71; Ylikangas 1987, 140.

KOTKAKSILUOTU.

Isä, ellei hän mun kanssani käy,
miten saatan luoksesi tulla?
Mitä vastaan juurella istuimen,
jos hän ei myötäni mulla?

Oi tiedän, hänkin saapuva on,
vaan yksinkö, tietä toista?
Sama kutsuhan meille annettiin
kodin kirkkahan kartanoista.

Kaksinpa liitävät kotkatkin,
sinitaivas lentonsa määrää,
ja jos mun nuoreksi kotkaksi loit,
se oisko luonto väärä?

Ei konsaan, ei! Mun sydämein
sua aatelislahjasta kiittää,
ja vaikka se taiston tuskihin vie,
se armosi mulle riittää.

Isä, ellei hän mun kanssani käy,
syyn kerron nyhkytyksin:
"Ei kotkasi katkonut siipiään,
siksi täytyi sen saapua yksin."⁷⁹

Krohnin lapset Ensio, Oskari, Felix, Erkki ja Ilmari olivat vielä pieniä. Emmi-vauva asui isovanhempiensa von Dittmanien luona Pietarissa.⁸⁰ Emmi täytti kymmenen kuukautta päivänä, jolloin rakastuneen Krohnin "kynä ei enää sujunut", vaan sävelten täytyi tulla jatkamaan ajatusta ja tunnetta.⁸¹ Joulukuun lopussa 1905 pari meni salakihloihin.⁸² Haahden arvostus tulevaa puolisoa kohtaan näkyy Aino Voipiolle lähetetyssä kirjeessä: "[-] tämä tai ei kukaan – ei enää milloinkaan. Sillä ken on hetken vuorenhuipulla viipynyt, ei saata enää koskaan tyytyä laakson kunnaisiin, ja ken on syvimmät sävelet kuullut, hänen korvaansa jokapäiväinen kyllästyttää, olkoon se muuten kuinka nuotinmukaista tahansa."⁸³

⁷⁹ Hahti 1908, 66–67.

⁸⁰ Salme Setälä 1966, 192.

⁸¹ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 19.12.1905 lk.

⁸² SKS KIA HH pk XVI 23.12.1905; 24.12.1905; 31.12.1905; Hilda Käkikoski Hilja Haahdelle 31.1.1906 lk.

⁸³ SKS KIA 535:8:81 Hilja Hahti Toini Voipiolle 23.10.1905.

Mikä sai Haahden tekemään tällaisen aikaisemmasta selkeästi viitoitetusta itsenäisen naisen tiestä poikkeavan päätöksen? Ensiksikin hän näki altruistisen uhrautuvan rakkauden mahdollisuutensa orpolasten huoltajana. "Ilmari on erinomainen kasvattaja – mutta kuinka paljon hänellä on lapsille aikaa? Suloista on ajatella, että Jumala lähettää minut hänelle avuksi. Pidän sen luottamustehtävänä, joka minun tulee ottaa vastaan nöyryten tomuun Jumalan edessä."⁸⁴ Haahti oli sopivan ikäinen tähän tehtävään, lisäksi hänellä oli takanaan kasvattajan koulutus. Hän oli musikaalinen, sivistynyt, aatellisessa kodissa kasvanut ja kaiken kukkuraksi hyvin toimeen tuleva kirjailija. Hänellä oli paljon annettavaa perheelle.

Toiseksi Haahti näki Krohnin toveriksi, jonka kanssa ja avulla yhteistyö sujui puhumattakaan yhteisestä uskonnollisesta näkemyksestä. Hän pohti suhdettaan: "Mitä on rakkaus? Jos se on tunnehuumausta, kiihtymystä ja riemun hurmaa – silloin ei minulla sitä ole. Jos se on tunto siitä, että juuri me kaksi kuulumme yhteen, että juuri me voimme olla suurimmaksi siunaukseksi toisillemme ijankaikkiseen kotiin läpi tämän elämän, – jos se on sitä, niin silloin..."⁸⁵ Rakkausavioliitto näytti mahdolliselta. Haahden "Tunnustus"-runo paljastaa:

Ens kerran kirjoitan:
 "mun armahain,"
 ens kerran tunnustan –
 en hänelle, en muille,
 sulle, lehtinen, vain –
 että hän se on,
 että häntä lemmin.⁸⁶

Kolmanneksi Haahti saisi suunnitellussa liitossa kotiinsa musiikin, joka oli hänelle tärkeä osa taiteita. "Sitte hän rupesi soittamaan – jotain niin suloista, että hengähtämättä ihantelin. Hän improviseerasi. [- -] Kun ihmettelin sellaista käsittämätöntä, suurta lahjaa, sanoi hän: 'Ehkä se ei ollutkaan minusta, ehkä se oli teistä.' Taas tunsin kalpenevani. Minä uskon, mitä äiti on sanonut – en muuta voi. [- -] Sana kulki sävelten salattuja teitä, minä kuulin hänen sydämensä kielen. Minä väistin häntä, oli niin outoa ollakseni."⁸⁷ Samalla Haahti kuitenkin pelkäsi menettävänsä mahdollisuutensa kirjailijakutsumuksessaan. Hän tiesi, että saisi hyvän elämän orpolasten äitinä ja ihailmansa henkilön puolisona, jolloin toteuttaisi Jumalan hyvää tahtoa, mutta hän ei tiennyt, voisiko hän jatkaa kutsumuksessaan kirjailijana. Taidetta olisi joka tapauksessa kodissa.

⁸⁴ SKS KIA HH pk XVI 9.1.1906.

⁸⁵ SKS KIA 535:8:84 Hilja Haahti Toini Voipiolle 11.12.1905.

⁸⁶ Haahti 1908, 59.

⁸⁷ SKS KIA HH pk XVI 11.10.1905; 25.3.1906.

Kuinka monta kertaa vielä viime vuonna tuotti minulle tuskaa se ajatus, että kenties olin tehnyt tyhjäksi Jumalan "täydellisen tahdon" elämäni suhteen. Jumalan "hyvä tahto" oli sekin jotain, oli paljonkin, mutta se ei ollut kylliksi minulle.⁸⁸

Avioliiton suunnittelussa epäilyn juuret näyttävät olleen ennen kaikkea itsenäisyyden menettämisen pelossa. Sivistyneistöpiirissä vallitseva sukupuolirooli johti siihen, että käytännössä moni nainen joutui luopumaan työstään, kun hän antautui hoitamaan kansalaisvelvollisuuttaan perheen äitinä. Haahtea kiusasi ajatus siitä, että oli luopunut Jumalan hänelle osoittamasta kutsumuksesta suunnitellessaan kenties jotain muuta, kuin mitä Jumala oli hänelle tarkoittanut. Hän pelkäsi, että joutuisi jättämään kirjailijanuransa. Lopulta hän päätyi ratkaisuun, jossa hän valitsi kaksitahoisen elämäntehtävän. Hän sai varmuuden siitä, ettei toimiminen orpolasten äitinä veisi häneltä itsenäistä kirjailijan ja vaikuttajan roolia.⁸⁹

Kaikkein vaikeimmaksi seikaksi avioliiton suunnittelussa Haahdelle nousi Ilmari Krohnin kielteinen asenne naisen asemaan ja tehtävään kirkossa. Se paljastui vasta salakihlauksen jälkeen, jolloin Haahti sai tietää Krohnin kiinteästä yhteydestä Katolis-apostoliseen kirkkoon. Tämä kirkko syntyi Englannissa ja Skotlannissa 1820–1830-lukujen taitteessa. Liikettä on kutsuttu myös "irvingiläisyydeksi". Nimitys tulee presbyterikirkon papista Edward Irvingistä, joka oli Lontoon keskusseurakunnan piispa. Liike järjestäytyi Katolis-apostoliseksi kirkoksi vuonna 1835, jolloin sen kaksitoista apostolia sai paimentehtävän alkukirkon esikuvan mukaan.⁹⁰

Valitut apostolit aloittivat evankeliumin levittämisen vuonna 1837 eri puolille maailmaa Israelin kahdentoista heimon antaman esimerkin mukaisesti. Skotlantilainen presbyterikirkon pastori William Dow sai lähetysalueekseen Suomen, Venäjän ja Baltian maat. Katolis-apostolinen kirkko odotti paruosaa ja lopun aikojen Pyhän Hengen vuodatusta. Myös Raamatun mukaiset armolahjat olivat käytössä, mikä tarkoitti muun muassa kielillä puhumista ja profetoimista. Virkaan vihittyjen apostolien tilalle ei voitu myöhemmin valita uusia, koska apostolien vihkimisessä oli ollut kysymys ainutkertaisesta tapahtumasta. Kirkko havaitsi vuonna 1855, että se oli erehtynyt apostolien paimenviran suhteen, sillä näitä oli jäljellä enää seitsemän. Kun vuoden 1901 helmikuussa viimeisin apostoli F. V. Woodhouse kuoli, Katolis-apostolisissa seurakunnissa alkoi niin sanottu hiljaisuuden aika.⁹¹

⁸⁸ SKS KIA HH pk XVI 7.1.1906.

⁸⁹ SKS KIA 535:8:81 Hilja Haahti Toini Voipiolle 23.10.1905.

⁹⁰ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 10.6.1906 lk; Sähköpostiviesti Eero Sepponen Irja Aro-Heinilälle 13.1.2000.

⁹¹ Rossteuscher 1886, 121–185, 233–275, 331–350, 481–484; Obst 1981, 17–46; Schröter 1997, 1–5.

Katolis-apostolisen yhteisön tunnusmerkkinä oli näkemys maailmanlaajuisesta yhteenkuuluvuudesta, jonka yhteyteen kaikki kristityt oli mahdollista liittää.⁹² Ilmari Krohnin vaimon isä Victor von Dittman oli Katolis-apostolisen kirkon "enkeli-evankelista". Hänen tehtävänään oli johtaa Pietarista käsin evankelioimistyötä muun muassa Suomessa. Victor von Dittmanin veli lääkäri Woldemar von Dittman oli Pietarin seurakunnan (Filial-Gemeinde) varsinainen "enkeli" eli piispa.⁹³ Ilmari Krohn puolestaan oli toiminut tiiviisti kirkon diakonina vuodesta 1893 alkaen.⁹⁴

Katolis-apostolisen kirkon periaatteet ja kirkkojärjestys järjestyivät Hilja Haahden elämää tammikuussa 1906, jolloin hän suunnitteli avioliittoa Ilmari Krohnin kanssa. Kirkon seurakuntajärjestyksen mukaisesti Haahdella ei ollut sukupuolensa vuoksi lupa rukoilla ääneen julkisissa tilanteissa. Hahti puolestaan ei ollut koskaan ajatellut naiseuttaan esteeksi rukoilemisessa.⁹⁵ Hän oli päinvastoin saanut vaikutteita anglosaksisen herätyksen piiristä, jossa naisten osallistuminen oli aktiivista. Hän alkoi vierastaa Katolis-apostolista kirkkoa.⁹⁶ Hahti oli tilanteessa, jossa näki oman roolinsa vaiennettuna perheenemäntänä. Oli mahdollista, että hänet suljettaisiin syrjään vaikuttajan paikalta, kuten *Irma Sulkunen* tutkimuksessaan *Liisa Eerikintytystä* määrittelee uskonnollisille vaikuttajanaikaisille käyneen.⁹⁷

Äidin tyttärelleen antama vankkumaton tuki ja modernit mielipiteet naisen tasa-arvoisuudesta ja yhdenvertaisuudesta miehen rinnalla kantoivat suhdetta eteenpäin.⁹⁸ Ristiriita aiheutti kuitenkin sen, että Theodolinda Yrjö-Koskinen ja Ilmari Krohn kävivät napakkaa kirjeellistä keskustelua tulevasta liitosta.⁹⁹ Krohn kirjoitti "suuresta tuskassa Hiljan tähden" Theo-

⁹² SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 10.6.1906 lk; Sähköpostiviesti Eero Sepponen Irja Aro-Heinilälle 8.9.1999; 13.1.2000; Rossteuscher 1886, 375–382, 428–434; Katolis-apostolisen kirkon hajaannuksessa 1860-luvulla syntyi tästä herätyksestä alkunsa saanut Uus-Apostolinen kirkko; Obst 1981, 30–31; Kurki-Suonio 1983, 14–18.

⁹³ Sähköpostiviesti Eero Sepponen Irja Aro-Heinilälle 13.1.2000. Victor von Dittman on kirjoittanut *laajan Johanneksen ilmestyskirjan kommentaarin* sekä pienen pamfletin *Die Katholisch-apostolischen Gemeinden in der Einen, Heiligen, Katholischen und Apostolischen Kirche*, jossa selostetaan Katolis-apostolista kirkko-oppia.

⁹⁴ Krohn toimi Katolis-apostolisen kirkon diakonina kuolemaansa asti. Hän käänsi ranskan kielestä suomeksi *Totuuksia aikaamme varten* -nimisen pamflettisarjan, jossa selostetaan muun muassa kastetta ja ehtoollista Katolis-apostolisen kirkon tulkinnan mukaan.

⁹⁵ SKS KIA Ilmari Krohn Theodolinda Yrjö-Koskiselle 19.1.1905 lk.

⁹⁶ SKS KIA HH pk XVI 18.3.1906; 19.3.1906; 25.3.1906; 3.4.1906; 27.4.1906; 14.6.1906; 1.7.1906. Vihkoa on näiltä kohdin korjattu, leikely ja kirjoitettu uudelleen.

⁹⁷ Sulkunen 1999, 95.

⁹⁸ SKS KIA Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 17.4.1906 lk.

⁹⁹ SKS KIA Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 19.1.1906 lk.

dolinda Yrjö-Koskiselle ja huudahti loppuun: "Armias Jumala meitä pelastakoon!"¹⁰⁰ Äiti vastasi napakasti: "Ken nuolen on ampunut sydämmeen, katso koon ettei hän sitä jätä verta vuotamaan koettamatta sitä lääkitä. Selvyyttä vaadin."¹⁰¹ Haahti puolestaan kuvasi omaa taisteluaan mainiten, että hänessä oli kyllä elämänvoimaa, mutta elämänilo puuttui. Haahden omasta mielestä elämä oli kuin taistelua, jossa "kuohut kävivät korkeina, jopa vuorenkorkuisina".¹⁰²

Hilja Haahden pyrkimys "kokonaan Jumalan käyttöön antautumisesta" tuntui raukeavan suunnitellun avioliiton myötä. Hänen epävarmuutensa ja jopa epätoivonsa valinnan edessä purkautui päiväkirjan sanoiksi:

En voi mitata sen tuskan syvyyttä, johon olin heitetty. Minusta tuntui, että sellaisesta, jos se jatkuisi ja vielä kovenisi, voisi menettää järkensä. Ruumiini voimat olivat aivan lamassa sielun avuttomuuden tähden. Selittämätön, kuvaamaton kauhu lepotteli ylläni mustin siivin ja iski kyntensä minuun."¹⁰³

Näihin aikoihin kirjoitettu runo vahvistaa kuvaa ahdistuksen ja ilon vuorottelusta.

Mä tunnen sen suuren tuntehen,
Se rintani valtaa ja täyttää,
Sen liekki nousevi leimuten,
Ja uudelta maailma näyttää.

Mun riemuni, onneni, kaikkeni
Vain yksi on ainokainen.
Ah, miks hänen täytyvi olla myös
Mun rintani polttavainen?¹⁰⁴

Vakavista ristiriidoista huolimatta Haahden ja Krohnin kihlaus julkaistiin maaliskuussa vuonna 1906.¹⁰⁵ Tämän ratkaisun myötä aktiivinen osallistuja-kirjailija alkoi vähitellen irrottautua kodin ulkopuolisista tehtävistä. Hän totesi haikeana, ettei voinut enää mennä muun muassa suomenkielisen Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen perustamiskokoukseen, vaan hänen oli jätettävä tehtävät muille. Ajatus koulutyön jättämisestä tuntui

¹⁰⁰ SKS KIA Ilmari Krohn Theodolinda Yrjö-Koskiselle 19.1.1905 lk.

¹⁰¹ SKS KIA Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 19.1.1906 lk.

¹⁰² SKS KIA 535:8:85 Hilja Haahti Toini Voipiolle 19.1.1906.

¹⁰³ SKS KIA HH pk XVI 6.1.1906.

¹⁰⁴ Haahti 1907, 173.

¹⁰⁵ SKS KIA HH pk XVI 9.1.1906; 24–25.1.1906; 18.3.1906; Alide von Dittman Ilmari Krohnille 28.10.1905, 18.1.1906, 20.2.1906 lk; 538:8:80–92 Hilja Haahti Toini Voipiolle 20.1.1906; 25.1.1906; 23.2.1906; 31.3.1906; 6.5.1906.

myös raskaalta, mutta Hahti toivoi, että hän voisi omalla tulellaan innostaa ja sytyttää tulevaa puolisoaan niin kuin oppilaitaan koulussa.¹⁰⁶ Ihmisten onnitellessa Haahtea he onnitelivat häntä erityisesti Krohnin pienten lasten puolesta tehdystä ratkaisusta. Hän tulisi "äidiksi äidittömille".¹⁰⁷

Onnitelujen sävy ahdisti Haahtea. Hän itse ei ollut valmis niin suureen, yhdellä kerralla tulevaan äitiyteen. Onnitellut kuvaavat ajattelua Haahden kihlauksesta ja tulevasta avioliitosta uhrina. Yhteiskunnallisen äitiyden ihanteen sisäistänyt opettaja Hahti näki itselleen avautuvan mahdollisuuden toimia orpolasten huoltajana. Sitä vahvistaa Haahden kihlasormukseen kaiverrettu Raamatun kohta *Saarnaaja 3:11*¹⁰⁸.

Maan hän teki kaikki hyvin oikialla ajalla, ja antoi heidän sydämensä kaivata, mitä maailmassa tapahtuu; sillä ei ihminen taida löytää sitä työtä, jota Jumala tekee, ei alkua eikä loppua.¹⁰⁹

Epävarmuustekijöitä oli useita: ajankäyttö, lasten hyväksyntä puolin ja toisin, sitoutumisen ongelmat sekä Krohnin patriarkalisuus. Hahti tunsikin oman naisena olemisen tilansa pienenevän. Samaan aikaan kodin seinien ulkopuolella naiset löysivät uusia tehtäviä. Esimerkiksi Suomen Lähetysseurassa oli saavutettu huomattava edistysaskel naisten hyväksymisessä lähetystyöntekijöiksi.¹¹⁰ Sanni Lampén oli päätetty lähettää lähetystyöhön Kiinaan vuonna 1906 sairastuneen Anna Woutilaisen sijasta. Hän oli NNKY:n ja Suomen Lähetysseuran ensimmäisenä naislähetystyöntekijä.¹¹¹

Ristiriita kihlaparin välillä jatkui. Se kosketti tärkeintä aluetta Hilja Haahden elämässä: hänen vuoden 1899 syksyn uskonnollisen ratkaisunsa suurta näkyä kaiken antamisesta Jumalalle. Myös Haahden äiti pettyi Krohniin. Hän oli luullut, että olisi voinut turvallisesti antaa "maallisen aarteensa" Krohnin käsiin, mutta nyt näyttikin siltä, että suuri juopa uskonelämän alueella tulisi erottamaan nämä kaksi toisistaan. Ilmari Krohnin näkemys tuntui Theodolinda Yrjö-Koskisesta hyvin vanhatestamentilliselta. Hänen mielestään rukouksessa ei Kristuksen sovituskuoleman jälkeen tarvittu välittäjää. "Vapahtaja ei anna suurempaa arvoa miehelle kuin naiselle." Yrjö-

¹⁰⁶ SKS KIA HH pk XVI 26.1.1906; 29.3.1906; 2.6.1906; 535:8:91 Hilja Hahti Toini Voipiolle 12.3.1906; Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 30.3.1906; 18.5.1906; Hilja Hahti Toini Voipiolle 21.5.1906.

¹⁰⁷ SKS KIA HH pk XVI 9.3.1906; 25.3.1906; 27.4.1906; 2.6.1906; 7.8.1906; 18.7.1906.

¹⁰⁸ SKS KIA HK kk *Kotilieden joulukilpailu* 100 sanaa 30.12.1953 k VIII.

¹⁰⁹ Raamattu 1867; Raamattu vuodelta 1992: "Kaiken hän on alun alkaen tehnyt hyväksi ja asettanut iäti jatkumaan, mutta ihminen ei käsitä Jumalan tekoja, ei niiden alkua eikä loppua."

¹¹⁰ SKS KIA XVI 9.3.1906, 67–68.

¹¹¹ Kena 2000, 121–122.

Koskinen ihmetteli Krohnin "lahkoa", joka piti pappeja muka muita parempina ihmisinä. Hän oli hyvin huolissaan, sillä eroavaisuudet uskonharjoituksen alueella tulisivat vaikuttamaan pitkälle aviopuolisoiden elämässä. Äidin mielestä Krohnin olisi pitänyt kertoa Katolis-apostolisesta kirkostaan ja sen uskonkäsityksistä jo seurustelun varhaisessa vaiheessa.¹¹²

On selvää, että niin Haahti itse kuin hänen äitinsäkin olivat lukeneet ajankohdan avioliitto-oppaita, jotka korostivat naisen "rakkaudesta alistumista" avioliitossa. Haahden äidin mielestä tällaisessa suhteessa ei ollut sijaa valtasuhteille. Ainoastaan Kristuksella oli oikeutta vaatia naisen alamaisuutta.¹¹³ *Räisäsen* mukaan oppaat korostivat myös samaa uskonnollista vakaumusta puolisoiden yhtäläisen sivistystason lisäksi.¹¹⁴ Kihlapari yritti löytää yhteisen vakaumuksen, mutta lopulta Haahti käsitti, ettei hän voi muuttaa Ilmari Krohnin uskonnollista näkemystä oman näkemyksensä kaltaiseksi. Haahti taipui alistumaan ja odottamaan. Taipuessaan Haahti toivoi itselleen "kotkan henkeä", mikä tarkoitti rohkeutta puolustaa omia näkemyksiään tulevassa avioliitossa.¹¹⁵

Kotkat-romaanin kirjoittaessaan Haahti käsitteli näitä rohkeuteen ja riippumattomuuteen liittyviä ongelmia kristityn naisen elämässä. Samalla hän kosketteli omia sisäisiä ristiriitojaan, joista hän kirjoitti myös päiväkirjaansa. Ilmari Krohn ei tosiasiaa ymmärtänyt Haahden hätää, hän näki raamatullisen määräyksen naisen vaikenemisesta vain omasta näkökulmastaan. Hän kirjoitti morsiamelleen:

Todella hengelliset asiat ovat aina sitä laatua, ettei niitä ole mahdollista pienimmälläkään pakotukseen vivahtavalla menettelyllä edistää, vaikka olisi kysymyksessä kallein henkilö maan päällä ja vaikka kuinkakin sydän halajaisi jakaa hänen kanssansa kaikkea aartehistostansa.¹¹⁶

Musiikki ja lyriikka olivat toimineet siltana kahdelle taiteilijalle, mutta erilainen näkemys naisen vaikenemisesta rukouksessa nousi todelliseksi ongelmaksi avioliittoa suunnittelevien välille. Krohn joutui tekemään kirjeitse selkoa kirkkonsa synnystä, tarkoituksesta, työstä ja raamattukäsityksestä. Eri tunnustuskuntiin kuuluvien avioliittoon aikovien vihkimiskäytäntö vaati myös selvittelyä. Tavallisesti aviopuolisot vihittiin tällaisessa tilanteessa kahdesti, mutta Krohnin mielestä tämä olisi heidän kohdaltaan "luonnotonta eikä mitenkään soveliasta Jumalan edessä". He voisivat pyytää vain siunauksen hänen kirkossaan, mutta Krohn ei halunnut tässä tilanteessa

¹¹² SKS KIA Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 17.4.1906 lk.

¹¹³ SKS KIA Theodolinda Yrjö-Koskinen Ilmari Krohnille 17.4.1906 lk.

¹¹⁴ Räisänen 1995, 90–92, 112–113.

¹¹⁵ SKS KIA 535:8:94 Hilja Haahti Toini Voipiolle 21.5.1906.

¹¹⁶ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 8.6.1906 lk.

sitäkään, koska hän oli lopultakin ymmärtänyt Haahden "vastenmielisyyden" Katolis-apostolista seurakuntaa kohtaan:

En tiedä, oletko nyt tyydytetty. Ymmärrän ristiriitasi ja taistelusi. Toiselta puolen olen jättänyt Sinut niin täysin vapaaksi, kuin mitenkään on mahdollista, ja samalla olen pyytänyt itselleni oikeutta samaan vapauteen hengellisessä kehityksessäni, luottaen siihen, että meidän onnistuu löytää menettelytapa, jonka kautta lapseni-kaan eivät joudu vaikeimpiin taisteluihin, kuin mitkä heidän jo ilmankin on tässä maailmassa kestävä.¹¹⁷

Krohn kritikoiti Haahtea vielä siitä, että tämä ei ollut antanut vapautta hänelle, vaan oli toivonut täydellistä samankaltaisuutta uskonasioissa. Morsian sai moitteita myös siitä, että oli pyrkinyt vähentämään Krohnin osallistumista Katolis-apostolisen seurakunnan työhön. Tämän lisäksi Krohn mainitsi, että vain hänellä itsellään oli lupa osallistua muiden Katolis-apostolisten seurakuntien järjestämiin ehtoollisenviettoihin eri puolilla maailmaa. Tämä oli Haahdelle lähes sietämätöntä kestää.¹¹⁸

Ilmari Krohn kysyi neuvoa avioliittoaikeissaan Katolis-apostolisen seurakunnan papilta pastori Carl Johan Tidermanilta. Tämä vastasi jyrkästi vaatien Krohnia rukoilemaan morsiamelleen nöyrää sydäntä ja viisauden henkeä. Ensinnäkään morsian ei saanut Tidermanin mukaan udella sulhasensa salaisuuksia. Toiseksi hänen mielestään oli hyvin tuskallista se, ettei Haahti ollut "pelastettu", mutta hän toivoi, että tämä oppisi "tuntemaan heikkoutensa ja nöyryyttäisi itsensä Herran edessä valmistautuen seuraamaan Krohnia alistumiseen ja itsensä kieltämiseen". Pastori Tiderman ehdotti myös, että jos morsian ei suostuisi "alistumaan Herralle" ja luopumaan "maailmallisuudestaan", sulhasen tulisi siirtää vihkimistä kolmella kuukaudella. Jos morsian ei olisi sen jälkeen vielääkään muuttanut mieltään eikä olisi itse tajunnut purkaa kihlausta, sulhasen tulisi tehdä se.¹¹⁹ Morsiamen "maailmallisuuteen" vivahtava ongelma oli, että myös hän halusi rukoilla ääneen yhteisessä rukouksessa. Voimakkaan uskonnollisen murroksensa kokeneena Haahden oli vaikea suostua toisenlaiseen uskonnolliseen ilmaisuun kuin omaansa.¹²⁰ Krohn taas korosti yksilön vapautta uskoa niin kuin oli sen hyväksi nähnyt. Haahti taas yritti taivuttaa Krohnia oman näkemyksensä kannalle. Epäonnistuttuaan tässä pyrkimyksessään hän taipui sulhasen vaatimuksiin. Krohn puolestaan ei huomannut, että hän ei

---

¹¹⁷ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 10.6.1906 lk.

¹¹⁸ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 10.6.1906 lk.

¹¹⁹ SKS KIA C. J. Tiderman Ilmari Krohnille 5.6.1906; 12.6.1906; 15.6.1906; 18.6.1906; 21.6.1906; 25.6.1906 lk.

¹²⁰ SKS KIA Ilmari Krohn Hilja Haahdelle 16.6.1906 aamulla, lk.

antanut vapautta Haahdelle, vaikka painotti uskonvapauden vaatimusta omalla kohdallaan. Krohnin paikalla ollessa Haahti ei saanut rukoilla ääneen, ei edes kotona. Kun Haahti päätti solmia avioliiton, hän alistui ja valitsi näin itselleen julkisen sijasta naisen yksityisen alueen. Päätös oli vaikea, sillä valinta, elämänsuunnan muutos ja vastuu, vaati häneltä "pitkää taistelua ja paljon rukousta".¹²¹

Haahti vihittiin Ilmari Krohnin toiseksi vaimoksi elokuussa 1906.¹²² Pelkästään puolisoiden ikäero, noin seitsemän vuotta, takasi patriarkaalisessa yhteiskunnassa miehelle auktoriteettiaseman. Laki velvoitti naista ottamaan naimisiin mennessään miehen sukunimen.¹²³ Se suretti Haahtea, olihan hän vain viitisen vuotta aiemmin luonut ja hankkinut oman nimen. Hän päätti säilyttää Haahti-nimensä kirjailijanimenä.¹²⁴ Näin Haahti toteutti monella tasolla, lukemattomien naisten tavoin, *Arja-Liisa Räisäsen* hahmottelemaa Vanhasta testamentista nousevaa "alistumisen teologiaa"¹²⁵ yhteiskunnallisesta asemastaan, laajasta oppineisuudestaan, iästään, äidiltä saamastaan tuesta, naisemansipaatiosta ja kristillis-liberaalien virittämästä "yhdenvertaisuuden teologiasta"¹²⁶ huolimatta.

Avioliiton myötä Hilja Haahti siirtyi Krohnien kulttuurisukuun. Kun Haahti muutti Ilmari Krohnin kotiin, leskeksi vuonna 1903 jäänyt äiti seurasi mukana naapurirappuun, sillä Haahti ei ollut tottunut taloudenhoitoon eikä jättämään äitiään yksin.¹²⁷ Haahti sai aivan uuden roolin, jota feministisessä tutkimuksessa kutsutaan naisen "uusintavaksi rooliksi".¹²⁸ Aviomiehen tehtävä oli ajan mittapuun mukaan huolehtia perheen aseman mukaisesta toimeentulosta ja vaimon taas synnyttää lapsia, huolehtia perheestä ja sen tunneilmastosta sekä myös viehättää miestä.¹²⁹ Tämä juontuu traditionaalisesta, "biologiseksi essentialismiksi"¹³⁰ kutsutusta perinteestä, jossa naisen "luonnon" käsitetään olevan seurausta hänen uusintavasta roolistaan. "Luonto" määrittää naista. Ajatellaan, että sellaiset piirteet kuin tunteellisuus, suloisuus, vaatimattomuus, nöyryys ja passiivisuus kuuluvat

¹²¹ SKS KIS HK esitelmä *Kodin laulu* k VIII.

¹²² SKS KIA HK pk XVII 22.8.1906, 24.8.1906; Theodolinda Yrjö-Koskinen, hääkustannukset k XXIX; Haahti 1958, 10.

¹²³ Jallinoja 1983, 91; Häggman 1994, 88, 218, 245.

¹²⁴ Vasta vuonna 1980 kirjoitettu Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus velvoitti Suomen turvaamaan aviopuolisoiden henkilökohtaiset oikeudet tasa-arvon pohjalta, joka toteutui sukunimiasiassa vuonna 1987.

¹²⁵ Räisänen 1995, 85.

¹²⁶ Räisänen 1995, 109–110.

¹²⁷ Salme Setälä 1966, 192.

¹²⁸ Morris 1997, 10.

¹²⁹ Ollila 1993, 38; Julkunen 1995, 21.

¹³⁰ Moi 1990a, 25.

luonnostaan naiselle. Tällainen ajattelu palvelee luonnollisestikin patriar-
kaalista ajattelua.¹³¹

Krohnien perhekuvasa ovat takana vasemmalta Hilja, Ensio ja Ilmari sekä edessä vasemmalta Felix, Ilmari (Ilmo), Oskar, Erkki ja Emmi. Kerttu Lappalaisen yksityis-
kokoelma.

Perinteisesti määritellyt naisen asema ja tehtävät vähensivät Haahden mahdollisuuksia suunnitella omaa elämäänsä ja vaikuttaa siihen. Koska Hahti sai avioituessaan suurperheen, oli selvää, että hän jätti työnsä kodin ulkopuolella.¹³² Näin teki 86 prosenttia Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun opettajina toimineista 1870-luvulla syntyneistä naisista. Perhe oli elämäntehtävä, johon oli vaikea yhdistää ansiotyötä kodin ulkopuolella.¹³³ Lasten- ja kodinhoidon lisäksi Hahti alkoi huolehtia originellista aviopuolisostaan.¹³⁴ Salme Setälä kuvailee enoan "keskittymiskykyiseksi" henkilöksi: "Sillä kun hän kadulla tuli vastaan, tähyili hänen katseensa jonnekin korkealle, maassa vaeltavien ihmislasten yläpuolelle, ei hän huomannut ketään, ei hänelle ollut olemassa maallista ympäristöä, kun hänen henkensä liiteli omissa maailmoissaan."¹³⁵

¹³¹ Morris 1997, 10, 26.

¹³² Hahti 1958, 10.

¹³³ SKS KIA Otilia Stenbäckin antamat työtodistukset Hilja Haahdelle 11.6.1897; 1.6.1906 k XXX; Jallinoja 1983, 93–95.

¹³⁴ Salme Setälä 1966, 310, 593.

¹³⁵ Salme Setälä 1966, 595.

b. Elämä, toiveiden hautausmaa?

Kotkat-romaanin (1907) päähenkilö Helmi Kotka haaveilee taiteen vapaudesta ja kutsumuksesta pianistin uralle. Hän joutuu luopumaan kuitenkin toiveistaan saada asema ja ammatti sekä pyrkimyksistään rakentaa oma minänsä sellaiseksi kuin itse haluaa. Hänen elämäänsä ilmestyy mies – Amerikasta palannut pastori Paavali Kotka, joka on Helmi-pianistin eno. Tämä alkaa vaatia äneltä uhria, vähempiossaisten hyväksi tehtävää työtä. Helmi joutuu kieltämään ja tukahduttamaan minuutensa, vaikka jo hänen sukunimensä antaa mielikuvan vapaudesta, kotkan lennosta.¹³⁶

Orpo Helmi on saanut kodin tätinsä luota, jossa flyygelin olemassaolo jo viestii lukijalle perheen varallisuuden asteen ja yhteiskunnallisen aseman. Romaanin muut henkilöt ovat samasta yhteiskuntaluokasta. Köyhät esiintyvät vain sivuosissa, hyvien tekojen objekteina. Kirjan roistomies saadaan Helmin isästä, joka on vietelty aikoinaan orvoksi jääneen naisen.

Seitsentoistavuotias kyyhky parka! Ei hän rakkaudesta mitään tietänyt, ei nuoruudestaan. Lastenkamarista hän astui avioliittoonsa, antaaksensa elämän pikku tyttöselle.¹³⁷

Kirjassa esitellään kaksi rakkauden vuoksi kärsineen naisen kohtaloa. Ensimmäinen nainen kuoli sen vuoksi, että hän ei rakastanut, ja toinen sen vuoksi, että hän rakasti liian paljon. Näiden naisten kohtalo ei Helmin enon mielestä saa olla rakastetun sisarentyttären kohtalo. Eno on palannut Amerikasta suorittamaan varjelutehtävää, johon liittyy raskas vaatimus:

Helmi, Helmi, etkö käsitä, että sanani soivat ankarilta juuri siksi, että sinua rakastan? Elämä on kuitenkin suuri hautausmaa. Meidän on pakko yhtenäen astua yli toiveittemme multakumpujen. Kristitylle se on hautausmaa kaksin verroin. Hänen täytyy antaa oma itsensä ristin kuolemaan, eikä se ole helppoa. Kiitä Jumalaa, että hän näkee vaivaa sinusta! Kiitä kärsimyksistä.¹³⁸

Hahti tuo esiin enon oman sokeuden sekä naisten kokeman patriarkaalisen "sorrion". Helmi empii ja on varautunut sorrion uhan edessä, mutta auktoriteetteihin tottuneena ja sukulaisrakkautta janoavana hän alkaa kuunnella enonsa mielipiteitä. Uskovan naisen tulee tehdä työtä muiden hyväksi. Pianon soittaminen on itsekästä, se tulee siis jättää. Enon usko vaatii täydellistä antautumista Kristukselle. Helmin omasta mielestä taide ja usko voisivat kulkea rinnakkain samassa persoonassa. Toisin olisi, jos yritettäisiin yhdistää esimerkiksi taidetta ja käytännön kotitöitä.¹³⁹

¹³⁶ Hahti 1907, 4, 10–11.

¹³⁷ Hahti 1907, 17.

¹³⁸ Hahti 1907, 31–32.

¹³⁹ Hahti 1907, 3, 7–8, 21–22, 25, 30–31.

Näillä mielipiteillä Haahti viittaa omiin kokemuksiinsa kristittynä taitelijana ja kotitöihin tottumattomana sivistyneistönaisena. Hän vaatii oikeutusta asemaansa. Hän ei voi ymmärtää, että vain käytännöllinen työ, esimerkiksi sairaanhoito, olisi sopivaa auttamistyötä syvää uskonnollista elämää elävälle naiselle. *Kotkissa* eno puolestaan selkiyttää vaatimuksiaan kertomalla maalliseksi mielletystä musiikista. Hänen mukaansa esimerkiksi Richard Wagner on säveltäjä, jonka taide toimii jumalana. Helmin mielestä taas musiikin avulla voidaan pyhittää monia maallisia asioita.¹⁴⁰ Helmin ja Paavali Kotkan välinen keskustelu huipentuu lopulta pianistitaiteilijan kysymykseen: "Tarkoitatko, että soitto on paula – että sävelet ovat syntiä?"¹⁴¹ Eno joutuu myöntämään, että musiikki ei itsessään ole syntiä. Se on vain turhaa, sillä aikaa ei saa kuluttaa hukkaan. Enon vaatimukset kovenevat. Helmin on pakko ratkaista suhteensa niin sanottuun "maailmaan", mutta hän epäröi, sillä eno väittää hänen viatonta rakkauttaan Aimo-lääkäriin synniksi.¹⁴²

Helmi joutuu myöhemmin hoitamaan sairasta enoaan. Silloin hän enon mieliksi ratkaisee suhteensa musiikkiin, koska hänellä ei saa sairaan mielestä olla kahta herraa. Hän luopuu soitosta ja aloittaa sairaanhoito-harjoittelun. Uhratumisen tuomasta mielihyvästä huolimatta elämä tuntuu kahlehditulta ja uhri itsessään henkisesti itsemurhalta. Ystävien mielestä kokonaan Kristukselle antautuneen henkilön usko saattaa muuttua julmuudeksi ja rakkauden irvikuvaksi silloin, kun se unohtaa kaikkein lähimmät ihmiset. Näin oli jo kerran käynyt, kun pastori Kotka oli lähtenyt vuosia aiemmin ulkosuomalaistyöhön seuratessaan kutsumustaan ja jättänyt rakastettunsa ikävöimään Suomeen.¹⁴³

Kaikella kärsimyksellä on kuitenkin merkityksensä. Anteeksiantamus parantaa itse aiheutetut ja toisten tekemät haavat. Helmi kypsyy omaan ratkaisuunsa. Uskonnollisen herätyksen kokeneenkaan ei tarvitse uhrata rakkauttaan musiikkiin eikä toiseen sukupuoleen. Vapauttavan päätöksen seurauksena Helmi saa palkkion eli lääkärisulhasen.

Helmiä rakkaasti katsova kertoja vakuuttaa, ettei Jumala vaadi ihmistä jättämään taiteita. Päinvastoin: taiteellisia taipumuksia ja lahjoja ei saa heittää hukkaan. Uskonvaatimukset nousevat ihmisestä itsestään ja tuottavat myöhemmin pettymyksen. Ihmisen elämä ei ole toiveiden hautausmaa, jos vain Jumalalta saadut lahjat käytetään oikein. Tämän vakuudeksi Helmi palaa musiikkiopistoon ja menestyy tutkinnoissaan, vaikka onkin nainen.¹⁴⁴ Myös

¹⁴⁰ Haahti 1907, 31–32, 58–59, 64, 67, 74; Haahti 1950, 184–185.

¹⁴¹ Haahti 1907, 75.

¹⁴² Haahti 1907, 76–77, 79, 97.

¹⁴³ Haahti 1907, 101–120, 128–134, 139.

¹⁴⁴ Haahti 1907, 193–199, 213–214, 222–227, 237–239.

pastori Kotka löytää vaikean sokkivaiheen jälkeen uudenlaisen elämän, jossa ei enää ole pelkästään velvollisuuksia, vaan myös tilaa itseilmaisulle.¹⁴⁵

c. Luovuttamaton vapaus

Hahti tuo *Kotkat*-romaanissaan esiin naisen, joka taistelee itselleen vapauden patriarkaalisuuden sitoman uskonnon vaatimuksista. Vastaavanlaista prosessia kirjailija kävi itse muun muassa ystävänsä Toini Voipion luona Hämeenlinnassa romaania valmistellessaan.¹⁴⁶ Vaikeudet Ilmari Krohnin kanssa osoittautuivat hedelmällisiksi, sillä *Kesätovereiden* latteat naisen roolit laajenivat *Kotkissa* taistelutahtoiksi itsenäisen elämän etsijöiksi. Kirjassa nousevat esiin modernisaatioprosessin keskusteluteemat, identiteetin ongelma voimakkaimpana. Hahti ei jätä silti kokonaan esittelemättä entisiä kestoaiheitaan: isänmaan parasta, kodin pyhyiden merkitystä eikä uskon ulottuvuutta, joka tällä kerralla esiintyy viittauksena ulkosuomalaistyöhön.

Suuret joukot ihmisiä joutuivat 1900-luvun alussa etsimään uuden identiteetin itselleen. He olivat joutuneet irralleen tutusta ja turvallisesta elinpiiristään, jossa yksilö ei ollut voinut itse asettaa elämänsä päämääriä, vaan oli ollut pakotettu noudattamaan melko suoraviivaisesti yhteisön patriarkaalisia normeja. Sukupuolen mukainen naisen kotiin sidottu rooli oli lähes itsestään selviö. Naisen olemus kehittyi pääasiassa kodissa äitiyden kokemusten pohjalta.¹⁴⁷ Haahden oma kuva itsestä oli ongelmallinen useiden muiden vuosisadan alun naisten tapaan. *Pertti Karkaman* mukaan moderni subjekti oli samalla kerralla sekä vapaa että sidottu. Perinteiset toimintatavat olivat ristiriidassa naisen omien kokemusten kanssa.¹⁴⁸

Hahti esittelee *Kotkissa* nuoren naistaiteilijan rohkeana ja sanavalmiina uuden etsijänä. Eno puolestaan edustaa pietistisen näkemyksen ankaria vaatimuksia. Lopulta vaatimukset vievät Helmin syviin ristiriitoihin, kun hän joutuu uhrautumaan enon asettamien uskonvaatimusten vuoksi ja tekemään sellaista, mihin hänellä ei ole luontaisia lahjoja tai edes halua. Kirjailija osoittaa toisaalta, että loppujen lopuksi jokaisen on käytävä sisäiset taistelunsa yksin. Toisaalta hän korostaa ystävien merkitystä. Pastori on koko ajan syyttänyt sisarensa miestä eli Helmin isää murhaajaksi, mutta osoittautuu, että juuri hän itse olikin aikoinaan sellainen. Hänen kutsu-

---

¹⁴⁵ Hahti 1907, 185.

¹⁴⁶ Hahti 1932, 233.

¹⁴⁷ Hammar 1999, 25–26.

¹⁴⁸ Karkama 1994, 16–24.

mustehtävänsä Amerikassa ulkosuomalaisia palvelemassa on morsiamen esille tulleen päiväkirjan valossa erityisen suurta julmuutta lähintä ihmistä kohtaan, sillä tämä on kuollut Suomessa suruun. Haahti kysyy oikeutetusti, onko oikein "murhata" toinen ihminen aatteellisten päämäärien hyväksi. Hän vastaa siihen Helmin tekemällä ratkaisulla palata taiteen pariin.

Haahden ajattelussa uudelle tasolle nousee yksilön ehdoton vapaus toteuttaa uskonnollista näkyään ja kutsumustaan. Kutsumustehtävässään kukaan ei saa tehdä vahinkoa itselleen eikä muille. Miehen ei ole lupa sanella naiselle uskonnollisen ajattelun rajoja. Naisen tulee olla uskollinen taipumuksilleen, ovat ne sitten taiteen tai minkä tahansa hyvän toiminnan piirissä, sekä varjella tinkimättömästi omaa persoonallisuuttaan, yksilöllisyyttään ja omantunnonvapauttaan.

Yhteiskunnallisen vapauden myötä naisen tulee saada myös henkilökohtainen vapaus. Naiselle vapaus ei merkitse vain vapautumista naisen itsensä takia, vaan erityisesti sitä, että vapaa nainen pystyy palvelemaan hedelmällisesti erilaisissa hänelle osoitetuissa tehtävissä. Tällaista työtä tekevää ei kuitenkaan saa uskon varjolla uhrata toisten hyväksi. Valinnan vapauden tulee säilyä.

Patriarkaalisuuden vaatimukset ja kristillisen uskon ilmenemis-
muodot eivät saa estää naisen ajattelun vapautta. Pakon edessä kodilleen uhrautunut nainen joutuu lopulta syviin ristiriitoihin ja tekee itselleen vain vahinkoa. Uudet aatteet eivät ole naiselle aina vain pahasta. Ne saattavat sisältää paljon hyvääkin. Ajattelun vapauteen kuuluu myös kysymys uskon ja naisasian tärkeysjärjestyksestä, jossa usko kulkee kirjailijan mielestä aina etusijalla. Uusien aatteiden tulee olla sopusoinnussa Raamatun näkemysten kanssa.

d. Vapaan naisen rooli

Ilmari Krohnin sisar kirjailija Helmi Krohn kuvaili kirjeessään Aino Kallakselle Haahden *Kotkat*-romaanin ummehtuneeksi ja imeläksi. Hän ei voinut käsittää, miksi Haahti oli alkanut kirjoittaa niin pilviä tavoittelevasti. Ihmiset eivät olleet hänen mukaansa todellisia. Samalla hän kyllä oli havainnut romaanissa enemmän vapaamielisyyttä kuin ennen yhtyen näin *Uuden Suomettaren* arvostelijaan, joka myös pyysi Haahtea syventymään aiheeseensa nyt tapahtunutta paremmin. Helmi Krohn myös ymmärsi monessa tehtävässä puuhaavaa Haahtea.¹⁴⁹ Krohnit esimerkiksi saivat nuorimmaisen

---

¹⁴⁹ Kallas 1988, 289.

lapsen luokseen *Kotkien* kirjoittamiskesänä 1907. "Emmi riippuu minussa", Haahti kirjoitti ystävälleen.¹⁵⁰ Emmiin kotiintulovuonna Krohnien esikoinen täytti 11 vuotta.¹⁵¹

Haahti joutui saamansa teilaavan palautteen vuoksi pyytämään jälleen kerran arvosteluapua Toini Voipiolta. Hän oli hyvin tuhtunut niin *Hämeen Sanomien*, *Aamulehden*, *Kotimaan* kuin Suomen NNKY:n liiton julkaiseman *Kotia kohti* -lehdenkin arvosteluista. Ainutkaan arvostelija ei hänen mielestään ollut ymmärtänyt kirjan pääsanomaa. "Se on sentään merkillistä, eikö meillä ole ensinkään kykeneviä arvostelijoita?" Haahti moitti.¹⁵² Ainoastaan *Aamulehden* kirjoittaja löysi naisen vapauden teeman¹⁵³, mutta se ei riittänyt Haahdelle. Hän halusi, että ihmiset oivaltaisivat hänen syvimmän sanottavansa.

Kotkat-romaani oli Haahdelle itselleen huomattava jo kirjoittamisen aikana käydyn prosessin ja vapausnäkökulman löytämisen vuoksi. Samaan aikaan Suomessa tapahtui poliittinen muutos. Naiset saivat valtiollisen äänioikeuden vuonna 1906. Aloitettiin kiihkeä tulevaisuudenoptimismin sävyttämä valmistautuminen ensimmäisiin eduskuntavaaleihin.¹⁵⁴ Tämä oli luonnollisesti tärkeää myös Haahdelle, vaikka tapahtumien merkitys ei ollut hänelle jo vaikutusvaltaisena ja yläluokkaan kuuluvana henkilönä yhtä käänteentekevä kuin kansan naiselle. Haahti ei tosiasiaa voinut tietää suomalaisen alemman yhteiskuntaluokan naisen todellisesta asemasta.

Kun *Kolmisoinnun* jäsenet arvostelivat Haahden teosta, Ilmari Krohn paljasti samalla omat vaatimuksensa aviopuolisolleen. Hänestä Helmin luonne ei ollut kirjan alussa vielä "sympaattinen", mutta lopulta tämä oppi enoltaan kristinuskon syvyyttä ja uhrautuvuutta, joka velvoitti häntä hengellisen elämän syventämiseen ja alistumiseen.¹⁵⁵ Krohnin mielipide osoittaa, että Ilmari Krohn ei löytänyt Haahden tarkoittamaa vapauden ideaa *Kotkien* sivuilta. Hän ei hahmottanut Haahden luomaa pastortyyppiä naista alistavan Tidermanin kuvaksi, puhumattakaan siitä, että Krohn Paavali *Kotkassa*, Helmin enossa, olisi tunnistanut omaa kuvaansa.

¹⁵⁰ SKS KIA 535:8:104 Hilja Haahti Toini Voipiolle 25.7.1907.

¹⁵¹ SKS KIA HK pk XVII 24.7.1907; 535:8:103 Hilja Haahti Toini Voipiolle 20.7.1907.

¹⁵² SKS KIA 535:8:108 Hilja Haahti Toini Voipiolle 11.12.1907; Kmaa 22.11.1907 *Kirjallisuutta. Kotkat*.

¹⁵³ SKS KIA AL 1907; Liitteet 5. ja 6. *Kotkien* ensimmäinen painos oli 3700 kpl. Arvioitu kokonaisyhteensä 16 000 nidettä.

¹⁵⁴ Mylly 1980, 107; Sulkunen 1997, 20–21.

¹⁵⁵ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 *Kolmisoinnun* ptk 27.3.1908.

Omassa elämässä Haahden vapaudenajatus kiteytyi kahteen asiaan. Toisaalta hän etsi vapautta traditionaalisista kahleista, jotka sitoivat kristillistä uskoa näkyvästi tunnustavan naisen pieneen, kulttuurin kieltävään, toisia palvelevaan kristillisyyteen, ja toisaalta pyrki aviovaimon omantunnonvapauteen oman uskonsa ilmaisemisessa. Haahti etsi hyväksyntää taiteille kristittyjen keskuudessa sekä arvostusta kulttuuripainotteista elämää elävälle, uskoa tunnustavalle ja sivistyneistöön kuuluvalla taiteilijalla. Hän tähtäsi siihen, että tällainen nainen olisi uskostaan huolimatta tunnustettu muiden taiteilijoiden parissa. Samalla Haahti antoi mahdollisuuden toisenlaiseen, syvää uskonelämää elävän naisen rooliin. Tämä nainen sai olla traditionaalinen uskonsa ilmaisussa, mutta hänkään ei saanut alistaa toista omilla näkemyksillään. Edes aviomiehellä ei ollut alistamisen oikeutta, vaan vapauden ja tasa-arvon tuli näkyä myös aviopuolisoiden välillä.

Hilja Haahti siirtyi kulttuurikodista toiseen solmiessaan avioliiton Ilmari Krohnin kanssa. Otavan kuva-arkisto.

B. Vaativa vakaumuksellisuus

1. Ei oikeutta avioeroon

Avioliiton solmimisen jälkeen Hilja Haahti suuntautui kotiin. Hänen tehtävänsä kodin organisoinnana antoi kuitenkin mahdollisuuden etsiä myös omaa aikaa. Kirjailija luonnosteli mielessään uusia tekstejä muita tehtäviä toimitellessaan, ja kun kirjoittamishetki tuli, hän käytti sen tehokkaasti hyväkseen. Hän osallistui myös kodin ulkopuoliseen toimintaan.¹⁵⁶ Arjen monista velvollisuuksista huolimatta kolme vuotta *Kotkien* ilmestymisen jälkeen julkaistiin Haahden seuraava romaani *Valkeneva tie* (1910). Haahden oma avioliitto toi teoksen sanomaan muutoksen sikäli, että kirja oli suunnattu aikuisille. Haahti vähätteli *Valkeneva tie* -romaaniaan: "Se on vaan aivan yksinkertainen kertomus elämästä, ilman mitään erikoista ja jännittävää."¹⁵⁷ Romaanissa kaksi toisilleen vastakkaista naista rakastaa samaa miestä. Hyökkäävässä roolissa oleva nainen tuhoutuu. Vetäytyvässä ja odottavassa roolissa nainen palkitaan todellisella rakkaudella. Hän on luonnollisestikin tunnustava kristitty.

Lapsuudessa maanviljelijän poika Mauri ja kansakoulunopettajan herttainen tytär Kyllikki leikkivät hyvinä ystävinä siihen asti kunnes kuvaan astuu kaupunkilaisen tuomarin kevytmielinen, huvituksia etsivä Margit-tytär. Mauri ihastuu ja myöhemmin rakastuu häneen. Margit ei kuitenkaan välitä maalaisesta Maurista. Vasta Wienissä kokemansa intohimoisen, mutta pettymykseen johtaneen suhteen jälkeen Margit suostuu kuin lohdutukseksi ottamaan Maurin puolisokseen. Pariskunnalle syntyneiden kaksosten hoito kärjistää rakkaudetonta tilannetta. Lopulta Margit jättää niin Maurin kuin lapsetkin, palaa Wieneriin, avioituu ja saa lapsen. Huvielämä vetää Margitin pyönteisiinsä.¹⁵⁸

Tällä välin Mauri jatkaa opiskeluaan ja kohottaa tilansa mallitilaksi. Kyllikki toimii ensin opettajana Maurin naapurissa, mutta kun Maurillekin alkaa selvitä, kehen rakkaus olisi aikoinaan pitänyt kohdistaa, Kyllikin täytyy paeta kaukaiselle syrjäseudulle. Uskovina ihmisinä he eivät voi näet solmia avioliittoa, koska Mauri on jo kerran avioitunut. Laillisesta avioerosta huolimatta niin Mauri kuin Kyllikkikin katsovat avioliiton olevan vielä voimassa, koska Raamatusta nousevia perusteita avioerolle ei ole löytynyt.¹⁵⁹

¹⁵⁶ SKS KIA HH pk XVI 4.11.1905; 535:8:82 Hilja Haahti Toini Voipiolle 17.11.1905; 535:8:135 Hilja Krohn Toini Voipiolle 7.8.1910.

¹⁵⁷ SKS KIA 535:8:135 Hilja Krohn Toini Voipiolle 7.8.1910.

¹⁵⁸ Haahti 1910, 10, 27, 69–71, 75, 110, 138, 147, 182, 196.

¹⁵⁹ Haahti 1910, 243–244, 273–277, 308–320, 341, 351.

Haahden päiväkirjat ja kirjeet paljastavat hänen tarkoituksensa. Kirjailijalla ei ole aikomustakaan suoda romaanissaan myötätuntoa eroaville ihmisille, ei ainakaan naisille. Näin ollen *Valkeneva tietä* voidaan pitää tukena kirkolle, jossa avioero- ja avioliittolainsäädännöstä keskusteltiin kirkolliskokouksissa 1900-luvun alkupuolella useaan kertaan. Kirkon kanta perustui avioeroa tutkineen *Sami Mahkosen* mukaan uskomukseen, että tiukkojen avioeronormien avulla voitiin estää avioerojen yleistyminen ja hidastaa niiden edistymistä. Työväestön mielestä taas tiukat normit eivät estäneet avioeroja.¹⁶⁰

Varsinainen sysäys avioliittoromaanin kirjoittamiseen Haahdelle tuli kuitenkin lähipiiristä, Krohnien sukua koetelleesta Helmi ja E. N. Setälän avioerohankkeesta¹⁶¹, joka oli vireillä Haahden kirjoittaessa kirjaa. Haahden mielestä Helmi Krohn (Setälä) oli jo aiemminkin toiminut sopimattomasti, kun hän oli kirjoittanut luvattomasta rakkaudesta teoksessa *Kaksi ihmistä* (1909). Hän oli tuottanut kirjan hyvästä kielellisestä ilmaisusta huolimatta Haahdelle ja Krohnille pettymyksen lisäksi häpeää. Ilmari Krohn kommentoi sisarensa teosta: "Helmin kirja on minulle tuskallinen. Mutta se siinä käy selvästi ilmi, että rikollinen kiintymys on pohjaa vailla ja sortuu omasta puolestaan. Sisar-raukkaani Jumala armahtakoon!"¹⁶² Takanä oli myös tuttavapiiriin kuuluneen L. Onervan itsetietoista ja rohkeaa naista kuvaavan *Mirdja*-romaanin (1908) ilmestyminen.¹⁶³ Kun kirjallisuus suosi Haahden mielestä epäsiiveellistä naista ja epäsiiveellisiä tekoja, sille oli luotava vastine.

Kun *Valkeneva tie* oli viety Otavan painettavaksi, Haahti huokaisi helpotuksesta siksi, että kirjan päähenkilö Kyllikki jäi lopulta ennalleen "samaksi jaloksi, voimakkaaksi tytöksi", joka tämä oli ollut hänen mielessään kirjoittamisprosessin alusta asti. Samalla hän kertoi muovailleensa käsikirjoitusta, erityisesti sen loppua Ilmari Krohnin pyynnöstä. "Hän pitää nyt Maurista yhtä paljon kuin minäkin", Haahti kirjoitti. Kirjailija itse sanoi suorastaan rakastavansa Kyllikkiä, uljasta, uhrautuvaa naista, ja hänen lapsuudenystävänsä Mauria, jotka jaksoivat kieltäytyä luvattomasta suhteesta Raamatun opetusten ja omantunnon tähden.¹⁶⁴

Merkille pantavaa ja hämmentävää on, että Haahden on tarvinnut muovata päähenkilöiden rooleja miehensä tahdon mukaisiksi. Myös päiväkirjoissa tulee esille Krohnin halu muokata vaimonsa teosten tapahtumia ja rooleja mieleisikseen. Tässä saattaa olla eräs syy siihen, miksi Haahti

¹⁶⁰ Mahkonen 1980, 162–168, 178.

¹⁶¹ Avioerosta Kallas 1988, 342, 408.

¹⁶² SKS KIA 535:9:61 Hilja Krohn Theodolinda Yrjö-Koskiselle 22.4.1909.

¹⁶³ Lyytikäinen 1999, 147–148.

¹⁶⁴ SKS KIA 535:8:138 Hilja Krohn Toini Voipiolle 23.10.1910.

tyytyi melko kaavamaiseen ja tyypistyneeseen ilmaisuun. Vapauden löydöstään huolimatta hän ei saanutkaan romaaninsa kotkana levittää siipiään vapauteen. Haahti siis kirjoittaa aviopuolisoiden yhteisestä näkökulmasta, jossa kirjailijan näkemys on alisteinen puolison mielipiteille.¹⁶⁵

Ilmari Krohnin sisaret Aino Kallas ja Helmi Krohn ilmaisivat itseään rohkeasti, veljen mielipiteistä välittämättä.¹⁶⁶ Kallas kirjoitti esimerkiksi abstraktin novellin *Nainen, jolla on aivot* (1912). Se oli puheenvuoro naisasiasta käytyyn keskusteluun, erityisesti ristiriitaan henkisen työn ja naiseuden määritteiden välillä. Kallas oli kiinnostunut myös uuden tieteen viimeisimmistä saavutuksista ja sen vaikutuksesta eurooppalaisessa kirjallisuudessa.¹⁶⁷ Hilja Haahden ja Ilmari Krohnin näkemys kirjallisuuden tarkoituksesta paljastuukin viimeistään tässä romaanissa: kirjallisuuden, ja yleensä taiteen, tuli heidän mukaansa ohjata ihmistä. Heillä oli pedagoginen tendenssi. Kirjan roolihenkilöt olivat esimerkkejä, joihin kirjan lukijan tuli samastua ja ottaa näistä oppia.

Aino Kallas, Helmi Krohn ja Hilja Haahti olivat uskonnollisia ihmisiä, mutta kaikki aivan eri tavalla.¹⁶⁸ Krohnien sisarusjoukkoon kuului myös Aune Krohn, joka hankki toimeentulonsa etupäässä kääntäjänä, mutta myös kirjailijana.¹⁶⁹ Aune Krohnin uskonnollisuus oli lähinnä Hilja Haahden näemyksiä. Aune Krohn kävi myös *Kolmisoinnun* kokouksissa.¹⁷⁰ Kirjallisessa kehityksessään he kaikki kuitenkin ohjautuivat eri teille. Edes Aune Krohnin ja Hilja Haahden suhde ei näytä säilyneen ongelmattomana.¹⁷¹ Aino Kallas ei arvostanut Haahtea kirjailijana. Hän arvosteli Ilona Jalavalle kirjoittamassaan yksityiskirjeessä Haahden teoksia puristaviksi ja ajan ahdasmielisyyttä kuvaaviksi. Toisaalta ne olivat hänestä "vesivelliä".¹⁷² Suvun kohtaamisissa kirjailijat tapasivat toisiaan ja pitivät yhteyttä kirjeitse, mutta esimerkiksi avioliittoa koskevassa periaatteellisessa keskustelussa mielipiteet erosivat toisistaan jyrkästi.¹⁷³ Hilja Haahdelle ja Ilmari Krohnille avioliitto oli pyhä ja rikkomaton. Jos avioeroon kuitenkin päädyttiin, kummallakaan osapuolella ei ollut enää oikeutta solmia uutta avioliittoa.

---

¹⁶⁵ SKS KIA 535:8:177 Hilja Krohn Toini Voipiolle 18.10.1915; HK radioesitelmä *Rakkain henkilöhaahmoni* k VII.

¹⁶⁶ Karhu 1974, 219, 321; Aalto 2000, 174–175.

¹⁶⁷ Laitinen 1973, 286–290; Aalto 2000, 122.

¹⁶⁸ Kallas 1988, 237.

¹⁶⁹ Leskelä-Kärki 2001, 223–254.

¹⁷⁰ SKS KIA *Vieraskirjamme* k VIII.

¹⁷¹ Leskelä-Kärki 2001, 254.

¹⁷² Kallas 1988, 144, 243.

¹⁷³ SKS KIA Aino Kallaksen kirjeet Hilja ja Ilmari Krohnille lk.

2. Vastalause "turmiollisia hyökyaaltoja" vastaan

Haahden kirjallinen linja jatkui julistavana ja ihanteellisena. Hän oli ehdottomasti sitä mieltä, että kirjallisuudessa ei saanut nostaa esiin moraalittomia asioita, kuten rumuutta ja seksuaalisuutta epäterveine ilmiöineen. Karkean kielen käyttö itsessään, esimerkiksi kiroilu, oli Haahdelle ongelmallista. Kirjailijalla tuli kuitenkin mielestään olla rohkeutta lähestyä elämän rosoisiakin puolia. Esimerkkinä tästä hän mainitsi ylioppilasvuosiensa aikaisen tutustumisen eurooppalaisiin suurkaupunkeihin. Niiden monimuotoinen elämä kiehtoi häntä. Omat moraaliset periaatteet kuitenkin estivät hänen itsensä tutustumisen elämän rosoisuuteen ja pahuuteen. Kokeemukset jäivät Haahden itsensäkin mielestä pinnallisiksi. Hän olisi tarvinnut niitä omiksi rakennuspuikseen, vaikka hän ei olisi kuvannut niitä sellaisinaan kirjoissaan. Haahti korosti kirjailijan vastuuta teoksen sanoman sisällöstä. Kirjailijan tuli kertoa positiivisista asioista. Silti kirjallisuuden ei tarvinnut hänen mielestään olla moralisointia, vaan kristityn kirjailijan tuli vain yksinkertaisesti nähdä ja näyttää Jumala kaikkialla.¹⁷⁴

Tiukat moraaliset periaatteet ajoivat Haahden eräänlaiseen paitsioon, jossa hän itsekkin tuskastui. Hän ei päässyt käsiksi häntä askarruttavaan aiheeseen, vaan kirjoitti vuonna 1912 kaksi lastenkirjaa: *Aamusäteitä* sekä taiteilija Venny Soldan-Brofeldtin kuvittaman *Tauno ja Tellervo*. Ensimmäinen suomalainen oratorio *Ikiaartehet sekä muita sävelrunoelmia* julkaistiin taiteilijapari Haahti-Krohnin yhteistyönä vuonna 1913 ja Haahden kirjasarja *Joulupuhteiksi pojille ja tytöille 1–4* vuosina 1911–1914. Tuotanto ei miellyttänyt kirjailijaa. Mielenrauhan säilyttämiseksi oli sentään tekeillä "aikaihmisenkkin novelleja italialaisin aihein"¹⁷⁵. *Hehkuvan kevään maa* ilmestyi vuonna 1913. Kokoelman novelleissa Haahti jatkaa avioliittoa koskettelevia teemojaan ulkomaisen kontekstin rohkaisemalla, tavallista uskaliaammalla otteella. Novellissa *Pyhän Sebastianin nuolet* nuori nainen tutustuu taiteeseen yksinäisellä lomamatkallaan Italiassa. Taulu Pyhästä Sebastianista vaikuttaa naiseen niin, että hän palaa miehensä luo, vaikka hän Suomesta lähtiessään oli tehnyt päätöksen erota tästä. Haahti ei siis täysin hylkää naisen ajatuksia ja aikeita avioerosta.

Elämän peruskysymyksiä pohtiessaan Haahti kuljettaa teoksissaan mukana myös kysymystä taiteen ja uskonnon välisestä suhteesta. *Hehkuvan kevään maassa* hän panee taidetta katsovan henkilön kysymään taiteen mahdollisesta synnillisyydestä.¹⁷⁶ Toisen katsojan vastaus on Haahden oman

¹⁷⁴ SKS KIA HK esitelmät *Arkityön ongelmia kristityn kaunokirjailijan elämässä ja Köyhälistön asuinsijoilta* k VIII.

¹⁷⁵ SKS KIA 535:8:153 Hilja Haahti Toini Voipiolle 11.8.1912; 535:8:155 Hilja Haahti Toini Voipiolle 15.12.1912.

¹⁷⁶ Haahti 1913, 139.

elämän ja ajattelun mukainen, naiselle sopiva ylevöitynyt rooli rakkaudesta: "Jos minä olisin maalaaja, jatkoi tyttö, yhdistäisin maallisen ja taivaallisen rakkauden. Kuvaisin ihaninta maallista – ihanaa sen tähden, että taivaallinen säteilee siitä."¹⁷⁷ *Hehkuvan kevään maan* novellit ovat ajattelussaan ja herkässä eroottisuudessaan entisestä poikkeavaa Haahtea. Naiset saavat ajatella ja tuntea ennen kokematon huumavaan rakkauden tunnetta, vaikka pääasiana onkin ohjata nainen kirkon osoittamalle paikalle kodissa aviopuolisona.

Haahden 1910-luvun kahden avioliittoromaanin välissä ilmestyi novelleja sisältävä kirja *Hehkuvan kevään maa* vuonna 1913. Hehkuvan punaiset ruusut kirjan kannessa antavat vihjeen sisällöstä.

Haahden lopullinen vastaus avioerokeskusteluun huipentui *Valkenevan tien* jatkoromaanissa *Kun valkenee* (1914). Hänellä oli romaaniinsa selvä tema: "Minulla ei silloinkaan ollut mitään muuta tarkoitusta kuin panna vastalauseeni levottomia ja turmiollisia hyökyaaltoja vastaan."¹⁷⁸

¹⁷⁷ SKS KIA 535:8:158 Hilja Krohn Toini Voipiolle 17.4.1913; Hahti 1913, 139, 150.

¹⁷⁸ Kirkon nuoriso 12/1938, 206.

Romaanin päähenkilöt eivät ole tavanneet viiteentoista vuoteen. Draamaattisten tapahtumien jälkeen kaikki päähenkilöt saavat kuitenkin vielä nähdä avioeron ottaneen, uudelleen avioituneen ja sen palkkana lapsensa menettäneen, hylätyn ja lopulta kuoleman lähellä olevan Margitin. Anteek-siantamus selvittää tulehtuneet välit.¹⁷⁹ *Kun valkenee* -romaanin pitkien, kieltäymystä ja suoranaista ahdistusta sisältäneiden vuosien jälkeen Kyllikki ja Mauri solmivat avioliiton. Tosin se tapahtuu melko keinotekoisien tapahtumien ja Margitin kaiken sovittavan kuoleman jälkeen.¹⁸⁰ Haahden mielestä vain kuolemalla on valta murtaa aviositeet, sillä hallitsematon rakkaus tuottaa aina onnettomuutta.¹⁸¹

Haahti oli tutustunut herännäisyyteen, josta hän myös kertoo Kyllikin vanhempien ammentavan voimansa.¹⁸² Herännäisyyden käsittely kaunokirjallisuudessa ei kuitenkaan ollut enää uutta. *Ilkka Huhdan* herännäisyyden julkisuuskuvaa koskettelevan tutkimuksen mukaan Juhani Aho oli vaikuttanut siihen tuotannollaan. Herännäisyys läheni samanaikaisesti Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja osin myös kulttuuria.¹⁸³ Haahti nosti heränneen naisen muiden naisten esikuvaksi. Hän muistutti, miten Kyllikin kaltainen velvollisuudentuntoinen ja moraaliset rajat tietävä nainen oli siunaukseksi ympäristölleen. Tällainen nainen palkittiin lopulta aina. Odottaminen, nöyrytyminen ja ehdoton Raamatun sanan auktoriteetti tarjosivat lähtökohdat onnelliselle elämälle, jota ei voitu saavuttaa juhliassa, ei ulkomailla eikä rikkauden keskellä. Haahti nosti maalaiselämään tyytyvän uhrautujan naisen rooli-ihanteeksi. Ristiriitatilanteessa Haahti luotti naisen voimaan. Nainen ei ollut tahdoton olento, vaan toimija monilla eri alueilla. Erityisen vahva nainen oli silloin, kun tarvittiin tahdonvoimaa seksuaaliseen pidättyvyyteen. Tähän tarvittava lujuus saatiin naisessa itsessä olevan halun lisäksi nöyrästä ja hiljaisesta kristillisyydestä.

3. Haahti liittyy aikalaiskeskusteluun avioliittomoraalista

Eri foorumeilla, kuten esimerkiksi *Kotimaa*-lehdessä, käytiin vilkasta keskustelua sukupuolimoraalista 1900-luvun alkupuolella. Lehti julkaisi esimerkiksi nimimerkki *Kulkijan* kysymyksen siitä, milloin nainen oppii tuntemaan arvonsa. *Kulkija* oli nähnyt kadulla tapauksen, jossa mies oli houkutelut kahta naista mukaansa. Naiset eivät olleet suostuneet, mutta nämä eivät olleet lähteneet *Kulkijankaan* matkaan poliisiasemalle

¹⁷⁹ Haahti 1914, 60, 63, 140–141, 146, 68–69.

¹⁸⁰ Haahti 1914, 14–15, 150.

¹⁸¹ SKS KIA 535:8:168 Hilja Krohn Toini Voipiolle 3.7.1914.

¹⁸² Kurki-Suonio 1984, 27, 31.

¹⁸³ Huhta 2001, 117–125.

tekemään rikosilmoitusta häirinnästä. Kirjoittaja oli hyvin pahoillaan naisten käytöksestä.¹⁸⁴ *Kulkijan* ei tarvinnut taistella yksin. Muun muassa Lucina Hagman ajoi asiaa yhdessä muiden naiskansanedustajien kanssa. He olivat tehneet esimerkiksi vuonna 1908 esityksen katurauhan säätämiseksi.¹⁸⁵

Uuden naiskäsityksen mukaisesti nainen ei ollut enää kärsivä uhri, joka antoi kaiken anteeksi, vaan tietävä, tahtova ja itsenäisiä ratkaisuja tekevä ihminen. Myös entistä suurempaa vapautta esimerkiksi ammatin ja puolison valintaan saavutettiin 1900-luvun puolella. Päämies edusti silti edelleen koko perhettä. Avioliitossa elävälle naiselle miehen päätösvalta perheessä oli ratkaiseva.¹⁸⁶

Mielipiteet sukupuolimoraalista hajaantuivat naisten keskuudessa laidasta laitaan. Naisliitto Unioni korosti sydänten kuulumista yhteen ja elämänikäistä ystävyyttä avioliitossa. Konservatiivisempi Suomen Naisyhdistys pitäytyi absoluuttisen siveellisyyperiaatteen kannalla. Kaksinaismoraali oli joka tapauksessa yhteinen vihollinen kummallekin. Ne puh-tauden ja itsehillinnän säännöt, joiden katsottiin ennen kuuluneen vain keski- ja yläluokan naisille, ohjattiin 1900-luvun alkupuolella koskemaan sekä miehiä että naisia. Naiset eivät voineet sietää heihin kohdistunutta vaativaa moraaliala samaan aikaan kun miehille sallittiin vapaammat sukupuolinormit. Sosialistit kannattivat relatiivista sukupuolimoraalia, jota vastaan porvarilliset alkoivat puolestaan taistella.¹⁸⁷

Hilja Haahden tavoin kirjailija Hanna Rauta (1877–1956) kosketteli romaanissaan *Kesä jota odotettiin* (1915) avioeroonproblematiikkaa. Hän esitteli päättyvää suhdetta, jossa vaimo kärsittyään vuosikaudet rakkauden puutetta kypsyi tekemään avioeroehdotuksen. Raudan romaani myötäili ajan henkeä, kun se vaati aviopuolisoita jatkamaan liittoaan, vaikka rakkautta ei enää ollut. Hahti näki rakkaudettoman avioliiton koko elämäniän kestäväenä rangaistuksena ajattelelemattomasti tehdystä suuresta ratkaisusta. Raudan romaanissa vapaamieliset ystävät suostuttelivat pariskuntaa eroamaan ja solmimaan uudet rakkausavioliitot, mutta päähenkilöt päättivät toisin. Loppuratkaisu oli konservatiivisen moraalinen, mutta Rauta ei tehnyt siitä onnellista. Hän nosti avioetiikan tärkeimmäksi argumentiksi kristillisen lähimmäisrakkauden antamalla päähenkilöön rakastuneen, niin sanotun

---

¹⁸⁴ Kmaa 19.4.1911, 4 *Kulkija Milloin nainen oppii tuntemaan arvonsa?*

¹⁸⁵ Hapuli 1995, 134–138; Ollila 1997b, 265.

¹⁸⁶ Kmaa 27.6.1913 HK esitelmä Oulun NNKY:ssä *Ystävyys naisten kesken sekä naisten ja miesten välinen seurustelu*; Saarinen 1988, 9; Häggman 1994, 211–212.

¹⁸⁷ Nieminen 1951, 118–282; Rajainen 1973, 26–27, 66–67, 91–94; Sulkunen 1995, 101–102.

kolmannen naisen, luopua rakastetustaan sen vuoksi, ettei tämä katsonut voivansa anastaa perheeltä isää ja vaimolta puolisoa.¹⁸⁸

Molemmat kirjailijat korostivat romaaneissaan, että löyhin perustein solmittu avioliitto toi elämään tyhjyyden hyvin pian häiden jälkeen.¹⁸⁹ Haahden mielestä avioliitto ei saanut olla filantropiaa, ei edes Jumalan rakkaudesta lähtevän sydämellisen säälin ja myötätunnon tulos. Ei riittänyt vähempi kuin todellinen, olemukseltaan ja pohjaltaan oikea miehen ja naisen välinen rakkaus. Hahti tosin uskoi, että rakkaus eri ikäkausilla sekä erilaisissa olosuhteissa ja toisistaan poikkeavilla ihmisluonteilla ilmeni jonkin verran eri tavoin. Hänen mukaansa naisen tuli muistaa, ettei hänellä ollut avioitumisensa jälkeen lupaa vertailla miestänsä muihin miehiin eikä ajatella muita erotiikan tasolla.¹⁹⁰ Hahti ymmärsi silti avioliitossaan epäonnistuneita¹⁹¹ ja uskalsi myös osoittaa sen, vaikka Ilmari Krohn oli jyrkästi avioeroja ja uudelleen avioitumista vastaan.¹⁹²

Samantyyppisestä naisen alistumisesta ja itsensä kieltämisestä kirjoitti myös raittiusliikkeelle elänyt kirjailija Marja Salmela, joka asui edellä mainituista kirjailijoista poiketen naimattomana naisena yhdessä äitinsä kanssa. Salmelan tuotanto kuvasi kodin pyhyyttä ja harmoniaa. Nämä kaksi määrettä takasivat hänen mielestään onnellisen elämän kodin jäsenille. Kristillissiveellisiä romaaneja kirjoittaneiden naisten kirjat koettiin varoitushuutoina, kuten *Satakunta*-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1916, jolloin Hilja Haahden kolminäytöksinen sävelrunoelma *Tuhotulva*-kirja ilmestyi. Kirjoittajan mukaan tällaista hätähuutoa tarvittiin modernin ajan tapainturmelusta ja pyhäinhäväistystä vastaan. Aika koettiin vaaralliseksi vapaan rakkauden ja erilaisten nautintojen lisääntymisen vuoksi. Kirjoittaja näki sodat rangaistuksena tapojen höltymisestä. Tarvittiin "tohtorinrouva H. Krohnin lämmintä uskonnollista henkeä huokuvia kirjoja" ja lausuntailtoja herättämään kansa alennustilasta.¹⁹³

Hahti itse arvosteli kirpeästi lukemiaan kirjoja *Kolmisoinnun* kokouksia varten kokoamassaan *Muistiinpanoja kirjoista* -vihossa.¹⁹⁴ Hän mainitsi tässä luettelossa muun muassa tanskalaisen luonnontieteilijä-kirjailijan Jens Peter Jacobsenin 1600-luvusta kertovan historiallisen romaanin *Rouva Marie Grubbe*.¹⁹⁵ Haahden mielestä kirjailija oli lahjakas,

¹⁸⁸ Lähteenmaa 1997, 79–80.

¹⁸⁹ Hahti 1910, 143; Lähteenmaa 1997, 80–81.

¹⁹⁰ SKS KIA 535:8:160 Hilja Krohn Toini Voipiolle 13.9.1913.

¹⁹¹ SKS KIA 535:8:158 Hilja Krohn Toini Voipiolle 17.4.1913.

¹⁹² SKS KIA HK pk LXXVII 20.9.1950.

¹⁹³ *Satakunta* 25.2.1916; *Karjalan Aamulehti* 18.2.1916.

¹⁹⁴ KA KTA C9/64/IV 630:51:2 *Kolmisoinnun* pöytäkirja 9.3.1904; SKS KIA 535:9:61 Hilja Krohn Theodolinda Yrjö-Koskiselle 22.4.1909.

¹⁹⁵ Kirja ilmestyi suomeksi 1913.

musiikin tavoin kieltä käyttävä taiteilija. Hän oli värien, varjojen ja liikkeen mestari, jonka tuotanto oli kielellisesti täydellistä ja syvän surumielisyyden värittämää. Haahti ei pitänyt kuitenkaan kirjailijan kuvauksista, jotka hänen mielestään esittivät raakaa aistillisuutta ja hurjaa voimaa. Hänestä kirjailija käytti saamansa lahjat väärin, kun hän kuvasi äiditöntä, intohimoista Marie Grubbea, joka ehti solmia avioliiton kolme kertaa elämänsä aikana.¹⁹⁶ Haahti ei siis voinut hyväksyä Jacobsenin tapaa esitellä avioliittoa purkautuvana instituutiona. Luvattomasta rakkaudesta kieltäytyminen toi Haahden mukaan lopulta onnen elämään, kuten *Kun valkenee* -romaanissa tapahtui parinkymmenen vuoden odottamisen jälkeen. Kun kauan rakkaudessaan kitunut pari sai lopulta toisensa, uhrautuminen palkittiin onnellisella lopuelämällä. Se oli palkkio erityisesti Kyllikille, joka oli muuttanut muualle, jotta ei olisi omalla ruumillaan houkutelut miestä "syntiin".

Kaikki Haahden lähipiirissä eivät jakaneet hänen avioliitonäkemyksiään. Esimerkkinä voidaan pitää Krohnit hyvin tunnettu hovioikeudenneuvos Lauri Voipiota, joka kommentoi kirjeessään Haahdelle *Kun valkenee* -kirjan sanomaa uudelleenavioitumisesta. Tämä Haahden yksityinen arvostelija neuvoi ystäväänsä ymmärtämään enemmän päähenkilöiden vaikuttimia. Hänen mielestään kirjailijan pitäisi esitellä, miksi henkilöt tekivät niin kuin tekivät, ja jättää lukijan arvosteltavaksi kuka oli oikeassa. Voipio huomautti Haahdelle varsin sattuvasti tämän teoksien pahimmasta viasta, kun hän mainitsi kirjailijan tavasta kiirehtiä valmiiseen tapahtumaan kehittelemättä asiaa ja siten valmistamatta lukijaa. Voipion mukaan lukija ei voinut uskoa tällaiseen yhtäkkiseen kertomukseen. Hänen mielestään Maurin elämä oli liian siloteltua, sillä auttajia ei yleensä ollut näköpiirissä silloin, kun avioero sattui kohdalle. Kirjailijan olisi myös pitänyt olla anteeksiantavampi Mauria kohtaan sen jälkeen kun vaimo oli jättänyt hänet. Maurin tapauksessa uusi avioliitto olisi Voipion mielestä ollut mahdollinen, sillä Uuden testamentin (Markus 10:11–12, Matteus 5:32, Luukas 16:18 ja Kirje roomalaisille 7:1–13) tarkoituksena ei ollut estää uudelleen avioitumista. Päinvastoin, näin tuli tehdä vapain mielin.¹⁹⁷

Lehtien arvostelijat olivat jälleen kerran eri mieltä Haahden avioliittoromaaneista. Toiset kehuivat ja kuvailivat kirjojen vaikuttavan puhdistavasti.¹⁹⁸ *Kotimaan* kirjoittaja puolusti Haahtea. Hänen mielestään kieltäytymisen kautta ihmisestä kehittyi hyvä. Romaani oli hänen mukaansa myös taiteellisesti onnistunut vastalause "avioero-maniaa vastaan".¹⁹⁹ *Karjalan*

¹⁹⁶ SKS KIA HH vihko *Muistiinpanoja kirjoista* k VII; Jacobsen 1922, 94–95, 260; Hirvonen 1972, 236.

¹⁹⁷ SKS KIA Lauri Voipio Hilja Krohnille 28.12.1910; 10.1.1911 lk.

¹⁹⁸ Kmaa 138/1910 *Hilja Haahti. Valkeneva tie.*

¹⁹⁹ Kmaa 332/1914 *Kirjallisuutta. Kun valkenee.*

K[osti] R[aitio] kirjoitti Hilja Haahden vakavasta persoonallisuudesta, joka vaikutti jokaisessa tämän teoksessa. Hän kiitti kirjailijan hienoa ja aistillista kerrontaa, josta ei voinut olla pitämättä, vaikka olisi kirjailijan kanssa ollut eri mieltäkin.²⁰⁰ *Helsingin Sanomissa* A[nni] S[wan] puolestaan suomen romaanin epäonnistuneeksi, verettömäksi, avuttomaksi ja taiteelliselta vaikutukseltaan hyvin heikoksi. Hänen oli vaikea hyväksyä Raamatun antamia ohjeita avioerokeskustelun perustaksi.²⁰¹

Haahden avioliittoromaanit voidaan nähdä osana ajankohtaista avioliittokeskustelua, joka liittyi yleisempään keskusteluun naisen asemasta. Kehitysromaanien tutkinut *Minna Aalto* toteaa naisten kirjoittamien romaanien korostaneen yksilön suhdetta ympäröivään yhteisöön ja muihin ihmisiin. Itsenäistä yksilöllisyyttä naisilla ei niinkään ollut. Kehitys saattoi olla vain ympäröivän yhteisön asettamien odotusten toteuttamista.²⁰² Hilja Hahti, Hanna Rauta, Aino Kallas ja avioeroon päätyneet Helmi Krohn olivat perheenäitejä ja kirjailijoita. Kahtaalle suuntautunut elämäntehtävä oli heille tuttua ja jokapäiväistä kipuilua velvollisuuksien ja vaatimusten sekä taiteen tekemisen välillä.²⁰³ Yksilöllistä kehitystä naisen asemassa oli tapahtunut, mutta kodin seinien sisäpuolella naista voitiin rajoittaa. Koti toimi kuitenkin myös innoituksen lähteenä, kuten Hahti kirjoillaan osoittaa.

Kirjailijat eivät kuvanneet vain toimintaa, vaan he myös selittivät ja perustelivat sitä. *Valkenevan tien* Kyllikki oli hyvä ja uhrautuva opettaja, kansanvalistaja, uusien toimien alkaja ja sydämellinen Jumalan rakkaudesta kertoja. Hän leikitti lapsia ja sai siitä arvostelua osakseen.²⁰⁴ Lauuluilla, piirileikeillä ja niistä syntyneellä arvostelulla Hahti kuvasi toisaalta kristityn naisen elämänmyönteisyyttä, toisaalta konservatiivisesti ajattelevien tiukkoja normeja. Hahti oli sisäistänyt erityisesti naiselta vaaditut velvollisuudet. Hän oli itse rehellinen, tarmokas, luja ja selkeä, kuten Kyllikki, sekä pyrki olemaan samalla ystävällinen ja kärsivällinen. Jos hän epäonnistui näissä kansalaishyveissä, hän oli hyvin pettynyt itseensä.²⁰⁵

Haahden kärsivällisyys joutui erityisen kovalle koetuksella Krohnien kotirukouksissa. Niinpä hän halusi kerta toisensa jälkeen purkaa rukouksien erilaisuudesta johtuneen jännitteen, joka aiheutti jatkuvaa kitkaa aviopuolisoiden välille. Haahden kysymyshän oli, miten pitkälle aviopuolison asettamat velvoitteet sitoivat häntä ja mihin asti omaa vapauttaan

---

²⁰⁰ KlA 13.12.1914.

²⁰¹ HS 13.12.1914.

²⁰² Aalto 2000, 203.

²⁰³ Kirkko ja Musiikki 9–10/1957, 4 *Ilmari Krohn 90-vuotias*.

²⁰⁴ Hahti 1910, 192–193; 1914, 40–42.

²⁰⁵ SKS KIA HK pk XXVI 29.7.1915.

sai toteuttaa. Kotihartauksissa hänen tuli vaieta, vain laulu oli yhteistä. "Niinpä minä kärsin vääryyttä, se on vakaumukseni, Jeesuksen tähden niin kauan kuin hän tällaista raskasta ristiä pitää päälläni. Rukoilen vaan, että persoonallisuuteni pysyisi eheänä ja vapauteni täytenä sisäisesti."²⁰⁶

Kodin ulkopuolisissa kokouksissa Haahti tunsii olonsa vaivautuneeksi, sillä hän oli tottunut johtamaan ja esiintymään, eikä voinut sitä enää tehdä silloin kun Krohn oli paikalla. Haahti arveli vuonna 1914, ettei olisi mennyt Krohnin kanssa kihloihin, jos olisi tiennyt aikaisemmassa vaiheessa Krohnin suhteesta Katolis-apostoliseen kirkkoon.²⁰⁷ Ilmari Krohn puolestaan oli vakaumuksessaan johdonmukaisen taipumaton. Haahden perustelut ja mielipiteet eivät muuttaneet hänen näkemyksiään naisen ääneen rukoilemisesta. Myöhemmin asiaan löytyi ratkaisu. Haahti sai rukoilla lasten kanssa kotona, vaikka Krohn oli paikalla, kunhan Krohn sai lausua loppusanat. Loppusanoina Krohnin poika Erkki Kurki-Suonio kirjoittaa olleen: "Tule pian Herra Jeesus ja valmista meitä tulemuksesi."²⁰⁸

Haahden elämä ja tuotanto osoittavat, miten naiset etsivät itseään ja uudenlaista tehtäväänsä kristillisissä piireissä 1910-luvulla. Naisen sisäinen maailma ja hänen yksilölliset tarpeensa pyrkivät esille, mutta uskonnollisissa sivistyneistö- ja porvarisnaisten piireissä nainen määrittyi edelleen perheen ja siihen liittyneen hoitotehtävän kautta. Haahden kohdalla kirjailijan ja perheenäidin sekä taiteilijan puolison elämä asettui hiljaiseksi nöyrytykseksi perheen velvollisuuksien ja kirjailijakutsumuksen välissä.

Keskustelijana ja kristillissiveellisen elämänsuunnan näyttäjänä Haahti oli tunnettu ja tunnustettu. Hän toi ajankohtaisiin yleisiin keskustelunaiheisiin kristinuskon näkökulman. Hän osoitti myös omalla elämällään, että kaksitahoinen elämäntehtävä kirjailijana ja äitinä oli mahdollinen. Tämä pyrkimys ei ollut pyrkimystä vain opettamisen tai näyttämisen halun vuoksi, vaan Raamatun sanasta nouseva sisäinen pakko "kaiken antamisesta Jumalalle". Kirjailija pyrki ymmärtämään jokaisen ihmisen luovuttamatonta oikeutta omantunnon vapauteen niin omalla kuin toisenkin henkilön kohdalla.

---

²⁰⁶ SKS KIA HK pk XIX 25.12.1908; 31.12.1908; XIX 31.12.1908.

²⁰⁷ SKS KIA HK pk XVIII 17.4.1914.

²⁰⁸ Kurki-Suonio 1983, 17.

IV YHTEYTTÄ ETSIVÄ NAINEN (1917 - 1925)

A. Työläisnainen puurtaa kodin onneksi – *Ahertajat* (1918)

1. Kauneuden sirpaleita keräävä nälkäinen varpunen

Hilja Haahden tuotannon kehityksessä on huomattava, miten hän vähitellen lähestyi kansaa ja alkoi soveltaa sanomaansa entistä laajemmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Omaa identiteettiä tutkistellut *Kotkat* liikkui vielä kaukana kansannaisten syvistä riveistä. Avioliittoromaanit 1910-luvun alkupuolella taas veivät lukijat seuraamaan ihanteellisia ja epätodellisia maalaisoloja kristityille kuuluvine ankarine avioliittonormeineen sekä naiselle asetettuine ahtaine rooleineen. Haahden kirja *Ahertajat* vuodelta 1918 sitä vastoin kertoo kaupungista, jossa sijaitsee suuri kutomo. Kirjailija ei teoksessaan mainitse kaupungin nimeä kertaakaan, mutta romaanin olosuhteet harjuineen ja sillä kulkevine ylä- ja alateineen, tehtaankouluineen ja kehräämöineen antavat lukijalle vaikutelman Tampereesta.¹

Haahden kirje Toini Voipiolle paljastaa vaikutelman oikeaksi. Kirjailija tutustui Tampereella työväestön olosuhteisiin ystäviensä Iida Yrjö-Koskisen ja Toini Voipion avulla.² Haahti valitsi tutkimustensa kohteeksi ja romaanin kantavaksi teemaksi ajankohtaisen aiheen työläisnaisesta. Tietoa aiheesta oli tarjolla, sillä esimerkiksi opettaja Vera Hjelt, "naispuolinen ammattientarkastaja", kuten hänen nimityksensä kuului, oli tehnyt tutkimuksia työläisten ammatillisista oloista Tampereella vuosina 1908–1913.³ Haahti alkoi tehdä tutkimusmatkoja niin pellavatehtaalle kuin tehtaan koulullekin. Työväenopisto ja -talo erilaisine piireineen ja luentoineen kuuluivat hänen ohjelmaansa samoin kuin Pyynikin harju metsineen, Tampereen lähetyshdistyksen rukoushuone, tehtaan työntekijöiden vanhainkoti, voimistelusalit, kirjasto ja juhlasali.⁴

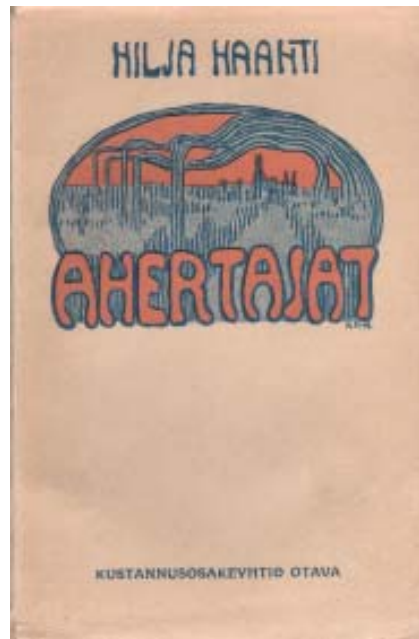
¹ Haahti 1918, 9, 15, 19.

² SKS KIA 535:8:169 Hilja Krohn Toini Voipiolle 14.7.1914.

³ Markkola 1994, 121–123; Kettunen 1999, 239.

⁴ SKS KIA HK pk XXV 15.–18.10[11.]1914; XXVI 9.–16.10.1915; Haahti 1932, 240.

Hilja Hahti oli kirjallaan *Ahertajat* (1918) voimakkaasti mukana työläiskansalaisuuden rakentamisessa, vaikka hän ei työläisten elämän ja olojen asiantuntija ollutkaan. Haahden kirjailijan kehityksen kannalta on huomattava, että *Ahertajat*-romaani ei ole ilmaisussaan niin kliseinen kuin hänen edelliset teoksensa. Arjen elämä sykkii teoksessa paikka paikoin todellisena, vaikkakin Haahden teoksille tunnusomaisen nopeatempoisesti.

Ahertajat-romaanin päähenkilö Ailakki työskentelee keskittymiskykyä vaativassa tehtävässä brokadinkutojana.⁵ Nuorena naisessa, joka kutoo kauneutta rikkaille, Hahti kuvaa omasta elinpiiristä nähdyn työläisnaisen ihanneroolin:

Hän [Ailakki] kuljetti lainastosta kirjoja kotiin ja luki toisen paksun niteen toisensa perästä. Raskaan päivätyönsä päätyttyä hän kulki kursseihin, joita kaupungin naisyhdistys pani toimeen. Milloin hän opiskeli talvella keittämistä ja kesällä puutarhanhoitoa, milloin runolausuntoa tai laulua ja voimistelua, vuoroon ja sekaisin kaikenlaista. Hän oli kuin nälkäinen varpunen, joka nokkii halukkaasti kaikkea, mikä sille heitetään. Vain tiedon murusia hänelle liikenä, vain kauneuden sirpaleita, mutta hyvä niinkin."⁶

Ailakki on työn vaativuudesta huolimatta innokas oppimaan, vaikka opiskelumahdollisuudet ovatkin heikot. Hän saa käsiinsä vain tiedon murusia. Ailakin vastakohtina ovat epäkäytännöllinen opettajanrouva, joka ei osaa

⁵ Hahti 1918, 65; 1932, 241 Ailakin tamperelainen esikuva kuoli synnytykseen juuri ennen kirjan ilmestymistä vuonna 1918.

⁶ Hahti 1918, 85–86.

keittää edes velliä, vaan antaa sen palaa pohjaan, sekä lapsiaan huonosti hoitava työläisvaimo. Säästäväisyyden ja taloudellisuuden ihanne korostuu Ailakin kaikissa tehtävissä.⁷

Ailakin tuleva puoliso Jooseppi on tehtaan kirjanpitäjä. Hän asuu sisarensa perheessä ahtaissa oloissa itkevien lasten ja ainaisen rahapulan keskellä. Sisaren mies on kansakoulunopettaja tehtaan koulussa. Opettaja ei pysty elättämään perhettään ilman sivutuloja, joita hän saa niin Joosepin kuin toisessa kamarissa asuvan, pianoa soittavan venäläisen naisen maksamista vuokrista. Ailakki puolestaan elättää sairaan mummonsa ja heikoltahtoisen, huonoille teille taipuvan Sulon sekä kaksi muuta veljeään. Ailakin vanhemmat ovat kuolleet.⁸

Haahden tavallinen työläinen on köyhä, omalla palkallaan juuri ja juuri toimeentuleva henkilö, jonka elämä romahtaa sairauden tai työttömyyden kohdatessa. Kirjailijan mukaan elämän suuri romahdus saattaa tulla myös periaatteen vuoksi. Esimerkiksi hän ottaa Ailakin. Kun Ailakin mummo sairastuu niin, että hän tarvitsee ympärivuorokautista hoitoa, Ailakki ei saa tehtaalta hoitovapaata. Hoitovapaan epäämisen todelliseksi syyksi ilmaantuu Ailakin torjuva suhtautuminen loma-asioita järjestelvään laitospäällikö Järveen. Haahti siis kuvaa seksuaalista häirintää ja työpaikkakiusaamista. Illan pimeydessä tapahtunut raiskausyritys nostaa paikalle avuksi ehtineen Joosepin Ailakin silmissä sankariksi. Kostoksi laitospäällikö juonittelee Ailakin työttömäksi.⁹ Tilanne on Ailakin perheen kohdalla epätoivoinen, sillä rahaa mummon sairauden hoitoon ja jokapäiväisiin menoihin ei ole. Ailakki kyselee yhteiskunnalta ja työnantajalta oikeudenmukaisuutta vanhuksen hoitamisessa. Kun sitä ei löydy, hän pestaa toisen nuoremman veljensä tehtaaseen työhön. Veli täyttää 12 vuotta ja on niin ollen kelpoinen siihen.¹⁰

Ailakki ja Jooseppi päättävät muuttaa opettajan perheen mukana maalle. Amerikkalaiskantaisten pyhitysvirtausten sanoman mukaisesti Haahti osoittaa, että Jumalan hallinnassa ihminen menestyy. Pariskunta ostaa pellon ja aloittaa uuden, puhtaan elämän ilman kaupungin siveettömyyden uhkaa. Aivan romaanin alussa esitelty Ailakin huolellisesti hoitama hyötypuutarha kaupunkikodin ympärillä on jo antanut lukijalle vihjeen paremman elämän mahdollisuudesta tulevaisuudessa.¹¹

---

⁷ Hahti 1918, 91–92, 105.

⁸ Hahti 1918, 7.

⁹ Hahti 1918, 17, 126.

¹⁰ Hahti 1918, 66, 74–84.

¹¹ Hahti 1918, 255–257.

Tolstoilainen talonpoikaisen elämäntavan ihanne näyttäytyy Haahdella aitona ja oikeana elämänä, joka toimii vastakohtana kaupungin "turmeluk-selle" ja teollisuuden tuottamalle työlle. Elisabeth Järnefeltin kirjallisen salongin kautta 1800-luvun lopussa Suomeen levinnyt Leo Tolstoin kristil-linen maailmankatsomus perustui Raamatun Vuorisaarnaan (Matteus 5–7). Tolstoin tulkinta Vuorisaarnasta korosti ruumiillisen työn merkitystä ja yksinkertaisuutta.¹² Näin Haahti oli romaanillaan mukana sivistyneis-tönaisten emansipatorisessa tehtävässä, jossa naimattomat tehtaannaiset pyrittiin pelastamaan moraaliselta rappiolta. Kirjan hyvät henkilöt saivat aloittaa uuden elämän maaseudun puhtaudessa.

2. Koti ytimeksi

a. Työläisäidin rooli ja lapset

Työväen perhe-elämä oli merkittävä puheenaihe 1900-luvun alun Suomessa. Sivistyneistö syytti sosialismia perheen ja moraalin hylkäämisestä ja toisaalta taas sosiaalidemokraattinen työväenliike syytti kapitalismia työläisperheen ongelmista. Aihe ei ollut uusi, vaan jatkoa aiempaan, 1800-luvun keskusteluun.¹³ Haahti alkoi *Ahertajien* kirjoittamisen jo hyvissä ajoin ennen vuoden 1918 sotaa. Hän viimeisteli sen Haminassa, jonne Kroh-nien perhe oli muuttanut syksyllä 1917 poliittisen jännityksen ja Helsinkiä uhanneen ruokapulan vuoksi. *Ahertajat* on nähtävä sotaa edeltävän ajan tarkasteluna, vaikka se ilmestyiikin heti sodan jälkeen.¹⁴

Sivistyneistö pyrki opastamaan kansaa hyvästä kotielämästä, joka oli alettu ymmärtää yhteiskunnallista järjestystä ylläpitäväksi ja tuottavaksi toiminnaksi. Tässä toiminnassa naiset toteuttivat yhteiskunnan kannalta tärkeää kasvatustehtävää. Perheen äidin tehtävänä oli kasvattaa lapsista kunnan kansalaisia. Äidille asetettiin suuria vaatimuksia. Kotielämästä muodostui yhteiskunnallinen tehtävä, jonka osa-alueita tarkastaja Katri Soinin mukaan olivat kodin kannattavuus, ruokatalous, siistimis- ja puhdistustyöt, lastenhoito, käsityöt, kasvitarhanhoito sekä pienkarjanhoito. Näin rakennettiin työläiskansalaisuutta, joka sivistyneistön ajattelun mukaan toimi ratkaisuna työläisten elämän epäkohtiin. Työläisnaisten mielestä sivistyneistö ei ollut asiantuntija heidän elämässään.¹⁵

¹² Nokkala 1958, 17–19; Järnefelt 1992, 366–369, Lappalainen 1999a, 12–13.

¹³ Markkola 1994, 34–38.

¹⁴ Haahti 1932, 233.

¹⁵ Markkola 1994, 131, 172, 226–233.

Työläisnaisen rooli äitinä oli arka aihe. Äitejä pyrittiin kasvattamaan vastuullisuuteen niin itsensä kuin lastensa suhteen. Itsensä kehittämisen myötä köyhälistöäidillekin avautuisi mahdollisuus olla "hyvä äiti".¹⁶ Muita aiheita keskusteluissa olivat naisten yötyön kieltäminen, äitiysvakuutus sekä turvakotien perustaminen aviottomille äideille ja heidän lapsilleen. Sivistyneistön mielestä hyveellinen, yksityinen, vaikkakin ehkä vajaa perhe oli perhe-elämän ainoa malli. Naisen tuli olla perhe-elämän keskus, kodin hengen luoja. Koti oli ydin, jonka ympärille yhteiskunta ja valtio olivat kehittyneet. Sivistyneistö olisi halunnut saada äidit koteihin ja lapset kouluun. Todellisuus oli toinen. Työläislapset saattoivat käydä koulua ja olla samalla ansiotyössä.¹⁷

Teoksen sanoma lasten oikeuksista juontaa juurensa 1800–1900-lukujen taitteesta ja sen jälkeisestä yhteiskunnassa tapahtuneesta muutoksesta esimerkiksi lasten työsuojelussa. Kirjassaan Hahti kertoo Ailakin mummon ilosta, kun tämä kuulee 12-vuotiaan lapsenlapsensa "lyhyestä", vain seitsemän tuntia kestävästä työpäivästä tehtaalla.¹⁸ Vuodesta 1890 lähtien teollisuustyöhön ei saanut ottaa alle 12-vuotiaita lapsia. Työpäivä rajattiin seitsemään tuntiin 12–14-vuotiailla, 15–17-vuotiailla työpäivät olivat 14-tuntisia. Viimeksi mainittuun sisältyi kahden tunnin lepotauko. Pienemmillä lapsilla tauko oli puoli tuntia.¹⁹ Sosialismin leviämisen myötä tyytymättömyys työläisten ja maaseudun työväestön keskuudessa oli lisääntynyt muun muassa työväenlehdistön vaikutuksesta. Työläisnaisliikkeen aktivistien avulla erityisesti naisten itsetietoisuus kasvoi. Osattiin vaatia parannusta esimerkiksi työaikaan ja olosuhteisiin työpaikoilla.²⁰

Hahti säälittelee ja surkuttelee lapsityövoiman käyttöä, mutta hyväksyy sen työläisperheen toimeentulon kohentajana. Samalla hän ohjaa lapsia ja nuoria yhteisvastuullisuuteen perheen elatuksen hankkimiseksi. *Pirjo Markkola* mainitsee tutkimuksissaan koko perheen panoksen tärkeydestä edes kohtuullisen toimeentulon saavuttamisessa 1900-luvun alun työläiskodeissa. Esimerkiksi vuosina 1906–1907 tamperelaisia tyttöjä oli ansiotyössä koulunkäynnin ohella 290 ja poikia 276. Määrä oli noin 14 % kouluisten joukosta.²¹

---

¹⁶ Lähteenmäki 2000, 63.

¹⁷ Ollila 1993, 54–55, 61; Markkola 1994, 121–123, 183–184.

¹⁸ Hahti 1918, 111–116.

¹⁹ Kettunen 1999, 229.

²⁰ Markkola 1994, 218–223; Kettunen 1999, 235.

²¹ Markkola 1994, 118–119; Tamperelaistyttöjen kouluoloista 1920–1930-luvuilla kertoo Kaarninen 1995.

Hahti kiinnittää huomion myös lasten terveyteen.²² *Ahertajissa* hän näkee köyhissä oloissa kasvaneet lapset kituliaina ja kalpeakasvoisina.²³ Syyt tähän löytyvät Suomessa verraten myöhään alkaneen teollistumisen synnyttämistä taloudellissosiaalisista ongelmista. Kansantuote kasvoi väkilukua nopeammin juuri 1800–1900-lukujen vaihteessa. Se jakautui kuitenkin epätasapainoisesti ja aiheutti näin väestössä köyhemmän väen osuuden suhteellista lisääntymistä. Toisaalta erilaiset sairaudet ja niiden hoitoon liittynyt tietämättömyys sekä lääkäreitä kohtaan tunnettu ennakkoluulo vähensivät väkilukua.²⁴

b. Perheenmännäisyys rooli-ihanteeksi

Hahti esittelee *Ahertajissa* yhteiskunnallisia epäkohtia toinen toisensa jälkeen: ensin perheen, josta puuttuvat niin isä kuin äitikin, ja tämän vertailukohtana minimaalisella palkalla kituvan opettajaperheen. Perheen isä, hyväsydäminen opettaja sirottelee rahojaan puutteenalaisille oppilaille. Anteliaan isän oma perhe joutuu elämään niukasti ja turvautumaan Jooseppi-enon hyväntahtoisuuteen.²⁵ Hahti etsii teemoillaan yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Hän kysyy, onko oikein auttaa muita, jos perhe joutuu siitä kärsimään – eikö jokaisen tule ottaa vastuu ensin omasta perheestään. Hän kysyy, edistääkö köyhien ihmisten auttaminen tosiaankin näiden tarmottomuutta hoitaa omia asioitaan.²⁶ Tätä näkökulmaa Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen oli aikoinaan edustanut kunnallisesta köyhäinhoidosta keskusteltaessa.²⁷

Kansankasvatusharrastuksessaan sivistyneistö keskittyi kansanvalistukseen ja työväestön kannustamiseen omatoimiseksi. Raittiusseurat ja muun muassa NNKY kantoivat huolta yhteiskunnan tulevaisuudesta. Taloudellisen niukkuuden ja asuntojen epäkohtien havaitseminen sekä epäsiisteys alkoivat näyttää erityiseltä yhteiskunnalliselta ongelmalta.²⁸ Tamperelaisia työläisperheitä tutkineen *Pirjo Markkolan* mukaan työläisten koteihin tutustuneen G. R. Snellmanin arvio oli "armoton". Snellmanin työ osoitti, että kodit olivat lähes aina epäsiistejä.²⁹

---

²² SKS KIA HK pk 15.–18.10[11.]1914; 9-11.10.1915 XXVI.

²³ Hahti 1918, 73, 176.

²⁴ Halmesvirta 1998, 50–55.

²⁵ Hahti 1918, 42–43.

²⁶ Hahti 1918, 42, 158–159.

²⁷ Vuola 1981, 156–157.

²⁸ Markkola 1994, 130, 142, 151.

²⁹ Markkola 1994, 76–77.

Sivistyneistöllä taas oli omissa kodeissaan palvelijoita tekemässä taloudenhoitoon liittyvät työt. Esimerkiksi Haahti itse ei ollut tottunut hoitamaan kotia, sillä hänen äitinsä, aatelisrouva Theodolinda Yrjö-Koskinen oli huolehtinut palvelijoineen kaikista kotiin liittyvistä tehtävistä. Haahden mielestä hän itse oli elänyt kolmikymmenvuotiaana vielä "varhaisnuoruuttaan" ja 32-vuotiaana "tyttären huoletonta osaa". Haahti oli käynyt vuonna 1899 Kasvatusopillisen talouskoulun käytännön kurssin, jossa ei kodin hoidon perusasioihin juurikaan puututtu päätellen siitä, miten kirjailija kertoo oppineensa tekemään 85 erilaista jälkiruokaa. Morsiuskurssiksi kutsuttu talousopiskelu kesti kaksi kuukautta.³⁰

Hilja Haahti kirjoituspöytänsä äärellä. Haahti pyrki olemaan kirjallaan *Ahertajat* mukana työläiskansalaisuuden rakentamisessa. Hän antoi työläisnaiselle esikuvan elämästä, jollaista eläen tämä säilyi siveellisenä ja onnistui lopulta solmimaan avioliiton paremmissa asemassa olevan miehen kanssa. Toiveiden huipentumana oli koti maaseudulla. Kuva Neittamo. Otavan kuva-arkisto.

Kansallisuusliikkeen piirissä orastaneessa uudessa naiseudessa taitava ja vastuullinen perheenemännyys alkoi nousta äitiyden ohella "korkeaan kutsumustietoiseen arvoonsa", summaa *Irma Sulkunen* Mandi Granfelt -tutkimuksessaan.³¹ Myös Haahti oppi valvomaan kodinhoitoa vähäisestä kotitalouden opiskelusta ja aiemmasta kodin töiden tekemättömyydestä huolimatta.³² Palvelijoilla ei ollut taloustöitä helpottavia koneita ja

³⁰ SKS KIA HH pk V 11.3.1899, 24–25, 94; Todistus kasvatusopillisesta keittokoulusta 1899.

³¹ Sulkunen 1995, 68–69; aiheesta myös Ollila 1993, 53, 56–61.

³² SKS KIA HK pk XVIII 17.4.1908; esitelmä *Kodin laulu* k VIII; Salme Setälä 1966, 592–593.

työtehtävien rationalisointikin oli vasta aluillaan. Kodit olivat yksiköitä, joissa tehtiin ruoka, siivottiin, lämmitettiin huoneet, pestiin pyykkiä ja valmistettiin vaatteita. Perheenmännän tehtävänä oli opettaa, ohjata ja valvoa palvelijoiden työtä ja jopa huolehtia heidän siveellisyydestään. Niin sisäinen kuin ulkonainenkin puhtaus oli sivistyneessä perheessä tärkeää.³³

Sivistyneistökoti vuonna 1924. Haahden mukaan nainen omisti kauneusaistin, joka velvoitti häntä huolehtimaan kodin kauneudesta. Koti oli ydin, jonka ympärille yhteiskunta ja valtio olivat kehittyneet. Perheenmännän tehtävät olivat yhteiskunnallisesti tärkeitä. Juhlien merkitys kodin tunneilmaston luomisessa oli merkittävää. *Naisten Ääni* 3/1924.

Sivistyneistönaiset korostivat kodin emotionaalista, sosiaalista ja siveellis-moraalista tehtävää äitiyden ja perheenmännyyden vahvistumisen myötä.³⁴ Myös Haahti, joka oli fennomaaninen kansanvalistaja ja opettaja, markkinoi ydinperhettä muiden tavoin. Tällä työllään hän kytki suomalaista perhemuotoa yleisiin länsimaisiin kehityssuuntiin, joissa naisesta haluttiin tehdä perhe-elämän keskushenkilö. Tätä sanomaa Haahti tuo esiin *Ahertajat*-romaanissaan, jossa hän opettaa työläisnaisia todellisiksi kodin keskushen-

³³ Ollila 1993, 39–40; Sulkunen 1995, 67, 70–71.

³⁴ Ollila 1993, 10, 56–57; Sulkunen 1995, 69; Nätkin 1997, 35–36.

kilöiksi. Kirjailija luo lukijoiden nähtäväksi ihanteellisen työläisperheen kodin, jota hän kutsuu Pesäksi.³⁵

Ahkeran Ailakin koti on hänen uutteruutensa ja velvollisuudentuntonsa johdosta siisti. Isän ja äidin kuolemasta ja uhkaavasta työttömyydestä huolimatta tämän vajaaperheen – mummon, Ailakin ja hänen kolmen veljensä – koti on rauhan maja, huolella hoidettu ja vaalittu. Kirjailijan mielestä köyhäkin koti saattoi olla kaunis.³⁶ Tätä sanomaansa hän julistaa *Ahertajien* lisäksi *Kodin joulu* -lehdessä artikkelillaan kodista, jossa jokaisella esi-neellä on oma paikkansa. Hän opettaa, miten kodin kuluneiden ja rikki menneiden tavaroiden kunnostamisen pitää tapahtua mahdollisimman nopeasti, jotta niihin ei totuta.

Koti ei saa olla sotkuinen. "Likainen koti on aina ruma", Haahti toteaa suorasukaisesti. Hän antaa myös yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten köyhä koti voidaan kaunistaa vähäisinkin varoin. Jo erilaisten huonekalujen samanvärisiksi maalaaminen auttaa. Kaupan pakkilaatikosta saadaan pesupöytä, kun naulataan sen päälle vahakangas ja laitetaan etuverhoksi vanhan huivin avulla sieväksi koristeltu säkkikangas. Myös pienillä niin tyttöjen ja kuin poikien tekemillä käsitöillä voidaan kaunistaa kotia. Lapsilla on hyvä olla oma nimikkokasvi, jota he voivat seurata ja hoivata. Varsinkin kaupunkilaislapselle oma kasvi on aivan välttämätön. Kodin seinät ovat myös tärkeitä. Jos ei ole varaa ostaa tauluja, esimerkiksi joululehdistä löytää kauniita kuvia, joita voi kiinnittää seinälle.³⁷

---

³⁵ SKS KIA HK pk XXV 15.–18.10.[11.]1914; Haahti 1918, 19.

³⁶ Haahti 1918, 30.

³⁷ KJ 1921, 282–283.

Kaunis köyhä koti.

Kodin jouluku 1921

Köyhäkö koti kaunis? Ei, semmoinen voi vain rikkailla olla — niin varmaan moni mieltii lukiessaan nuo kolme sanaa. — Kaunis koti! Kuinka tämä minun ja minun kaltaisten oloihin soveutuisi? Mellia on ahdasta, kulu nutta ja likaista. Ei ole varoja eikä aikaa kaunistuksiin. Hyvä, kun on katto päällä.

Niin, ystäväni, on vaikeata, kun koti on ahdas. Sitä ei köyhä voi välttää, se on totta. Mutta kokemukseni on, että paljon riippuu siitä, miten ahtaudessaan osaa kaiken järjestää. Oletko huomannut, kuinka paljon enemmän mahtuu piironginlaatikkoon, jos se on tarkasti järjestetty, kuin jos kaikki on sullottu sekaisin? Sama koskee koko huonetta. On kultainen sääntö: Paikka kallelle ja kaikki paikalleen! Myös on totta, että kaikki kuluu. Huonekalut ja muut tavarat särkyvät. Mutta eiköhän kuitenkin olisi mahdollista säilyttää köyhäkin koti sellaisessa kunnossa, ettei ajan hampaan jälki pahoin näy ja häiritse? Kätevä isä korjaa iltapuhteella tuolin, jonka jalka on irtautunut. Toimekas äiti parsii pöytäliinan, johon on tullut

repeämä. Taikakeino onkin siinä, että korjaus toimitetaan viivyttämättä. Sitten vika ei pääse suurenemaan eikä ehdi vaikuttaa rumentavasti kodin ulkonäköön. Varmaankin myös huolelliset ja säästäväiset kodin huoltajat voivat jotakin panna talteen työansiotansa pienten uusimisten varalle. Lautasesta kolahtaa palanen pois. Ei odoteta, kunnes toinen ja kolmas ja ehkä neljäskin on rikki ja koko ateriapöytä ikävän näköinen. Koetetaan ostaa heti uusi, kun ensimmäinen vahinko on tapahtunut. Lapsetkin paremmin varovat, kun huomaavat, että rikkominen maksaa. Ajatelkaa, sillä rahalla olisi saanut pienen esiliinakankaan tai muutamia hyviä leipäkaakkuja tai vaikkapa rusinoita ja muuta makeata, johon ei tavallisesti riitä varoja. Sellainen huomio auttaa huolelliseksi. Tärkeätä on samalla, että lapsen silmä ei totu epäkuntoisiin tavaroihin.

Entä likaisuus?

Sänoit, että kotisi on likainen, eikä sen tähden voi olla kaunis. Siitä olemme aivan yhtä mieltä. Likainen koti on aina ruma, olkoon siellä vaikka tuhan-

Haahti neuvoi *Kodin jouluku* -lehdessä, miten köyhä koti voitiin kaunistaa vähäisinkin varoin. *Ahertajissa* Haahti opetti myös, että naisen tehtävä oli yhteiskuntaluokasta huolimatta luoda viihtyisyyttä kotiin. Erityisen tärkeää kodinhoito oli kaupungissa asuvan työläisen kodissa, jossa myös puhtaalla taiteella oli sijansa. Köyhyyden vuoksi taide ja kauneus esiintyivät tällaisessa kodissa ennen kaikkea siisteytenä ja puhtautena. Köyhäkin oli hänen mielestään rikas, jos hän omisti kodin lämmön ja onnen sekä lähellä asuvien rakkauten. Koti voi olla onnellinen, jos molemmat vanhemmat tekivät parhaansa lasten hyväksi — Jumalaan luottaen. *Kodin jouluku 1921*.

Ahertajien kodin kauneus ja hyvä henki johtuvat mummosta ja Ailakista, jotka ovat Jumalaan luottavia naisia. Näiden vastakohtana Haahti esittelee myös likaisen ja meluisen työläiskodin. Tämän kodin koristeena on musta lasitaulu, johon on kirjoitettu punaisiin kirjaimin: "Työn orjat

sorron yöstä nousee." ³⁸ Ailakin kotona taas on taulu: "Jumala siunatkoon kotiamme." ³⁹ Tällä asetelmalla Haahti ei kuitenkaan halua niinkään asettaa vastakkain uskova ja työläistä. Vastakkain ovat uskova ja sosialisti. Itsenäisyyden saavuttamisen jälkeisenä aikana oikeistolaiset ja keskustalaiset korostukset muodostivat kansalliseen integraatioon pyrkivien arvopohjan. Haahti ei peitellyt omaa näkemystään. Se oli oikeistolainen, uskonnollinen ja sosialisminvastainen, vaikka kirjailija jollakin tavalla ymmärtääkin *Ahertajissa* sosialismin pyrkimyksiä yhteiskunnallisten olojen parantamiseksi. Työläinen ja kristitty ihminen eivät ole hänestä vastakohtia toisilleen. Kaikkia yhdistävä ihmisyys on tärkeämpää kuin se, että on herra tai työläinen. Ääripäitä edustavat uskova ihminen ja yhteiskunnan järjestymättömyyden vuoksi sosialistisen aatteen pauloihin joutunut henkilö.

c. Uhat rooli-ihanteille

Ahertajat-kirjassaan Haahti näkee köyhyyden syitä ja luokittelee ne uhaksi naisen rooli-ihanteelle. Yhteiskunnan järjestymättömyyden vuoksi huono-osaisten tärkein turva oli sukulaisissa. Köyhäinhoidon huollonsaajat saattoivat asua äitinsä, isänsä, sisarensa tai aikuisten lastensa kanssa. Kaikilla tätä mahdollisuutta ei ollut. Silloin ystävyys, tuttavuus ja naapuruus olivat tärkeitä tekijöitä arkielämän puutteen keskellä selviämässä. ⁴⁰ Esikuviksi sosiaalisen auttamisen kentällä Haahti esittelee *Ahertajien* työläisyhdyskunnassa Joosepin, joka tukee sisartaan ja tehtaantyttöä, Ailakin veljiensä huoltajana ja naapurinnaisen, joka auttaa lastenkaitsijaa tarvitsevaa äitiä. ⁴¹

Asuntojen ahtaus ja yhteiset keittiöt ⁴² pitivät huolen siitä, että naapurin asiat tiedettiin. Kahvihetket olivat tärkeitä tilanteita päivän suunnitelmien ja tiedonkulun kannalta. ⁴³ Toisaalta puutteelliset asuinolot tekivät normaalin perhe-elämän mahdottomaksi ja aiheuttivat sivistyneistön mielestä perhesiteiden hölymistä ja sen mukana seuraavaa yhteiskunnallista villiintymistä. Avioliittoon perustuva perheenperustamisen normi oli työväestön keskuudessa kuitenkin vahva. ⁴⁴

---

³⁸ Haahti 1918, 81.

³⁹ Haahti 1918, 30.

⁴⁰ Markkola 1994, 81, 109.

⁴¹ Haahti 1918, 24, 44, 48–49.

⁴² Jaakkola 1994, 81.

⁴³ Haahti 1918, 82–83.

⁴⁴ Markkola 1994, 66–67, 148.

Kodeissa asui myös alivuokralaisia. Alivuokralaisena asuminen kuului työväestön normaaliin elämään, mutta kanto silti jonkinlaista vielä suuremman köyhyyden leimaa kuin tavallisilla vuokralaisilla. Kun alivuokralaiset asuivat samoissa huoneissa isäntäväen kanssa, se toi sivistyneistön mukaan siveellistä uhkaa perheisiin, ja tältä uhalta työväki oli pelastettava.⁴⁵ Haahden *Ahertajien* esimerkki alivuokralaisesta kuvaa tätä uhkaa. Opettajaperheen alivuokralaiseksi kirjailija on luonut pahan rooliin puoliväenäläisen tumman kaunottaren, joka on tehtaan konttorin kielenkääntäjä.⁴⁶ Nainen ehdottaa Joosepille seksuaalisuhdetta, mikä hämmentää miehen täysin, mutta saa hänet samalla ajattelemaan avioliittoa Ailakin kanssa.⁴⁷

Ahertajien opettajan perhe joutuu taloudellisesti tiukkaan asemaan, kun Haahden lähes prostituoiduksi luokittelema alivuokralainen päättää lähteä pois. Tämän naisen sydämessä on "kähiseviä käärmeitä", hän on noitamainen Musta Kissa, Yön Kuningatar.⁴⁸ Kun myös Joosepin huoneesta saatavat vuokratulot loppuvat Joosepin avioituessa, opettajan perheellä on edessä muutto maaseudulle, josta erityisesti lapsille tuntuu löytyvän paremmat elinolosuhteet.⁴⁹ Suomessa työläisten ansiotaso oli noussut lähes kaksinkertaiseksi 1800-luvun puolivälistä 1910-luvulle siirryttäessä, mutta palkkaerot olivat suuria työläistenkin kesken. Palkkoihin vaikuttivat ikä ja sukupuoli, paikkakunta ja teollisuudenala. Samaan aikaan valtion virkamiesten tulot kasvoivat kolmi- ja puolikertaisiksi. Työnjohtajat ja alemmat toimihenkilöt ansaitsivat kaksi kertaa enemmän kuin työläiset. Kansakoulunopettajan palkka ylitti työväestön palkan kaksinkertaisesti.⁵⁰ Silti vaikuttaa kuin Hahti tuntisi palkka-asioissa opettajan perhettä kohtaan enemmän myötätuntoa kuin työläisen. Tämä on ymmärrettävää, sillä hänen isänsä oli opettaja. Haahdella oli siis lapsuuden kokemusta virkamiesten pienistä palkoista. Samalla hän kyllä tuntuu pitävän luonnollisena sitä, että työläisten elämä saa olla vaatimattomampaa kuin virkamiesten.

Toimistossa työskentelevä miestä arvostettiin herrana.⁵¹ Näin ollen *Ahertajien* Ailakin ja konttorissa työskentelevän Joosepin välinen ero on suuri jo palkan vuoksi, ei pelkästään aseman. Tehtaan naiset olivat pohjassakkaa, josta esimerkiksi käy opettajan vaimon huudahdus *Ahertajissa*: "Ei ole irstaampaa väkeä kuin tehtaalaiset."⁵² Miesten ja naisten työskentely

⁴⁵ Markkola 1994, 88–89, 151.

⁴⁶ Marjo Haimila on tutkinut Suomeen 1917–1921 paenneita venäläisiä. Haimila 1998, 61–69.

⁴⁷ Hahti 1918, 204–205, 210, 230–231.

⁴⁸ Hahti 1918, 97, 104, 145, 202.

⁴⁹ Hahti 1918, 233.

⁵⁰ Markkola 1994, 91–93; Hentilä 1999, 112–114.

⁵¹ Fellman 1999, 132–133, 143.

⁵² Hahti 1918, 41.

samassa työpaikassa ja vapaa mahdollisuus tavata toisiaan esitettiin usein 1900-luvun alkupuolella uhkana juuri naisten siveellisyydelle. Haahti nostaa esiin myös muita yhteiskunnallisia epäkohtia, kuten palvelijoiden työaikakäytöksen ja vanhusten eläkkeet sekä heidän yleiset elinolonsa.⁵³ Työläisnaisen ihannetta oli vaikea saavuttaa köyhyyden, naisen aseman ja yhteiskuntaa vaivaavan moraalittomuuden vuoksi.

3. Siveellisen uudistumisen vaatimus

Kolmisoinnun periaatteiden mukaisesti Haahti vyöryttää *Ahertajissaan* esikuvaa maataan ja Jumalaa rakastavasta kansalaisesta, joka omalla utteruudellaan ja työllään saa elämänsä kohentumaan. Samalla hän on huolissaan työläisten henkisestä ja hengellisestä kehityksestä.⁵⁴ Ailakin Sulo-veli toimii pahan pojan roolissa. Hän maleksii kaduilla ja pääsee näin kasvamaan vastuuttomaan suuntaan. Vanhempien kuoleman jälkeen Ailakki pyrkii auttamaan veljeään, muttei voi enää muuttaa hänen tapojaan. Sen tähden onkin välttämätöntä, että vanhemmat jo pienestä pitäen opettavat myös pojat muun muassa kodin töihin, eivätkä anna näiden juoksennella mielensä mukaan. Haahti varoittaa vanhempia ja nuorisoa myös turmiolisista elokuvista.⁵⁵

Sulo haluaisi olla taiteilija. Hänellä on siihen lahjoja, mutta työmiehen pojasta ei voi ajatellakaan taiteilijaa. Lopulta Sulo saa Ailakin avulla paikan kultasepän apulaisena. Kaikki näyttää kääntyvän hyväksi, mutta "synti" vaanii edelleen – naisen muodossa. Haahti kuvaa huonoa naista: "[- -] juoksentelevat tukka silmillä pitkin katuja [- -]"⁵⁶ tai: "Saima sai pukunsa ja vaihtoi sen yllensä yhtä häikäilemättä, kuin hän oli tukkansa kähertänyt. Vielä ohuet sukat ja korkeakantaiset kengät – sivaus vain."⁵⁷ Ja vielä tarkemmin: "Jaha, jaa – te kysyitte vielä Saiman uskollisuutta. Ketä kohtaan? Niitä on legio, jotka häntä rakastelevat."⁵⁸

Turmelusta tuovan naisen vuoksi Sulo varastaa tekemänsä rannerenkaan kultasepältä, joutuu kiinni, ja jälleen kerran Ailakki-sisar pelastaa hänet pulasta. Lopulta tästä taiteellisesta ja lahjakkaasta nuoresta tulee rakkautessaan pettynyt murhaaja. Vasta näin raskaan rikoksen tehtyään Sulo on valmis katumaan ja tekemään uskonratkaisunsa.⁵⁹ Romaanin aikalais-

⁵³ Haahti 1918, 157, 166–176.

⁵⁴ Haahti 1918, 181.

⁵⁵ Haahti 1918, 12, 23–25, 33, 57–58, 157.

⁵⁶ Haahti 1918, 41, 106, 109–111, 152.

⁵⁷ Haahti 1918, 57.

⁵⁸ Haahti 1918, 144.

⁵⁹ Haahti 1918, 131–222.

vastaanottoa tarkastellessa huomio kiinnittyy siihen, miten *Karjalan Aamulehden* kirjoittaja paheksuu Saimaa, joka käytöksellään tekee sulhasesta murhamiehen.⁶⁰ On kiinnostavaa havaita, miten hulttio, perheestään piittaamaton varas ja murhamies saa aikalaisiltaan ja myös kirjailijalta suuremman myötätunnon kuin työssä käyvä ja samalla omaisiaan elättävä kevytmielinen nainen. On selvää, että Haahti on tarkoittanut myötätunnon puutteen varoittavaksi esimerkiksi naiselle.

Myötätunnon ajateltiin toimivan harmoniaa lisäävästi. Haahti esittelee miehen valmistaman kauniin, kultaisen rannerenkaan ja huolellisesti valmistetun lintuhäkin. Hän osoittaa, että miehessä olisi ainesta parempaan, jos olosuhteet olisivat toisenlaiset.⁶¹ Haahti korostaa lujaa nuorison kasvatusta, mikä on erityisesti perheen isän tehtävä. Tässä tehtävässään isän tulee toimia myös kodin vaalijana. Kotitöiden tekeminen kuuluu kummallekin vanhemmalle. Isä voi äidin tavoin ottaa huolehtiakseen esimerkiksi lapsen yövalvomisesta tai jostakin muusta kodin välttämättömästä työstä. Haahden mukaan köyhäkin koti on onnellinen, jos molemmat vanhemmat hyväksyvät vastuunsa lastensa siveellisen elämän vartijoina. Vastuu kodista ja sen tunnelmastosta on kuitenkin äidin.⁶²

Haahdella on tarve sovittaa elämässään yhteen kristillinen usko, oma yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asemansa sekä suhde työläisiin. Hänen mielestään esimerkiksi omaisuuden tasaaminen ei ratkaise yhteiskunnallista ongelmaa. Sivistyneistön tehtävä ja velvollisuus on jakaa ennen kaikkea tietoja ja taitoja.⁶³ Haahden mukaan on paha, jos ihmisen henki jää ilman ravintoa, kun taas ruumis saa kaiken. Kaikkein pahinta on kevytmielisyys ja kaikenlainen synty. Naisen tehtävä on huolehtia siitä, että perheen jäsenet saavat oikeanlaista kasvatusta. Jos kevytmielisyys ja synty kasvatuserityksistä huolimatta valtaavat perheen, syy on naisen. Naisen johdossa siveellinen ja kunnollinen työläisperhe toimii omassa roolissaan yhteiskunnallisen järjestyksen mahdollistavana yksikkönä. Äidillä siis on kodinhoidossa suuremmat vaatimukset kuin muilla.

Moraalisen uudistumisen vaatimus näkyy myös, kun Haahti arvostelee avioerojen, rikollisuuden, huvittelunhalun ja yleisen kevytmielisyyden lisääntymistä. Hän kiinnittää huomion koululaitoksen kasvatustehtävään kertomalla myös opettajan työstä. Haahden päätavoitteena on kuitenkin välittää lukijalle hyvä kuva työläisnaisesta, joka menestyy uskonsa ja

---

⁶⁰ Karjalan Aamulehti 1918 A. S.

⁶¹ Haahti 1918, 110–111.

⁶² Haahti 1918, 45–47, 93.

⁶³ SKS KIA HK pk XXV 25.2.1915.

rehellisyytensä vuoksi. Haahden mukaan ilman uskoa oleva henkilö luisuu helposti epärehelliseen toimintaan. Kasvatustehtävään Haahti liittyy aina uskonnollisen kasvatuksen.

Työläisten joukossa on myös hyviä henkilöitä, jotka opiskelevat iltaisin työn jälkeen eivätkä mene mukaan työväen "paheellisiin" kokouksiin tai huvitilaisuuksiin, joista Haahti esittelee yhden. Työväenyhdistyksen illanvietossa pidettyjen puheiden välityksellä hän nostaa esille niin lasten ja naisten aseman tehdastyössä, turvattomat työolosuhteet, asuntojen pienuuden kuin työnantajapuolen harjoittaman sorron.⁶⁴ Ailakki puolustaa vastauspuheessaan itseään toisen naisen parjauksilta. Hän vaatii oikeutta työhön ja omaan ruumiiseensa.⁶⁵ Myös Jooseppi puhuu ja korostaa yhteistyön merkitystä. Kaikkia yhdistävä ihmisyys on tärkeämpää kuin se, että on herra tai työläinen. "Pyhän tyytymättömyyden" parina kulkee aina "pyhä tyytyväisyys". Oma osa pitää hyväksyä nurkumatta. Pitkän puheensa lopuksi Jooseppi tarjoaa vastalauseita esittäväälle kuulijakunnalle vielä Jumalan täydellistä hallintavaltaa niin köyhien kuin rikkaiden elämässä, mutta silloin aloitetaan *Marseljeesi* ja Jooseppi vaiennetaan.⁶⁶

Haahden mielestä paha on saanut vallan työväenyhdistyksen kokouksessa ja yhteiskunta tukee sitä paha. Näin ollen taistelu on taistelua pahan valtaa vastaan ja kaikkien velvollisuus. Yhteiskunnassa on sekä pahoja että hyviä ihmisiä ja siinä on mahdollisuudet kaikkia koskevaan onneen tai onnettomuuteen.⁶⁷ Julistuksensa areenaksi Haahti loi illanvieton, jollaiset olivat yleisiä Tampereella 1900-luvun alkupuolella.⁶⁸ Suurlakon jälkeen sosiaalidemokraateilla oli työväen kokouksissa ja illanvietoissa valistusta jakavan "puhujakoneisto"⁶⁹, jollaista Haahti kirjassa kuvaa. Tilaisuuksien moraali arvelutti erityisesti papistoa ja kasvattajia, kuten Haahtea. Voimakkaimmin Haahti kuitenkin varoittaa sosialismista, joka esiintyy kirjassa pahan ilmentymänä, epäjärjestyksen ja tuhon tuottajana. Hän osoittaa, että työväestön ahdistava tilanne ei ole kokonaisuudessaan yhteiskunnan syy, niin kuin tehtaan väki kokouksissaan väittää. Syy löytyy loppujen lopuksi Jumalasta luopumisesta,⁷⁰ siis maallistumisesta.

---

⁶⁴ Haahti 1918, 186–190.

⁶⁵ Haahti 1918, 191–192.

⁶⁶ Haahti 1918, 193–197.

⁶⁷ Haahti 1918, 89–90.

⁶⁸ Saarinen 1989, 127–131.

⁶⁹ Ehrnrooth 1992, 336–337.

⁷⁰ Haahti 1918, 85–88.

4. Nainen kansallisessa integraatiossa

Haahden loppuhuipennus, vappukulkue *Ahertajissa*, antaa kirjailijalle mahdollisuuden esitellä näkökohtia yhteiskunnallisten epäkohtien poistamiseksi. Työläisten työaika tulee lyhentää ja naisten etuja valvoa, mutta Haahden mielestä niitä ei saavuteta marssimalla ja vihaamalla, vaan työtä tehden ja rakastaen. Niiden eteen on ponnisteltava. Valtaa ei saa olla sen paremmin köyhillä kuin rikkaillakaan, vaan valta kuuluu maan hallitsijalle, jonka yläpuolella taas – kaiken hallitsijana – on Jumala. Tuhon merkit ovat jo näkyvissä: "Vapiskaa, porvarit ja kapitalistit! Tietäkää, että rautainen nyrkki kerran lakia lukee, ja miljoonat poljetut nousevat sotaparvena kuin erämaan heinäsirkat!"⁷¹ Haahti osoittaa, että näille vaatimuksille on ole-massa myös "oikea" vastaus. Oikeaan ryhmään kuuluvat tietävät, minne pitää mennä. He vaeltavat kirkkoon. He aavistavat, että edessä on pelottavia ja järkyttäviä aikoja. Kirkkokansa, johon kuuluu niin rikkaita kuin köyhiäkin, ei tiedä mitä edessäpäin on, mutta se jättää hallintavallan Jumalalle.⁷²

Ahertajien viimeiset sivut kirkkoon vaeltavasta kansasta⁷³ osoittavat, että Haahti liittyi romaanillaan nuorkirkolliseen näkemykseen, jossa sodan syyksi luokiteltiin kansan luopumus Jumalasta. Nuorkirkollisuus oli tullut hänelle tutuksi jo aiemmin kristillisen ylioppilasliikkeen ja sen jäsenten kautta Ruotsista. Nuorkirkolliset pyrkivät luomaan seurakuntalaisten vapaa-seen harrastukseen ja maallikkojen aktiiviseen toimintaan nojaavan kansankirkon.⁷⁴ Kirkossa alettiin pyrkiä hajaantuneen tilanteen eheyttämiseen ja kansallisen integraation rakentamiseen kristillismoraalisen arvoperustan pohjalta. Tavoitteena oli suomalaisten kasvattaminen henkisesti ja moraalisesti vahvaksi ja yhtenäiseksi.⁷⁵ Kun joulumarkkinoille vuonna 1918 ehtinyt Haahden seitsemäs romaani *Ahertajat* kertoi Haahdelle uutena aluevaltauksena tehdaskaupungin työläisten ongelmista⁷⁶, kuukautta myöhemmin Sigfrid Sireniuksen työn tuloksena perustettiin Suomessa Teollisuus-seutujen Evankelioimiseseura. Seura pyrki luomaan yhteyttä kirkon ja tehtaissa työtä tekevien välille.⁷⁷

Haahti kasvoi etsimään kumppanuutta ei vain maaseudulla asuvan kansan, vaan myös kaupungin työväestön kanssa. Opiskeluajoista alkanut ystävyys Sigfrid Sireniuksen kanssa syveni.⁷⁸ Vaikka Haahti monissa paikoin

⁷¹ Haahti 1918, 281–282.

⁷² Haahti 1918, 282–283.

⁷³ Haahti 1918, 185–198.

⁷⁴ Veikkola 1980, 93–113; Hannu Mustakallio 1983, 51–52.

⁷⁵ Heikkilä 1979, 44, 207, 283–284; Kari Mäkinen 1989, 64–66.

⁷⁶ SKS KIA HK pk XXIX 16.11.1918.

⁷⁷ Sirenius 1923, 71–76; Tarkka 1974, 89.

⁷⁸ Sirenius 1953, 116–118, 120, 150.

osoittautui omien ennakkoluulojensa vangiksi, hän kuitenkin myös pyrki tosissaan ymmärtämään aikansa ongelmia, kuten Sireniuksen työhön tutustuminen osoittaa. Sireniuksen tekemällä kirkon yhteiskunnallisella työllä oli myös vastustajansa. Esimerkiksi arkkipiispa Gustaf Johansson ja konservatiivinen papisto *Herättäjä*-lehti tukenaan vaativat kirkon pitäytymistä uskonnolliseen työhön. Kansaan tuli näiden mielestä vaikuttaa yksilöiden hengellisen uudistumisen kautta.⁷⁹ Nuorkirkollisten mukaan kirkon tuli kulkea kehityksen kärjessä taloudellista ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevissa kysymyksissä, kuten torpparikiistassa tai järjestää ainakin omat asiansa malliksi koko yhteiskunnalle. Viimeksi mainittuihin kuuluivat esimerkiksi uskonnonopetuksen asema kansakouluissa ja papiston palkkauksen uudistus.⁸⁰

Aiemman tutkimuksen mukaan kirkon kansallisesti väritynyt vastuu itsenäisen kansakunnan eheyttämisessä tunnustettiin yleisesti. Papisto tarjosi integraatioon kristillissiveellistä arvojärjestelmää.⁸¹ Katsottiin, että vain sen varaan voitiin perustaa kansakunnan olemassaolo.⁸² Auk.[usti] Orawala lukee Haahden kansakunnan rakentajien joukkoon pitkässä *Ahertajien* puolustuksessaan. Hän osoittaa, että Haahtea ei arvostettu niinkään kirjailijana, vaan ennen kaikkea moraalisen arvojärjestelmän puolestapuhujana. "Jos kirjallisuus – tarkoitamme tässä kaunokirjallisuutta – ylipäänsä palvelee muitakin tarkoituksia kuin esteettisiä ja jos tällainen kirjallisuus kerran jalostaa ja rakentaa lukijaansa, niin on Hilja Haahdella meidän kirjallisuudessaamme mitä arvokkain sija."⁸³

Yhteiskunnallisesti kiristyneessä ilmapiirissä vuoden 1918 sodan jälkeen Haahden teos on *Uuden Suomen* Yrjö Alasen näkemyksen mukaan mitä parhaita luettavaa:

Se kuvaa, miten paljon liikuttavan kaunista ja hyvää elämäntuntoa ja -ymmärrystä asuu niissä piireissä, joista punakaartit ovat rivinsä koonneet. Samalla se paljastaa sekä niitä ulkonaisia että sisäisiä syitä, jotka ovat aiheuttaneet viime vuoden murhenäytelmän.⁸⁴

Krohnien kodissa pitkään asuneen Alasen mielestä Haahti kirjoittaa erityisesti porvareille. Hänen mukaansa kirjailija osoittaa nimenomaan heille, että työläiset ovat yksilöitä. Haahden integraatiotehtäväksi osoittautuu yhteyden luominen porvarillisen kentän ja työläisten välille. Romaani saa

⁷⁹ Kari Mäkinen 1989, 55–58; Toiviainen 2005, 205, 248, 256.

⁸⁰ Kena 1977, 58; Kena 1979, 268–303; Seppo 1999, 14.

⁸¹ Esim. Aila Lauha 1990.

⁸² Kena 1977, 64–67; Kena 1979, 268–303; Seppo 1977, 69–70, 75.

⁸³ US 1918 Auk.[usti] Orawala *Kirjallisuutta*.

⁸⁴ US 1918 Yrjö J. E. A[lane]-n. *Kirjallisuutta ja taidetta*.

näin kahtaalle tarkoitettuna, kumpaakin sodan osapuolta opettavan oppikirjamaisen luonteen.

Naisen uudelleenlaisiksi rooliksi vuoden 1918 sodan jälkeisessä hajaantuneessa kulttuuritilanteessa Haahti esittelee sillanrakentajan roolin. Tässä roolissaan nainen ei katso luokka- tai sukupuolirajoja, vaan pyrkii luomaan yhteyttä erilaisten ja eriarvoisiksi luokiteltujen ihmisten välille. Hän etsii myös yhteyttä taiteiden, kirkon ja kansan välille kristillissiveellisen arvo-perustan pohjalta yhteistyössä muiden kanssa. Haahden perimmäinen tarkoitus ei olekaan kuvata yhteiskunnallisia oloja sellaisinaan, vaan hän tahtoo viitoittaa valoisampaa tulevaisuutta, antaa ohjeita hyvän elämän saavuttamiseksi.

B. Nainen on sitkeä ja kestävä

1. Taide puhtaaksi

Haahden nuoruuden suuri unelma ja lempilapsi, *Kolmisointu* ei vastannut enää uusien haasteiden myötä tarkoitustaan vuoden 1918 sodan jälkeen. Se, mikä aikoinaan oli ollut ajankohtaista oli Haahden mukaan muuttunut ajan myötä "lapselliseksi ajanhaaskaukseksi".⁸⁵ Kristittyjen kahdenlainen suhtautuminen taiteeseen oli jakanut joukkoja. Kaikille ei kelvannut taide kirkon piirissä. Toiset taas ajattelivat, että taiteen saattoi alistaa kristillisyyden palvelukseen. Sen mukaan hyvä ja puhdas taide sai voimansa Jumalasta. Taiteesta täytyi luopua, jos se vaaransi heidän mielestään kaikkein arvokkainta eli jumalasuhdetta. *Kolmisointu* oli toiminut lähemmäs kaksikymmentä vuotta pyrkimyksenään alistaa "puhdas" taide uskonnon palvelukseen. Viimeisenä voimaponnistuksena *Kolmisointu* järjesti Kristilliset Taidepäivät tammikuun alussa 1919 Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen talolla Helsingissä.⁸⁶

Taidepäivien viimeisenä päivänä vuonna 1919 perustettiin *Kristillinen Taideseura*. Puheenjohtajaksi valittiin Hilja Haahti.⁸⁷ Kaikki entiset kolmisointulaiset eivät liittyneet enää uuteen yhdistykseen.⁸⁸ Yhdistys pyrki

⁸⁵ SKS KIA HK pk XXX 22.10.1918; Haahti 1932; 148–149, 166–167.

⁸⁶ KA KTA C9/64/IV Kristillinen Taideseura ptk 15.1.1919.

⁸⁷ KA KTA C9/64/IV Kristillinen Taideseura ptk 15.1.1919; Herättäjä 27.11.1942; Salmetar 5.1.1942 *Kristillinen Taideseura tekee arvokasta työtä kristillisen kulttuurin hyväksi*; Haahti 1959, 60–61; Partanen 1968, 22. Haahti toimi seuran puheenjohtajana 27 vuotta ja tämän jälkeenkin kunniapuheenjohtajana kuolemaansa asti.

⁸⁸ SKS KIA 537:2:1 Mandi Bruun Hilja Haahdelle 6.12.1918; 537:2:2. Mandi Bruun Hilja Haahdelle 10.12.1918.

levittämään taideharrastusta kirkollisen väen keskuuteen ja uudistamaan taidekulttuuria kristinuskosta käsin. Pietistisissä piireissä taide oli luokiteltu synniksi. *Kristillinen Taideseura* puolestaan ajatteli tehtäväkseen tuoda "puhdasta" taidetta kirkkokansan käyttöön.⁸⁹ Se halusi päästä tilanteeseen, jossa taiteilijat vapaaehtoisesti palvelisivat kristinuskoa.⁹⁰ Monille seuran työ merkitsi vastuuntuntoista tehtävää kulttuurin kehittämiseksi kirkossa.⁹¹

Evankelis-luterilaisen kirkon piirissä perustettiin erilaisia yhdistyksiä vastauksena 1900-luvun alun maallistumiselle. Yhdistysten tavoitteena oli ulottaa kristillisten arvojen mukaiset tavoitteet sekularisoituneille elämäntilanteille, kuten taiteeseen, politiikkaan ja sosiaaliseen toimintaan.⁹² Taide puolestaan oli alkanut muodostua omaksi instituutiokseen ja vaalia vapautta.⁹³ Taiteen yhteys kieli- ja kansallisuuspolitiikkaan oli alkanut heiketä. *Kristillinen Taideseura* valitsi tehtäväkseen suomalaisen kielipolitiikan ja kansallisuusaatteen ajamisen.⁹⁴ *Kristillisen Taideseuran* jäsenluku kasvoi ensimmäisenä vuonna nopeasti perustamisvuoden 214 henkilöstä 586 jäseneseen 68 paikkakunnalla.⁹⁵ Jäsenluku lisääntyi edelleen lähes yhdeksään sataan vuoden 1921 aikana ja yhdistys laajeni 95 paikkakunnalle.⁹⁶ *Kristillisen Taideseuran* nopea leviäminen eri paikkakunnille kertoo kirkollisella kentällä olleesta aukosta, johon aatteellinen yhdistys antoi täytettä.

Kristillisen Taideseuran tehtävien myötä Haahti alkoi matkustaa enemmän kuin ennen. Heti helmikuussa 1919 hän teki esitelmämatkat Jyväskylään ja Viipuriin. Taideseuran puheenjohtajana hän osallistui myös erilaisiin edustustilaisuuksiin. Näihin aikoihin myös hänen äitinsä sairastui vakavasti.⁹⁷ Haahti oli puristettuna eri puolilta tulevien velvollisuuksien väliin. Huhtikuussa 1919 eräs osa tehtävistä väheni kun äiti, niin *Kolmisoin-*

---

⁸⁹ Haahti 1932, 168–173.

⁹⁰ Sevänen 1994, 114.

⁹¹ Salmetar 19.11.1936 *Kristillinen Taideseura. Mikä se on ja mihin se pyrkii?*; Partanen 1968, 3.

⁹² Heikkilä 1979, 44.

⁹³ Tuomikoski-Leskelä 1977, 129.

⁹⁴ KA KTA C9/64/IV Kristillinen Taideseura ptk 15.1.1919; SKS KIA HK pk XXXII 27.1.1920; Sana 1.3.1946; Haahti 1932, 168–173.

⁹⁵ KA KTA C9/64/IV Kristillinen Taideseura ptk 31.1.1921; 4.4.1921; SKS KIA HK pk XXXI 19.9.1919; 16.10.1919; 17.10.1919; 18.10.1919; Partanen 1968, 96.

⁹⁶ KA KTA C9/64/IV Kristillinen Taideseura ptk 23.3.1920; 9.4.1920; 4.5.1920; 27.5.1920; 19.10.1920; KJ 1921, 282–283.

⁹⁷ SKS KIA HK pk XXX 10.2.–30.3.1919; kirjoitus Kristillisen Taideseuran tervehdyslehtisiä I k VIII; Kotimaa 18.2.1921 Kristillisen Taideseuran kerhoilta. Ehdotuksia seurakunnalle toiminnasta; 26.4.1922 Kristillinen Taideseura julistaa runokilpailun.

nun kuin *Kristillisen Taideseurankin* perustajajäsen, Theodolinda Yrjö-Koskinen kuoli.⁹⁸

Ensimmäinen suomen kielellä kirjoittanut nainen Theodolinda Yrjö-Koskinen (Hahnsson) kuoli vuonna 1919. Saran sisaret -www-sivut.

Hilja Hahti oli elänyt äitinsä kanssa kiinteässä yhteydessä 45 vuotta. Hahti kirjoitti päiväkirjaansa: "Se on kirjoitettava, se ankara sana: Minulla ei ole äitiä enää. [- -] Oli pitkä taistelu, mutta ei äiti siitä itse tiennyt."⁹⁹ Viimeisiksi sanoikseen Theodolinda Yrjö-Koskinen kiteytti niin oman aikakautensa naiskuvan raamit kuin myös väylän naisen julkisen vaikuttamisen alueelle. Hän sanoi: "En ole turhamaisuudesta kirjoittanut. Tein sen kansani hyväksi."¹⁰⁰ Theodolinda Hahnssonilla oli kutsumus, jota hän toteutti kodin piirissä. Kirjojen kirjoittaminen ja julkaiseminen tuli hyväksytyksi suuren aatteen ja hyvää tarkoittavan päämäärän vuoksi.

Niin Theodolinda Hahnsson kuin Hilja Hahtikin ovat erinomainen esimerkki 1900-luvun alun sitkeistä naisista, jotka loivat uutta ja olivat vaikeuksista huolimatta uskollisia kutsumuksessaan.

---

⁹⁸ SKS KIA HK pk XXXI 20.4.1919.

⁹⁹ SKS KIA HK pk XXXI 20.4.1919; Kuva SN 16/1919. T. V. *Theodolinda Yrjö-Koskinen*.

¹⁰⁰ Hahti 1932, 138.

2. *Todistaja* – sota naisen silmin (1921)

Hilja Haahti sai Alvar Renqvistiltä Kustannusliike Otavasta kohteliaan kirjeen elokuun lopulla vuonna 1921. Kustannusliikkeessä odotettiin jo kovasti kirjailijan uutta romaania.¹⁰¹ Haahden vastaus yhteydenottoon oli vuoden 1918 sodasta kertova romaani *Todistaja*. Romaani ilmestyi lokakuussa vuonna 1921, melko pian Renqvistin tiedustelukirjeen jälkeen.¹⁰² Haahti katsoi tehtäväkseen näyttää romaanissaan sodan aikaisen uhrautuvan rakkauden tien¹⁰³, joka tosin avautui voittajan perspektiivistä.

Haahti oli saanut tuntumaa köyhyyden aiheuttamiin ongelmiin vuoden 1918 sodan aikana. Oli tarvinnut kohdata muun muassa suhde rahaan ja omaisuuteen sekä varakkaan ihmisen haluttomuus auttaa hätää kärsiviä.¹⁰⁴ Haahti oli aiemmin päättänyt olla julkaisematta muistoja traumaattisesta vuoden 1918 sodasta.¹⁰⁵ Kirjan kirjoittamisen syynä saattoivat olla muiden kirjailijoiden sotaa käsittelevät romaanit ja muistelmat. Niiden ilmestyminen vaati Haahtea kirjoittamaan sodasta hänen omasta valkoisesta näkökulmastaan.

---

¹⁰¹ SKS KIA Alvar Renqvist Hilja Krohnille 25.8.1921 lk.

¹⁰² SKS KIA 535:8:230 Hilja Krohn Toini Voipiolle 7.10.1921.

¹⁰³ US 1.11.1931 *Hilja Haahden tavoitimme*.

¹⁰⁴ Haahti 1932, 210–211.

¹⁰⁵ Haahti 1932, 242–243. Vuoden 1918 sodan nimitys ei ole ongelmaton. Haahti käyttää usein sanaa "kapina". Hänen mukaansa työväki oli noussut kapinaan laillista esivaltaa vastaan. Haahden käyttämästä nimityksestä huolimatta tässä tutkimuksessa käytetään ilmausta vuoden 1918 sota. Sodan nimityksistä Lähteenmäki 2000, 73.

Hilja Haahti 1920-luvulla, jolloin hän alkoi toimia kirkon puolestapuhujana ja yhteydenetsijänä eri tavoin ajattelevien välillä. Kuva Carl Klein. Universal. Otavan kuvaarkisto.

Ilmari Krohn oli perustamassa Kristillistä Taideseuraa vuonna 1919. Kerttu Lappalaisen yksityiskokielma.

Kirkossa nähtiin vuoden 1918 sota kirkostavieraantumisprosessin jatkona. Sen tulkittiin olevan seurausta siitä, että kansan suuri osa oli luopunut kristillismoraalisesta aatemaailmasta.¹⁰⁶ Tätä käsittelivät myös evankelis-luterilaista kirkkoa tukeneet vanhasuomalaisiin kuuluneet kirjailijat Maila Talvio, V. A. Koskenniemi ja Kyösti Wilkuna. Useat kirjailijat kirjoittivat vuoden 1918 sodan tapahtumista nopeasti sodan jälkeen. Ensimmäisten teosten joukossa olivat Juhani Ahon kolmiosainen *Hajamietteitä kapinaviikolta* (1918–1919), Eino Leinon *Helsingin valloitus*, Kyösti Wilkunan *Kun kansa nousee*, V. A. Koskenniemen *Nuori Anssi* ja Bertel Gripenbergin *Under fanan*, kaikki vuodelta 1918. Maila Talvion sotaa käsittelevä *Kurjet* ilmestyi vuonna 1919.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Kari Mäkinen 1989, 55.

¹⁰⁷ Vares s. a., 9; Koskela 1999a, 222–235.

Vuoden 1918 sodan jälkeen havaittiin, että pitkään jatkunut kansallinen rakennustyö oli romuttunut. Vaikeaa tilannetta kuvaa muun muassa se, että Haahden tuotanto oli 1910-luvun loppuvuosina *Ahertajia* lukuun ottamatta vanhan tuotannon julkaisemista: *Valittuja runoja* (1916) sekä *Kootut kertomukset* (1918, 1919 ja 1920). Teologisen lauantaiseuran ja *Kotiin* pyrkimyksissä oli sopeuttaa uskonto ja moraalit muuttuvaan tilanteeseen erottamalla kristinuskosta sen muuttumaton ydinsanoma. Evankelisluterilaista kirkkoa täytyi vahvistaa sisältäpäin. Sen toiminnallista valmiutta ja aktiivisuutta lisättiin. Ihanteena oli löytää keinoja, joilla kristillisyys löytäisi jälleen ajankohtaisuutensa.¹⁰⁸

Kirjallisen sivistyneistön aiemmat pyrkimykset suomalaisen kulttuurielämän liittämiseen kansainväliseen maailmaan hiljenivät. Ulkomaisia vaikutteita vieroksuttiin sodasta toipuvassa maassa. Monenlaiset kehityssuunnat kätkeytyivät tapahtumasarjojen taakse ja jatkuivat sodan jälkeen. Kansallinen integraatiotyö alkoi tukeutua traditioon ja suhtautua epäillen kaikkeen uuteen. Suomenkielisten yhteydet Saksaan pysyivät ennallaan. Ruotsinkielinen kirjallisuuden kautta yhteydet muuhun Eurooppaan säilyivät. Suomenruotsalaiset modernistit alkoivat julkaista aikakauslehti *Ultraa* vuonna 1922 kärkinimillä Hagar Olsson, Edith Södergran ja Elmer Diktonius. Taidekirjallisuus alkoi muodostua omaksi erilliseksi kulttuurin osa-alueeksi ja eristyä kirkon arvomaailmasta ja sen auktoriteeteista. Uskonto luokiteltiin kirjallisuuden sisäisessä maailmassa alisteiseksi kirjallisille arvoille, sillä kirjallisuudella oli kirjailijoiden mielestä oikeus säädellä itse omat arvonsa.¹⁰⁹ Hahti puolestaan toimi ponnekkaasti esimerkiksi *Kristillisen Taideseuran* toiminnassa tavoitteenaan kansallinen integraatio.¹¹⁰ Tätä hän etsi myös tuotannollaan.

Todistajan päähenkilö pastori Mikko Salmi edustaa epäpoliittista ja sodan ulkopuolella pysyttelevää henkilöä. Ennen sotaa hän on sitä mieltä, että hän ei voisi toimia edes sotilaspappina.¹¹¹ Pastori on saanut lähetyskutsuksen tehdessään tieteellistä tutkimustaan. Hän päättää jättää taakseen hyvinvointiyhteiskunnan ja lähteä lähetystyöhön ulkomaille.¹¹² Se on pastorin mukaan suurempaa kuin isänmaan hyväksi tehty työ. Sodan uhatessa hänen täytyy kuitenkin selvittää lisää näkemystään.¹¹³

---

¹⁰⁸ Veikkola 1969, 184; Kari Mäkinen 1989, 57–58.

¹⁰⁹ Kari Mäkinen 1989, 46–47; Koskela 1999b, 259.

¹¹⁰ KIA HK Esim. pk XXXIII 12–23.3.1921.

¹¹¹ Hahti 1921, 74.

¹¹² Hahti 1921, 44.

¹¹³ Hahti 1921, 25–28, 34–34.

Kun pastori Salmi kertoo lähetystyöhön lähtemispäätöksestään, Heljä-vaimo kauhistuu jo pelkkää ajatusta, mutta pastori on taipumaton. Hän pakottaa vaimonsa rukoilemaan nöyrää mieltä itselleen.¹¹⁴ Toistensa tuntemisesta alkaen pastori Salmi ja hänen vaimonsa Heljä ovat tottuneet asettamaan "Kristuksen tahdon" ensimmäiseksi elämässään, jolloin avio-puolisoiden välinen rakkaus on vasta toisella sijalla. Hetkittäin Mikkokin kauhistuu omaa jyrkkyyttään ja vaatimustaan lähetystyöhön lähdöstä ja siinä annettavan uhrin oikeutusta.¹¹⁵

Mikko odottaa vaimoltaan nöyryymistä hänen tahtoonsa. Kysymykseksi nousee, olisiko Kristuksen tahto sama kuin miehen tahto.¹¹⁶ Miehelle luvatusa marttyyrikruunusta kertova ennustus taivuttaa Heljän lähdön ajatukseen.¹¹⁷ Pastori houkuttelee lapsia muutokseen lähetyskertomusten avulla. Vastustuksen murtaa kertomus marttyyrina kuolleesta Coley Pattesonista¹¹⁸. Perhe taipuu lähdön ajatukseen.¹¹⁹ Kun sota syttyy kesken lähtösuunnitelmien, lapset ilmaisevat pelkonsa oman maan tilanteesta pyytämällä pikaista lähtöä "pakanamaille", ei kuitenkaan "neekerien maahan", vaan sinne, missä lapset voisivat käydä koulua eli Kiinaan.

Lapsi, joka oli pelännyt ja itkenyt kuvausta lähetysaarnaaja-marttyyreista, hän pyysi nyt pakanoitten luo turvaan oman isänmaansa ihmisiltä – ehkä isän omilta seurakuntalaisilta – oman isän, aseettoman, kaikkia rakastavan ja palvelevan isän hengen tähden!¹²⁰

On tietenkin mahdollista, että hyväntekijä kuolee jossakin kaukana "raakalaismaassa", Haahti kuvaa, mutta "ei suinkaan ollut mahdollista, että aseettoman miehen olisi syytä henkensä tähden pelätä punakaartilaisia" Suomessa.¹²¹ Haahti tuo näin selkeästi esille näkemyksensä siitä, missä raakalaismaa sijaitsee. Suomalaiset valkoiset ovat pattesoneja, hyväntekijöitä, jotka joutuivat kuolemaan suomalaisten punaisten "raakalaisten" käsissä.

Tässä vaiheessa lukija on jo niin valmistettu rohkean ja päättäväisen Mikko Salmen kuolemaan, että arvoitukseksi jää vain, miten se tulee tapahtumaan. Salmi vangitaan ja vankilasta pääsyn jälkeen hänelle selviää, että marttyyrikruunu odottaa häntä jo Suomessa. Kun hän tiedostaa tämän,

---

¹¹⁴ Haahti 1921, 47.

¹¹⁵ Haahti 1921, 50, 53.

¹¹⁶ Haahti 1921, 47.

¹¹⁷ Haahti 1921, 63–64.

¹¹⁸ Melanesian piispa, marttyyripappi "Coley" John Coleridge Patteson (1861–1871).

¹¹⁹ Haahti 1921, 13–17.

¹²⁰ Haahti 1921, 119.

¹²¹ Haahti 1921, 119.

hän jatkaa työtään melkein itsemurhaa hipovalla tavalla. Hän ei kuuntele enää kenenkään neuvoja eikä pyyntöjä, vaan tekee niin kuin itse haluaa ja ajattelee Jumalan häneltä tahtovan. Ainoastaan Heljältä hän pyytää ja vaatii lupaa kuolemaansa. Lopulta valkoiset joukot marssivat kaupunkiin, mutta Heljän ja Mikon perheen kannalta liian myöhään. Mikko on jo ehditty tappaa punaisten valtaaman kirkon alttarille.¹²² Kirkko on häpäisty.

Romaanin nimi *Todistaja* viittaa pastori Mikko Salmeen, joka todistaa kuolemallaan uskostaan. Hilja Haahden kokemukset ovat romaanin kuvausten taustana. Erityisen raskaana kirjailija Hilja Haahtea painaa kysymys tappamisen oikeutuksesta sodassa. Tällä temallaan hän kuvaa oman elämänsä problematiikkaa. Hän on romaaninsa Heljä Salmi, kahden miehen välissä kipuileva nainen, jonka mies on marttyyripastori Mikko Salmi ja veli lääkäriksi opiskeleva 20-vuotias Olli Aalto. Nämä miehet edustavat hänelle vastakkaisia näkemyksiä suhteessa tappamiseen.¹²³

Pastorin esikuvaksi sopii Vehkalahden kappalainen Gustav Adolf Taube, joka kuoli 1918 sodassa. Pappeihin kohdistunutta punaista terroria tutkinut *Johanna Paasonen* kertoo, että Taubesta pidettiin kansan keskuudessa, sillä hän, Suomalaiseen puolueeseen kuulumisestaan huolimatta, oli avoin myös työväenyhdistyksen toiminnalle. Taube ei voinut hyväksyä puolueensa näkemystä esimerkiksi sotilasvala-asiassa. Hänen mukaansa kirkon ei tullut osallistua "Kristuksen hengen vastaisen sotilasvalan" vannomiseen. Kirkolta ei saanut vaatia sodassa muuta kuin sielujen parannusta.¹²⁴

Haahti kehittelee aiheitaan tappamisen oikeutuksesta pastorin kertomuksella lähetysaarnaja Pattesonista, joka tekee työtään kaukaisilla Etelämeren saarilla. Olli Aalto taas haluaa antaa uhrinsa isänmaalle, niin kuin Patteson antoi lähetystyölle. Heljä näkee näiden miesten uhreissa kuitenkin eron. Olli haluaa murhata, Patteson tahtoo auttaa ja pelastaa ihmissieluja. " – Minäkin pelastan tämän kaupungin", huudahtaa Olli itsetietoisesti kuunnellensa tarinaa Pattesonista.¹²⁵

Haahti piirtää tarkkaa ajankuvaa kertomalla romaanin muodossa tunnelmista ja tapahtumista porvarillisessa kodissa punaisten valloittamassa kaupungissa. Raja yksityisen ja julkisen välillä käy poikkeuksellisissa olosuhteissa hämäräksi. Jännitys muuttuu sietämättömäksi, sillä koti ei ole

---

¹²² Hahti 1921, 64, 191, 255.

¹²³ Hahti 1921, 8, 48–51.

¹²⁴ Paasonen 1996, 59.

¹²⁵ Hahti 1921, 24.

enää "pyhä". Kuka tahansa saattaa astua sisään milloin tahansa ja tuhota ne kodin arvot, joita siellä vaalitaan.¹²⁶

Päiväkirjaansa Haahti kirjoitti levottomuudesta, joka lisääntyi ennen niin rauhallisessa Haminassa. Sosialistit etsivät aseita ja kiihottivat paikallisia. Oli kotitarkastuksia ja vangitsemisia.¹²⁷ *Todistajassa* Heljä on hauras ja pelokas, mutta kun toiminnan aika tulee, hän on Haahden tavoin päättäväinen ja voimakas tarttumaan tehtäviin.¹²⁸ Haahti oli pahoillaan siitä, että kaupungin sosialistinen työväki ei liittynyt suojeluskuntaan. Tämä seikka oli katkera pettymys kirjailijalle, joka oli lapsuudesta asti kokenut tehneensä työtä kansan hyväksi. *Todistajan* Ollin sanoin Haahti purkaa pettymystään:

Työmiehet ojensivat kättä ryssille. Se olisi masentanut maan tasalle, ellei se samalla olisi kuohuttanut mieltä raivoon. Täytyikö nyt suojeluskunnan salata luvallista isänmaallista toimintaansa omilta veljiltäkin, saman kansan lapsilta? Täytyi, koska ne liehistelivät vihollista.¹²⁹

Haahden yhteys maata viljelevään väestöön säilyy romaanissa särky-mättömänä. Hän kuljettaa teoksen sivuroolissa maanviljelijäpariskuntaa, joka asuu jossakin rintamalinjojen pohjoispuolella ja elää todeksi niin sanottua hiljaista kristillisyyttä.¹³⁰ Tällä Haahti kuvasi heränneitä, joiden muotokuva oli alkanut hahmottua hänelle kansan esikuvaksi omien herättäjä-juhlakokemusten ja muun muassa Aukusti Oravalan herännäisyyttä kuvaavan *Erämaan profeetta* -teoksen ansiosta.¹³¹ Maaseudulta tuleva eleeton, mutta vankka tuki saa alkuepäroinnin jälkeen *Todistajan* Heljän iloitsemaan Olliveljen innosta isänmaan puolustamisessa. Hän alkaa nähdä suojeluskunnat tarpeellisiksi.¹³² Sodan loppuvaiheissa Haahti itse huudahti pojistaan: "Jumalan kiitos, että kelpaavat isänmaalle!"¹³³

Koko kirjan läpi kulkevana teemana on kysymys ihmisen tappamisesta sodassa. Suomen Rauhanliitto oli markkinoinut kirjasia rauhantyöstä 1910-

¹²⁶ SKS KIA 535:8:195 Hilja Krohn Toini Voipiolle 17.5.1918; Haahti 1921, 9–19, 55; Kurki-Suonio 1983, 77.

¹²⁷ KA SVA IIB:187 Ilmari Krohnin muistelmat; SKS KIA HK pk XXVIII 14.–30.11.1917;

¹²⁸ KA SVA IIB:187 Ilmari Krohnin muistelmat; SKS KIA HK pk XXVIII 14.–30.11.1917; Haahti 1921, 9–19.

¹²⁹ Haahti 1921, 31.

¹³⁰ SK 32/1919, 721–722; Haahti 1921, 10, 26, 32, 36.

¹³¹ SKS KIA HK pk XXI 25.6.–6.7.1919; SK 32/1919 HH *Muistelmia Ylivieskan herättäjäjuhlista*; Kares 1947, 258–267; Kares 1952, 123.

¹³² Haahti 1921, 30.

¹³³ SKS KIA 535:8:195 Hilja Krohn Toini Voipiolle 17.5.1918; HK pk XXVIII 4.–5.2.1918.

luvun alusta asti. Yksi näistä kirjoista oli Kyösti Huhtalan toimittama *Murha on murha*.¹³⁴ Myös Jarl Hemmer esitteli romaanissaan *Onni Kokko* (1920) nuorukaissankarin, jonka toiminta asetti kyseenalaiseksi sodan oikeutuksen, vaikka kyseessä oli Suomen vapaus.¹³⁵

Rauhantyöstä kiinnostunut Haahti problematisoi sodan oikeutusta *Todistajassa* antamalla valkoisten puolella taistelleen Heljän veljen sanoa: "Jos on tehty kapina laillista esivaltaa vastaan, silloin pyssyn täytyy tehdä tehtävänsä, mutta kuitenkin voi sydän olla rakkauden täyttämä."¹³⁶ Ajatus on ristiriitaisuudessaan haastava. Kun Heljän mies ammutaan kirkon alttarille, punaisten johtaja sinkoaa miehensä ruumiin yli kumartuneelle pastorin rouvalle sanat "pyssystä, jonka täytyi tehdä tehtävänsä".¹³⁷ Olisiko sydän rakkauden täyttämä silloinkin, kun kuolema koskettaa läheltä? Haahti onnistuu kuvaamaan sodan mielettömyyttä näkökulmaa vaihtamalla.

Marttyyrius löytyy kotimaasta. Kristukselle kokonaan antautuneen ei tarvitse lähteä ulkomaille asti, vaan uhrin sai antaa myös Suomessa. Se uhri on oikeutettu, mutta edelleenkin Haahti ei ole varma naisen miehen tahtoon alistumisen oikeudellisuudesta. Hänen mielestään uhrautumisen ja toisen tahtoon taipumisen täytyy lähteä vapaaehtoisuudesta. Vaikka Haahti pyrkii ymmärtämään sodan kumpaakin osapuolta, hän ei voi olla osoittamatta, mitä seuraa, kun Jumalan sana ei normita ihmisten jokapäiväistä elämää. *Todistajan* sivuhenkilönä esiintyneen nuoren naisen lapsi kuolee kastamattomana, koska pappi on vangittu ja koska Heljä haetaan apuun liian myöhään.¹³⁸ Samalla Haahti tuo esille työläisnaisten asenteen Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Naiset eivät halunneet jättää sen palveluksia, vaikka he eivät osallistuneetkaan aktiivisesti kirkon toimintaan.¹³⁹ Työläisnaisliikkeelle sota oli katastrofi.¹⁴⁰

Yhtenä sivujuonteena Haahti kuljettaa kirjassaan palvelijakysymystä. Pastorin perheen apulainen Laina on muuttunut vähitellen ynseäksi emäntäänsä kohtaan. Heljästä se tuntuu vaikealta kaiken puutteen keskellä. Sähkökatkoksen tullessa kynttilöitä on vain kaksi. Toinen annetaan apulaiselle, toinen saa riittää kodin viidelle muulle jäsenelle. Puuroa ei enää tarjota, viikon leipäosuus punnitaan pusseihin ja jokaiselle annetaan yksi pussi. Laina nurkuu pienentyneistä leipäannoksista ja niin Heljä antaa hänelle omastaan. Punaisiin kuuluva Lainan sulhanen kuiskii tytölle:

---

¹³⁴ Kmaa 51/1911 *Katsaus viimevuotiseen rauhantyöhön maassamme*.

¹³⁵ Koskela 1999a, 233–234.

¹³⁶ Haahti 1921, 82, 108.

¹³⁷ Haahti 1921, 255.

¹³⁸ Haahti 1921, 155–159.

¹³⁹ SKS KIA pk XXXII 2.10.1920; Haahti 1921, 159.

¹⁴⁰ Lähteenmäki 2000, 75–80.

– Mitä sinä turhia haikaillet? Etkö huomaa herrasväen metkuja? Heillä on kätköjä, joista itse syövät, sen näkee jo siitäkin, että pastorska tuo sinulle lisää, kun vaadit. Pidä vaan puolesi!¹⁴¹

Apulainen ei tiedä, mihin ja ketä uskoa. Rakkaus Jannea kohtaan kasvat-
taa eroa isäntäväkeen. Nuoret unelmoivat omasta kodista, jonka he tulisivat
saamaan vallankumouksen seurauksena. Toisaalta kunnioitus ja kenties jopa
rakkaus isäntäväkeä kohtaan saa Lainassa aikaan syyllisyydentunnetta, kun
taas sulhasen mielestä kaikkia porvareita pitää vihata.¹⁴² Todellisuudessa
leivät punnittiin myös Krohnien omassa keittiössä ja ruoka jaettiin tasan,
paitsi emännälle vähemmän, mutta silti Iida-niminen apulainen osoitti "kiih-
koista punakaartilaismieltä". Krohnit korottivat palvelijan palkkaa, mutta
entinen luonteva suhtautuminen perheen apulaiseen oli vaikeaa.¹⁴³ Romaa-
nissa Haahti kuitenkin ymmärtää tavallista työläistä, joka horjuu yhteis-
kuntarakenteiden muutoksessa puolelta toiselle. Työväen johtajat ja vallan-
kumoukseen kiihottajat saavat häneltä sen sijaan ankaran tuomion.¹⁴⁴

Kun Haminan ratkaisun päivä koitti, valkoiset joukot otettiin vastaan
Krohnien perheessä riemuiten. Ikkunat avattiin, jotta Ilmari Krohnin pia-
nonsoitto kuuluisi marssijoille asti. Näyttävästä valkoisten joukkojen yksi-
tyisestä vastaanotosta huolimatta Krohnit yrittivät olla avuksi kaikille ja
auttaa sodan eri osapuolia.¹⁴⁵ Anteeksiantamus on *Todistajien* lopun avain-
sana. Heljä ja hänen apulaisensa itkevät yhdessä, toinen suree ruumis-
arkussa makaavaa miestänsä ja toinen sulhastaan, jonka Heljän veli Olli Aalto
on juuri teloittanut. Aalto ei voi ymmärtää naisten surun kokemuksen jaka-
mista. "Tämän arkun äärellä syleilet pyövelin morsianta!" hän moittii
sisartaan. Aallon mielestä kollektiivinen syyllisyys antaa luvan murhata
laittomuuden tekojen tekijät. Heljä puolestaan etsii rakkauden ja ymmär-
tämisen tietä.¹⁴⁶

Uhri ja anteeksiantamus kantavat hedelmää. Koska pastori Salmi
Todistajassa kuolee, hänen poikansa Tarmo lupaa jatkaa isän jälkiä
lähetystyössä. Toisen lapsen eli Auri Päivänkukan osalle jää silti kirjan
loppuhuipennus. Hän ei halua tehdä lähetystyötä, vaan hän päättää jäädä
työskentelemään isänmaan puolesta, sen kansan, jonka vuoksi hänen isänsä
kuoli.¹⁴⁷ Haahti pitää huolen siitä, että arvostelijat eivät voi syyttää häntä
isänmaallisuuden puutteesta, sillä yksikään romaanin henkilö ei pääse

¹⁴¹ Haahti 1921, 85–86.

¹⁴² Haahti 1921, 150, 227.

¹⁴³ SKS KIA HK pk 23.3.1918; 24.3.1918; 1932, 210–211.

¹⁴⁴ Haahti 1921, 227.

¹⁴⁵ KA SVA IIB:187 Ilmari Krohnin muistelmat; Kurki-Suonio 1983, 79, 81–82.

¹⁴⁶ Haahti 1921, 267–271.

¹⁴⁷ Haahti 1921, 271.

suurista haaveista huolimatta lähtemään lähetystyöhön. Tulevaisuus saa hoitaa asian.

Lähetyskertomukset toimivat kehyksinä, joiden sisään Haahti sijoittaa pienen raakalaismaa-Suomen vuoden 1918 tapahtumat. *Todistajan* näkemänä se on järkyttävämpää kuin mikään kauhisteltu lähetyskertomus ihmisyyjineen. Suomi ei enää olekaan yhtään sen parempi paikka kuin jokin eteläinen pakanamaa.¹⁴⁸ Osat ovat jopa vaihtuneet. Suomessa suurin osa väestöstä on kristittyjä ja silti he tappavat toisiaan. Lähetystyön sanoma on ajankohtainen myös Suomessa, sen on vuoden 1918 sota selkeästi paljastanut Haahdelle. Jumalan valtakunnan sekä maallisen kansakunnan hyväksii koko elämänsä uhraavia tarvitaan niin ulkolähetysten alueella kuin Suomessa tehtävässä työssä.

Haahti osoittaa, että kansankirkon jäsenet olivat vieraita omalle kirkolle. Hän opettaa kirkolle omasta sivistyneistönäkökulmastaan katsotun tinkimättömän rakkauden ja lähimmäisenpalvelun tien. Sen esikuvana toimi jo aiemmin esitelty pyyteetön auttaja *Ahertajissa*, tehtaan brokadinkutojatyttö sekä tässä romaanissa kaikkien hyvää tahtova ja etsivä pastorin rouva. Samalla kirja oli moralisoiva syytös punaista, Jumalan sanan hylännyt osapuolta kohtaan. Haahden mielestä ihmisarvon ja oikeudenmukaisuuden perusteet löytyvät Raamatusta. Luopumus Jumalasta oli aiheuttanut sodan syttymisen. Lisäksi kirjailija tahtoi selittää kansalle, miten sivistyneistö oikeastaan eli, miten jaettiin vähästä ja nähtiin vaivaa vähempiosaisten hyväksi. Haahti halusi osoittaa myös porvariain keskuudes-sa esiintyneitä eroja. Samalla kirja oli hyväosaisen sivistyneistönaisen aran omantunnon puolustus.

3. Nainen sovittelijana

Kirjallisena tuotteena Haahden *Todistaja*-romaanin jatkoi lukijoille tutuksi käynyttä linjaansa vahvana aatteellisena vaikuttajana. Haahden kirjallisia ansioita ei enää käsitelty, vaan keskityttiin teoksen sanomaan ja sujuvaan kieleen. *Todistaja* otettiin innostuneena vastaan, vaikka monet kirjailijat olivat jo ehtineet kirjoittaa sota-aiheesta. *Uuden Suomen* kirjoittaja A[leksi]. L[ehto]-nen näki romaanin kirkollisena muistokivenä niille Suomen kirkon marttyyripapeille, jotka antoivat henkensä vakaumuksen miehinä. Arvostelijoiden mielestä teoksen kuvaus sota-ajan kokemuksista muodatti tyynnyttävää öljyä sodan aikana ja sen jälkeen lyötyihin haavoihin. Kirja viitoitti tietä eteenpäin. *Yhteishyvän* ja *Länsi-Savon* kirjoittajat

---

¹⁴⁸ Haahti 1921, 10.

kiittivät teoksen syvää uskonnollisuutta ja rakkautta sekä järkkymätöntä oikeuden ja totuuden kunnioittamista.¹⁴⁹

Aikalaisten arvostelut keskittyivät ylistämään myös lujaluonteista todistajaa, pastoria, josta tuli marttyyri jo kotimaassa.¹⁵⁰ Haahden sanoma tappamisen oikeutuksesta ja huoli yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta ei tullut arvosteluissa esille. Sodan läheisyys ja kireä poliittinen tilanne, vastakkaiset näkökohdat yhteiskunnassa ja epäluulo Venäjää kohtaan olivat vielä niin tuoreita, että näitä seikkoja ei voitu kosketella. Oli helpointa tarttua tinkimättömän papin esille tuomiseen ja ihailuun. Ehkä siihen oli myös tarvetta pappien profiilin nostamiseksi. *Kansan työssä* nimimerkki Pännä ei pitänyt Haahden kirjasta. Hänen mukaansa se oli isänmaallisille herkkupala, mutta Pännä itse oli loukkaantunut siitä, miten Haahti kuvasi sodan hävinnyttä osapuolta. Haahden seuraavat kirjat jäisivät lukematta hänen puolestaan.¹⁵¹

Todistaja nähtiin ulkomaisissa lehdissä herätyskirjana, joka rakensi siltaa taistelevien osapuolten väliin, siis tavallaan puolueettomana näkemysenä, joka vaikutti rakkaudellaan kristinuskoon ja isänmaahan. Sitä kuvailtiin myös syvästi vaikuttavana kannanottona kristityn osallistumisesta sotaan. Tosin vierasmaalaisenkin lukijan oli helppo havaita, että kirjailija oli selvästi valkoisten puolella. Ulkomaiset arvostelijat esittivät arvelunaan, että kirjailija kertoi omasta elämästään. Uskonnollis-eettisestä tendenssistä huolimatta kirjailija onnistui heidän mukaansa kuvaamaan entistä paremmin päivänkohtaisia, arkiseen elämään liittyneitä kysymyksiä, mutta kuvaus olikin niin vahvasti omaelämäkerrallinen, ettei näkökulman aitoudesta ollut tällä kerralla puutetta.¹⁵²

Haahti ohjasi sanomansa omasta mielestään sodan molemmille osapuolille, niin valkoisille kuin punaisillekin. Hän itki sodan kauhuja *Todistajan* Heljän tavoin ja esitti toiveensa kansallisesta eheytymisestä jakamalla menetyksen kokemuksen sulhasensa juuri menettäneen, aiemmin epäluotettavaksi luokittelemansa punikkipalvelijan kanssa. Haahti pyrki ymmärtämään kouluttamatonta ja köyhää ihmistä. Sama päämäärä oli Marja Salmelalla, joka käsitteli sodan vaikutuksia vuonna 1918 ilmestyneessä

¹⁴⁹ Kmaa 15.11.1921 J. S. *Hilja Haahden uusin romaani*; LS 11.11.1921 T.V.; US 19.11.1921 A. L-nen *Hilja Haahden uusin teos*; Yh 16.12.1921 B. B. *Romaaneja ja kertomuksia*; HS 22.11.1921.

¹⁵⁰ AL 10.11.1921 O. A. K. *Hilja Haahti: Todistaja*; Kla 27.11.1921 K. R. *Kirjallisuus ja taide. Alkuperäistä kaunokirjallisuutta*.

¹⁵¹ *Kansan Työ* 2.12.1921 Pännä *Kirjallisuutta*.

¹⁵² Aalborg Amtstidende 1925; Bønders Dagblad 1925; Tidende for Nakskov, Maribo & Rødby 1925; Viborg Stifts Folkeblad 1925; Vejle Amts Folkeblad 1925; Silkeborg Avis 1926; Morsio Folkeblad 1926; Vensterblad 1926.

Samasta kodista -romaanissaan. Hän kosketteli ajankohtaisia kysymyksiä, kuten lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, rikkaiden ja köyhien välistä eriarvoisuutta ja sodan problematiikka. Salmelan seuraavan vuoden romaani *Martti Jänne* (1919) puolusti porvareiden ja kristittyjen aatemaailmaa, jolla kirjailija halusi osoittaa todellisen ihmisyyden mallin.

Näiden kristittyihin naiskirjailijoihin lukeutuvien kirjailijoiden sotakuvauksissa etsitään anteeksiantamusta. Samaa kyselee kirjailija Hanna Rauta teoksessaan *Tohtori Sorva* (1921), vaikka hänen romaaninsa ei olekaan sodan kuvaus, vaan ihmisarvoa ja sen perusteita etsivä avioliittoromaani. Hanna Rauta menetti ainoan lapsensa ja muutamaa kuukautta myöhemmin puolisonsa vuoden 1918 sodan aikana.¹⁵³ Haahti ei joutunut kokemaan vastaavaa. Tästä asetelmasta käsin voi ajatella, että Haahti kykeni palaamaan vaikeisiin muistoihin helpommin kuin Rauta. Kirjailijoiden oma elämäntilanne oli toisiinsa verrattuna mahdollisimman erilainen: Haahdella oli suuri perhe, Raudan pieni perhe oli juuri kuollut ja Marja Salmela oli naimaton. Kaikki nämä kirjailijat kuitenkin etsivät teoksissaan yksilön ihmisarvoa.

Salmela, Rauta ja Haahti toimivat esimerkkeinä kristillisistä kirjailijoista, jotka soveltavat uskonnollista maailmankatsomusta moraalisiin kysymyksiin. Heidän naiselle asettamansa vaatimukset eivät ole pieniä. He etsivät keinoja, joilla keskinäistä yhteyttä voidaan rakentaa. Yhteys alkaa heidän mielestään pienistä arjen teoista, joissa välitetään rakkautta. Parannuksia ei saada aikaan joukkovoimalla, vaan yksityisillä teoilla. Kirjailijoiden teoksissa rakkaus saa voimansa kristinuskon sanomasta. Vuoden 1918 sodan syylliseksi löytyy jälleen maallistumisen. Romaaniensa avulla he pyrkivät selittämään rikkaiden ja sivistyneistöön kuuluneiden kannanottoja ja tekoja yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Samalla he yrittävät ymmärtää työläisten asemaa. Kristityn naisen rooliin kuuluu heidän mukaansa myös yhteiskunnallisten epäkohtien korjaaminen ja kirkon yhteydestä vieraantuneiden etsintä. On opeteltava tinkimätön rakkauden ja lähimmäisen palvelun tie.

---

¹⁵³ Lähteenmaa 1997, 100–101, 104–107, 114.

C. Nainen ylittää rajat – *Luvattu maa* (1925)

Israelin tyttäret sai jatkoa, vaikkakin uusin henkilöhahmoin, kun Haahden *Luvattu maa* -romaani ilmestyi vuonna 1925. *Israelin tyttärissä* Haahti oli väläyttänyt exoduksen mahdollisuutta, muuttoa Palestiinaan oman kansan keskuuteen. Nyt aikakausi oli toinen. Vuoden 1917 Balfourin sopimuksen mukaisesti diasporassa asuvilla juutalaisilla oli mahdollisuus palata "luvattuun maahan".¹⁵⁴ Tarkasti aiheeseensa tutustuneena ja pedanttina kirjailijana Haahti matkusti Egyptiin ja Palestiinaan vuonna 1923 etsimään lisätietoa¹⁵⁵, eikä näin ollen edustanut *Kari Mäkisen* ja aiempien tutkijoiden kuvaamaa asennetta sisäänpäin sulkeutuneesta ja uutta torjuneesta suomalaisesta kulttuurista.¹⁵⁶ Mutta Haahden kohdalla oli kysymys aiheesta, joka ei hänen kohdallaan menettänyt asemaansa kulttuurivaikutteiden heilahdellessa. Lisäksi hän sai vuonna 1922 Alfred Kordelinin rahaston myöntämän apurahan, jonka turvin matka oli mahdollista tehdä.¹⁵⁷

1920-luku oli vastakohtien vuosikymmen. Toisaalta nuori polvi tulenkantajineen avasi ikkunoita Eurooppaan, amerikkalainen viihde alkoi tulla Suomeen, viihdekirjallisuus lisääntyä ja utopia uudesta maailmasta saada tilaa. Ekstaattisen elämänhurman kokemuksessa haluttiin unohtaa koettu sota ja murtaa vanhat arvot. Kulutusideologia kahviloineen, koneineen ja huveineen sai sijaa, sillä palkkatyö antoi sille mahdollisuuden.¹⁵⁸ Toisaalla Akateeminen Karjala -Seura jyrkensi asemiaan, evankelis-luterilainen kirkko loi protestanttista yhteisrintamaa katolisen ekspansion pelossa ja uskonnonvapauslaki vuonna 1923 toi huolen kirkon aseman muutoksesta, vaikka kirkon rooli kansakunnan moraalisenä selkärankana oli aiempaa vahvempi. Nationalismi nousi kirkossa Ruotsin-suhteiden tielle ja katkerointi mieltä.¹⁵⁹ Naiset saivat vaalikelpoisuuden kirkon luottamustehtäviin vuonna 1925.¹⁶⁰ Nuorisoa kasvatettiin itsehillintään ja -hallintaan muun muassa seksuaalivalistusoppaiden avulla.¹⁶¹

Kirjailijoiden tuotanto oli hyvin monimuotoista. Ilmari Kianto kirjoitti *Ryysyrannan Joosepin* (1924), Aino Kallas romaanin *Barbara von Tisenhusen* (1923) ja Arvid Järnefelt teokset *Greeta ja hänen herransa* (1925) sekä *Vanhempieni romaani* -teos (1928–1930).¹⁶² Hilja Haahden

¹⁵⁴ Torvinen 1989, 114; Illman 1998, 37.

¹⁵⁵ SKS KIA HK kuusi numeroimatonta päiväkirjaa matkasta helmi-huhtikuussa 1923 k 35; Haahti 1932, 238–239; Haahti 1951, 89–96.

¹⁵⁶ Kari Mäkinen 1989, 46–47.

¹⁵⁷ Sevänen 1994, 470.

¹⁵⁸ Koskela 1999b, 259–269.

¹⁵⁹ Lauha 1993, 19–25, 91–98.

¹⁶⁰ Murtorinne 1995, 163.

¹⁶¹ Tiuhonen 2000, 169–201.

¹⁶² Koskela 1999b, 275–280.

matkan tiimoilta ilmestyi nopeassa tahdissa kaksi kirjaa: ensin matkakirja *Pyhällä poluilla* (1923) ja kaksi vuotta myöhemmin jo mainittu *Luvattu maa*. Hahti sai vuonna 1926 valtion kirjallisen asiantuntijalautakunnan myöntämän palkinnon *Luvattu maa* -teoksestaan.¹⁶³

Kirjallisuuden tuotantoa ja yhteiskunnallista sääntelyä tutkinut *Erkki Sevänen* pohtii tutkimuksessaan apurahoja ja palkintoja saaneiden kirjailijoiden arvostusta. Jos tunnustusta pidetään mittapuuna, palkitut voidaan nähdä arvostetumpina kuin runsaat tuhat palkintoa vaille jäänyttä suomenkielistä kirjailijaa.¹⁶⁴ Tällä mitalla mitaten Haahtea arvostettiin paljon. Joka tapauksessa hänen kirjojaan myytiin hyvin.¹⁶⁵ Nimikkeitä oli runsaasti ja kirjoista otettiin uusia painoksia. Teosten ja painosten lukumäärä on vain varovainen arvio, sillä täsmällisiä tietoja kyseisistä seikoista ei ole. Haahden kirjojen menekin ensimmäinen huippu alkoi vuonna 1905 ja jatkui vakaana 1920-luvun puoliväliin asti.¹⁶⁶

Haahden *Luvattu maa* on kiinnostava kirja. Siinä löytyy samaa kiihkoisaa intensiteettiä kuin *Israelin tyttärissäkin* parisenkymmentä vuotta aiemmin. Kirjallisuuden 1900-luvun alkuvuosikymmenien ekspressionistinen pyrkimys sisäisen tunteen korostukseen sekä ihmisen ja luonnon väliseen yhteyteen saa siinä kuvauksensa. Teoksen ensimmäinen osa on nimeltään *Galuth*, joka tarkoittaa pakkosiirtolaisuutta, ja toinen *Erez-Israel*, Israelin maa. Näin kirja antaa nimillään viitteen diasporassa asuvista juutalaisista, jotka pyrkivät Erez-Israeliin. Haahden mukaan juutalainen haluaa kesyttää tämän hyvän ja karun maan, koska hän rakastaa sitä. Maailma, josta juutalaiset muuttavat pois, on puolestaan paha. Hyvän huippuilmentymänä on *Israelin tyttären* Haijelen kaltainen nainen, tässä kirjassa rikas Judith.

Romaanin alkusivuilla kirjailija esittelee ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Pariisin ghetossa elävän, Puolasta muuttaneen juutalaisperheen. Asetelma on mahdollisimman ankea. Kurjasti asuneen perheen yhdeksästä lapsesta kolme on jo kuollut. Äiti on uupunut, isä juopottelee ja perheen tytär Hanna karkaa rumpaliksi pahamaineiseen ravintolaan. Lea-tytär yrittää hoitaa pienempiä sisaruksiaan kotona. Tyttöjä ei kouluteta, koska "tyttö, jolla ei ole sielua, ei tarvinnut kouluakaan".¹⁶⁷

---

¹⁶³ Sevänen 1994, 470.

¹⁶⁴ Sevänen 1994, 340. Hahti sai A. E. Ponkalan säätiön palkinnon työstään lastenkirjailijana.

¹⁶⁵ Liitteessä 5. on täsmällisten tietojen lisäksi arvioitu hakasulkuihin painosten määrät.

¹⁶⁶ Liite 6. Taulukko 1. osoittaa Haahden kaikkien kirjojen painosmäärät julkaisuvuosittain.

¹⁶⁷ Hahti 1925, 7, 18.

Naisten kirjoja.

HILJA HAAHTI.

Luvattu maa. Uusi, huomiota herättävä romaani, jonka esitys keskittyy juutalaiskysymyksen ratkaisuun. Kiehtova, jännittävä. Kahdenä niteenä 48 mk., sid. 60 mk.

AINO ACKTÉ.

Muistojeni kirja. I osa. Kuuluisan laulajattaren pirteästi kirjoitettu, erinomaisesti kuvitettu ja kaikin puolin mielenkiintoinen muistelmateos. 75 mk., kangask. 100 mk., nahka-seikäsit. 140 mk.

HELMI KROHN.

Jack London. Seikkailijan ja seikkailukirjailijan elämäkerta. Lämmöllä kirjoitettu. Viehättävä. 18 mk., sid. 25 mk.

L. ONERVA.

Uponnut maailma ynnä muita satukuvia unen ja toden mailta. Onervan parhain novellikokoelma. 20 mk.

L. ONERVA.

Maan tomu-uurna. L. Onervan uusi lyyrillinen kokoelma. 18 mk.

MARY MARCK.

Luokan ikävin tyttö. Erittäin pirteästi ja terävästi kirjoitettu tyttöromaanin, jonka vanhemmatkin naiset hyvin mielellään lukevat. 24 mk.

NIMIKIRJAIMIA.

Kaksi tunnettua nimikirjainten sommittelijaa Aino Baeckman ja Ingegerd Eklund ovat julkaisseet uuden siron kokoelman nimikirjainmalleja. 15 mk.

KOTIRUOKA.

110,500 kappaletta on painettu Suomen ensin levinnyttä keittokirjaa koulua ja kotia varten, Kotiruokaa. Sen kymmenes, lisätty ja värikuvien kaunistettu painos on vastikään ilmestynyt. Sidottuna 40 mk.

KANSANVALISTUSSEURAN
SUURKALENTERI.

ensi vuotta varten on hankittava jokaiseen kotiin. Se etsii vertaistaan muistakin maista. Sidottuna 25 mk.

OTAVA

Vuoden 1925 Naisten Äänen mainos ohjasi naisia lukuharrastusten pariin. *Juhlajulkaisu. Naisten Ääni 1925.*

Hahti kuvaa, miten ankeuden ja epäoikeudenmukaisuuden keskelle viriää toivo, kun tyttö saa kuulla Ison-Britannian ulkoministerin lordi Balfourin lupauksesta kansallisen kodin perustamiseksi Palestiinaan. Tähän lupaukseen luottava sionismi ei ollut Haahden mukaan uskonnollinen, vaan nimenomaan kansallinen liike. Oli mahdollista yhdistää eri tavalla ajattelevat juutalaiset ja koota heidät yhteen valtioon.¹⁶⁸

Pariisissa juutalaisperheen lapset saavat nälkäänsä leivänpalasen ja suklaata pyhäkoulussa, jota pitää lontoolaisen lähetysseuran työntekijä Mrs. Castle. Leipäpalojen houkuttamina he saavat kuulla Jeesuksesta, joka kotona on kammoksuttu ja kielletty keskustelunaihe.¹⁶⁹ Perheen elämä muuttuu täysin, kun kantavana voimana toiminut äiti kuolee. Mrs. Castle ottaa kaksi nuorinta lasta lähetysten lastenkotiin, kaksi veljeä lähetetään Palestiinaan yhdessä Lean ja hotellista pelastetun Hannan sekä raitistuneen perheen pään kanssa. Hahti nostaa avuttomien naisten rinnalle ja pelastajaksi varakkaan ja suositun Judithin, joka esiintyy monella tavalla hyväntekijänä. Hän käyttää muun muassa omaisuutensa sionististen tavoitteiden toteuttamiseksi ja pelastaa syrjäpolulle langenneen Hannan.¹⁷⁰

Mrs. Castlen lähetystalo osoittautuu turvapaikaksi: sieltä saa maku-palojen lisäksi myös ruokaa, sinne saa muuttaa kristityksi kääntynyt, oikea-oppisten juutalaisten hylkäämä, ja sieltä saa vastauksia mieltä painaviin kysymyksiin. Talosta huolehtii nainen. Kirjan juonta eteenpäin vievänä henkilönä on nainen. Muut ihmiset, sekä miehet että naiset, turvautuvat näihin naisiin niin taloudellisissa kuin uskonnollisissakin kysymyksissä. Palestiinaan pääsyn jälkeen Euroopasta muuttaneet naiset löytävät ihanteellisesti sisaruuden toisiinsa. Entiset yhteiskunnalliset ja sukupuolten väliset raja-aidat murtuvat juutalaissiirtolan uudisrakennustehtävissä. Kirjailijan ennakkoluuloton asenne uutta kohtaan nousee huippuunsa, kun hän tekee Judithista juutalaisen siirtokunnan johtajan.¹⁷¹

Hyvä nainen on Haahdelle tässä romaanissa entisen eheyttäjä, uuden synnyttäjä ja visionaarinen johtaja. Ekspressionismista vaikutteita saaneena taiteilijana Hahti pyrkii sukeltamaan olemassaolon ytimeen ja antamaan ilmauksen kaikkein perustavimmille uskonnollisille ja sosiaalisille kokemuksille. Samalla romaani luotaa köyhyyden ja karuuden maailmaa, jonka kuvailemisen avulla Hahti johdattaa lukijat hahmottamaan naisen tekemän sosiaalisen työn merkityksen.

---

¹⁶⁸ Hahti 1925, 169.

¹⁶⁹ Hahti 1925, 7–15, 30–32, 36.

¹⁷⁰ Hahti 1925, 59.

¹⁷¹ Hahti 1925, 187, 196–201, 248.

Hyvästä yhteydestä ja yrityksestä huolimatta "paha" asuu luvatussakin maassa. Sen ilmentymänä on Pariisin gheton rummunlyöjä Hanna, joka aiemmasta kunnolliseksi kääntymyksestään huolimatta alkaa unelmoida naapuristossa asuvasta rajusta arabista. Yhteisö ei suvaitse Hannan "heikkoutta" ja höltynyttä moraalialia ja niin hän joutuu lähtemään uudisasutusalueelta synnin ja siveettömyyden takia.¹⁷² Hyvän naisen roolissa taas korostuvat päättäväisyys, rohkeus, hyvyys, armeliaisuus ja sosiaalisuus. Samalla Haahti kumoaa totaalaisesti myös tytön väitetyn "sieluttomuuden". Siveellisyyden ja hyvyuden palkkana on köyhän Lean pääsy viisaan, kristityksi kääntyneen miehen vaimoksi. Hän saa myös mahdollisuuden opiskeluun. Juonen kehittämissä ei ole enää muuta mahdollisuutta kuin Lean kääntymisen kristityksi, tosin se tapahtuu vasta joskus tulevaisuudessa. Lähtötyksen orpokotiin Pariisiin jätetyt lapset on jo kastettu ja he voivat hyvin.¹⁷³

Tuoko *Luvattu maa* -romaani uutta naisen rooliin? Ensinnäkin Haahti käyttää romaanissaan paljon yksityiskohtaisia asiatietoja, joita hän on kerännyt matkojensa aikana. Heti matkan jälkeen kirjoitetut teokset ovat eräänlaisia käsikirjoja juutalaisine pääsiäistapoineen, puhtaussääntöineen ja muine opettavaisine tietoineen. Haahti käyttää myös heprean erityissanastoa elävöittämään tekstiään. *Pyhillä poluilla* -matkakirjan faktat siirtyvät fiktiiviseksi aineistoksi *Luvatussa maassa*.¹⁷⁴ Haahti pyrkii hälventämään epäluuloja kristittyjen ja juutalaisten välillä asiallisen tiedon avulla. Erityisesti hän houkuttaa naisia edelläkulkijoiksi kansainvälisten suhteiden lumisessa. Hän muovaa naista maailmankansalaiseksi, jonka tulee ymmärtää yhteisön ja yhteistyön merkitys yli sukupuoli-, uskonto- ja kansallisuusrajojen.

Toiseksi Haahti esittelee naisten tekemän työn saavutuksia: alun asetelman jälkeen kolme henkilöä kastetaan, yksi on valmis kasteelle, ja lukijalle vihjataan, että yksi henkilö tullaan kastamaan myöhemmin. Lisäksi kuoleva miespäähenkilö näkee Jeesus Nasaretilaisen näyssä. Hänen kuolemansa koetellessa yhteisöä myös sopu kahden uskonnon välillä löytyy.¹⁷⁵ Runsaassa henkilögalleriassa vain kolmen henkilön uskonnollinen näkemys ei muutu. Haahden tendenssinä on, *Israelin tyttärien* tavoin, kristinuskon syvimmän sanoman esittely kehyksenä kristitty, vaikkakin rappeutunut maailma. Naisen spiritualiteetti yhdistettynä monenlaiseen osaamiseen muovaa naisen ihannekuvaa kohti itsenäisyyttä, mutta ei kohti individualismia.

---

¹⁷² Haahti 1925, 458, 480.

¹⁷³ Haahti 1925, 476–482.

¹⁷⁴ SKS KIA HK Kouluradioesitelmä 17.4.1935 *Pyhän maan muistopaikkoja*, k I; Haahti 1923, 256, 264, 285, 300, 313; Haahti 1925, 22, 46–47, 370, 387–404, 505–509.

¹⁷⁵ Haahti 1925, 321, 430–431, 503.

V OIKEUTTA NAISILLE (1926–1966)

A. Naisen oikeus omaan ruumiiseen

Tutkimuskirjallisuus käyttää 1920-luvusta ilmaisuja "modernin murroksen" aika. Tällöin naistenlehdissä keskusteltiin lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymisestä. Erityisesti "turmeltuneet" tytöt joutuivat kovan kritiikin kohteiksi. Voimakas muutosprosessi johtui muun muassa läheisestä sodasta, koulutusjärjestelmän uudistuksista ja lastensuojelun järjestämisestä.¹ Myös kirjallisuudessa pohdittiin 1920–1930-luvuilla sukupuolirooleja ja seksuaalisuutta aiempaa avoimemmin ja enemmän. Muiden muassa Aino Kallas kirjoitti tällöin naisen uhmaa ja luvatonta rakkautta käsittelevät romaaninsa *Reigin pappi* (1926) ja *Sudenmorsian* (1928). Kallaksen *Sudenmorsianta* pidetään feministisessä tutkimuksessa kuvauksena uuden ajan naisesta, joka alkaa toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan. Romaanissa Aalo – sudenmorsian – juoksee vapautteen vallitsevista patriarkaalisista normeista. Hänen käy lopulta huonosti, sillä hänet poltetaan vastasyntyneen lapsensa kanssa saunaan. *Ritva Hapul*in mielestä Aalo on kuitenkin nauttinut vapautestaan, ruumiillisuudestaan ja seksuaalisuudestaan.²

Suomen tunnetuimpiin kuulunut ajanvietekirjailija Hilja Valtonen puolestaan kirjoitti 1920-luvulla suosittuja, siveellisen moraalisia, mutta pohjavireeltään eroottisia teoksia. Sankarittaret olivat pirteitä ja uhmakkaita poikamiestyttöjä³, mutta he säilyttivät siveytensä ja pääsivät porvarillisen sovinnaiseen lopputulokseen, sosiaalisesti edulliseen avioliittoon.⁴ Valtonen esikoisromaanin *Nuoren opettajattaren varaventiili* vuonna 1926 teki kirjoittajastaan heti menestyskirjailijan, kuten *Helvi*-romaanin Haahdesta noin 30 vuotta aiemmin. Hilja Haahden ja Hilja Valtonen tuotannon naiskuvien yhtäläisyyttä ei voi olla huomaamatta. Valtonen naisilta ei puutu mitään Haahden naisten ominaisuuksista. Vain Haahden syvä uskonnollinen sanoma erottaa hahmot toisistaan.

1930-luvulla naiskirjailijoiden joukkoon nousivat myös Iris Uurto ja Helvi Hämäläinen. Heidän teoksensa vauhdittivat keskustelua naisen seksuaalisuudesta, äitiydestä ja abortista.⁵ Miltei yllättävästi Haahti avautui

¹ Vehkalahti 2000, 130–162.

² Hapuli 1999, 277; Leskelä 2000, 211–236.

³ Koskela 1999b, 274. Poikamiestyttö-perustyypin nousi kirjallisuuteen vuonna 1922 Victor Margueritten romaanissa *La Garçonne*.

⁴ Kytönen 1998, 46–57; Malmio 1999, 290–291, 295–296, 298.

⁵ Koskela 1999c, 327–328.

näille keskustelunaiheille ja alkoi suuntautua arvostelijoiltakin kiitosta saaneen, urheilullisia jazztyttöjä esitelleen Elsa Soinin⁶ tavoin kuvaamaan älyllisen uranaisen tyyppiä. Haahden *Sotkuinen solmu* (1930) ja *Mahdottomuus mahdolliseksi* (1936) -romaanien akateemiset naiset painivat oman seksuaalisuutensa sekä avioliittojen ja -erojen maailmassa. Krohnin sukua tutkinut *Salme Setälä* mainitsee kiinnostavasti "jonkun sanoneen" Haahden *Sotkuinen solmu* -romaania "pornografiseksi uskonnolliseksi kirjaksi".⁷ Luonnehdinta on liioittelua, mutta kuvaa hyvin Haahden tavan-maisesta tyylistä poikkeavaa otetta.

Sotkuinen solmu ja *Mahdottomuus mahdolliseksi* -romaanien päähenkilöinä esiintyvien naisten elämä sotkeutuu nykyajan tutuksi saippuaviihdeksi. Ongelmia syntyy siksi, että Jumalan sanalle ei anneta sitä arvovaltaa, mikä kirjailijan mielestä kuuluisi sille. *Sotkuinen solmu* -teoksessa hyvän ja jo vähän varttuneemman naisen elämä tuhoutuu harkitsemattomasti solmitun avioliiton johdosta. Kevytmielisestä toiminnasta rangaistuksena syntyy kehitysvammainen lapsi. Suurinta synnillisyyttä ja ongelmakohtaa edustaa nuori, kaunis ja tanssia rakastava nainen, joka haluaa solmia avioliiton Toivon, kehitysvammaisen lapsen isän kanssa. Hänestä tulee miehen toinen vaimo. Lopulta Toivosta tulee "kahden elävän rouvan leski", sillä uusi vaimo tahtoo hyvin pian erota ja solmia avioliiton eksoottisuutta ja ulkomaista salaperäisyyttä edustavan kapteeni Arckerin kanssa.

Romaanin alkuasetelman kahden muun akateemisen naisen elämä ei suju suunnitelmien mukaan. Toinen ajautuu kärsimystä täynnä olevaan virallistamattomaan parisuhteeseen, toinen taas elää naimattomana, sillä hän on alusta asti rakastanut vain Toivoa, eikä tämä ole huomannut sitä. Nyt avioliitto ei ole enää mahdollinen, vaikka rakkaus naisen puolelta on entisenlainen. Esteeksi nousevat Toivon avioliitot:

– Tahdotko, että paljastan vielä viimeisetkin? Tiesin, että tarvitsit Rauhan rahoja ja himoitsit Astrin ruumista – älä sano mitään, se on totta. Mutta minä luulin selaista, mikä ei ollut totta: luulin sinun tietämättäsi kaiken tuon uhallakin rakastavan minua. En tiedä, mikä oikeastaan on ollut katkerampaa: kulkeako niissä kuvitelmissa vai päästä niistä irti.⁸

Toivolle parhaiten sopinut nainen ei halua perustaa enää omaa perhettä. Hänellä on silti enemmän lapsia kuin monella äidillä. Hän huolehtii niin omasta äidistään ja sisaruksistaan kuin ystävistäänkin ja löytää lopulta tehtävänsä neljän lähetyslapsen sijaisäitinä. Sairauksien ja kuoleman myötä romaanin päähenkilöt joutuvat myöntämään Jumalan sanan arvovallan ja

⁶ Malmio 1999, 290; Cronvall 2000, 103–126.

⁷ Salme Setälä 1966, 593.

⁸ Hahti 1930, 352.

nöyryvät kuulemaan sitä. Haahden loppuratkaisuna on liittää romaanin alun aviopuolisot yhteen.

Haahdella rooli-ihanteen täyttävän naisen tehtäväkenttä näyttäytyy kolmenlaisena. Ensimmäiseksi naisen tulee osata valita oikeanlainen elämänkumppani. Toiseksi avioeron kohdatessa naisen täytyy jäädä odottamaan puolison paluuta. Kolmanneksi naisen pitää osata olla äidillinen myös ilman puolisoa, naimattomana tai yksinhuoltajaäitinä. Minkäänlainen vapaa suhde ei ole mahdollinen. Eroavaa miestä kohtaan Haahdelta löytyy kuitenkin hiven ymmärrystä.

Romaanit näyttävät edelleen Haahden avioliittomoraalin ehdottomuuden, mutta osoittavat myös kirjailijan avartuneen käsittelemään yhteiskunnassa vallinneita käytänteitä. Avioeroa tutkineen *Sami Mahkosen* mukaan uusi avioliittolaki vuonna 1929 rapautti luterilaista avioliittoetiikkaa. Avioerot yleistyivät Suomessa jatkuvasti lain jonkin verran tiukentuneista edellytyksistä huolimatta.⁹ Tätä rapautumista vastaan Hahti nostaa jälleen kerran varoittavan sormensa. Hän ravistelee romaaneissaan myös vanhempia muistamaan lastensa ja nuortensa kasvatusvastuun. Naisten tietämättömyys seksuaaliasioista on hänestä sietämätöntä. Yhteiskunnassa lainehtineen avioliitto ja -erokeskustelun taustalla voidaan nähdä vapauden etsintää uskonnollisista ja sosiokulttuurisista raameista. Näiden raamien sisällä elävät saavat Haahden teoksissa palkkansa. Suuri asia – avioliitto – vaatii hänen mukaansa kurinalaista ajattelua ja ympäristön huomioon ottamista. Avioliittoa ei saa solmia viettien perusteella.

Näiden kahden avioliittoproblematiikkaa käsittelevän romaanin välillä ilmestynyt teos *Kadotettu kirje* (1933) koskettelee nöyryytetyn naisen hiljaisen alistumisen kautta saavuttamaa voittoa. Ylpeän naisen ilkeys toista, arkaa naista kohtaan on romaanissa vertaansa vailla. Täysin epäoikeudenmukaisen kohtelun saaneesta, sorron ja alistamisen kohteeksi joutuneesta naisesta tulee toisten auttaja, johon pääroolissa ollut sortajakin joutuu tukeutumaan. Ihannenaisten rooliin kuuluva anteeksiantamus nousee kirjassa keskeiseksi seikaksi. Samaan päättyy *Mahdottomuus mahdolliseksi* -teos. Toivo palaa ensimmäisen vaimonsa luokse, vaikkakin fyysisesti rampana. Vajavuus ei haittaa, sillä mies on löytänyt tärkeimmän: uskon Jumalaan. Teollaan hän taipuu Raamatun auktoriteetista nousevan anteeksiantamuksen kaiken sovittavaan ilmapiiriin. Tämän on tehnyt mahdolliseksi kummassakin viimeksi mainitussa romaanissa naisen odottava nöyryys.

---

⁹ Mahkonen 1980, 94, 210, 215.

Haahden naiskuvat saivat vastakaikua suomalaisessa yhteiskunnassa. Hänen arvostuksestaan ja suosioistaan¹⁰ 1930-luvulla kertoo esimerkiksi lehtiarvostelujen lukumäärä kustantajana toimineen Otavan arkistossa. Yksistään *Kadotettu kirje* -romaanista (1933) kirjoitettuja sanoma- ja aikakauslehtien sekä järjestöjen äänenkannattajien lehtiartikkeleita on 33.¹¹ Niiden joukossa muun muassa L.[ehtisen] O.[nerva] kiittää kirjailijaa hyvästä lukemisesta.¹² Näiden neljän Haahden 1930-luvulla ilmestyneen romaanin taustalla on laman lisäksi voimistunut oikeistolainen ilmapiiri, lapuanliike sekä fasismi. Oikeistoa vastaan tähdätyn kritiikin tärkein kirjoittaja, vasemmistointellektuelli *Raoul Palmgren* kiteytti 1930-luvun "tihentyvän taantumuksen vuosikymmeneksi", jossa pieni vasemmistoradikaalien ryhmä yritti solmia katkenneita suhteita maailmankulttuuriin. Jarno Pennanen, Arvo Turtiainen, Viljo Kajava, Elvi Sinervo ja Otto Varhia kuuluivat tähän ryhmään.¹³

Hahti edusti Palmgrenille uskonnollis-siveellisillä romaaneillaan taantumusta. Tämän niin sanotun kulttuurikriisin¹⁴ konservatiivisia hahmoja Haahden lisäksi olivat V. A. Koskenniemi ja Eino Railo. *Pertti Karkaman* mielestä nationalistisen ideologian ajajaksi sitoutuneen Koskenniemen päämääränä oli sivistyksen eheyttäminen yhtenäisen, oikeistolaisen kulttuuripolitiikan avulla.¹⁵ Vasemmistoradikaalit eivät suostuneet tähän. He perustivat muun muassa vuonna 1936 kirjailijaryhmä *Kiilan*, joka vastusti konservatiivista kulttuuripolitiikkaa.¹⁶ Haahdella itsellään oli vankka tuki takanaan ja yhteys valtion huipulle asti. Muun muassa presidentti Kyösti Kallion puoliso Kaisa Kallio kävi Hilja Krohnin raamattupiirissä, joka kokoontui niin Krohneilla kuin presidentinlinnassakin.¹⁷

¹⁰ Esim. Sevänen 1994, 340 A. E. Ponkalan säätiön palkinto työstä lastenkirjailijana.

¹¹ Uusimaa 23.11.1933; HS 26.11.1933; Kla 26.11.1933; Laatokka 28.11.1933; Kmaa 28.11.1933; MT 28.11.1933; SKa 2.12.1933; Suomen Sosialidemokraatti 2.12.1933; Kansan Voima 5.12.1933; Pohjois-Savo 7.12.1933; Kansan Työ 8.12.1933; TS 14.12.1933; Vaasa 9.12.1933; Hämeen Kansa 14.12.1933; Sisä-Suomi 14.12.1933; Kansanvalistus ja Kirjastolehti 8/1933; Klainen 16.12.1933; SS 16/12.1933; Kaiku 17.12.1933; Lalli 19.12.1933; Turunmaa 19.12.1933; E-SS 21.12.1933; Keski-suomalainen 21.12.1933; AL 28.12.1933; Länsi-Savo 28.12.1933; Kaleva 8.1.1934; Varkauden lehti 10.4.1934; Kristillinen Kasvatus 12/1933; Naisten Ääni 23–24/1933; Pohjantähti 3–4/1933; Turun N.M.K. Y:n Kuukauslehti 10/1933; Työväenopisto 1933 10-vuotisjuhalanumero; Vartija 11–12/1933; H.N.M.K. Y:n Kuukauslehti 1/1934; Työväenopisto 1/1934; Valkonauha 1/1934.

¹² SKS KIA HK leikearkisto L.[ehtisen] O.[nerva] Arvostelun käsikirjoitus s.a.

¹³ Palmgren 1948, 212–213; Koivisto 2005.

¹⁴ Kulttuurikriisistä esim. Lappalainen 1999c, 324–325.

¹⁵ Karkama 1999, 322–323.

¹⁶ Koskela 1999c, 324–326.

¹⁷ Saalasti 1977, 151; Wäli 2005, 374–375, 442.

Vuonna 1938 julkaistussa romaanissa *Sukupolvet vaihtuvat* Haahti esittelee kiireisen ja rauhattoman kaupunkilaiskodin, jossa sukupolvien jännite on läsnä. Tässä kodissa puhelin soi yhtenäen, ruokailuajat eivät täsmää ja lapset kasvatetaan kehnosti: "Nämä pääkaupungin hermostuneet, kurittomat lapset kyllästyttävät. Maalla varmasti on koulussakin toisenlainen rauha."¹⁸ Erityisesti nuoret miehet saavat temmeltää vapaasti missä tahtovat. On luonnollista, että tällaisesta elämästä seuraa rangaistus. Perheen isä tekee itsemurhan ja päähenkilönä toimivan vanharouvan pojan-tyttäreille syntyy avioton lapsi venäläisen sotilaan kanssa. Tyttö valittaa:

Ah, isoäiti, jos jokin asia on nurja, niin on se, että nuorten tyttöjen silmät peitetään elämältä niin kuin sokkoa leikkivien lasten! Minä tiesin liian vähän, minua ei koskaan kukaan ollut varoittanut [- -].¹⁹

Kuten aiemmin on osoitettu, Haahti oli koko elämänsä pyrkinyt ohjaamaan työille ja pojille yhtenevät työt kodin piirissä. Hän oli monissa käytännön asioissa uudistusmielinen naisten puolestapuhuja. Romaanissa tämä sai sijansa, kun pieni tyttö kapinoi vallitsevia pukukoodeja vastaan haluamalla käyttää veljensä housuja.

Miksi tyttöjä luotiinkaan, miksi ei pelkkiä poikia, jotta kaikki lapset saisivat vapaasti kiivetä puuhun? [- -] Jos oli katkeraa, ettei tyttö saanut kiivetä puuhun, niin oli kahta vertaa katkerampaa, ettei tyttö saanut lukea ja oppia, vaikka pojat saivat mielin määrin, eikä heiltä mitään muuta vaadittukaan.²⁰

Tyttö arvostelee pojille asetettuja, tyttöihin nähden vähäisiä velvollisuuksia. *Sukupolvet vaihtuvat* -romaanin kertoja katsoo pientä tyttöä ymmärtäen ja penää opiskelun mahdollisuutta myös tytöille. Sitä vastoin näiden halu avioliiton solmimiseen opiskelun sijasta saa häneltä vain vaivoin ymmärrystä.²¹ Niinpä hän esittelee romaanissaan noin 40-vuotiaan naisen, joka lähtee opiskelun kesken jättäneen tyttären paikalle Jyväskylän seminaariin. Aikuisopiskelija menestyy hyvin ja ehtii tehdä vielä pitkän uran opettajana.²² Haahti rikkoo näin nuorten ja vanhempien välillä vallitsevia perinteisiä rooleja. Vahva uskonnollinen pohjavire säätelee naista nöyryyteen, mutta se ei estä radikaalien ratkaisujen kannattamista eikä niiden nostamista esiin. Sukupolvien välinen ajatteluero tuntuu Haahdesta suurelta. Romaanista voi lukea hänen toiveensa kiireettömyydestä vastakohtana nuorison levottomuudelle. Samalla siitä aistii pelon oppositioasemassa olevaa, vieraaksi muuttunutta nuorta sukupolvea kohtaan.

---

¹⁸ Haahti 1938, 63.

¹⁹ Haahti 1938, 217–218.

²⁰ Haahti 1938, 37, 45.

²¹ Haahti 1938, 306–311.

²² Haahti 1938, 315–319.

Toiveiden ja pelkojen tausta löytyy modernisoituvan yhteiskunnan ja traditionaalisia arvoja edustavan ajattelun välisestä jännitteestä. Vapautuminen traditionaalisuudesta merkitsee Haahdelle maallistumista. Erityisesti naisten seksuaalinen vapautuminen saa aikaan sotkuisia ihmissuhdesolmuja ja avioeroja. Haahti varoittaa niistä. Nainen saa hänestä vapautua opiskelemaan, hän saa toimia hyvissä ja arvostetuissa ammateissa, kaunistaa itseään, pukeutua käytännöllisesti ja kauniisti, mutta seksuaalisuutta on kuitenkin lähestyttävä varovasti. Sitä ei saa silti täydellisesti kätkeä, vaan vanhempien tulee opettaa siihen liittyviä seikkoja lapsilleen. Tyttöjen täytyy tietää kehittymiseen liittyvistä muutoksista, sillä heillä on oikeus omaan ruumiiseensa ja sen hallintaan. Se oikeus saavutetaan fysiologisten seikkojen tietämisen avulla. Haahti luo näin modernin ja samalla syvää kristillistä elämää elävän naisen ihanneroolin perinteisen vaatimattomuudessaan käpristelevän roolin rinnalle.

Otavan esittelykuva Hilja Haahdesta. Kirjailija pukeutui hyvin ja oli tarkka vaatteidensa istuvuudesta. Otavan kuva-arkisto.

HILJA HAAHTI

Suomen kotien rakastetuin ja ihailuin kirjailijatar

Hilja Haahten puhtaahenkinen, valoisa kirjailijaolemus sätelnee välitöntä tunnetta, hartautta ja ihanteellisuutta: Kaikkialle Suomen koteihin ja maamme rajojen ulkopuolellekin hänen kauniit kertomuksensa, runonsa ja romaaninsa ovat löytäneet tiensä valloittaen tekijälle lukemattomia ystäviä ja ihailijoita.

Hilja Haahten esitekuva ja -teksti vuodelta 1933, jolloin Haahti oli 59-vuotias. Otavan kuva-arkisto.

Otava julkaisi Hilja Haahten teoksia kauniissa sarjoissa. Otavan kuva-arkisto.

B. Naisen hyvyys ja rohkeus luovat oikeudenmukaisuutta

Hilja Haahti kiteytti vuonna 1943 elämänsä ja toimintansa päämääräksi sanat: "Ennen kaikkea pyytäisin Hänelle [Jumalalle] kynäni pyhittää."²³ Tämä pyyntö toteutui, sillä samana vuonna julkaistusta *Kaurialan kartano* -romaanista tuli menestysteos. *Kaunis Kauriala* (1940) ja sen jatko-osa *Kaurialan nuori emäntä* (1941) liitettiin yhdeksi *Kaurialan kartano* -romaaniksi.²⁴ Lukijat saivat uppoutua sota käyvässä Suomessa kartanoromaan-tiikkaan vaikeiden aikojen viihteenä.

Romaanissa eletään 1800–1900-lukujen vaihdetta. Tapahtumien taustalla on väärin perustein solmittu avioliitto, joka on johtanut rakkaudettomaan tilanteeseen aviopuolisoiden välillä. Avioliitto kestää, mutta se ei ole onnellinen. Vasta seuraava sukupolvi saa tyttären hahmossa korjata aiemmin tehdyt virheet.

Haminan lähetyvillä sijaitsevassa kartanossa asuu ylväs, aviopuolison valintaa katuva Rea-rouva rikkaan nahjusmiehensä kanssa. Lapset Annikka, Veijo ja Keijo kuvaavat vanhempiensa eri puolia. Annikka on kaikessa hyvä. Pojat puolestaan edustavat itsekkyyttä, röyhkeyttä, huikentelevaisuutta ja oman edun tavoittelua sekä myös jonkinasteista saamattomuutta. Pojat saavat opiskella, Annikka ei, mutta hänen kouluun pääsyänsä suunnitellaan: "Täytyyhän tytönkin käydä koulua. Jos äiti on määrännyt, että sinä alatot syksyllä, niin tietysti alatot."²⁵

Annikka kulkee pelastavana enkelinä niin kartanon torpparien asioissa kuin Elias Lönnrotin "Emännyskoulun" opiskelijoiden keskuudessa. Annikalle vuosi tässä maatalon tyttärille tarkoitettussa koulussa lähentää hänet entisestään kartanon työväkeen ja torppareihin. Suunnitelmista huolimatta hän ei saa koulutusta yhtä vuotta enempää.²⁶

Kuolemantapaukset toimivat usein Haahden romaanien käännekohtina. Näin tapahtuu *Kauniissa Kaurialassakin*. Perheenpään kuoleman jälkeen kartanon omistusolosuhteet aiheuttavat ongelmia, sillä jokainen lapsista haluaa saada kartanon päätilan, pojat röyhkeästi, Annikka kartanoa ja sen alustalaisia rakastaen. Monenlaisten juonittelujen jälkeen koko tila jää Annikalle. Uusi aika tuo mukanaan uudet aatteet. Annikka saa todellisen

---

²³ Aleksis Kivestä Saima Harmajaan 1943, 191.

²⁴ Liitteet 5. ja 6. *Kaurialan kartano* -romaanin oli vuosien mittaan Haahden luetuin romaani. *Kauriala*-kirjoja myytiin kaikkiaan noin 67 000 kappaletta.

²⁵ Haahti 1943, 63.

²⁶ Haahti 1943, 347.

elämäntehtävän. "Torpparien asemasta tahdoin puhua, ja siitä, miten se laskettiin sydämelleni", Haahti kirjoittaa.²⁷

Jotta kaikki päättyisi onnellisesti, Haahti näyttää Annikan rehdin metsänhoitajan kanssa. Menneen ajan muistomerkinä äiti-Rea vastustaa näitä aikeita, mutta hän ei voi enää asialle mitään. Modernin maailman naiset päättävät itse asioistaan. Metsänhoitaja puolestaan poistaa ahkeruudellaan ja rehellisyydellään kaikki Rea-rouvan esittämät epäilyt. Hänen kartanon maille perustamastaan sahasta saadaan hyvät ja tarpeelliset tulot. Vanharouva Rea edustaa mielipiteillään itsekästä, omaa etuaan tavoittelevaa ylhäisönaista, jolle kansan asiat ovat vieraita ja vastenmielisiä. Hänen vastakohintaan Annikka kasvaa palvelijoiden ja alustalaisten keskuudessa, jolloin hän avautuu huomaamaan tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden tarpeellisuuden. Haahden ratkaisu näihin ongelmiin on stereotyyppinen. Hyvän haltijattaren tavoin Annikka toteuttaa mahdottomiltakin vaikuttavia toiveita. Tämän hän tekee oman vilpittömyytensä ja hyvyytensä voimalla.

Haahti kartoittaa romaanissaan yhteiskunnallista murrosta. Annikka on uuden naisen esikuva, jonka asemaa kartanon omistajana ei häiritse, vaikka hän työskentelee työväen kanssa pellolla. Annikasta kasvaa myös uskoaan tunnustava kristitty, joka kokoaa lähitietoon asukkaat väentupaun seuroihin. Annikan veljet – luutnantti ja tiedemies – jatkavat entisenlaista, kansasta erillään pysyvää, uskonnollisuutta karttavaa elämää. Annikka on kaikkien lemmikki, myös veljiensä, jotka eivät kuitenkaan ymmärrä Annikan laaja-alaista, herännäisyydestä vaikutteita saanutta uskonnäkemyttä ja siitä kumpuavaa rakkautta. Annikan yläluokkaisen naisen ketään kaihtamaton auttamisen ja palvelun tehtävä on äärimmäisen ihanteellinen.

Omasta sivistyneistöasemastaan huolimatta Haahti kuvaa myös taistelevan ja periksi antamattoman köyhän maalaisnaisen mahdollisuuksia naisasiantamalla. Torpparihahmo *Kaurialan kartanossa* on nainen, joka pitää pihansa kunnossa, mutta taistelee myös oikeuksiensa puolesta. Nainen lunastaa lopulta torpan itselleen. Kyösti Kallion ehdotuksesta vuonna 1922 säädetty laki maan hankkimisesta asutustarkoituksiin saa näin malliesimerkin kirjallisessa muodossa. Sen tehtävänä on toimia nuoren tasavallan vaikuttamisvälineenä. Romaanin naisten roolit nostavat esiin erilaisia rooli-ihanteita. Ensimmäinen on perhosena liitelevä hyvyyden perikuva ja toinen jyrkävä työn sankari. Molempia yhdistää peräänantamaton sitkeys etsiä oikeudenmukaisuutta yleensä ja naista koskettavaa oikeudenmukaisuutta erityisesti. Molemmilla naisilla on esimerkiksi oikeus omistaa maata.

---

²⁷ Haahti 1943, 526.

Hahti itse oli oikeistolaisena kirjailijana henkilö, joka jakoi mieliteet laidasta laitaan. Toisia hänen tekstinsä puhuttelivat, jotkut taas eivät ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää kirjailijan syvintä sanomaa. Muutamat kiusaantuivat tekstien naiiviudesta, vaikka samalla he saattoivat varauksettomasti kiittää niiden sujuvuutta.²⁸ *Hämeen Kansan* kirjoittaja puolestaan mainitsi, että Hilja Haahden kerronnassa oli se "salaperäinen jokin", joka sai lukijan mukaansa.²⁹ Romaanista nouseva epätietoisuus sekä välittämisen ja huolenpidon moraali ohjasivat kohti entistä tasaveroisempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmaa. Käynnistävänä tekijänä muutoksessa oli hyvyden ja rohkeuden avulla oikeutta etsivä nainen.

C. Naisen uhrin hinta

Hilja Hahti palkittiin Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ansiomerkillä vuonna 1944.³⁰ Kunnianosoituksesta huolimatta hänet oli jo unohdettu suurten kirjailijoiden joukosta. Edellisten vuosikymmenien aikana tapahtunut kirjallisuuden monipuolistuminen ja muun muassa ihmisen seksuaalisuutta kuvaamaan vapautunut ilmaisu siirsi Haahden tapaisen kristillisen viihdekirjailijan marginaaliin. Silti Hahti jatkoi kirjoittamistaan.

Taiteilijat Hilja ja Ilmari Krohn kodissaan vuonna 1944. Otavan kuva-arkisto.

²⁸ OA Kirja-arvostelut Kaurialan kartano, Ilmari Havun esitys radiossa *Viikon kirja*; US 20.12.1940 V. S. *Herraskartanoromaani*; Ilkka 24.12.1940 L. L. *Kartanoromaani*; Työn voima 24.12.1940 P. P-ki; Liitto J. P. "*Kaunis Kauriala*"; 22.12.1940; Kaiku 17.1.1941 J. P. *Kotien kirja*; Työläisopiskelija 2/1942 -II- -tt- *Aito haahtimainen idylli*; Uusi Aura 4.1.1943 E. R. *Herraskartanokuvaus*; TS 12.3.1944 K-M.S. *Kotien kirja*.

²⁹ *Hämeen Kansa* 24.12.1940 L. *Kaunis Häme*.

³⁰ SKS KIA Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan kunniakirja 1944 k XXX.

Hilja Haahti 70-vuotiaana. Päivänsankarin kirjoja myytiin enemmän kuin koskaan ennen. Kuva Universal. Otavan kuva-arkisto.

Haahti omisti 70-vuotisjuhliensa aikoihin ilmestyneen *Maksoi mitä maksoi* -romaaninsa (1944) lähetykslapsille ja heidän vanhemmilleen. Teoksen sanoma lähetyksyölle annetuista lapsiuhreista vetosi lukijoihin.³¹ Kirja voidaankin nähdä jatkona Haahden ensimmäiselle romaanille *Helvi*, sillä vuosisadan alussa siinä esitetystä lähetyksyön tekemisen haaveesta tulee lopulta totta tässä romaanissa. Kirjassaan Haahti valottaa perheen asemaa ja ongelmia niin ulkomaisella työalueella kuin Suomessakin. Erityisesti hän tarkastelee kahden tytön kasvua naiseksi. Kahdeksanvuotiaan Tuulin ja

---

³¹ Liitteet 5. ja 6. Kirjaa myytiin noin 30 000 kappaletta.

vuotta nuoremman Tähti-sisaren Suomeen asettuminen on riipaisevan vaikeaa. Lapset puhuvat keskenään ndongaa, kieltä, jota he ovat koko elämänsä ajan tottuneet käyttämään arkikielenään. Ulkonaisesti he ovat kuin mikä tahansa suomalainen sisaruspari, mutta siihen kaikki yhteinen ikätoverien kanssa päättyikin.³² On opeteltava asumaan pienessä, huonekaluja täynnä olevassa huoneessa, ostamaan kengät ja kävelemään niillä lumessa. Vanhemmat Salme ja Lauri Toivila ovat epävarmoja päätösten teossaan, sillä ulkomainen työ on kestänyt yhtäjaksoisesti kymmenen vuotta. Suomalainen elämä tuntuu heistä samalla kertaa sekä vieraalta että tutulta.³³

Hahti maalaa todenmukaisen ja ymmärtävän kuvan Suomeen palaavan lähetystyöntekijäperheen kulttuurishokista. Kahden maan kansalaisen problematiikka konkretisoituu erityisesti äidissä, sillä "hänestä oli todellakin alkanut tuntua siltä, ettei hän kenties enää milloinkaan voinut täysin juurtua, ei sinne, ei tänne – ei ennen kuin pysyväiseen kotiin Jumalan luona."³⁴ Vain perheen isän näky ja elämäntehtävä näyttäytyy selkeänä. Hänen mielestään juuret ovat kotoisessa mullassa ja Ambomaa puolestaan on kutsu-muksen maa. Lapset hän haluaa kasvattaa suomalaisiksi.³⁵ Tästä Laurin päämäärätietoisesta näystä juontuu kirjan tragiikka. Tytöt jätetään Helsingissä asuvan tädin hoitoon, kun vanhemmat palaavat Suomessa syntyneen Muiston kanssa takaisin Afrikkaan. Tytöille lähtöä perustellaan heidän uhrinaan lähetystyölle ja sitä kautta Jumalalle:

Muut antavat rahaa ja esineitä, ja se on kaunista ja hyvää, mutta te annatte oman isänne ja äitinne. Ymmärrätkö – te annatte Jeesukselle, sillä me lähdemme hänen käskyänsä täyttämään, ja sentähden teidän täytyy meistä erota. [- -] Pakanain piti saada kuulla rakkaasta Jeesuksesta. Mutta oliko tosiaan niin kuin äiti nyt sanoi, että he molemmat, Tuuli ja Tähti, ikään kuin saivat ojentaa tämän lahjan Jeesukselle? Ei se silloin voinut olla kauheata. Oli kovin paha, jos Jeesus pyysi, eivätkä he olisi tahtoneet antaa.³⁶

Kirjailija etsii lähtöratkaisun oikeutusta antamalla tyttöjen pohtia vanhempien päätöstä yhdessä äidin kanssa. *Todistaja*-romaanissa esiintyneen pastori Mikko Salmen tavoin Jeesuksen kategorinen käsky ohittaa erityisesti Laurin ajattelussa perhevelvollisuudet. Hahti ei kuitenkaan pysty täysin vakuuttumaan eikä vakuuttamaan annetun uhrin oikeutuksesta. Kaiken lisäksi lähetykslasten hoito osoittautuu vaikeaksi tehtäväksi saidalle tädille,

---

³² Lähetyssaarnaajien työalueeltaan Suomeen paluun toistuvasta vaikeudesta kertovat esim. Marttinen 1992, 93–122; Salakka 2002, 267–274.

³³ Hahti 1944, 9–13.

³⁴ Hahti 1944, 23–29.

³⁵ Hahti 1944, 113.

³⁶ Hahti 1944, 125.

joka ei ole tottunut lapsiin. Lopulta seitsemän vuoden ero etäännyttää nuoret vanhemmistaan.³⁷

Haahden *Helvi*-romaanin naisen rooli toistuu nuoriksi naisiksi kasvavien tyttöjen kohdalla entisenkaltaisena. Ensimmäisenä ratkaisun tekijänä esitellään Tuuli, jonka lapsuudenaikainen lupaus lähteä lähetystyöhön seuraa häntä nuoruuteen asti. Helsingissä Tähtitorninmäellä sijaitsevan Lähetyskirjon penkissä istuessaan Tuuli tajuaa, että hänen täytyy tehdä uskonnollinen ratkaisunsa, "maksoi mitä maksoi". Suurimpana uhrauksena ulkomaille lähdössään Tuuli kokee kuvataiteiden jättämisen. Tämän lisäksi hän hylkää nuoren miehen rakkauden.³⁸ *Helvi*-romaanin päähenkilö lähtee rakkaudessa pettyneenä Intiaan (1900), Tuulin määränpää 44 vuotta myöhemmin on Ambomaa (1944).

Toisena roolihahmona on Tähti, joka puolestaan vastustaa lähetystyötä. Hän ei voi hyväksyä vanhempiensa tekemää ratkaisua lasten Suomeen jättämisestä.³⁹ Hylkäämisen kokemus on etäännyttänyt hänet lähetyskutsuksesta. Kun vanhemmat palaavat Suomeen, äiti joutuu sairaalaan. Äitiään sairaalaan tervehtimään mennyt Tähti tapaa siellä Naisylioppilaitten Karjalaseuraan kuuluvan naisen. Tämän avulla Hahti pystyy esittelemään rajaseututyötä samalla tavoin kuin hän esitteli *Helvissä* kristillistä ylioppilasliikettä.⁴⁰ Tähti innostuu rajaseututyöstä ja saa tilaisuuden jatkaa jo aloittamallaan ja arvostamallaan sosiaalisella alalla Suomessa. Tähden rooli suomalaisena hyväntekijänä lieventää ulkomaille lähtijän paineita omaa maata kohtaan.

– Äiti, eikö olekin kohtuullista, että yksi meistä maksaa perheen velkaa isänmaallemme? Minä olen innostunut Suomen kieleen ja Suomen heimoon ja kaikkeen suomalaiseen. Eikö se ole Jumalasta yhtä hyvä asia kuin Tuulen neekerirakkaus?⁴¹

Hahti kysyy myös lähetystyön oikeutusta vielä sotaa käyvässä Suomessa. Niille, jotka haluavat korostaa isänmaallista työtä talvi- ja jatkosodan aikana, hän kohdistaa Lauri Toivilan sanat:

---

³⁷ Hahti 1944, 289.

³⁸ Hahti 1944, 234, 298, 300–303.

³⁹ Hahti 1944, 328–331.

⁴⁰ Hahti 1944, 332–336; 1958, 110–111.

⁴¹ Hahti 1944, 336.

Niin me maksamme velkaa maamme puolesta, me harvalukuiset lähetit. Joka on sielussansa tuntenut kutsun, älköön sitä sammuttako. Kutsumuksen tietä tulee kulkea, maksoi mitä maksoi. Jos sinulla on toinen kutsu, seuraa sitä, mutta älä kuvittele, että me lähtijät jotakin riistämme isänmaaltamme. Mitä me annamme, sen maamme saa takaisin työmme välityksellä, saa rakkautena ja rukouksina, saa siunauksen virtoina.⁴²

Lähetystyö nähdään vastavuoroisena tehtävänä. Suomalaiset eivät ole ainoastaan antava osapuoli, vaan työn vaikutukset voidaan nähdä myös Suomessa. Samalla Haahti kuljettaa keskustelua lähetystyön ja isänmaan hyväksi tehdyn työn välillä perheen isän ja Jumalan auktoriteettien avulla:

– Sinä olet viisas tyttö, mutta Jumala on viisaampi, pääasia, että annat hänen määrätä. En koskaan aio painostaa ketään lapsistani, en kehottaa muuhun kuin kysymään Jumalan mieltä ja sitä tottelemaan tinkimättä.⁴³

"Sinä olet viisas tyttö, mutta Jumala on viisaampi" -lause havainnollistaa Haahden ajattelun mukaisesti ihmisen ratkaisujen alistaisuudesta Jumalan sanalle. Se viestii jonkinasteisesta ajattelun kahlitsemisesta. Se myös suostuttelee taipumaan vanhempien tahtoon ja pyytää hyväksyntää heidän kutsumuksen vuoksi tekemälleen ratkaisulle. Perheen isä haluaa palata vielä kerran työalueelle Afrikkaan. Hän pyytää lähteä yksin, sillä Salme on vielä toipilas. Näin Haahti saa mahtumaan romaaninsa loppupuolelle uuden uhrin. Lähetystyön vuoksi aviopuolisot uhraavat myös yhteisen elämänsä. Äiti jää lasten kanssa Suomeen.

Haahti ei ole käsitellyt *Maksoi mitä maksoi* -teokseen mennessä lähetystyötä näin perusteellisesti kuin hän nyt sen tekee. Tosin ulkomainen työ jää tässäkin hyvin ylimalkaisesti kuvatuksi, mikä on ymmärrettävää ja luonnollista, sillä Haahti ei ollut käynyt Ambomaalla. Kirjailijalle lähetystyöntekijäperheiden arki oli hahmottunut muun muassa *Lasten lähetyslehden* toimittajavuosien ja monien lähetystyöhön lähteneiden ystävien, kuten lääkäri Selma Rainion avulla.⁴⁴ Hän oli myös kuullut kuvauksia lähetystyöstä⁴⁵ ja naisten liikehdinnästä amerikkalaisessa maailmassa⁴⁶, lukenut kirjoja⁴⁷ ja nähnyt esimerkiksi Suomen Lähetysseuran tehtävissä 1900-

---

⁴² Haahti 1944, 338–339.

⁴³ Haahti 1944, 362–363.

⁴⁴ Haahti 1958, 196, 301–302.

⁴⁵ Hannu Haahti teki tarkastusmatkat Ambomaalle 1911–1912 ja Kiinaan 1913–1914.

⁴⁶ Naisten liikehdinnästä. Jeansonne 1996.

⁴⁷ Esim. Hannu Haahti 1913 *Mustien maassa. Muistelmia tarkastusmatkalta Ambomaalle.*

luvun alkupuolella toimineen Hannu Haahden lähetystyöstä ottamia kuvia⁴⁸, jotka olivat varmaankin kiehtoneet kirjailijan mielikuvitusta.

Hahti eli voimakkaasti lähetystyöntekijöitä kohdanneet vaikeudet, joita hän muisteli usein puheissaan ja esitelmissään. Hän kirjoitti muun muassa Alma ja Aatu Järvisen sekä pienen Raakelin vuonna 1917 tapahtuneesta lähdöstä Afrikkaan. Raakelista tuli Haahden mukaan "lähetysmartyyri" pitkällä matkalla Shanghain kautta lounaiseen Afrikkaan.⁴⁹ Kun Järviset lähtivät toiselle työkaudelleen vuonna 1929, he jättivät lapsensa Ruthin ja Eljaksen Suomeen. "Silloin ehkä paremmin kuin milloinkaan ennen ymmärsin lähetysaarnajien elämän tragiikan", Hahti kirjoitti. Hän kertoi myös nähneensä, miten puolisoiden täytyi erota toisistaan terveyden, lasten koulunkäynnin, opiskelun ja muiden seikkojen vuoksi: "He itse eivät mielellänsä puhu uhrista, mutta me tiedämme, että se on täysi todellisuus."⁵⁰ Nämä seikat taustana voidaan todeta, että Hahti kirjoitti uusimmassa romaanissaan omasta näkökulmasta nähdyistä realiteeteista lähetystyöntekijöiden työssä.

Hahti oli kritikoinut uhrin mielekkyyttä ja merkitystä 37 vuotta aiemmin *Kotkissa*. Silloin hän päätyi korostamaan yksilön ja ajattelun vapautta. Onkin kiinnostavaa katsoa, millaisina Hahti *Maksoi mitä maksoi* -romaanissaan näkee Suomeen jätettyjen lasten vanhemmat. Onko heillä sama ajattelun vapaus ja oikeus, minkä kirjailija löysi itselleen *Kotkissa*? Haahden mielestä *Kotkien* pastori oli antanut liian suuren uhrin hylkäämällä rakastettunsa ulkosuomalaistyön tähden. Onko vanhemmilla nyt oikeus hylätä lapsensa Suomeen samalla, kun he lähtevät toteuttamaan kutsumustaan?

Haahden mukaan lähetystyölle annetussa uhrissa ei vain lapsi menetä vanhempiaan, vaan myös vanhemmat menettävät mahdollisuutensa seurata lapsensa kehitystä. Jotta uhri olisi täydellinen, myös puoliso joutuvat erilleen. Ero ei ole kuitenkaan avioero, sehän olisi ollut vastoin Haahden ajattelua. Haahdella kutsu lähetystyöhön näyttää merkitsevän sitä, että kaikki omat tunteet vastakkaiseen sukupuoleen pitää unohtaa ja kanavoida ne hyvien töiden tekemiseen. Vain kutsumuksella ja työllä on merkitystä. Ihmisen henkilökohtainen elämä on toisarvoista. Tästä Hahti antaa esimerkin Tuulin roolin avulla. Naimaton nainen hylkää taiteetkin lähetystyöhön lähtemisen vuoksi.

---

⁴⁸ Hahti H. 1913, 8; Vilhunen 1995. Ensimmäinen kuva Suomen Lähetysseuran tekemää työtä esittelevässä *Itään ja etelään* -kirjassa (1995) on Hannu Haahden ottama vuonna 1911.

⁴⁹ Raakel kuoli matkalla. Samasta kertovat Peltola 1958, 185–186; Kena 2000, 14.

⁵⁰ SKS KIA HK Esitelmä *Muistelmia Lähetystalosta 3/XII 1900–1950*, k I.

Kirjailijan tarkoitus on esitellä lähetystyön käytänteitä. Hän dokumentoi sen, mitä on nähnyt ja kuullut, mutta hän ei ihannoikaan uhria, vaan kritikoit sitä. Vaikka kaikki kääntyykin romaanissa lopulta hyvin, kirjailijan kuvaus pienistä etelän lämpöön tottuneista tytöistä⁵¹ kaksistaan suomalaisessa kylmyydessä on yhä edelleen koskettavaa luettavaa. Haahti ei varsinaisesti vastusta jo aiemmin tuomaansa ajatusta naisen, miehen tai lapsen suurimmasta uhrista Jumalalle eli lähetystyöstä, mutta hän kysyy, tarvitaanko todella näin suurta uhria, lasta. Hän panee lukijan pohtimaan Suomen Lähetysseuran perheitä erottanutta käytäntöä.

Haahti vyöryttää koteihin keskusteltavaksi ja myös evankelis-luterilaisen kirkon piiriin pohdittavaksi kutsumuksen kanssa kamppailevan vaimon ja äidin aseman. Toiset uhrit ovat suuria, toiset taas koskettavat vain rahaa tai omaisuutta. Miten käy silloin, kun lapset tai puoliso uhrataan työlle? Lähetyslapsi on arvokas ja tärkeä, mutta onko mahdollista, että tällaisen lapseuden hinta on liian suuri. Haahden teosten naiset ovat usein, aikakauden naisten tapaan, jostakin osattomia. Heiltä puuttuu joko varoja opiskeluun, heillä ei ole vanhempia tai rohkeutta elämiseen ja itsenäisiin päätöksiin. *Maksoi mitä maksoi* -romaanin äiti on vailla todellista ajattelun vapautta ja vaikuttamisen mahdollisuutta, kuten miehen lähetystyöhön taivuttelema vaimo *Todistaja*-romaanissa.

Maksoi mitä maksoi -romaanissa nainen joutuu myös tasapainottelemaan oman ammattiroolinsa ja äitiyden välillä. Vaikka oma lapsi on sairaana, äiti joutuu huolehtimaan muista. Tätä roolia vaikeuttaa se, että työalueen paikallinen kulttuuri on tukenut ensisijaisesti vaimon ja äitiyden roolia. Kaiken kaikkiaan kutsumus lähetystyössä vie hänet uhriin, eroon lapsista, mitä Haahti ei voikaan enää suositella. Itsenäinen ajattelu ja "kotkan vapaus" jäävät saavuttamatta. Tällaisesta lähetystyöntekijästä, joka on usein nainen miehen elämäntehtävän varjossa, tulee nöyryytetty ja ahdistunut olento.

Haahti nostaa lähetystyöntekijät jalustalle siksi, että hän katsoo heidän toteuttavan Jeesuksen käskyn erityisen vaikeissa olosuhteissa. Naislähetystyöntekijä kohoaa uhrissaan muiden yläpuolelle. Ajatuksen sisäistävä lukija alkaa palvoa häntä. Toisenlaisen vakaumuksen omistava ihminen näkee tapahtumissa manipulointia ja aatteen väärinkäyttöä. Haahden kohdalla on loppujen lopuksi vaikea tietää, kumpaa näkökulmaa hän ajaa *Maksoi mitä maksoi* -romaanillaan. Hänen toiveensa kokonaan Kristukselle antautumisesta kallistaa vaa'an uhrin ajattelun suuntaan, mutta asiasta voi ajatella

---

⁵¹ Syrjä 2005, 91. Syrjä kuvailee, miten Haahti huokasi säälien, kun näki hänet ja hänen sisarensa Suomessa ilman vanhempia. Vanhemmat olivat lähteneet Afriikkaan.

toisinkin. Haahti nimittäin joutui taipumaan joiltakin osin miehensä tahtoon: hän ei saanut rukoilla ääneen Ilmari Krohnin ollessa läsnä ja hän joutui esimerkiksi muuttamaan romaaniensa henkilöiden luonteita miehensä haluamalla tavalla. Näiden hänen henkilökohtaiseen elämäänsä ja toiminnan vapauteensa liittyvien seikkojen vuoksi voidaan ajatella, että se, mitä Haahti ei kirjoittanut kirjaansa, osoittautuukin tärkeimmäksi. Aikaan ja olosuhteisiin liittyneen ajattelun vuoksi hän kirjoitti sitä, mitä häneltä odotettiin, mutta omat todelliset ajatukset paljastuvat negaation kautta ja rivien välistä.

Näkökulma johtaa yllättävään havaintoon: uskonnollinen, helppoa ja sujuvaa kieltä kirjoittanut Haahti toimi häntä rajoittavista seikoista huolimatta huutavan profeetan äänenä suomalaisissa kodeissa, kirkossa ja yhteiskunnassa. Romaanillaan Haahti varoittaa lähetystyötä tekeviä. *Maksoi mitä maksoi* -teoksen päähenkilöiden tavoin ei voida enää toimia. Jumalalle annettava uhri ei voi tarkoittaa lasten jättämistä isättömiksi ja äidittömiksi. Lähetystyö ei voi merkitä ydinperheen hajottamista. Lähetystyössä myös perheellisillä on oikeus täysipainoiseen elämään. Kirja toimii näin varoittavana esimerkkinä lähetystyötä suunnitteleville perheellisille henkilöille. Haahti katsoo säälien ja ymmärtäen naista, joka ei uskalla tai osaa vaatia itselleen kuuluvaa valinnan vapautta miehensä vallan alla tai kirkon tehtävässä, vaan taipuu uhriin, jollaista Jumala ei vaadi häneltä. Haahti paljastaa kristinuskon ja patriarkaalisin maailman sisäisen sorron rakenteita.

Norjalaisen *Toril Moin* mukaan patriarkaatti on aina yrittänyt hiljentää ja sortaa naista ja naisen kokemuksia. Näiden seikkojen näkyville tuominen on hänen mielestään merkittävä antipatriarkaalinen strategia.⁵² Haahden vuonna 1907 *Kotkat*-romaanissa esiin nostama naisen ajattelun ja toiminnan vapauden vaatimus on eräänlainen antipatriarkaalinen strategia, joka kulkee hänellä selkeänä myös vuoden 1944 teoksessa. Vaikka Haahti ei kulkenut naisasiantuntajan kärjessä, hän antoi huippuunsa asti viritetyllä uhriteemallaan sysäyksen lähetystyön käytänteiden miettimiseen ja uusien strategioiden luomiseen.

Suomen Lähetysseuran käytäntönä oli ollut työn alkuvuosina 1800-luvun lopulla kouluttaa lähetystyöntekijöiden lapset Suomessa, siis erillään vanhemmistaan. Esikuva tähän oli saatu Reinin lähetysseuralta ja muilta lähetysjärjestöiltä. Lapset erotettiin vanhemmistaan 9-vuotiaina. Tämä käytäntö säilyi voimassa yli 70 vuotta.⁵³ *Maksoi mitä maksoi* -romaanin perusteella voi ajatella, että Haahti oli omalta osaltaan vaikuttamassa Suomen Lähetysseuran uuteen käytäntöön lasten kouluttamisessa, sillä kuusi vuotta

---

⁵² Moi 1990a, 22.

⁵³ Kähärä 1996, 1–4, 80.

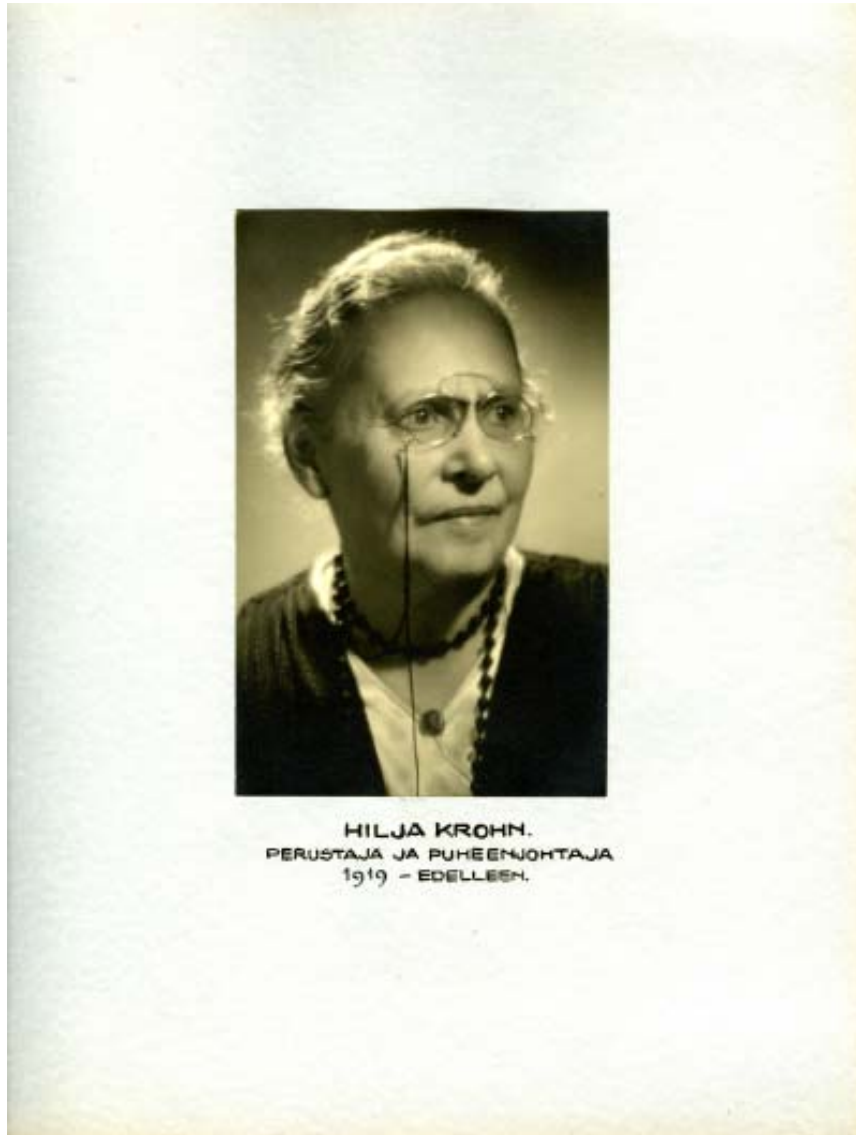
kirjan ilmestymisen jälkeen, eli vuonna 1950, suomalaislasten koulutus aloitettiin työalueella.

Suomen Lähetysseuran työ naisten aseman parantamiseksi oli leimaa antava piirre 1900-luvun alkupuoliskon lähetystehistoriassa.⁵⁴ Toisen maailmansodan jälkeen naisten hakeutuminen lähetystyöhön muuttui ratkaisevasti. Valtioiden ja kirkkojen itsenäistymisen myötä syntyvät uudenlaiset yhteistyökuviot.⁵⁵ Suomessa yhtenä tämän alueen taustavaikuttajana voidaan nähdä Hilja Haahti romaanillaan *Maksoi mitä maksoi*. Patriarkaalinen, nais-ta holhoava ja syrjivä ote sai sysäyksen kohti inhimillisempää maailmaa.

---

⁵⁴ Helander 2001, 191.

⁵⁵ Helander 2001, 10–11. Historioitsijoiden keskuudessa kiinnostus naisten ja nais-lähetystyöntekijöiden osuuteen lähetystyössä alkoi vasta 1960-luvun lopulla, jolloin ilmestyi muun muassa Robert Pierce Beaverin amerikkalaisia naislähettejä koskeva tutkimus *All Loves Excelling. American Protestant Women in World Mission* (1966).

D. Oikeus osaamiseen ja yhdenvertaisuuteen

Hilja Haahti johti taideliitto Kolmisointua ja Kristillistä Taideseuraa yhtäjaksoisesti 43 vuotta. Kerttu Lappalaisen yksityiskokoelma.

Kun Hilja Haahti luopui Kristillisen Taideseuran puheenjohtajuudesta vuonna 1946, hän oli vakiinnuttanut asemansa kirjailijana sadoin tuhansin teoksin. Silti häntä kutsuttiin miehen kautta "professorinrouvaksi". Äärimmäisen kohteliasta puhuttelua etsittäessä naiselle ei ole riittänyt arvonimeksi oman elämän ja työn kautta luonteva "kirjailija". Käytäntö kuvaa naisen syrjimyksen ja alistamisen tiedostamattomia rakenteita. Kerttu Lappalaisen yksityiskokoelma.

Kunnioitettu Professorinrouva

Hilja Krohn.

Kristillisen Taideseuran työ on rakentunut niille aatteille ja tšhdännyt niihin ihanteisiin, jotka Te, Rouva Krohn, olette sille antanut ja jatkuvasti kirkastanut. Vuosikymmenien ajan - aina Kolmisataman syntymisestä lähtien - Te olette olleet kristillisen taiteen johtavana soihdunkantajana maassamme. Niinkuin Te itse olette elämäntyössänne olleet kristillisen taiteen henkilytymä, niin ovat Teidän periaattenne saaneet ilnennyksen Kristillisessä Taideseurassa.

Kun Te nyt olette peruuttamattomasti ilmoittanut tahtovanne jättää Kristillisen Taideseuran puheenjohtajan paikan, tuntee seura syvästi menetyksensä suuruuden. Se iloitsee kuitenkin siitä, että sillä on edelleenkin onni pitää Teidät keskeisenä henkilönään ja se toivoo eteenkin päin saavansa Teiltä sytykkeitä, innostusta ja tavoitteita työllensä.

Kiitollisena siitä, mitä olette merkinnyt

seuralle sen perustajana ja johtajana, Kristillisen Taideseuran
keskusjohtokunta on päättänyt kutsua Teidät seuran kunniapuheen-
johtajaksi ja pyytää, että Te tahtoisisitte suostua tähän kiitelli-
suuden osoitukseen.

Ottakaa vastaan meidän syvä kunnioi-
tuksenne ja hartaat Jumalan siunauksen toivotuksemme.

Helsingissä maaliskuun 31. päivänä 1946.

Kristillisen Taideseuran Keskusjohtokunta :

<i>V. H. Tuomela</i>	<i>Aarre Lauha</i>
<i>Urho A. Mäkelä</i>	<i>Kerttu Hämäläinen</i>
<i>Paavo Rausio</i>	<i>J. Haara</i>
<i>Hilja Haahden</i>	<i>A. Puumala</i>
<i>Arvo Laitinen</i>	<i>Sylvi Lehtinen</i>
<i>Jukka Kunnas</i>	

Kristillinen Taideseura pyysi Hilja Haahden kunniapuheenjohtajakseen vuonna 1946.
Kerttu Lappalaisen yksityiskokoelma.

Hilja Haahti luopui *Kristillisen Taideseuran* puheenjohtajuudesta vuonna 1946, jolloin hänestä tuli kunniapuheenjohtaja.⁵⁶ Haahden vuonna 1903 alkanut ja vuoteen 1946 kestänyt puheenjohtajuus, 43 vuotta, on todellinen saavutus. Oma toimintaansa pohtiessaan Haahti analysoi kirjailijaksi alkamistaan: "En ole koskaan päättänyt ruveta kirjailijaksi. Se annettiin minulle yhtä luontaisena kuin elän, liikun, olen."⁵⁷ Tällä hän kuvasi sattuvasti oman elämänsä varhaisia mahdollisuuksia koulutukseen ja kulttuurin kärki-paikoille. Päätös oman taideliiton perustamisesta vuonna 1903 sitä vastoin oli selkeän ja pitkän pohdinnan sekä päätöksen tulos. Puheenjohtajan tehtävät jätettyään Haahti alkoi kartoittaa historiaa tutkimalla Elias Lönnrotin tyttärien elämää. Hän kirjoitti heistä vuonna 1947 ilmestyneen kulttuuri-romaanin *Sammatin sisarukset*. Kirjoittaessaan hän rakensi samalla myös omaa kuvaansa, kun hän sisällytti tähän romaaniinsa henkilökohtaista vapautta, ammattia ja koulutusta etsiviä naisia. *Sammatin sisaruksista* tuli menestysteos.⁵⁸

Haahden kirjojen ulkoasussa toteutettiin *Kristillisen Taideseuran* päämääriä kauneudesta.

⁵⁶ Haahtea seurasivat puheenjohtajan tehtävässä mm. Olavi Heliövaara, Aarre Lauha ja Uriel Kailo.

⁵⁷ Haahti 1946, 21. Kursiivi Haahden.

⁵⁸ Liitteet 5. ja 6. Kirjaa painettiin noin 34 500 kappaletta.

Romaanin tapahtumat ovat kirjailijan sanoin sekä tarua että totta. Ne sijoittuvat vuosiin 1875–1876. Tapahtumapaikkoina ovat pääasiassa Lönrotien Sammatissa oleva kesäpaikka Niku sekä Helsingin Vuorikadulla sijaitseva talviasunto.⁵⁹ Elias Lönrotin puoliso ja vanhin tytär ovat menehtyneet tuberkuloosiin. Tytöt kasvavat ilman äitiä. Kansakoulunopettajan tehtävästä haaveileva vanhin tytär toimii romaanissa oman elämäntehtävän etsijänä.

Haahden teema naisten alistetusta asemasta kodissa jatkuu. Ei vain *Ahertajien* työläisnainen ollut voimaton, vaan kulttuurikotienkin naiset olivat sitä aiemmin omalla tavallaan. Haahden mukaan naiset ja tyttäret ovat ihania, mutta useimmiten siiven tynkiä räpytteleviä olentoja, jotka vain katselevat häkissään pyörryttäviin korkeuksiin.

Eikö riitä täyteen ja kyllyydeksi Herran pelastus ja iankaikkinen elämä, jonka osallisuuden Ida tiesi armosta saaneensa? Pitäisi riittää. Mutta siitä huolimatta hänellä oli jokin muu sammumaton jano, jonka kohdetta hän ei osannut nimetä. Oliko hän täällä maailmassa siipirikkolintu, joka räpytteli tynkiänsä alati turhaan, voimattomassa pyrkimyksessä pyörryttäviin korkeuksiin?⁶⁰

Naiset ovat myös käteviä. Heidän käsistään valmistuvat niin piparkakut kuin kesämekotkin. Lisäksi he osaavat soittaa pianoa, kuka paremmin kuka huonommin. He saavat myös opiskella, mutta romanttiset haaveet kaihertavat mieltä.⁶¹ Suruun päättynyt rakkaus opettaa Jumalan tahtoon taipumista:

Elina rakas, en tiedä, kuinka sinun nyt on. Mutta usko siihen, että Jumala johtaa parhaalla tavalla. Hän tietää, mikä tie vie meidät itse kunkin varmimmin taivaaseen. Jätä rakkautesi ja kohtalosi kokonaan Jeesuksen määräiltäväksi. Silloin sinulla on rauha kaikissa vaiheissa.⁶²

Tyttöjen keskustelu liikkuu rakkaussurujen lisäksi taivaskaipuun ja paruusian teemoissa.⁶³ Ainoastaan vanhin sisar elää vanhaksi.⁶⁴

Hahti kirjoittaa *Sammatin sisaruksissa* pedagogisella tendenssillä fiktiivistä tekstiä syntymänsä aikaisesta Suomen historiasta. Tavoitteena hänellä on saada historia nuoria kiinnostamaan muotoon ja peilata 1800-luvun naisen asemaa sotien jälkeiseen naisen asemaan. Naisen elämään kuuluneet, jo ensimmäisessä *Helvi*-romaanissa esiin tulleet teemat saavat

---

⁵⁹ Hahti 1947, 5.

⁶⁰ Hahti 1947, 369.

⁶¹ Hahti 1947, 107.

⁶² Hahti 1947, 336–337.

⁶³ Hahti 1947, 129.

⁶⁴ Hahti 1947, 129.

jälleen sijansa: tyttöjen kouluttautumisen vaikeus ja samalla koulutuksen välttämättömyys, nöyrä Jumalan tahtoon taipuminen ja elämän haurauden edessä opittu kuoleman läheisyyden hyväksyminen sekä iankaikkisen elämän odotus.

Haahden romaanien kuvaamana aikana, 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä naiset saivat vasta poliittisten oikeuksien jälkeen oikeudet ammattiin, koulutukseen ja oikeuskelpoisuuteen toisin kuin miehet.⁶⁵ Naisen todellisen aseman parantamisessa riitti työtä. Siinä Haahti oli mukana omalla idealistisella tavallaan ja tendenssillään. Romaaneihin tutustuminen osoittaa, että hän tahtoi ihmisille hyvää ja halusi vaikuttaa nimenomaan yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten naisten alistettuun asemaan.

Hän osoitti, että niitä poistamassa ei ollut vain työläisnainen Tampereella, pikkupapin rouva Haminassa tai juutalaisnainen Palestiinassa, vaan myös elämän päivänpaisteiselle puolelle syntynyt kartanonrouva Kaurialassa. Jokainen toimi omalla tavallaan, yhteisenä toiveena oikeudenmukainen maailma. Naiset ottivat vastuun omassa asemassaan ja yhteisössään. Nainen oli ennakkoluuloton ja myös johtotehtäviin sopiva. Nainen toimi kansallisissa ja yhteiskunnallisissa liikkeissä ja menestyi niissä. Hänen tehtävänsä näissä ryhmittymissä oli kulttuurinvälittäjän ja yhteyden etsijän rooli.

Yhteisrintamassa toimivien naisten joukkoon Haahti lisäsi vielä yhden naishahmon. Tämä nainen oli yhteiskunnalliselta asemaltaan aivan toisessa tilanteessa kuin nuoruudentuotannon köyhähköt sivistyneistönaiset, *Aher-tajien* työläisnainen, perintönä omaisuutensa saanut Annikka tai lähetystyöhön lähtenyt uhrautujanainen. Hän on vuoden 1948 *Jos me tunnustamme...*-romaanin sairaalavuoteella lepäävä, 1900-luvun alkuvuosikymmeninä hyvin menestynyt liikenainen.⁶⁶

Nainen tällaisen suurliikkeen, miesten alan liikkeen toimitusjohtajaksi! – Hän omisti sen kutsumuksen ja asetti tavoitteeksensa hoitaa sen äärimmäisen tunnollisesti ja mallikelpoisesti. Juuri siksi, että hän oli nainen! Kyllähän rikkeitä etsittiin suurennuslasilla, sen hän hyvin ymmärsi.⁶⁷

Sairaalassa liikenaisen mieltä alkoi painaa mennyt elämä, sillä nuoruuden tapahtumien mukanaan tuoma syyllisyys on jäänyt käsittelemättä. Ensimmäinen lankeemus on tapahtunut jo varhaisessa lapsuudessa, jolloin

⁶⁵ Sinikka Mustakallio 1988, 9, 37–38; Julkunen 1995, 16–17.

⁶⁶ Haahti 1948, 122–123, 190–191.

⁶⁷ Haahti 1948, 268–269.

hän varasti ja rikkoi ystävänsä nukan.⁶⁸ Toisen kerran hän on tehnyt väärin paljastaessaan tyttöjä pilkkaaville pojille, että hänen ystävänsä leikki vielä toisluokkalaisenakin nukeilla. Nuoruuden syntilistaan kuuluu konfirmaatiojuhlaan meneminen vaihtamattomin alusvaattein, jotka muuttuvat naisen mielikuvituksessa liaksi, lapsuuden tunnustamattomiksi synneiksi.⁶⁹ Haahti listaa synniksi myös tyytymättömyyden kotona, kiihottavat kirjat, oma-päisen elämänuran valinnan, väkevän kunnianhimon, elämän hurman janon, itsekeskeisyyden ja kärsivien lähimmäisten unohtamisen.

Pyhä käsi oli kolkuttanut, mutta hän ei ollut avannut salpaa. Lapsena hän oli nähnyt satunäyn kauniista, rikkaasta, puhtaasta elämästä, mutta käärme oli vietellyt hänet antamaan peräsimensä pimeyden voimille. Silloin – silloin oli tapahtunut se kauhein... Eikä kukaan tietänyt. Väärällä naamarilla hän oli verhonnut kasvonsa. Nyt hän oli paljaana Jumalan edessä.⁷⁰

"Se kauhein" on ollut Egyptissä tehty abortti. Nyt liikenainen vaikeuttaa sairaalan sängyllä niin nukan varastamista kuin pienen elämän alun tuhoamista. Rangaistuksena itselleen hän on elänyt koko elämänsä itsenäisenä naisena, ilman kodin lämpöä.⁷¹

Hektisen elämän vastakohta sairaalan sängyssä elämäänsä katuvalle naiselle löytyy lapsuuden ystävän avulla. Tämän elämä on kulkenut tuttua ja samalla turvallista reittiä Ebeneserseminaarin kautta seitsemän lapsen äidiksi. Liikenaisen lapsuuden synneistä johtuva anteeksipyyntö hänelle ja uutuuslääke penisilliini palauttavat sairaan voimat. Nainen löytää elämälleen ulottuvuuden, joka vie hänet uudenlaisten haasteiden pariin. Haasteista Haahti nostaa esikuvaksi settlementiliikkeen työn ja jälleen kerran lähetystyöntekijät, "lähettyshullut", joita ensin pilkataan ja tutustumisen jälkeen aletaan arvostaa.⁷²

Romaanin arvosteluissa mielipiteet jakautuivat laidasta laitaan. *Uuden Suomen* kirjoittajan mukaan traditionaalisen, kristillisen ihanteellisuuden kannatteleva teos oli valkomustapensselillä sujuvasti ja tottuneesti kirjoitettu.⁷³ Muuta hän ei omasta mielestään osannut siitä sanoa juonen selostamisen lisäksi. Silti hän lisäsi, että Haahden teksti oli hänestä aina pirteää ja syvää ymmärrystä kuvaavaa.⁷⁴

---

⁶⁸ SKS KIA HH pk XII 6.10.1900, 118. Haahti kirjoitti omasta lapsuuden kokemuksestaan.

⁶⁹ Haahti 1948, 54.

⁷⁰ Haahti 1948, 291.

⁷¹ Haahti 1948, 258–259.

⁷² Haahti 1948, 181, 211, 215–216.

⁷³ US 15.12.1948 *Uskonnollisia romaaneja*.

⁷⁴ Herättäjä 10.12.1948 T. I. V. *Hilja Haahden uusin kirja*.

Monien lehtien arvosteluissa nousi esille väsymys ja tietynlainen kyllästyneisyys Haahden pinnallisuuteen. Ratkaisut hänen teoksissaan tapahtuivat liian nopeasti.⁷⁵ *Helsingin Sanomien* kirjoittaja halusi Haahden kirjat pois markkinoilta. Hänen mielestään ne olivat tragikoomisia, valheellisia ja tekohurskaita.⁷⁶ Toisaalta kirkolliset lehdet kiittivät Haahtea. *Herrättäjän* arvostelijan mukaan *Jos me tunnustamme...* oli oikea kotien kirja.⁷⁷ Haahden kirjojen myydyin kausi oli talvi- ja jatkosodan aikana ja niiden jälkeen 1940-luvulla. Silloin hänen kirjojaan ostettiin lähes kolminkertainen määrä 1900-luvun alkuun verrattuna.⁷⁸ Kausi kesti kymmenisen vuotta. Teosten laatu ei yksistään selitä myynnin määrää. On otettava huomioon sodan jälkeinen uskonnollisille kirjoille myönteinen aika.

Talvisodan Suomessa oli koettu yhteisvastuun ja aseveljeyden henkeä. Sodan pelko ja sota olivat luoneet uskonnollista ilmapiiriä. Poliittisyhteiskunnalliset vastakohtat olivat tasoittuneet. Evankelis-luterilaisesta kirkosta toivottiin tulevan todellinen kansankirkko, joka ottaisi vastuun sananjulistuksen lisäksi moraalista ja sosiaalisesta yhteishengen lujittamisesta.⁷⁹ Jatkosodan jälkeisessä Suomessa kirkon asema selkiytyi. Kirkkoa arvostettiin yhteiskunnalliseettisenä instituutiona. 1950-luvulta lähtien kuitenkin voimistui käsitys uskonnon asteittaisesta häviämisestä. Yhteiskunta liberaalisoitui ja moniarvoistui. Ajateltiin, ettei rationaalinen ihminen tarvinnut enää uskontoa. Kritiikki suunnattiin perinteisiä arvoja säilyttävänä koettuun kirkkoon.⁸⁰

Tässä ilmapiirissä naisen roolia esitellessään Haahti kiinnitti huomion edistykselliseen naiseen, joka menestyi miehisellä alalla liiketoimissa, matkusteli ulkomailla ja suostui käyttämään uudenaikaisia lääkkeitä. Tällainen nainen oli myös tarpeeksi rohkea kohtaamaan elämänsä rikkinäisyyden ja itsessä asuneen, kovuuteen johtaneen kunnianhimon. Haahti varoitti jälleen kerran naisia. Ensimmäisessä romaanissaan hän lähetti naisen ulkomaiseen miehen työhön. Sen kaltaisessa itsenäisyydessä ja rohkeudessa ei ollut mitään vaaraa, koska se johti Jumalan sanan mukaisesti toisten palvelemiseen. *Jos me tunnustamme...* -romaanin esitteli modernin, liike-elämässä menestyneen naisen. Vaara piili kaupallisen alan ideolo-

---

⁷⁵ Uusi Aura 29.11.1948. E. R. *Uskonnollinen romaani*; SS 12.12.1948 Vaaka; SS 21.12.1948.

⁷⁶ HS 5.12.1948 *Tikusta asiaa*.

⁷⁷ Kmaa 30.11.1948 *Hilja Haahden uusi romani*; Kotia Kohti 12/1948 A-o J. *Hilja Haahti: Jos me tunnustamme*.

⁷⁸ Liite 6. Taulukko 2. näyttää Haahden teosten painosmäärät niiden julkaisuvuoden mukaan.

⁷⁹ Murtorinne 1995, 277–279.

⁸⁰ Murtorinne 1995, 294–295.

giassa, joka saattoi johtaa oman edun haalimiseen ja samalla Jumalan unoh-
tamiseen. Tällaisesta toiminnasta seuraisi rangaistus. Yksilökeskeinen ja
omaa etua tavoitteleva nainen joutuisi lopulta vastaamaan teoistaan.

Uuden ajan ihannenaiseksi Haahti luonnehti menestyvän, Jumalaan
uskovan liikenaisen, joka oli miehen kanssa yhdenvertainen. Nainen sai
toteuttaa taipumuksiaan, kunhan eli samalla syvää uskonnollista elämää.

E. Naisen oikeus olla uskonnollinen kirjailija 1950–1966

Hilja Haahti ei luopunut ikääntyessäänkään tehtävästään henkilökohtaisen
uskon esillä pitäjänä ja uskonnollisen naisen ihannemallin muovaajana.
Hänen ihannenaisansa rooli vain oli ajankohtaan nähden kapea ja kliseinen.
Tätä traditionaalista kristityn naisen ihannekuvaa hän piti yllä tuotantonsa,
verkostonsa ja toimintansa avulla. Kirjailijoiden piirissä uskonnollista teks-
tiä kirjoittanut kirjailijaa vieroksuttiin. Tätä kuvaa esimerkiksi Helmi
Krohnin kirje Aino Kallakselle. Kirjeessä Krohn kertoo, miten Haahti oli
tullut hänelle *Päiväkirjan lehtiä I. Kolme julistajaa* -kirjan (1950) kautta
paljon inhimillisemmäksi ja läheisemmäksi.⁸¹ Mainitussa teoksessa Haahti
muistelee elämäänsä vaikuttaneita nuoruuden aikaisia henkilöitä. Henkilöt
olivat amerikkalainen, Haahden uskonnolliseen ratkaisuun vaikuttanut J.
R. Mott, tanskalainen taiteen ja uskon välistä yhteyttä ymmärtämään opet-
tanut Karl Povelsen ja saksalainen, juutalaislähetyskoulun johtaja D. H.
Dolman.⁸² Vasta näihin Haahteen vaikuttaneisiin henkilöihin tutustuminen
lähensi kälyjä toisiinsa. Aikaa oli kulunut yli viisikymmentä vuotta.

Haahden sosiaalinen elämänpiiri oli laaja. Myönteisen arvostelun
saaneessa⁸³ *Päiväkirjan lehtiä II* -teoksessa (1951) Haahti muistelee esi-
merkiksi tapaamistaan marsalkka Mannerheimin kanssa.⁸⁴ Vaikuttavista yh-
teyksistä, kuuluisasta suvusta, matkoilla luoduista verkostoista⁸⁵ ja lehdistön
tuomasta julkisuudesta huolimatta Haahti tunsi olevansa syrjässä. Päivä-
kirjassaan hän valittaa: "Olen kirjoittanut *yhden* hyvän runon. Mitä on sa-
nottava siitä, että L. Onerva ajattelee ja tuntee runomittaisesti, niin että
hänellä on noin 200 000 runoa Otavassa tarjolla valintaa varten."⁸⁶ Haahti
ei voinut olla vertaamatta itseään L. Onervaan, joka oli ollut Helsingin
Suomalaisessa Tyttökoulussa hänen oppilaansa.⁸⁷ Kirjailija kritikoi myös

⁸¹ Kallas 1989, 249.

⁸² Haahti 1950.

⁸³ Kmaa 30.11.1951 [Armo Nokka]-la *Päiväkirjan runolehtisiä*; HS 19.12.1951
Aarni Voipio.

⁸⁴ Haahti 1951, 67–65.

⁸⁵ SKS KIA HK pk LXXIX 22.8.1952.

⁸⁶ SKS KIA HK pk LXXVIII 9.9.1951. Kursiivi Haahden.

⁸⁷ SKS KIA HK pk XCVI 18.4.1963; Haahti 1932, 67; Haahti 1958, 14–15.

kustannusosakeyhtiö Otavan⁸⁸ julkaisutoimintaa, joka oli aloitettu viisi vuotta ennen hänen ensimmäistä runokokoelmaansa. Iris Uurto ja Anja Vammelvuo olivat päässeet Otavan kirjailijoita esittelevään kirjaan samaan aikaan, kun Haahden tuotannosta ei mainittu mitään. Kirjailija oli tästä paheillaan: "[- -] mutta minä olen olematon, vaikka olen yli 50 vuotta ollut Otavan luetuimpia kirjailijoita."⁸⁹ Runoa ja proosaa sisältävän *Päiväkirjan lehtiä II* -teoksen arvosteluun Hahti oli tyytyväinen.⁹⁰

"Grand old lady" oli loppuun asti hyvin kiinnostunut elämästä ja ihmisistä ympärillään. Toisinaan hänen piti karsia muistiinpanoja päiväkirjoistaan, sillä hän ei halunnut suorasukaisilla maininnoillaan loukata ketään. Jotkut päiväkirjat eivät enää pysy koossa, sillä poistoja on tarvinnut tehdä paljon. Kuva Elina Patailan kotialbumista. *Askel* 5/2004.

Syrjässä olemista ilmentää Haahden kuvaus Ilmari Havusta, joka toi kirjoittamansa teoksen *An Introduction to Finnish Literature* kirjailijalle vuonna 1952 ja suositteli sen jakamista Haahden ulkomaisille ystäville. Kirjassa ei kuitenkaan esitelty Haahtea eikä hänen tuotantoaan. Hahti tuskaili jälleen, miten jälleen Iris Uurron ja Helvi Hämäläisenkin nimet

---

⁸⁸ Sevänen 1999, 246.

⁸⁹ SKS KIA HK pk LXXXIII 22.2.1950; 23.2.1950.

⁹⁰ SKS KIA HK pk LXXVIII 23.12.1951.

oli esitelty teoksessa⁹¹, mutta häntä ei ollut hyväksytty mukaan. "En olisi muuta pyytänyt kuin pienen paikan auringossa. [- -] esimerkiksi näin: Hilja Haahti on kirjoittanut kristillishenkisiä romaaneja ja runoja."⁹² Seuraavana vuonna Haahti pohti päiväkirjassaan Toini Havun hyökkäystä "helpoilla keinoilla lukijamenestyksen saavuttaneita" vastaan. Haahti otti Havun arvostelun itseensä ja pahoitti jälleen mielensä. Hän ei voinut hyväksyä sitäkään, että samaan aikaan sama kriitikko arvosteli F. E. Sillanpään *Nuorena nukkunut* -teoksen myönteisesti. Hänen mielestään romaani ei ollut niin hyvän arvostelun arvoinen.⁹³

Haahden kirjojen myyntiluvut pienenevät 1950-luvulla.⁹⁴ Modernin kirjallisuuden vastapainona Haahden tarjoilema idealistisen ja uhrautuvan naisen naiskuva ja roolit eivät houkuttaneet enää 1950–1960-lukujen naista. Ne olivat yksinkertaisesti vanhanaikaisia, kuluneita ja toimimattomia. Ne kuristivat kristityn naisen mahdolluuksien loukkuun eivätkä siis palvelleet enää kasvatustehtävässä niin kuin kirjailija toivoi. Haahti jatkoi silti linjallaan Don Quijoten⁹⁵ tavoin modernin ajan tuulimyllyjä vastaan taistellen. Naisen rooli oli säilytettävä ihanteellisena.

Haahden viimeisin romaani *Tulen liekit* valmistui vuonna 1953. Omaa elämäänsä ja kutsumustaan muistellessaan kirjailija kirjoitti: "En ole koskaan tavoitellut menestystä millään keinoilla. Olen vain rukoillen ja tutkimustyössä pyrkinyt tunnustuksellisuuteen."⁹⁶ Omasta mielestään hän ei siis halunnut julkisuutta muun kuin sanomansa levittämiseksi. Uskonnollisuus oli hänen "uhrinsa". Hänen maineensa kaunokirjailijana ei kuitenkaan ollut sillä tavalla arvostettu kuin hän olisi halunnut. Ensimmäisestä romaanista asti alkanut tunnustuksellisuuden vuoksi saatu kritiikki aiheutti sen, että rutinoitu kirjailija odotti *Tulen liekkien* palautetta hermostuneena. Palautteen saatuaan hän epäili, että Otavassa oli kuitenkin petytty teokseen, vaikka muuta vakuutettiin ja menekkiä veikattiin taatuksi. Haahti jäi odottamaan arvosteluja, jotka saivat hänet lopulta kirjoittamaan: "Ja sitten

---

⁹¹ Havu 1952, 16. "Among women writers Helvi Hämäläinen (b. 1907) has delivered her choicest work in small-scale novels with a rural setting, while Iris Uurto (b. 1905) is an individualistic story-teller concerned with social conditions and the problems of human existence."

⁹² SKS KIA HK pk LXXX 12.10.1952.

⁹³ SKS KIA HK pk LXXXII 25.9.1953.

⁹⁴ Liitteet 5. ja 6.

⁹⁵ Don Quijote de la Mancha on 1605 ilmestynyt romaani, jonka kirjoitti espanjalaisen Miguel de Cervantes (1547–1616).

⁹⁶ SKS KIA HK pk LXXXII 25.9.1953.

yleisö ja kauheat arvostelijat! [- -] Onko synty, että olen näin aralla mielellä?"⁹⁷ Haahti etsi oikeutta olla uskonnollinen ja samalla arvostettu kirjailija. *Tulen liekit* otettiin kodeissa lopulta kiitollisina vastaan. Arvostelijat kiittivät kirjaa, vaikka jäivätkin kaipaamaan siihen syvyyttä.⁹⁸ *Kansan Lehti* arvosteli teoksen kodin lämpöä henkiväksi nuorten kirjaksi.⁹⁹

Tulen liekit -romaanissa saa sijansa toisen maailmansodan jälkeisten vuosien sosiaaliset ongelmat: vuokrasäännöstely, siirtoväen asema, asuntojen kehnoisuus, taloudellisten arvojen muuttuminen ja kirkon suhtautuminen kuluvan ajan tapahtumiin. Haahti nostaa esiin myös kärsimyksen tarkoituksen, koulutuksen tärkeyden ja naisen tehtävän seurakunnassa. Romaanin päähenkilönä on nuorisotyöstä vastaava, herätyshenkinen pappi, joka joutuu kohtaamaan helsinkiläisen asunnottoman miehen. Tästä seuraa tapahtumaketju, joka pakottaa papin katsomaan kirkon työtä sosiaalisesta näkökulmasta. Samalla hän tapaa sivistyneistönaisen, joka innostuu samasta tehtävästä. Haahti ohjaa näin naisia seurakunnan vastuunkantajiksi miesten rinnalla.

Naisen roolikehityksen huipentumana Haahden kaunokirjallisessa tuotannossa onkin pidettävä sitä, että naisen asema kirkossa vuodesta 1894, jolloin ensimmäinen nainen merkittiin yliopiston kirjoihin teologian ylioppilaana, sai yhden täyttymyksensä. Kehitys naisen roolin korjaantumisessa johti vähitellen siihen, että Helsingin Vanhan kirkon seurakunta palkkasi vuonna 1932 teologiaa opiskelleen Hilja Sulangon nuorisotyöhön¹⁰⁰ ja että vuonna 1938 nainen sai tulla valituksi kirkolliskokouksen jäseneksi. Vuoteen 1939 mennessä seurakuntien palveluksessa oli 16 nais-teologia.¹⁰¹ Jotta naisen asema kirkon tehtävässä selkiytyisi, Jyväskylän yhteislyseon uskonnon lehtori Eira Paunu teki vuonna 1953 kirkolliskokoukselle aloitteen naisteologin aseman selvittämisestä seurakunnan palveluksessa.¹⁰² Näin Haahti jälleen kerran käsitteli ajankohtaista aihetta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Naisen roolikehityksen kannalta

⁹⁷ SKS KIA HK pk LXXXI 22.8.1953; LXXXI 31.8.1953.

⁹⁸ US 29.11.1953; Klä 29.1.1954 T.W.T. *Herättävä romaani*; Valkonauha 1954:1 *A[in]o J[auhiainen] kiittää Hilja Haahtea Tulen liekit -kirjasta*; Kmaa 15.12.1955 L.[auri]P.[ohjan]-pää *Utta kirjallisuutta*.

⁹⁹ *Kansan Lehti* 8.7.1954 *Ihmisen ongelmia*.

¹⁰⁰ Ojanen 2003, 9–10.

¹⁰¹ Ojanen 2003, 10.

¹⁰² Lehtiö, 2004, 19–20. Ensimmäinen nainen, joka merkittiin yliopiston kirjoihin teologian ylioppilaana oli Claire Malmberg; Lehtiö 2004, 32–36. Ensimmäinen teologisen erotutkinnon vuonna 1913 suorittanut nainen oli Wendla Ivaska, myöhemmin Salokas; Lehtiö 2004, 217. Eira Paunu väitteli Suomen ensimmäiseksi teologian tohtoriksi vuonna 1952.

merkittäväntä on se, että *Tulen liekit* -romaanissa helsinkiläinen seurakunta sai oman naisteologin.¹⁰³

Hilja Haahti esitelmöi ja muisteli elämäänsä ja toimintaansa myös radiossa. 80-vuotiaana hän oli vielä virkeä ja jatkoi monipuolista vaikuttamistaan. Otavan kuva-arkisto.

Kun Hilja Haahti vietti 80-vuotisjuhliaan vuonna 1954, ilmestyi kirja *Lukupiiri kokoontuu*. Teos sisältää kertomuksia. *Vaasa*-lehden kriitikko puhkui innosta siksi, että hän sai luettavakseen leppää ja samalla taiteellista sanaa. Kirja oli jälleen takuuvarmasti puhdashenkinen. Kirjoittaja oli kiittollinen Haahdelle siitä, että tämä jatkoi omaa alunperin valitsemaansa

---

¹⁰³ Haahti 1953, 218.

siveellistä linjaa.¹⁰⁴ *Jyväskylän Sanomien* kirjoittaja ihaili Haahtea siksi, että tämä yleensä kirjoitti. Hän ymmärsi Haahtea, josta oli kirjoittajan mukaan täytynyt tuntua kipeältä uskonnollisesta kirjallisuudesta annettu arvostelu. Samalla hän kiitti tyttöjen puolesta, sillä hän uskoi, että moni oli varjeltunut pahalta juuri Haahden vähän naiivien tekstien vaikutuksesta samaan aikaan, kun moni muu tyttö oli eksynyt muiden, taitavien taiteilijoiden houkuttamana harhapoluille. Kiitoksista huolimatta kirjoittaja epäili Haahden toivetta lukulampun alle kokoontuvasta lukupiiristä: elämän rytmi oli kiivas eikä aikaa yhteydelle enää löytynyt.¹⁰⁵ Näin vuonna 1954, jolloin Haahti tunsu itsensä nuorekkaaksi ja oli siitä kiitollinen, että hänen vanhentumisansa merkit eivät näkyneet vielä.¹⁰⁶ Kaiken kaikkiaan Haahdesta kerrottiin paljon lehtien sivuilla. Häntä onnittiin syntymäpäivän johdosta ja hänet huomattiin monin tavoin. Häntä kiitettiin erityisesti pitkäaikaisesta työstä lukijoiden hyväksi.¹⁰⁷ Haahti kiitti monisatalukuisista onnittelusta *Helsingin Sanomissa*.¹⁰⁸

Maaseudun Tulevaisuuden kirjoittaja P. Iharlaakso sai käydä Hilja Haahden luona ja nähdä professorin rouvan sivistyneistökodin. Hän oli tyytyväinen siitä, että Haahden varhaisvaiheen romaanien naiset pitivät naisasiaa esillä Jumalan sanalle alisteisena. Iharlaaksosta tämä asetelma esti ristiriidat ja antoi tilaa toisten palvelemiselle. Hän kiitti kirjailijaa luontaisesta kertomisen ilosta, lämpimästä sydämellisyydestä ja uskonnollisiveellisestä piirteestä tämän tuotannossa. P. Iharlaakso kirjoitti:

Kuin kuulo- ja näköradio hän lähettää ääniä ja kuvia etsimään vastaanottimia. Missä nämä ottimet ovat sopivalle aaltopituudelle viritetyt tai missä sellainen viritys on esteettä mahdollinen, siellä tosi taiteen aiheuttama tartunta syntyy ja julistus kulkee sen mukana tunteen tietä vastaanottajan sieluun.¹⁰⁹

Krohnien perhekunta oli vuoden 1954 lopulla 60-henkinen: viisi lasta (toiseksi nuorimmainen, Ilmari, oli kuollut moottoripyöräonnettomuudessa vuonna 1926), 20 lastenlasta, 18 lastenlastenlasta, 13 kahden polven miniää ja vävyä sekä kaksi entistä miniää.¹¹⁰ Tämän sukuverkoston lisäksi Haahden elämässä vaikuttivat esimerkiksi amerikkalainen evankelista Billy Graham

¹⁰⁴ Vaasa 3.10.1954 *Sydämellistä sanaa*.

¹⁰⁵ JS 10.10.1954 *Lukupiirin kokoontuessa*.

¹⁰⁶ SKS KIA HK pk LXXXII 7.3.1954; 25.1.1954 .

¹⁰⁷ Kmaa 10.9.1954 *Hilja Haahti 80-vuotias*; SKa 11.9.1954; AL 11.9.1954; HS 11.9.1954; Suomen Sosialidemokraatti A. L[auri]la.11.9.1954.

¹⁰⁸ HS 16.9.1954.

¹⁰⁹ MT 3.2.1955 P. Iharlaakso *Pikakuva kirjailijasta. Hilja Haahti*.

¹¹⁰ SKS KIA HK pk LXXVIII 27.12.1954.

messuhallin herätyskokouksineen ja presidentti J. K. Paasikivi ja Alli Paasikivi.¹¹¹ Haahti sai valtion kirjallisuuspalkinnon vuonna 1954 ja *Kotimaa*-lehden kultaisen ansiomerkin vuonna 1955.¹¹² Hänet promovoitiin Helsingin yliopistossa riemumaisteriksi yhdessä Ilmari Kiannon kanssa vuonna 1957.¹¹³ Haahden kirjailijatyön kunniaksi julkaistiin muistolaatta, joka kiinnitettiin Hämeenlinnan Kasarmikadun ja Eteläkadun risteyksessä sijaitsevan Hahnssonien kotitalon seinään vuonna 1957.¹¹⁴ Monenlainen aktiivinen osallistuminen sai kirjailijan huokaamaan päiväkirjassaan: "Nopeasti, liian nopeasti päiväni taas ovat vierineet."¹¹⁵

Kirjailija Hilja Haahti syntyi Hämeenlinnassa 11.9.1874. Hänen kotitalonsa sijaitsee Hämeenlinnan Kasarmikadun ja Eteläkadun risteyksessä, jonne kiinnitettiin muistolaatta 1957. *Hämeen Sanomat* 22.5.1957.

Hilja Haahden omaelämäkerrat *Kaukaisten aikojen takaa* (1956) ja *Nuoruuteni vuodet* (1958) julkaistiin, kun kirjailija oli jo yli 80-vuotias. Fiktiivisen aineiston lisäksi kirjat pohjautuvat monilta osin päiväkirjoihin¹¹⁶.

¹¹¹ SKS KIA HK pk LXXXIII 16.10.1949; 19.10.1949; 12.2.1950.

¹¹² SKS KIA HK pk LXXXII 3.-5.5.1954; LXXXV 7.12.1955.

¹¹³ SKS KIA HK pk LXXXVII 4.6.1957; 30.6.1957.

¹¹⁴ HäS 22.5.1957; Sampo Kujala Irja Aro-Heinilälle 18.11.2004.

¹¹⁵ SKS KIA HK pk LXXXV 1.4.1956.

¹¹⁶ Sama aineisto on nyt tutkijoiden käytettävissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

Vitaalinen muistelu huomattiin lehdistössä.¹¹⁷ *Uuden Suomen* arvostelija Lauri Pohjanpää ihmetteli kirjailijan ehtymätöntä tarvetta kuvata ja kertoa. Hän kuvaili *Kaukaisten aikojen takaa* -teosta myös viehättäväksi, kulttuuri-historialliseksi dokumentiksi.¹¹⁸

Helsingin Sanomien arvostelija valitti suorasukaisesti Haahden tekstien rajoittavuutta. Ellei lukija ollut kirjoittajan mielestä korostetusti uskonnollismielinen, hän ei tuntunut olevan Haahdelle tervetullutta yleisöä. Haahden muistoissa ei esiintynyt muita kuin hyviä ihmisiä, joihin kriitikko ei voinut samastua. Kirjailija katsoi elämää aivan liiaksi yhdestä ainoasta näkökulmasta. Tällainen teksti oli kirjoittajan mielestä vain suhteellisen harvoja varten. Toisaalta *Helsingin Sanomien* kirjoittaja ihaili kirjailijan muistia, vaikka ei ollut voinut hymyilemättä tutustua Haahden esittelemään kapeaan maailmankuvaan ja teoksen vanhahtavaan henkeen.¹¹⁹

Lallin arvostelija kunnioitti Haahtea "vakavuudesta ja vastuuntunnosta elämänkutsumuksen suorittamisessa". Hän kiitti kirjailijaa siitä, että tämä oli ottanut kaunokirjallisuuden sivistyksen välikappaleeksi toisin kuin kuluvan ajan kirjailijat.¹²⁰ *Karjalan* kirjoittaja antoi Haahdelle kiitosta ehdottomasta persoonallisuudesta. Samalla hän kritikoit tätä yliherkkyydestä.¹²¹ Mieslukija *Aamulehdestä* ei jaksanut syventyä mielestään pientä asiaa sisältävään, vanhahtavaan ja konstikkaalla tyylillä kirjoitettuun tekstiin. Kirjailijan harvinaisen rikkaan, työteliään ja toimintatarmoisen elämän hän sen sijaan huomasi.¹²²

Haahden kirjallinen tuotanto ja toiminta oli tunnustettua myös *Kristillisessä Taideseurassa*. Hänen kiinnostuksensa siihen säilyi aivan viimeisiin päiviin asti. Haahden valtaisaan aktiviteettiaan kuvaa ensinnäkin se, miten hän vuosi toisensa jälkeen raportoi pikkutarkasti *Kristillisen Taideseuran* toimintaan liittyneet tapahtumat ja tehtävät. Toiseksi hän esitelmöi edelleen eri paikkakunnilla. Haahti sai ohjelma-aikaa myös radiossa ja televisiossa.¹²³ *Kristillisen Taideseuran* rajaseudun kuvakerhosta tuotteita lähetettiin varattomiin koteihin, kouluihin ja asuntoloihin. Kuvien mukaan

---

¹¹⁷ Kmaa 21.12.1956 *Hilja Haahden muistelmateos*; AL 31.12.1956; HS 14.12.1958 *Hilja Haahti muistelee*; Klainen A-aH.19.12.1958; Kmaa 19.12.1958; HäS 4.1.1959.

¹¹⁸ US 20.12.1956.

¹¹⁹ HS 16.12.1956 *Hilja Haahti Kaukaisten aikojen takaa*.

¹²⁰ Lalli 27.3.1959 *Hilja Haahti muistelee*.

¹²¹ Klä T.W.T. 5.2.1959.

¹²² AL 16.1.1959.

¹²³ SKS KIA HK pk LXXXIV 9.9.1958.

laitettiin myös vaatteita, leluja, lehtiä, kirjoja ja karamelleja. Hahti oli tässäkin mukana.¹²⁴

Vuonna 1959 julkaistussa, 85-vuotiaan¹²⁵ Hilja Haahden toimittamassa kirjassa *Taiteen Vastuu Kristillisen taideseuran 40-vuotisjulkaisu* painotettiin taiteen yhteiskunnallista vastuuta. Ajassa liikkuneet kysymykset kaunokirjallisuudesta, musiikista, kuvaamataiteesta, arkkitehtuurista, teatterista, elokuvista sekä radio- ja televisio-ohjelmista saivat teoksessa *Kristillisen Taideseuran* jäseniltä vastineensa.¹²⁶ Haahden kasvatusohjelman ja ihanteiden mukaisessa juhlakirjassa kosketeltiin myös seksuaalista vapautta.¹²⁷ *Kristillinen Taideseura* puolsi teoksessa muun muassa Agnar Myklen kohua aiheuttaneen *Laulu punaisesta rubiinista* -kirjan takavarikkoa (1957). Toisaalta esiintyi ajatuksia myös siitä, että tietämättömyys sukupuoliasioista oli arveluttavampaa kuin tietäminen. Eri suuntiin repivässä jännitekentässä Hahti joutui pohtimaan asennoitumistaan erilaisiin ajan ilmiöihin, joista yhtenä esiintyi Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* (1954) myötä noussut skeptisyys.¹²⁸

Miten Hahti koki kuluvan ajan murroksen? Vastaus löytyy lähipiiristä ja suhtautumisesta muihin kirjailijoihin. Aino Kallas huolestutti kirjailijaa. "Rakas levoton sielu, hän harhaili vedettömässä maassa", mainitsi Hilja Hahti Aino Kallaksesta tämän vuonna 1952 ilmestyneen *Päiväkirja vuosilta 1897–1906* äärellä. Hahti paheksui Kallasta siitä, että hän kirjoitti suurelle yleisölle asioita, jotka eivät sille kuuluneet. Arvostelijat puolestaan kiittivät Kallasta juuri tästä rohkeudesta. Haahden yhteys Kallakseen oli joka tapauksessa vähitellen parantunut.¹²⁹

Voitto Viron *Kirjeitä niille, jotka ehkä elävät* (1955) sai kirjailijalta ankaran tuomion. Hänen mielestään kirja oli sekava ja liian keveä: mies tarvitsisi ojennusta, hänen tuli nöyrytyä, sillä papin valan tehneellä henkilöllä

---

¹²⁴ SKS KIA HK pk XCVII 25.10.1959; XCII 5.9.1960; pk XCIII 4.2.1961; XCVI 29.12.1962; XCVI 25.1.1963; Hahti 1959, 65.

¹²⁵ Lehdet onnittelevat Haahtea ja kuvailevat hänen tuotantoaan. AL 11.9.1959; Etelä-Suomi 11.9.1959; HS 11.9.1959; Klainen 11.9.1959; JS 11.9.1959; Kmaa 11.9.1959; TS 11.9.1959, US 11.9.1959.

¹²⁶ Juhlajulkaisun kirjoittajia ovat kirjailijapastori Paavo Kiuru, pastori Uriel Kailo, professori Martti Hela, professori Uuno Alanko, arkkitehti Risto Jämsä, näyttelijä Aino-Inkeri Notkola, rovasti Eino Alitalo, pastori Heikki Kalima ja taiteilija Osmo Visuri. Hahti kirjoitti itse *Kristillisen Taideseuran historiikin*.

¹²⁷ Esim. Hela 1959, 23; Kailo 1959, 15; Kiuru 1959, 10.

¹²⁸ Kailo 1959, 14–21.

¹²⁹ SKS KIA HK pk LXXXI 8.8.1953; LXXXII 8.5.1954; LXXXIII 24.6.1954; 27.12.1954.

ei ollut oikeutta puhua kirkon opista niin löyhästi kuin hän sen teki, eikä pakinoida silloin, kun olisi pitänyt julistaa pelastuksen sanomaa.¹³⁰ Joel Lehtosen *Putkinotko* (1920) sekä Paavo Rintalan *Jumala on kauneus* (1959) ja *Sissiluutnantti* (1963) olivat Haahden mukaan kelvottomia kirjoja. Rintala oli Haahden mielestä kyvykäs, "jospa hän vain olisi karsinut saastaa pois".¹³¹

Hahti piti velvollisuutenaan lukea myös *Kristillisen Taideseuran* sihteerinä toimineen Simo Saarikosken pojan Pentti Saarikosken *Toisia runoja* -kokoelman (1958). Suorasukainen lausunto ei antanut toiveita: "Mutta ne runot ovat pelkkää pötyä." Myös Pentti Saarikosken pitämä esitelmä *Kristillisen Taideseuran* kokouksessa oli Haahden mielestä epäonnistunut esitys. Haahden oli tarvinnut yrittää parannella tilannetta puhumalla "jotakin asiallista taiteen vastuusta". Myös isä-Saarikoski sai ankarat moitteet, kun antoi poikansa esitelmöidä "kypsymättömänä".¹³² Sitä vastoin Tuulikki Jantusen *Ruusupensas* (1958), Helvi Kaikkosen *Jumalan musta kukka* (1959) ja Iris Kähärin *Elämän koko kuva* (1960) olivat Haahden mukaan hyviä kirjoja. Mika Waltarin *Valtakunnan salaisuus* (1959) oli hänestä kohtuullisen hyvä, vaikka joitakin kohtia olisi pitänyt ehdottomasti muuttaa.¹³³

Ilmari Krohn kuoli vuonna 1960. Tästä alkaen Hahti eli yhdessä Emmi Kurki-Suonion kanssa. 1960-luku oli yleisen politisoitumisen kautta. Sukupuoliroolit nousivat jälleen keskusteluun. Naiset alkoivat vaatia täydellistä tasa-arvoa. Tätä monella tavalla radikaalia aikakautta kutsutaankin toiseksi naisliikkeen aalloksi¹³⁴. Kirjailija Hilja Hahti tahollaan osallistui edelleen Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen kokouksiin, kävi säännöllisesti konserteissa, ja toimi *Kristillisen Taideseuran* puuhakkaana jäsenenä.¹³⁵ Radio oli hänelle tärkeä, samoin lehdet: *Yhteishyvä*, *Suomen Kuvalehti* ja *Uusi Suomi*. Kiirettä aiheuttivat myös taidenäyttelyt.¹³⁶ Raja-seutuyhdistyksen tehtäviin täytyi ehtiä ja kirjoittaa *Kotimaa*-lehden *Kristillisen Taideseuran työsaralla* -palstaa.¹³⁷ Lehtien toimittajat kävivät haastattelemassa kirjailijaa. Heidän tekemissään virheissä riitti korjaamista.¹³⁸ Hahti soitti lähes joka päivä pianoa, kävi viikoittaisissa raamattupiireissä

---

¹³⁰ SKS KIA HK pk LXXXV 24.1.1956.

¹³¹ SKS KIA HK pk LXXXVII 6.6.1957; XCVII 26.9.1963.

¹³² SKS KIA HK pk XCVII 25.10.1959.

¹³³ SKS KIA HK pk XCVII 5.1.1960; XCIV 4.10.1961; XCV 14.10.1961.

¹³⁴ Lähteenmäki 2000, 210.

¹³⁵ SKS KIA HK pk XCVII 25.4.1960; XCVI 4.12.1962.

¹³⁶ SKS KIA HK pk XCVI 8.12.1962.

¹³⁷ SKS KIA HK pk XCVI 25.1.1963.

¹³⁸ SKS KIA HK pk XCVI 9.2.1963.

ja tapasi lähetyksystäviä Lähetystalossa. Lähes kaikkialla missä hän kävi, hän lausui runojaan.¹³⁹

Lehtien kriitikot ylistivät runoilija-kirjailijan tarmoa ja ikää¹⁴⁰, kun Haahden *Valitut runot* ilmestyi vuonna 1963. "Kirjallisuutemme grand old lady" oli virkeässä kunnossa, vaikka hän ei sanonut hoitavansa itseään millään erityisellä tavalla. Kirjoittajat olivat yhtä mieltä siitä, että Haahti säteili voimaa ja suuruutta ulkonaisesta hauraudesta huolimatta.¹⁴¹

Hilja Haahden vaikuttamisen mahdollisuudet ja itse vaikuttaminen vakuuttavat. Hänellä olivat niin mahdollisuudet kuin verkostotkin, joita hän myös käytti. Julistuksen ydin oli kuuliaisuudessa Jumalalle. Kirjailijoiden tuli nousta jumalattomuutta levittävää radikalismia vastaan. Sitä Haahdelle edusti muun muassa Hannu Salama, joka joutui oikeuteen jumalanpilkan vuoksi¹⁴² kirjastaan *Juhannustanssit* (1964). Haahden edustama kristinuskoon nojautuva traditionaalinen ajattelu sai vastustusta nuoren polven edustajilta, joihin lukeutuivat jo mainitut Hannu Salama ja Pentti Saarikoski. Viimeksi mainitun kääntämä Henry Millerin *Kravun kääntöpiiri* -teos takavarikoitiin vuonna 1962. Koko 1960-luku oli suuren yhteiskunnallisen rakennemuutoksen aikaa. Kokeellinen kirjallisuus etsi paikkaansa kirjallisuuden kentällä.¹⁴³ Haahti teki työtään ristiriitaisten odotusten ilmapiirissä. Joillekin hän oli liian konservatiivinen ja tendenssimäinen, toisille taas hän edusti naisten vapautta etsivillä mielipiteillään paheksuttavaa moderniuutta.

Haahti halusi näyttää kirjallisuudellaan kristitylle naiselle oikean suunnan. 1960-luvulla elettiin jo kuitenkin aivan toisenlaista aikaa, mihin kirjailija oli tottunut. Hänen esittelemänsä ihanteet eivät koskettaneet enää suurta lukijakuntaa. Suomalaista äitiyttä ja sukupuolten välisiä suhteita tutkineen *Ritva Nätkinin* tutkimuksissaan esiin nostama ruotsalainen tutkija Kajsa Sundström-Feigenberg kuvaa 1960-luvulla aikuistunutta ja lapsia saanutta sukupolvea erittäin heterogeeniseksi ja elämänvalinnoissaan epä säännönmukaisiksi. Naisen elämän historiassa elettiin murrosta, suunnattiin kohti naisten omaehtoisia valintoja kodin ulkopuolisessa työssä ja sukupuolten välisissä suhteissa.¹⁴⁴

¹³⁹ SKS KIA HK pk XCVI 3.3.1963; XCVII 25.8.1963.

¹⁴⁰ Lalli 28.6.1963 Tompan Tuomo *Pilkkeitä Hilja Haahden valituista*; Ilkka 2.7.1963; HS M-a T-a 21.7.1963; Vivan-lehti M. I. L. 2.8.1963; SS 7.11.1963; MT 11.2.1964.

¹⁴¹ E-SS 21.11.1954 E-a. *Kulttuuria lahtelaisillassa*; Viikkosanomat 20.2.1959, Juha Tantt 84 vuotias ja 91 vuotias.

¹⁴² Murtorinne 1995, 295–296.

¹⁴³ Niemi 1999b, 158–171.

¹⁴⁴ Nätkin 1993, 166–167, 183; Liitteet 2 ja 3 kuvaavat muutosta.

Hilja Haahti sai leiman kristillisenä viihdekirjailijana jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Joidenkin kriitikoiden mielestä hän jatkoi vain äitinsä Theodolinda Hahnssonin kertomisen linjoja eikä uudistunut kirjailijana. *Suomen Nainen* 4/1955.

Suomen kielen nousu oli antanut naiskirjailijoille alusta alkaen hyvän aseman.¹⁴⁵ Haahti osui tähän nousuun kodin antamat hyvät lähtökohdat tukenaan. Hän sisäisti tehtävänsä kansan kasvattajana jo lapsuutensa ja nuoruutensa kodeissa. Kirjailijana hän ei kuitenkaan kehittynyt sillä tavoin kuin kirjalli-suuskriitikot toivoivat. *Ilmari Kohtamäki* esitteli Haahden karusti vuonna 1964, kun hän mainitsi *Suomen kirjallisuus* -teoksessa Theodolinda Hahnssonista kertovassa esittelyssään – pelkästään sivulauseessa – Haahden jatkaneen äitinsä kertomisen linjoja ja saavuttaneen elinaikanaan lukijoiden suosion.¹⁴⁶

Kirjallisuuskriitikko *Rafael Koskimies* puolestaan sijoitti Hilja Haahden vuonna 1965 kirjalliseen "alakovillisuuteen". Hänen mielestään Haahti kirjoitti heikkotasoisia tekstiä ja toisinaan taas huomionarvoisen hyvää. Harmistuneena muihinkin tällaisiin suuren lukijakunnan saavut-

---

¹⁴⁵ Karkama 1994, 60.

¹⁴⁶ Kohtamäki 1964, 430.

taneisiin kirjailijoihin hän mainitsi näiden jatkavan "tuotteliasta sepittelyään tyydyttäen kaikkia muita paitsi vaativia arvostelijoitaan".¹⁴⁷

Haahden kirjojen lämmintä ihanteellisuutta ja kasvatuserkityksiä myös kiitettiin ja sanottiin niiden vaikuttaneen myönteisesti lukijan ajatteluun.¹⁴⁸ *Tauno Sarantola Kristillisestä Taideseurasta* luokitteli Hilja Haahden oman aikansa protestikirjailijaksi Suomen kirjallisuuden kokonaiskentässä. Hänen mukaansa Haahti näki ihmisen "iankaikkisuusnäkökulmasta", alastoman naturalismin ja poliittisen tendenssikirjoittelun vastakohtana. *Sarantola* määritteli Haahden aikakautensa omaleimaiseksi kulttuuripersoonallisuudeksi ja taiteilijaksi.¹⁴⁹ Haahden virkeyden merkinä mainittiin kirjailijan kielitaito. Ranska, saksa, englantia, ruotsi ja viro luontuivat vielä notkeasti, ainoastaan unkari, latina ja venäjä olivat päässeet unohtumaan.¹⁵⁰ Todellisuudessa Haahti sai kirjallisesta osaamisestaan vain vähän muiden kuin uskonnollista kirjallisuutta arvostelleiden kriitikoiden kiitosta, minkä hän itsekin pettyneenä totesi.¹⁵¹

Maaseudun Tulevaisuuden Hannan Heikki kirjoitti vuonna 1964 Hilja Haahden romaanien suuresta suosiosta lainaajien keskuudessa. "Huidunperän pakinassaan" hän mainitsi, miten kirjastoissa kysyttiin jatkuvasti vuonna 1903 ilmestynyttä romaania *Israelin tyttäret*. Samoin haluttiin lukea *Kotkat*-romaania, joka oli vielä 60 vuotta ilmestymisensä jälkeen lainauslistoilla. Kirjoittajan tiedon mukaan monet muutkin Haahden kirjat oli luettu "suorastaan tohjoksi", joten niitä oli pitänyt hankkia kirjastoon useita kappaleita.¹⁵² *Kotimaan* ja *Savon Sanomien* kirjoittajat kuvasivat Hilja Haahtea ajan kiihkeää rytmiä ja elämän monivivahteista kuohuntaa rakastavana. Häntä kiiteltiin "majakaksi monen nuoren elämän merellä" ja mainittiin, miten Haahti oli johdattanut kokonaisia sukupolvia ikuisten arvojen pariin.¹⁵³

On myös huomattava, että vuonna 1900 julkaistun *Helvi*-romaanin lähetystyöhön lähtenyt nainen oli saanut runsaasti seuraajia. Vuonna 1965 Suomen Lähetysseuran työssä oli 124 naista.¹⁵⁴ Lähetysohenteikijät saat-

¹⁴⁷ Rafael Koskimies 1965, 252–253.

¹⁴⁸ SN XII/1933; Kla S. A. 16.12.1950; SKa 21.12.1950; Räsänen 1980, 39–40.

¹⁴⁹ Kurki-Suonio 1983, 41–42.

¹⁵⁰ KK 9.10.1963 Satu Koskimies-Marttila *Elämän näköinä kristillisyyden ja taiteen yhteys*.

¹⁵¹ HäS 22.12.1956 A. Aijal Uppala, *Hilja Haahti kertoo elämästään*.

¹⁵² MT 8.9.1964 Hannan Heikki Huidunperän pakinassa Hilja Haahdesta ja Arvi Kivimaasta.

¹⁵³ Kymen Sanomat 25.6.1964; Kmaa 11.9.1964 *Hilja Haahti tänään 90-vuotias. Jumalan armon varassa tahdon jatkaa*; Savo 11.9.1964: SS 13.9.1964 *Taide-elämä: Hilja Haahti – Suomen vanhin naiskirjailija*.

¹⁵⁴ Helander 2001, 33.

toivatkin saada kutsun Haahden kotiin, jossa järjestettiin esimerkiksi lähetyssompeluseura. Tällaisen illan jälkeen koko elämänsä runoja lausuneen¹⁵⁵ Haahden päiväkirjassa seurasi suorasukainen lausahdus naisesta julistajana:

Ajattelin vain, minä naispappeuden puoltaja, että kyllä naisten on opittava ääntänsä hoitamaan ja konseptipapereista luopumaan, jos todella joutuisivat papinvirkaan. Muuten koko asia on toivoton.¹⁵⁶

Haahden mielipide niin sanotussa kirkon virkakysymyksessä oli ollut selkeä jo vuosikymmeniä. Hänelle oli tarjottu mahdollisuutta saarnata Haminan kirkossa vuonna 1917. Kieltäytyessään tästä mahdollisuudesta Hahti ajatteli "heikkoja", jotka olisivat saattaneet pahastua siitä. "Olin joka tapauksessa iloinen, että tapasin mielipiteen, joka täysin vastasi omaani", Hahti kirjoitti silloin.¹⁵⁷ Ensimmäiset lehtorinoikeudet Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa myönnettiin Mikkelin hiippakunnassa Haahden kuolemaa edeltäneenä vuonna 1965.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ SKS KIA HK Jo vuodelta 1895 löytyy vihkosta maininta "Olen lausunut 61 runoa" k VI; Kaarlo Avellanin antama todistus täydellisen oppijakson suorittamisesta lausunnossa 1896 k XXX; Runolausunnon sääntöjä k II.

¹⁵⁶ SKS KIA HK pk XCVI 18.4.1963.

¹⁵⁷ KIA HK pk XXVIII 15.7.1917.

¹⁵⁸ Lehtiö 2004, 339. Ensimmäiset naispapit vihittiin tehtävänsä vuonna 1988. Naispappeudesta Salmensaari 2003 (toim.).

Hilja Haahti elokuussa 1964. Kirjailija puolusti naisten pääsyä pappisvirkaan. Naisten äänenkäyttö vain tuli saada ensin kuntoon. Tätä mieltä oli koko elämänsä runoja lausunut 90-vuotias. Kuva Arvi Jokinen. Otavan kuva-arkisto.

Haahden viimeisin omakohtainen, itse kirjoittama päiväkirjan merkintä on päivätty 22.5.1965. Hän oli "kompuroinut" ja kaatunut. Aluksi ei löydetty mitään vikaa, mutta vähitellen selvisi, että lonkka oli murtunut. Tapahtumasta alkoi Haahden sairastelu, jota kesti runsaan puolen vuotta. Tytär Emmi Kurki-Suonio hoiti Hilja Haahtea ja kirjoitti jopa tämän päiväkirjat. Näin Haahden elämäntaivalta voi seurata päiväkirjojen avulla nuoruusvuosien Saksan-matkasta vuodelta 1895 Haahden kuolinpäivään, joka oli Ilmarin nimipäivä 16.1.1966.¹⁵⁹ Emmi Kurki-Suonio kirjoitti vielä äidin kuoleman

---

¹⁵⁹ Kmaa 21.1.1966 kuolinilmoitus; E-SS 23.1.1966 Marjatta Hovila *Sanat kirjoittanut Hilja Haahti. "Hilja Haahti on käsité."*; 8.2.1966 *"Hilja Haahti oli tavallaan sopimaton meidän aikamme kovuuteen."*

jälkeenkin muutaman päivän ajan päiväkirjaan – yksikön ensimmäisessä persoonassa, Hilja Haahdena.

Päiväkirjojen viimeiset merkinnät kertovat sitkeästä kulttuuripersoonasta, joka järjesti juhlatapahtumia sairaalassakin lausuen niissä omia runojaan, kaikki ulkomuistista. Pedantista opettajahahmosta kertoo Haahden pieni lisäys Emmen kirjoittamaan päiväkirjaan, kun tämä oli unohtanut kirjoittaa Oskarin vierailusta. Pitihän se toki Haahden lisätä, omakätisesti.¹⁶⁰

Hilja Haahden syntymän 100-vuotispäivän tilaisuus 11.9.1974. Heikki A. Reenpää pitää puhetta. Krohnin pariskunnalle Raamattu toimi ylimpänä auktoriteettina ja normijärjestelmänä. Tämä näkyy selvästi Hilja Haahden yksinkertaisen ja vaatimattoman hautakiven äärellä Hietaniemen hautausmaalla Helsingissä. Muistomerkin viisi nimeä: Ilmari Krohn molempine vaimoineen sekä lapset Ilmari ja Emmi. Näiden nimien yläpuolelle on hakattu kivipaaden reunasta reunaan ulottuvat sanat: "Herra Jeesus Kristus on suora tie, Hänen sanansa on vakaa ja pettämätön." Otavan kuva-arkisto.

Eräänlaisena Haahden testamenttina olen kuljettanut koko tutkimukseni ajan muistiinpanojeni joukossa Haahden omaelämäkerran katkelmaa, joka kuvaa kristityn naisen vakaumusta ja elämänkaarta pienestä työstä ikääntyneeseen naiseen.

Kun pienenä koulutyttöä ikävöin Vapahtajaani, ei hän minua hyljännyt, vaan

¹⁶⁰ SKS KIA HK pk 18.6.1965; 30.6.1965; 16.1.1966 k 35. Päiväkirjan kirjoittanut Emmi Kurki-Suonio; HS 17.1.1966 *Hilja Hahti kuollut*; KK 19.4.1966.

otti käteni käteensä, eikä heittänyt irti silloinkaan, kun väsyin, osaamatta janooni juoda elämän vettä aivan sen partaalta. Enkö siis luottavaisena riemuiten häntä ylistäisi? Nyt vanhana tiedän enemmänkin: että hän on alkanut hyvän työnsä jo paljon ennen kuin muistan, silloin kun kasteen pisarat päähän vihmottiin. Hän sen myös on päättävä, minun uskollinen Vapahtajani.¹⁶¹

Haahden elämä oli pitkä ja komea. Noin seitsemänkymmentä vuotta kestänyt herpaantumaton kirjailijanura on edelleen kunnioitettava saavutus. Tänä aikana kristittyjen kotien kirjahyllyihin sekä kylien, kauppaloiden ja kaupunkien kirjastoihin hankittiin Haahden kirjallisuutta runsaasti. Pelkästään kirjojen puoleen miljoonaan kappaleeseen yltänyt levinneisyys riittää antamaan kuvan siitä, miten Haahti toimi kirjojensa välityksellä naisen roolin ja erityisesti uskonnollisen rooli-ihanteen muokkaajana. Samalla hän itse oli esimerkki kirjojensa useista naiskuvasta, itsenäinen kristitty nainen, joka ei tyytynyt kuulijan asemaan, vaan teki työtä aktiivisesti koko elämänsä.

---

¹⁶¹ Haahti 1958, 171.

VI "HERRAN LIPUN ALLA"

Tutkimus Hilja Haahden (1874–1966) tuotannosta osoittaa, kuinka kirjailija nosti esiin aiheita, jotka olivat osa aikakauden keskustelua. Voimakkaan uskonnollisen herätyksen kannattelemena Haahti keskittyi erityisesti kristityn naisen rooliin. Näin hän kirjoitti koko kirjallisen tuotantonsa ajan "hyvän naisen" samastumiskohteita. Kaiken kattava kristillisen uskon vaatimus erityisesti teosten päähenkilöinä toimiville naisille sävytti koko tuotantoa. Naisen ihannerooliin ei kukaan romaanien alempiluokkaisista yltänyt sellaisenaan, vaan heidän piti yletä asemassaan joko avioitumisen, oman opiskelun tai työtarmon avulla.

Tutkimus osoittaa myös, että Haahti ei lopultakaan ylittänyt sitä kuilua, joka erotti hänet kansasta. Sivistyneistönainen kirjoitti omista lähtökohdistaan eikä pystynyt avautumaan uusille urille. Hänen oma käsityksensä naisesta myötäili ajan sivistyneistön naiskuvaa, johon kuului vain pienenä osana tuntematon kansannainen sekä vielä tuntemattomampi työläisnainen. Niinpä kirjojen alempiin luokkiin kuuluvien naiskuva jäi stereotyyppiseksi ja klišeiseksi. Tutkimukseen perustuen voidaan todeta, että Hilja Haahti ja hänen tuotantonsa olivat tärkeitä niin hyvässä kuin pahassa: vapauttajina ja sitoijina, rajoittajina ja yhdistäjinä.

Vaikka Haahden yleislinja on kuvatus kaltainen, hänen tuotannostaan voidaan silti osoittaa joitakin pääuomasta poikkeavia yksityiskohtia. Olen jakanut Haahden elämästä ja tuotannosta kumpuavat naiskuvat neljään kategoriaan: naisen emansipatoriset, hänen vapauttaan typistäneet ja kansalliseen integraatioon tähdänneet sekä toimivan naisen kuvat, roolit ja rooli-ihanteet.

Emansipoitunut nainen

Haahden ensimmäinen kausi 1895–1904 alkoi kolmenlaisten naisroolien esittelyllä. Hänen muotoilemansa kuvat pohjautuivat tällöin vallinneeseen yleiseen sivistyneistönaiskuvaan. Tästä hän loi nuoren rooli-ihanteeksi kouluikäisen vaativattoman tytön, joka menestyi ulkonaisista vaikeuksista huolimatta. Nuoruuden murrosvaiheessa työstä kasvoi uskonnollisen ratkaisun tehnyt nainen, joka alistui koko elämänsä Raamatun auktoriteetin alle. "Kristukselle kokonaan antautuminen" palkittiin ulkomaisen ja samalla itsenäisen työn mahdollisuudella. Haahden mielestä ratkaisu vapautti naisen rohkeaan toimintaan. Samalla kristinuskon tarjosi nuorelle naiselle henkisen vapauden "maailmasta" viettelyksineen.

Usko ja vapaan naisen asema eivät sulkeneet pois omaa uraa, vaan ne päinvastoin avasivat uusia tehtäviä, kuten kutsumuksen lähetystyöntekijänä. Se oli nuoren naisen ihannerooli. Kirjailija pyrki näin vaikuttamaan lukijoihin henkilökohtaisen uskon alueella. Hän nosti naisen keskeiseksi toimijaksi kristinuskon eteenpäin viemisessä. Patriarkaalisesta näkökulmasta Haahden tuotanto oli suosittua juuri vahvan uskonnollisen korostuksensa vuoksi. Naisten vapauden esitaistelijoiden mielestä itsenäisen naisen tehtävän esiintuominen oli positiivista siitä huolimatta, että sen ilmenemismuoto olikin patriarkaalisen kirkon lähetystoiminnassa.

Toinen nuorelle naiselle sopiva osa oli tietyllä tavalla neutraali, kansallisen auttajan muotokristillinen rooli, jossa nainen saattoi elää kenties kodin perintönä saatua uskoaan eleettömästi arjen pienin ja suurin teoin. Naisen toiminta oli hyväksyttävää, vaikka nainen kuluttikin toisinaan aikaansa turhuuteen, kuten huveihin. Samalla hän saattoi olla esimerkillinen oman hyvän ja kehittävän aatteensa puolesta taistelija. Tällainen nainen toimi kansan hyväksi etsimällä mahdollisuuksia vähempiosaisten auttamiseksi filantropian keinoin. Kansallisuusaate ja kristinuskko kilpailivat keskenään naisen tehtävässä, mutta ne saattoivat myös yhdistyä liittolaisiksi. Liittolaisuusrooli sopi naiselle ihanteeksi, vaikka se ei pystynytkään nousemaan tasavertaisena koko elämää kannattelevan uskonratkaisun tehneen naisen osan rinnalle. Nainen näet saattoi liittolaisuusroolissaan olla toimija myös maallisella alueella. Näissä naisen tehtävissä Haahdelle näyttää olleen itseltään selvää, että naisen oli mahdollista olla autonominen yksilö, jota mies ei määrittänyt. Tämä on sikäli merkityksellistä, että ajan kuvaan kuului naisen raamitettu elämä, jossa hän joutui tekemään työtä ennalta muotoilluissa rajoissa.

Varoittavana naiskuvana ja samalla näiden kahden ensimmäisen vastakohtana Haahti esitteli kevytmielisen, ylpeän ja vapaan naisen, jonka hän tuomitsi täydellisesti. Nainen sai käytöksestään ansaitsemansa rangaistuksen, kuten leiman petturimiehen hylättynä morsiamena. Hylätyksi ja petetyksi tulemisen häpeä ja pahoista teoista seuraava syyllisyys sai toimia naisen siveellisen tason nostajana. "Pahan naisen" roolin tehtävänä oli antaa nuorisolle varoittava esimerkki siveettömän elämän seurauksista. Maallistuminen ja naisen vapautuminen eivät sopineet yhteen.

Vapaa nainen kahleissa

Hilja Haahti pohti tuotannossaan omaa identiteettiään samaan aikaan kun Suomen naiset saavuttivat valtiollisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden vuonna 1906. Asetelma on kiinnostava. Toisaalta saavutettiin suuria tavoitteita naisten, miesten ja eri yhteiskuntaluokkien välisessä tasa-arvossa ja toisaalla yksityinen ihminen omassa kodissaan jäi vaille näitä oikeuksia.

Haahden avioituminen Ilmari Krohnin kanssa vaikutti kirjailijan tuotannossa suunnan muutokseen. Haahden aiemman tuotannon vapauden saavuttanut nainen joutui nyt kamppailemaan oikeudestaan itsenäisiin päätöksiin ja omaan elämään. Tehtävä sai syvyyttä Haahden omista kokemuksista seurusteluaihana ja myöhemmin avioliitossa. Hänen tuotantonsa käsittelikin tavalla tai toisella auktoriteettien edessä omat mielipiteensä hylänneen naisen problematiikkaa: alistamista, alistumista, jonkinasteista naisen sortoa sekä naisen taipuvuudesta ja epäitsekkydestä johtuvaa hyväksikäyttöä. Rooli-ihanteena Hahti esitteli naisen, joka epävarmuuden ja alistumisen jälkeen taisteli itselleen mahdollisuuden toteuttaa itseään ja erityisesti taiteellisia taipumuksiaan, avioliittoa hylkäämättä. Ajan tavan mukaisesti hän sitoi vapaan naisen osan epäitsekäiseen palvelemiseen ja toisten huomioon ottamiseen, omaa itseä kuitenkin unohtamatta. Nainen sai toimia vapauden ja uskon toimintakentässä.

Haahden romaanien hyvä nainen ei koskaan houkutelut miestä luokseen seksuaaliset päämäärät mielessään, vaan lähestyi tätä aina "puhtain" ajatuksin. Nainen oli miehen tasavertainen kumppani. Näin hän varjeli miestä turmelukselta eli seksuaalisuudelta. Tällä temallaan Hahti liittyi yleisesti vallitsevaan käsitykseen, joka korosti naisen vastuuta miesten siveellisen tason kohottamisessa. Nainen oli sekä nöyrä että koettelemukset kestävä uljas ihminen, omalla tavallaan poikatyttömäinen olento, sillä ilman tietynlaista päättäväisyyttä ja rohkeutta hän ei saavuttanut tavoitteitaan. Jos näitä päämääriä väheksyttiin tai niitä yritettiin estää, syntyi kaaos, joka saattoi viedä naisen tuhoon. Naisen tavoitteena oli saavuttaa oikeus omantunnon mukaan toimimiseen ja omista asioista päättämiseen.

Haahdella naisen roolin kuvailu muuttui 1910-luvulla rohkean ja ulkomaiseen työhön lähtevän naisen roolista avioliiton ja -eron syövereissä painiskelevan naisen roolin käsittelemiseksi. Kristityn naisen rooli epäonnistuneessa avioliitossa tiukkeni: väärään osuneiden ratkaisujen seuraukset oli kannettava. Avioeron ottaneelle ei löytynyt myötätuntoa. Tällaisen naisen hän luokitteli vain joillakin määreillä, joita olivat: huveissa liehuminen, lasten jättäminen huonolle hoidolle, itsensä koristeleminen ja miesten viekoitteleminen. Nämä stereotypiat olivat kotoisin etupäässä ajan kirjallisuudesta, sillä Haahden oma kiinnostus kiellettyä ja maailmalliseksi koetua kohtaan oli jäänyt omaa kokemusta vaille.

Vain hyvyyden perikuva, vapaan rakkauden ajattelustakin kieltäytynyt nainen sai kunniakkaan ja toisinaan väkevästi kuvatun ihanneroolin. Haahden mukaan "ajan hyökyaallot" eli dekadenttinen kirjallisuus ja modernisoitunut elämä tarvitsivat vastineensa. Dekadenssin vastustuksessa vapaan ja samalla syvää kristillistä elämää elävän naisen roolilta leikattiin siivet. Jyrkän julistuksen taustalla kuului Ilmari Krohnin ääni, joka vaati yleviä naisen ihannelle kirjallisuuteen. Siveettömälle naiselle Hahti ei antanut armoa,

hän vaati naiselta enemmän. Tästä voi tulkita, että Hahti ei niinkään ajanut sukupuolten tasavertaisuutta, vaan vaati arvoa naiselle itselleen naisen tradition alueella sekä arvostusta naisen tekemälle työlle.

Hahti ei marssinut naisten vapausliikkeen etujoukoissa. Hänelle oli tärkeää konservatiivinen uskonkäsitys ja ydinperheen ylläpitotehtävä. Hän esitteli nöyrän ja kutsumustyöhön kaikkensa uhranneen naisen elämää, mutta hän ei lopulta löytänyt oikeutusta niin suurelle uhrille. Hahti loi naiselle uskonnollisen yli-ihmisen roolin, joka oli epäuskottava ja johon oli vaikea samastua sen ristiriitaisuuden vuoksi. Vapauteen pyrkivän kristityn naisen yritys tradition kahleista pääsemiseksi ei onnistunut, sillä Haahden naiskuva ja -ihanne olivat luutuneet dekadenssin vastaisuudessaan traditionaaliseen ilmaisuun. Hahti itse syrjäytyi kristillisten viihdekirjailijoiden marginaaliin.

Nainen kansallisessa integraatiossa

Vuoden 1918 sodan jälkeen ilmestynyt romaani poikkesi Haahden aiemmasta tuotannosta siinä, että se esitteli päähenkilöksi tehdastyöläisen. Tämän reippaan ja rohkean naisen rooli oli alusta loppuun hyvä: työläisnaisen ihannekuva. Muut tehtaan naiset sen sijaan esiteltiin rappiota ja jopa murhia tuottavina kevytmielisinä naisten irvikuvina. Jyrkän asetelman pyrkimyksenä oli ohjata työläisnaiset hoitamaan kotia, jonka tunneilmastosta huolehtiminen oli enenevässä määrin naisen tehtävä, puhumattakaan kodin siisteyden ja kauneuden vaalimisesta. Toisena naiselle osoitettuna ohjeena oli siveellisen uudistumisen vaatimus.

Kolmanneksi Hahti lähti kansalliseen integraatorintamaan vuoden 1918 sodan jälkeisen ilmapiirin puhdistamiseksi erityisesti Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Naisen osaan kuuluivat oikeudenmukaisuuttakin suuremmat hyveet, jotka toteutuivat erityisesti kodeissa. Ne olivat rakkaus ja uhri. Nainen oli sillanrakentaja, jonka oma oikeudenmukaisuus palkittiin muiden luottamuksena.

Porvarillisesta taustastaan huolimatta Hahti esitteli lukijoilleen toisiaan auttavia työläisiä, joiden esimerkillisiksi tehtäviksi muotoutuivat toisistaan huolehtimisen lisäksi syvää uskonnollista elämää toteuttavan työläisen roolit. Oikeistolaisesti ajatellut Hahti vieroksui sosialismia. Hän hyväksyi pelkästään ahkeran työläisen, joka oli parhaimmassa tapauksessa kristilliseen uskoon kasvanut vastuuntuntoinen henkilö.

Tässä roolissa työläisnaisen rooli-ihanne muovasi yhteyttä maalais- ja kaupunkilaisnaisten välillä sekä auttoi sivistyneistöä ymmärtämään työväestön olosuhteita. Hahti näki työläisnaisen vapauden muodostuvan

vapauksiksi työstä hoitamaan perhettä. Työläisnaisliikkeen näkökulmasta asia oli lähes päinvastainen. Naisen tuli saada perheeseen liittyvät sosiaaliset tekijät ja omat palkka-asiansa kuntoon. Haahti ei esitellyt, mistä työläis-perhe saisi esimerkiksi tarvittavan elannon, jos nainen jäisi kotiin. Näin työläisnaisen rooli jäi Haahdella ohueksi. Maallistunut työläisnainen oli ihanteessaan kaukana uskon alueella toimineesta naisesta.

Toiminnan nainen

Lähetystyön kannattajat olivat ottaneet omakseen roolin kaiken uhraavasta rakkaudesta, jota Haahtikin esitteli painottaen lasten ja vanhempien lähetystyölle antamaa uhria. Kirjailijan tulkinta kaikkensa Jumalalle uhranneesta pariskunnasta oli kirjoitettu lähetystyötä ja sen Raamatusta nousevaa velvoittavuutta korostaen. Lähetystyö vaati lasten pitkällistä eroa vanhemmistaan ja vanhempien lapsistaan. Monet lähetystyön kannattajista näkivät Haahden esittelemän itsensä uhraamisen teeman velvoittavana ohjeena, toiset taas varoittavana esimerkkinä.

Uhriteema varoitti ja ohjasi aikalaisia. Se opetti näkemään lasten elämän arvokkuuden ja antoi lähetystyötä tekeville vanhemmille mahdollisuuden miettiä uudenlaisia ratkaisuja lastenhoitoon. Yhteiskunnassa laajasti hyväksytyyn ydinperheajatuksen mukaisesti perheen yhteyttä ei saanut uhrata minkään asian vuoksi. Naisen tuli itsenäisesti puolustaa itseään ja perhettään aatteiden mielivallalta. Naisen rooli lähetystyöntekijämiehen vaimona toimi toisena varoittavana esimerkkinä, sillä nainen, joka määrittyi vain miehensä ja tämän tehtävän kautta, ei voinut toimia roolimallina muille naisille.

Haahti esitteli tuotannossaan aina jotakin uutta, ajankohdassa ilmevästä naisen vapautumiseen liittyvää yksittäistä seikkaa, kuten naisten entistä vapaampaa pukeutumista tai naisen mahdollisuutta toimia julistajana. Haahtea ei voi mitenkään luokitella kokonaan traditionaaliseksi tässä naisten vapautumisen ensimmäisessä aallossa 1900-luvun alkupuoliskolla. Hän ei esimerkiksi esitellyt rooleja, joissa nainen jäi passiivisesti kärsimään, vaan aktiivisen henkilön, joka vaikutti elämäänsä omalla toiminnallaan kohottaen näin, ainakin osittain, elämisensä laatua. Kuitenkin usko-traditio -alueella hän piti tiukasti kiinni omasta näkemyksestään ja toimi maallistumista vastaan.

Tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, että Hilja Haahden kirjallisen tuotannon tärkeimmät tavoitteet eivät määrytyneet kaunokirjallisuuden lähtökohdista, vaan hänellä oli harvinaisen pitkän kirjailijanuransa alusta loppuun asti ytimeltään samansuuntainen tendenssi, joka hänen ajatteluaan muovanneiden kokemusten ja elämänvaiheiden myötä sai hieman

vaihtelevia ilmiasuja. Häntä motivoi, usein ajankohtaiseen tilanteeseen liittyen, pyrkimys ohjata erityisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä naisia tiettyyn suuntaan. Tälle oli toisaalta tunnusomaista, että hän kykeni näkemään naisen tilanteen muuttuvassa maailmassa entisestä poikkeavana. Siksi hän pyrki teoksillaan raivaamaan naisille oikeutettua tilaa varsinkin kodin ulkopuoliseen uran luomiseen ja muuhun osallistumiseen. Toisaalta hänen luomansa naisen kuva, roolit ja rooli-ihanteet olivat sillä tavoin ahtaita, että ne rajoittivat naisen oikeutta muovata oma maailmankuvansa ja sille perustuva toimijuutensa. Vaikka hänen esittämänsä kuva naisesta olikin hänen lähiympäristönsä ajatteluun verrattuna uudenlainen, hän esitti sen aikahistoriallisen todellisuuden kannalta traditionaalisissa ja siten silmiinpistävän vanhahtavissa kehyksissä.

Onkin perusteltua sanoa, että Haahden naiselle tarjoama vaikutusala oli omassa ajassaan yhtä aikaa avartuva ja ahdistava. Avaruutta siihen toi Haahden edistyksellisenä pidettävä pyrkimys tukea naisen vapautumista ja oikeutta määrittää oma elämänsä. Ahtaaksi Hilja Haahden tuotannossa luodun naiskuvan teki siihen kytketty vaatimus noudattaa sellaisia tiukkoja tapoja, jotka kaupungistuvan, modernisoituvan ja henkisesti avartuvan yhteiskuntakehityksen myötä rajoittuivat vain harvoille mahdolliseksi herkuksi.

Liite 1.

Hilja Hahti 1874–1966. Elämänvaiheet

Elämänvaiheet

	Tausta
Muutos yhteiskunnassa	Kristillisen yhtenäiskulttuurin aika. Naimattomalle naiselle oikeudellinen täysivaltaisuus 1864. Tyttärien perimysoikeus 1878. Naislähetystyöntekijöitä Afrikkaan Norjasta 1870. Säätyläisten rinnalle nousi sivistyneistö, joka korosti suomenkielisen kulttuurin merkitystä. Kansalaistoiminta alkoi ensimmäisten modernien yhdistysten, sivistysseurojen ja vapaapalokunnan perustamisella. Vapaakirkollinen herätys. Sivistyneistö alkoi vaatia ehtoollispakon poistamista. Turvakotiliike 1880-luvulla. Sisarusverkostot. Suomen Naisyhdistys 1884. Naisen pääsy yliopistoon 1885. NMKY 1889. Ensimmäiset seksuaalivalistus- ja avioliitto-oppaat ilmestyivät. Naisten kutsumustietoisuus. Yhteiskunnallisen äitiyden ihanne. Moraalireformi. Naisliitto Unioni aloitti toimintansa 1892, pj. Lucina Hagman. Juutalaisasiat esillä.
Haahden perhe	Äiti Sofia Theodolinda Hahnsson, s. Limón 1838–1919 Kiikasta. Isä Johan Adrian Hahnsson 1834–1888 Raumalta. Veli Hannu Hahnsson 1865–1935 syntyi Kokkolassa. Hilja Theodolinda Hahnsson 1874–1966 syntyi Hämeenlinnassa. Äiti ensimmäinen suomeksi kirjoittanut naiskirjailija 1869. Isä kirjallisuustieteilijä ja lehtori. Isä Hahnsson kuoli 1888.
Haahden vaikuttajahenkilöt	Hämeenlinnan sivistyneistö: Lucina Hagman. Julius Krohn. Forsmanit. Sakari Topelius. Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen. Anna Lilius. Hanna Groundstroem. Hanna Hypén. Fanny Stenroth. Tekla Hultin.
Haahden toiminta	Näytelmäpiirit. Tanssiaisat. Teatterit. Koulu. Musiikinopiskelu. Lukeminen. Päiväkotityö. Helsinkiin Jatko-opistoon 1892.
Kirjallinen maailma	Fredrika Bremer (<i>Teckningar ur hvardagslivet</i> 1828–1831). Fredrika Lovisa Lindqvist (<i>Dikter i prosa</i> 1838). Fredrika Wilhelmina Carstens (<i>Murgrönan</i> 1840). Sara Elisabeth Wacklin (<i>Hundra minnen från Österbotten</i> 1844–1845). J. C. von Schmid (<i>Genoveva</i> 1847). Maria Kristina Kraftman (<i>So slutades min lek</i> 1848). Wendla Johanna Cumenius (kirjailijanimellä Wendla Randelin <i>Den fallna</i> 1848). Fredrika Charlotta Runeberg (<i>Fru Catharina Boije och hennes döttrar</i> 1858). Theodolinda Hahnsson (<i>Haapakallio</i> 1869). Hanna Ongelin (<i>Edvard och Edmund</i> 1871). Minna Canth (<i>Novelleja ja kertomuksia</i> 1878; <i>Työmiehen vaimo</i> 1885). Arvid Järnefelt (<i>Heräämiseni</i> 1894).
Haahden kirjallinen tuotanto	Julkaisematon runovihko <i>Rauennut toivo</i> 1885. Ensimmäinen kirjallinen julkaisu <i>Pieni hindulaistyttö Lasten kuvalehdessä</i> . Kertomuksia ja runoja <i>Tilhi- ja Sirkka</i> -lastenlehdissä.

Elämänvaiheet

	1895–1904
Muutos yhteiskunnassa	Sortovuosien helmikuun manifesti tyypisti lainsäädäntövaltaa 1899. Venäjä viralliseksi kieleksi 1900. Työläisnaisliitto 1900. Kokoontumisvapauden rajoittaminen 1900. Sensuurin tiukentamistoimet 1900. Avoin kirje. Myöntöväisyysspolitiikka. Kritiikkiä Teologiselta lauantaiseluralta. Venäjällä juutalaisvainot 1903. Ensimmäinen ev. lut. kirkon nainen vihittiin lähetystyöntekijäksi 1901. Piispa Johansson vastusti naisemansipaatiota. Kulttuuriaikakauslehti <i>Euterpe</i> 1900–1902 halusi kauhistuttaa vanhoillisia. Terveysoppaita runsaasti. Forssan kokous 1903.
Haahden perhe	Theodolinda Hahnsson ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen solmivat avioliiton 1896. Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen kuoli 1903.
Haahden vaikuttajahenkilöt	Matka Saksaan 1896. Tapasi Bobrikovin 1898 kodissaan. J. R. Mott 1899. Matka Norjaan 1899. Saksaan 1901, 1903, jossa professori D. H. Dolman. Tutustui Bertha von Suttnerin teokseen <i>Aseet pois!</i> (1889). Hilda Käkikoski. Tanskan kristillinen ylioppilaskokous 1903, jossa Karl Povelzen (<i>Kristityn suhde kauneusmaailmaan</i> 1903).
Haahden toiminta	Kesäkoulut maaseudun köyhille. Valmistui Jatko-opistosta 1895. Aloitti opettajana Helsingin Suomalaisessa Tyttökoulussa. NNKY 1897. NYKY. Ylioppilaaksi 1898. Osakunnan kokoukset. Kristillinen ylioppilaskokous Helsingissä 1899. Nimenmuutos Haahdeksi 1901. Hahti fil. kand. 1902. <i>Kolmisointu</i> 1903.
Kirjallinen maailma	Tapaili Eino ja Kasimir Leinoa, Juhani Ahoa, J. H. Erkköä, Ilmari Kiantoa, Maila Talviota. Aho (<i>Papin rouva</i> 1893). Talvio (<i>Haapaniemen keinu</i> 1895; <i>Kaksi rakkautta</i> 1898). Helmi Krohn (<i>Onnen etsinnässä</i> 1898). Helena Westermarck (<i>I fru Ulrikas hem</i> 1900). Eroottisia satuja Elsa Beskow eli Runa ja Anni Swan. Volter Kilpi (<i>Bathseba – Daavidin puheluja itsensä kanssa</i> 1900). Maila Talvio (<i>Kansan seassa</i> 1900). Selma Lagerlöf (<i>Herraskartano ja legendoja</i> suomeksi 1900). Helmi Setälä (<i>Kansan hyväksi</i> 1902). Marja Salmela (<i>Unelmiensa uhri</i> 1902). Bertel Gripenberg (<i>Dikter</i> 1903). Johannes Linnankoski (<i>Ikuinen taistelu</i> 1903).
Haahden kirjallinen tuotanto	<i>Oraita</i> 1895. <i>Tuomenterttuja</i> 1899. <i>Helvi. Kertomus nuorisolle</i> 1900, SKS:n nuorisokirjallisuuspalkinto 1901. <i>Kaksi kotimaata</i> 1903. <i>Israelin tyttäret</i> 1903, SKS:n palkinto, valtion palkinto.

Elämänvaiheet

	1905–1916
Muutos yhteiskunnassa	Suurlakko 1905. Porvarilliset radikaalit 1905: <i>Prometheus. Nuori Suomi</i> . Teologin lauantaiseura esittää kirkon apologiaa. Yhteinen ja yhtäläinen äänioikeus 1906. SLS:n naislähetystyöntekijäkoulu 1906. Suomalainen Naisliitto 1907. Vera Hjelt, "naispuolinen ammattientarkasta-ja" teki tutkimuksia työläisten ammatillisista oloista Tampereella vuosina 1908–1913. Ehtoollispakko poistettiin 1910. Yhdenvertaisuuslaki 1912. Kansainvälinen naistenpäivä Suomeen 1914. Naisasialiikkeen mellakoita Englannissa 1914. Ensimmäinen maailmansota alkoi 1914. Nuorkirkolliset Suomessa: kirkon vastuu kansan eheyttämisessä, huomio yhteiskunnallisiin epäkohtiin.
Haahden perhe	Haahti Ilmari Krohnin (1867–1960) kanssa kihloihin 1905. Avioliitto 1906. Krohnin lapset: Ensio, Oskari, Felix, Erkki, Ilmari, Emmi. Ilmari Krohnin sisarukset: Aune Krohn, Aino Kallas, Helmi Krohn (Setälä), Kaarle Krohn. Palon matkoja eri puolille Eurooppaa.
Haahden vaikuttajahenkilöt	Karl Johan Tiderman. SLS:ssa evankelioimiskokouksia, joissa Paul Nicolay, K. A. Wrede, Lars Jern, Pekka Brofeldt (Aho), Hannu Haahti ja Frans Hannula 1906. Prof. O. E. Tudeer. Matka Saksaan ja Sveitsiin 1906. Saksaan ja Itävaltaan 1909. Italiaan 1911. Venny Soldan-Brofeldt. Sigfrid Sirenus.
Haahden toiminta	Kotimaa-lehti 1905 alkaen. Jätti opettajantyön 1906. Fil. maisteri 1907. Tutustui työväestöön Tampereella 1914. <i>Lasten lähetyslehden</i> toimittamista 1916 alkaen. <i>Tuhotulva</i> Johanneksen kirkossa 1916.
Kirjallinen maailma	Hanna Rauta (<i>Kesä jota odotettiin</i> 1915). Maria Jotuni. Maiju Lassila. Ilmari Kianto. K.A. Järvi. Joel Lehtonen. Vahvaa kirjallisuutta, suuria nimiä, kuten Juhani Aho, Eino Leino, Aino Kallas jne.
Haahden kirjallinen tuotanto	<i>Kesätoverit</i> 1905. <i>Kotkat</i> 1907. <i>Vanhaa ja uutta</i> 1908. <i>Meidän lasten kuvakirja</i> 1908. <i>Valkeneva tie</i> 1910. <i>Joulupuhteiksi pojille ja tytöille</i> 1911–1914. <i>Aamusäteitä</i> 1912. <i>Tauno ja Tellervo</i> 1912. <i>Ikiarteet</i> 1913. <i>Hehkuvan kevään maa</i> 1913. <i>Kun valkenee</i> 1914. <i>Juhlamuisto</i> 1916. <i>Valittuja runoja</i> 1916. <i>Tuhotulva</i> 1916.

Elämänvaiheet

	1917–1925
Muutos yhteiskunnassa	Suomi itsenäistyi 1917. 1918 sota. Torpparilaki voimaan 1918. Siviilivihkiminen mahdollistui 1919. Täydellisen uskonnonvapauden periaate 1919. Toiveita kirkon ja kulttuurieliitin yhteisen tahdon löytymisestä sivistyneiden suhtautuessa kirkkoon myönteisemmin kuin ennen. Laki yleisestä oppivelvollisuudesta 1921. AKS kansallishengen lujittamiseksi 1922. Naisjärjestöt ja naisten lehdet järjestivät valistustyötä kotikulttuurin kehittämiseksi. Uskonnonvapauslaki 1923.
Haahden perhe	Krohnit Haminassa 1917–1918. Ilmari Krohnin lapset suojeluskuntaan ja rintamalle. Hahti kannatti monarkiaa. Äiti Yrjö-Koskinen kuoli 1919. Kristillinen Taideseura 1919. Ilmari (Ilmo) Krohn kuoli moottoripyöräonnettomuudessa 1926.
Haahden vaikuttajahenkilöt	Järefelt ja Boldt Kallion kirkossa, selkkkaus Krohnien kanssa 1917. Matka Egyptiin ja Palestiinaan 1923. Englantiin ja Ranskaan 1925. Unkariin ja Itävaltaan 1928. Saksaan 1930 ja lukuisia muita matkoja. Alvar Renqvist.
Haahden toiminta	Kristilliset Taidepäivät 1919. <i>Kristillinen Taideseura</i> 1919. <i>Lasten lähetyslehden</i> toimittamista vuoteen 1922 asti. Nuorkirkollinen toiminta. Taidetta kirkkoihin. Paketteja Karjalaan ja merimiehille.
Kirjallinen maailma	Marja Salmela (<i>Samasta kodista</i> 1918; <i>Martti Jänne</i> 1919). Juhani Aho (<i>Hajamietteitä kapinaviikolta</i> 1918–1919). Eino Leino (<i>Helsingin valloitus</i> 1918). Kyösti Wilkuna (<i>Kun kansa nousee</i> 1918). Koskenniemi (<i>Nuori Anssi</i> 1918). Bertel Gripenberg (<i>Underfanan</i> 1918). Tulenkantajat Diktonius ym.
Haahden kirjallinen tuotanto	<i>Ahertajat</i> 1918. <i>Kolme karhua</i> 1918. <i>Seimen luokse</i> 1920–1922. <i>Todistaja</i> 1921. <i>Muistoköynnös</i> 1922. <i>Pyhillä poluilla</i> 1923. <i>Seija tyttösen tarina</i> 1924. <i>Luvattu maa</i> 1925.

Elämänvaiheet

	1926–1966
Muutos yhteiskunnassa	NNKY:n maailmankonferenssi Helsingissä 1926. Suomen Yleisradio 1926. Laki epäsiiveellisten julkaisujen ehkäisemisestä 1927. Penisilliini 1928. Suomalaiset urheilivat Suomea maailmankartalle 1920–1936. Lapuanliike 1929. IKL jatkoi Lapuanliikkeen perintöä 1932. Radion hartausohjelmat alkoivat 1932. Talvisota 1939–1940. Jatkosota 1941–1944. Sotakorvaukset. Suomi-Neuvostoliitto-Seura perustettiin 1944. Lotta Svärd -järjestöt lakkautettiin 1944. TV aloittaa säännöllisen toimintansa 1958. Uskonnollisuus monimuotoistui sotien jälkeen. Individualismin aika. Kaupungistuminen. Liberalisoituminen. Uusi populaarikulttuuri. Yhdistys 9 1966.
Haahden perhe	1954 60-henkinen perhekunta, 20 lastenlasta, 18 lastenlasta, 13 kahden polven miniää ja vävyä sekä kaksi entistä miniää. Ilmari Krohn kuoli 1960. Felix Kurki-Suonio (Krohn) kuoli 1964. Hilja Haahti kuoli 1966.
Haahden vaikuttajahenkilöt	1937 Kyösti Kallioista tuli Suomen tasavallan neljäs presidentti, Kaisa Kallio Haahden raamattupiirissä. Nuoruudenystävä Paasikivi presidentiksi 1946. Alli Paasikivi ja lukematon joukko muita vaikuttajahenkilöitä.
Haahden toiminta	Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan kunniamerkki 1944. Valtion kirjallisuuspalkinto 1954. Kotimaan kultainen ansiomerkki 1955.
Kirjallinen maailma	Hilja Valtonen (<i>Nuoren opettajattaren varaventiili</i>) 1926. Aino Kallas Sudenmorsian 1928. Sillanpäälle Nobel-palkinto 1939. Väinö Linna (<i>Tuntematon sotilas</i> 1954). Agnar Mykle (<i>Laulu punaisesta rubiinista</i> , takavarikoitiin 1957). Pentti Saarikoski (<i>Toisia runoja</i> 1958). Paavo Rintala (<i>Jumala on kauneus</i> 1959; <i>Sissiluutnantti</i> 1963). Hannu Salama (<i>Juhannustanssit</i> 1964). Pentti Saarikoski.
Haahden kirjallinen tuotanto	<i>Valittuja runoja</i> 1926. <i>Lasten saarnoja</i> 1926. <i>Tuhlaajapoika</i> 1926. <i>Seimeltä ristin luo</i> 1926. <i>Anna Liliuksen muisto</i> 1927. <i>Kodin kynttilät</i> 1928–1933. <i>Sotkuinen solmu</i> 1930. <i>Kotini puhuu</i> 1932. <i>Kadotettu kirje</i> 1933. <i>Tähti johtaa</i> 1934. <i>Oma Mirri</i> 1935. <i>Mahdottomuus mahdolliseksi</i> 1936. <i>Sukupolvet vaihtuvat</i> 1938. <i>Kaunis Kauriala</i> 1940. <i>Kaurialan nuori emäntä</i> 1941. <i>Kaurialan kartano</i> 1943. <i>Maksoi mitä maksoi</i> 1944. <i>Kymmenen neitsyttä</i> 1945. <i>Sammatin sisarukset</i> 1947. <i>Kesämailla</i> 1947. <i>Jos me tunnustamme...</i> 1948. <i>Päiväkirjan lehtiä I</i> 1950. <i>Päiväkirjan lehtiä II</i> 1951. <i>Tulen liekit</i> 1953. <i>Kun sinä olit pieni</i> 1953. <i>Lukupiiri kokoontuu</i> 1954. <i>Kaukaisten aikojen takaa</i> 1956. <i>Nuoruuteni vuodet</i> 1958. <i>Valitut runot</i> 1963. <i>Ikiarteht</i> 1964. <i>Postuumina Kunnia Herran</i> 1974.

Liite 2.**Hilja Haahden kuva naisesta, roolit ja rooli-ihanteet**

Vuodet	Tausta vuoteen 1894 asti
Ajan naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * yhtenäiskulttuurissa sukupuolten välinen ykseys, maaseudulla voimakkaana, kaupungissa ohuempana, esim. kansalaisjärjestöissä aluksi yhdessä * nainen: vaimo, äiti, lasten kasvattaja, tytär, palvelija, huora, lempeä vaalija, filantrooppi, anteeksiantava, kärsivällinen, uhri, luontoon mukautuva, saamaton: paternaalisuus, alistettu
Haahden naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * kirjoittava ja kodista huolehtiva äiti, * kodin ulkopuolella ihannoitu opettaja, joka kasvattaa * kodin ulkopuoliset alaluokan naiset vieraita ja sen vuoksi pelottavia * kodin palvelija lämminhenkinen nainen, jonka tehtävä on olla aina läsnä
Haahden omat roolit	<ul style="list-style-type: none"> * arka äidin tyttö * koululainen * "kirjailija"
Haahden naisihanteet	<ul style="list-style-type: none"> * nainen on huolehtija * opiskellut nainen * uskonnollinen * lempeä ja älykäs

Vuodet	1895–1904		
Ajan naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * miesten ja naisten ykseys rikkoutui maaseudulla, esim. sukupuolijakoinen yhdistysmalli * 1. sivistyneistönainen: naimattomuus mahdollista, yhteiskunnallinen äiti, mahdollisuus opiskeluun, valistaja, emansipaattori * 2. keskiluokan nainen: emansipatorinen äidillisyyys, luontainen kyky hoivata kasvattaa, ymmärtää, uhrautuvuus ja toimeliaisuus, raittius, raikkaus, kuuliaisuus miehelle, sosiaalisuus, ydinperhe yhteiskunnallisena työsarkana, kodinhoito, perheen huoltotehtävät, herätysliikkeiden parissa ei jakoa julkiseen ja yksityiseen, * 3. piikanainen ja työläinen: paheellinen, oppimaton, mutta ajateltiin myös: nainen oppii, tekee ratkaisuja, tahtoo ja toimii, naisellisuus on äidillisyyttä, huvittelunhalu 		
Haahden naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * 1. sivistyneistönainen yhteiskunnallinen äiti, puhdas ja siveellinen kasvattaja, joka on puritaaninen seksuaalimoraalissaan: kurinalaisuus, seksuaalisuuden sublimointi, monet joutuvat tuohon, koska kirkon sanoma hylätty, naisen orastavan vapauden täytyy olla alisteinen Jumalan sanalle, monet kristityt kaavoihin kangistuneita * 2. keskiluokan oppiva nainen: tekee ratkaisuja, tahtoo ja toimii, perheen hengen luoja, käy kirkossa, noudattaa kristillissiveellisiä käyttäytymistapoja * 3. alimman luokan naista voi kasvattaa siveellisyyteen, naisen tulee olla puhdas kaikilla alueilla, mutta erityisesti seksuaalisesti 		
Haahden omat roolit	<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> * naisopiskelija * kasvattaja * runonlausuja * fennomaani * naiskirjailija * taloudellisesti riippumaton * vanha-suomal. puolueen kannattaja </td> <td style="width: 50%; vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> * naisopettaja * valistaja * esitelmöijä * nationalisti * naimaton * äidin tyttö </td> </tr> </table>	<ul style="list-style-type: none"> * naisopiskelija * kasvattaja * runonlausuja * fennomaani * naiskirjailija * taloudellisesti riippumaton * vanha-suomal. puolueen kannattaja 	<ul style="list-style-type: none"> * naisopettaja * valistaja * esitelmöijä * nationalisti * naimaton * äidin tyttö
<ul style="list-style-type: none"> * naisopiskelija * kasvattaja * runonlausuja * fennomaani * naiskirjailija * taloudellisesti riippumaton * vanha-suomal. puolueen kannattaja 	<ul style="list-style-type: none"> * naisopettaja * valistaja * esitelmöijä * nationalisti * naimaton * äidin tyttö 		
Haahden naisihanteet	<ul style="list-style-type: none"> * vapaa ja samalla vastuullinen ja siveellinen kansan kasvattaja * kansan valistaja * korkean kristillissiveellinen moraalin ylläpitäjä * uudistaja kirkossa * kokonaan Kristukselle antautunut, julistava nainen * yhteiskunnallinen äiti, joka toimii kansan parhaaksi * nainen sopii miehiseenkin ammattiin 		

Vuodet	1905–1916
Ajan naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * emansipaattori * miehen moraalin kannattelijat * kodin hengetär: uhrautuvuus ja toimeliaisuus (perheen huolto- tehtävät), raittius, rikkaus, kuuliaisuus miehelle, tasapainoinen, lempeä, tehtävänä opettaa alemmille yhteiskuntaryhmille uutta naiskuvaa, naiskansalaisille naisellisuus (joka on äidillisyyttä) perusmalliksi
Haahden naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * yhteiskunnallinen äiti * kodin hengetär, joka luo miellyttävän tunnelmaston perheelle * itsensä hillitsevä dekadenssin vastustaja * alemmissa ryhmissä ei tarpeeksi halua dekadenssin vastustamiseen * monet naiset eivät toimi asioidensa edistämiseksi * huonolla naisella ei olemassaolon oikeutta naisena ja kansalaisena * kodin ulkopuolisessa työssä, silti epäitsekäs
Haahden omat roolit	<ul style="list-style-type: none"> * vaimo * kasvattaja * kristillinen kirjailija * kansanvalistaja * ristiriita: hyvä ja huolehtiva äiti vs. itsenäinen, vapaa kirjailija * nuorkirkollinen
Haahden naisihanteet	<ul style="list-style-type: none"> * vapaa nainen, joka ei alistu miehisen sorron alle * avioliitossa vain todellinen rakkaus mieheen hyväksyttävää * hyvä kasvattaja on sisäistänyt uuden ydinperheajatteluun liittyvän naiskuvan * kristillinen usko kattaa koko elämän, vastuu: * nainen huolehtii itsestään ja aviopuolisostaan niin, ettei eroa tule * onnellisuuden, hyvyyden ja kauneuden luoja

Vuodet	1917–1925
Ajan naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * uusi nainen, koulutusta saava * kirkon holhouksesta vapautunut * naiset työhön kodin ulkopuolelle * naiset kotiin työstä
Haahden naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * rikki menneen eheyttäjä * uuden synnyttäjä * visionaarinen johtaja * jumalasuhteen hylkääminen johtanut puolisoitten välisiin eroihin * nainen luo kodin
Haahden omat roolit	<ul style="list-style-type: none"> * kristillinen kir-jailija * oikeistolainen integraation etsijä * hyväntekijä (Karjala ym.) * taiteen edistäjä kirkossa * julistaja * moraalin vartija
Haahden naisihanteet	<ul style="list-style-type: none"> * naisihanteen ominaisuuksia: päättäväisyys, rohkeus, hyvyys, armeliaisuus ja sosiaalisuus * kansainvälisyyskasvatuksen edelläkulkija * maailmankansalainen, jonka tulee ymmärtää yhteisön ja yhteistyön merkitys yli sukupuoli-, uskonto- ja kansallisuusrajojen, silti kristinusko luovuttamaton * spiritualiteetti johtaa kohti itsenäisyyttä, ei individualismia

Vuodet	1926–1966
Ajan naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * paternaalisuudesta osittain vapautunut * seksuaalisesti vapautuva, mutta ei äitiyttä hyläten * oman ruumiin haltuun ottanut, aktiivinen * syrjinnän, sorron ja riiston alta vapautunut, oikeuskelpoinen sekä marginaalista päässyt nainen * toisaalla: taistelija, koska edelliset usein eivät vielä toteutuneet
Haahden naiskuvat	<ul style="list-style-type: none"> * sovinnon rakentaja * ilmapiirin luoja * nainen ei saa olla itsekäs * nainen on täydellisesti vapaa, vain ulkoiset tekijät rajoittavat häntä
Haahden omat roolit	<ul style="list-style-type: none"> * kristillinen, luomisvoimainen kirjailija * isoäiti, * moraalin vartija * tasavertaisuuden puolestapuhuja
Haahden naisihanteet	<ul style="list-style-type: none"> * nainen on ns. hiljainen kristitty, joka ei tee numeroa osaamisestaan ja tekemisistään * nainen osallistuu kaikkeen ja tekee kaikkea, mitä mieskin työssä * nainen vastaa miehen kanssa kodista ja perheestä * jumalasuhteet kaikkein tärkeintä elämässä

Liite 3.

Hilja Haahden tuotannon naiskuvat, naisen roolit ja rooli-ihanteet

Teos	Hyvän rooli	Alistetun rooli	Pahan rooli	Ihanne
<i>Oraita</i> 1895	yhteiskunnallinen vaikuttaja			yhteiskunnallinen äiti
<i>Tuomenterttuja</i> 1899	kokonaan Kristukselle antautunut			maailman viette-lykset kieltävä vastuullinen nainen
<i>Helvi</i> 1900	HELVI, köyhä, vaatimaton, vakava, ei huvittele, menestyy IRJA, rikas, ihana ja ihailtu, luonnollinen, hyväsydäminen	Helvin äiti, maaseudun äiti	Leima pörröiseksi poltettuine kiharoineen, vilkas, pojista kiinnostunut, tuhon tie	uskova uhrautuja, lähetystyöntekijä maaseudun valistaja ja filantrooppi
<i>Kaksi kotimaata</i> 1903	nationalisti			uskova nationalisti, filantrooppi
<i>Israelin tyttäret</i> 1903	HAIJELE, aluksi HAIJELE, myöhemmin Sointu, papin tytär	Mirjam, arka haaveilija Tyttöjen äiti		kristitty, rohkea uudistaja ja samalla tradition säilyttäjä
<i>Kesätoverit</i> 1905	Laine, kalastaja tytär	Laine ja hänen äitinsä	maalta tulleet naiset, seksuaalisia haluja	vaatimaton, siveä maaseudun puurtajahahmo
<i>Kotkat</i> 1907	HELMI, pianisti	HELMI, vähän aikaa		uskova, itsenäinen vapaa taiteilija
<i>Valkeneva tie</i> 1910 <i>Kun valkenee</i> 1914	KYLLIKKI, opettaja, herännyt, puritaaninen seksuaalisuudesta kieltäytyjä	KYLLIKKI	MARGIT, huvittelunhaluinen avionrikkoja	uskova uskollinen uhrautuja ja hyväntekijä, siveä
<i>Hekkuvan kevään maa</i> 1913	tauluja katseleva nainen	tauluja katseleva nainen	tauluja katseleva nainen	rakkauten sublimoija

Teos	Hyvän rooli	Alistetun rooli	Pahan rooli	Ihanne
<i>Ahertajat</i> 1918	AILAKKI, ahkera ja taitava tehtaan työläinen	opettajan rouva, keho taloudessa	työläisäiti, hulttio venäläinen nainen, avoimen seksuaalinen	uskova kodin vaalija, ydinperheen hengen luoja, yhteyden etsijä
<i>Todistaja</i> 1921	HELJÄ, papin vaimo, hyväntekijä	HELJÄ miehen ja veljen sorron alla	papin piika, heikko	uskova alistuja, anteeksiantava yhteyden etsijä
<i>Luvattu maa</i> 1925	JUDITH, rohkea LEEA, arka, mutta toimelias	juutalainen äiti	rummunlyöjä, seksuaaliset halut	kristitty uuden luoja
<i>Romaanit</i> 1930-1938	AKATEEMISIA NAISIA, opiskelu, vastuuntunto KIRJEEN KADOTTANUT, tunnollinen	KIRJEEN KADOTTANUT, tunnollinen RASKAANA OLEVA TYTTÖ, oikeus omaan ruumiiseen	AKATEEMISIA NAISIA, moraalittomuus kylän naiset KIRJEEN LÖYTÄNYT nuori nainen	akateeminen uskova nainen, yhteiskunnallisessa asemassa kohoaja
<i>Kaurialan kartano</i> 1943	ANNIKKA, hyvyyden perikuva	torpprivaimo, johon valistus tehoaa	Annikan äiti, avioliitto vain rahan vuoksi	uskonratkaisun tehnyt hyväntekijä ja uudistaja, toiminnan nainen
<i>Maksoi mitä maksoi</i> 1944	TUULI, TÄHTI, ÄITI, uhrautujia, uhreja lähetystyö	TUULI, TÄHTI, ÄITI, uhrautujia, uhreja, lähetystyö		lähetystyöntekijä, uhrautuja, valistaja, Suomen hyväksi toimija
<i>Romaanit</i> 1947-1953	LÖNNROTIN TYTTÄRET, VAROITTAJA-VANHUS	TYTTÄRET, tytöt yleensä	LIIKENAINEN	uskonratkaisun tehnyt, varoittaja

Kirjaimet

Isot kirjaimet: päähenkilö

Pienet kirjaimet: sivuhenkilö

Värikoodit

Vaaleanharmaa: sivistyneistö

Keskiharmaa: keskiluokka

Tummanharmaa: tehdastyöläiset, piiat, maaseudun ja kaupungin köyhä väki

Liite 4.**Hilja Haahden tuotanto****Runokirjat**

- 1895 Oraita. Runoellut Hilja. Helsinki.
- 1899 Tuomenterttuja. Kuopio.
- 1903 Kaksi kotimaata. Laulelmia. Kuopio.
- 1908 Vanhaa ja uutta. Runokokoelma. Helsinki.
- 1913 Ikiarteheet sekä muita sävelrunoelmia. Oratoriolibretto sekä muita runoja. Helsinki. Ndongaksi Eliko Iya aluhe 1961.
- 1916 Juhlamuisto. Helsinki.
- 1916 Valittuja runoja. Helsinki.
- 1922 Muistoköynnös. Runoja. Helsinki.
- 1926 Valittuja runoja. 2. laajennettu painos. Helsinki. Laajennettu kokoelma, joukossa uusia runoja.
- 1934 Tähti johtaa. Runoja. Helsinki.
- 1951 Päiväkirjan lehtiä II. Runosatoa vuosilta 1934–1951. Helsinki. Runoja suorasanaan taustakuvauksin.
- 1963 Valitut runot. Keuruu. Laajennettu painos.
- 1964 Ikiarteheet. Idän tietäjät. Kymmenen neitsyttä. Näyteltäviä runoja; osittain myös lausuntaa ja sopivaa musiikkia säestyksenä. Helsinki.
- 1974 Kunnia Herran. Joensuu.

Romaanit

- 1900 Helvi. Kertomus nuorisolle. 1–2. Helsinki; ruotsiksi Helvi Berättelse för ungdom. 1901 ja 1903 Stockholm; tanskaksi Helvi. Fortaelling for ungdomme. Kristeligt Dagblad -lehden jatkoromaanina 1903.
- 1903 Israelin tyttäret. Helsinki; ruotsiksi Israels döttrar. 1904 Helsinki ja 1918 Uppsala; tanskaksi Israels døtre. 1905 ja 1924 Odense. 1924 Aarhus; saksaksi Aus dem jüdischenleben Israels Töchter. 1910 Wandbeker Hefte.
- 1905 Kesätoverit. Meren säveliä. Helsinki.

- 1907 Kotkat. Helsinki; ruotsiksi Örnarna 1917 Uppsala; hollanniksi De Adelaars. Woord en Geest -lehden jatkoromaani 1932.
- 1910 Valkeneva tie. Helsinki; saksaksi 1913 Dem Lichte entgegen. 1913 Wandbeker Hefte; viroksi lyhennetty laitos Eesti Nainen -lehden jatkoromaanina. 1924–1925.
- 1913 Hehkuvan kevään maa. Helsinki; ruotsiksi alkusanat Den glödande vårens land 1945 Torsten Steinbyn teoksessa Romerska år och minnen; saksaksi Sage der Ruinen 1921 Wandbeker Hefte.
- 1914 Kun valkenee. Helsinki; viroksi Eesti Nainen -lehdessä osia Valkenevan tien jatkoksi ja täydennykseksi.
- 1918 Ahertajat. Helsinki.
- 1921 Todistaja. Helsinki; tanskaksi Vidnet. 1925 Aarhus; hollanniksi De Getuige. 1926 Haag; ruotsiksi Vittnet. 1926 Jönköping.
- 1924 Seija tyttösen tarina. Helsinki.
- 1925 Luvattu maa. 1–2. 1. Galuth. 2. Erez-Israel. Helsinki. Tanskaksi osat erillisinä Laengslernes Land ja Det Forjaettede Land 1930. Myöhemmin julkaistu uudestaan jatkoromaanina lehdessä Kristligt Dagblad.
- 1930 Sotkuinen solmu. Helsinki.
- 1933 Kadotettu kirje. Helsinki.
- 1936 Mahdottomuus mahdolliseksi. Sotkuisen solmun henkilöitten vaihteita. Helsinki.
- 1938 Sukupolvet vaihtuvat. Helsinki.
- 1940 Kaunis Kauriala. Helsinki.
- 1941 Kaurialan nuori emäntä. Helsinki.
- 1943 Kaurialan kartano. Yhdistetty lyhentämätön painos teoksista Kaunis Kauriala ja Kaurialan nuori emäntä. Helsinki.
- 1944 Maksoi mitä maksoi. Helsinki; ruotsiksi Kosta vad det kosta vill. 1946 Uppsala; norjaksi Koste hva det koste vil. 1949 Oslo.
- 1947 Sammatin sisarukset. Helsinki.
- 1948 Jos me tunnustamme... Helsinki.
- 1953 Tulen liekit. Helsinki.

Lastenkirjat

- 1908 Meidän lasten kuvakirja. Runoellut Hilja Haahti. Kuvittanut Ester Hjelt-Cajanus. Sävelmät sepittänyt Ilmari Krohn. Helsinki.
- 1912 Aamusäteitä. Lasten hartauskirja. Porvoo.
- 1912 Tauno ja Tellervo. Kuvittanut Venny Soldan-Brofeldt. Helsinki.
- 1918 Kolme karhua. Kuvittanut R[udolf], Koivu. Helsinki.
- 1926 Lastensaarnoja. Koteja kodittomille lapsille -yhdistyksen julkaisusarja N:o 16. Helsinki.
- 1935 Oma Mirri. Kuvittanut R[udolf], K[oivu], Helsinki.
- 1947 Kesämailla. Runot Hilja Haahti. Kuvat Rudolf Koivu ja Martti Santala. Helsinki.
- 1953 Kun sinä olit pieni. Sommittelu ja runot Hilja Haahti. Kuvitus Martta Wendelin. Helsinki.

Runokertomukset

- 1916 Tuhotulva. Kolminäytöksinen sävelrunoelma. Oopperalibretto. Helsinki.
- 1919 Krohn Ilmari: Kylvötyötä. Nais- ja lapsikuorolle ja sopraanosoololle harmonion (tai torven), jousitrion ja pianon säestyksellä. Lauluosat: Hilja Haahti. Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun 50-vuotisjuhlaan syksyllä. Helsinki.
- 1926 Tuhlaajapoika. Kantaatti sekakuorolle, naiskuorolle, tenori- ja baritonisooloille urkujen säestyksellä. Säveltänyt Wäinö Rauhala. Mänttä.
- 1945 Kymmenen neitsyttä. Itämainen kuvitelma. Matt. 25:1–13. Kuvittanut Alf. Danning. Säveltänyt Ilmari Krohn. Itämainen kuvitelma, kuvitettu, nuotteja. Helsinki.

Matkakirjat

- 1923 Pyhillä poluilla. Helsinki; ruotsiksi På heliga stigar. 1924 Helsinki; englanniksi ote Käynti juutalaissiirtolassa aikakauskirjassa. 1924 Life and Work.

Kootut teokset

- 1918 Kootut kertomukset I. Valkeneva tie ja Kun valkenee. Helsinki.
- 1919 Kootut kertomukset II. Kotkat ja Hehkuvan kevään maa. Helsinki.
- 1920 Kootut kertomukset III. Israelin tyttäret ja Kesätoverit. Helsinki.

- 1922 Kootut kertomukset IV. Helvi ja Kertoelmia. Helsinki.
- 1922 Kootut kertomukset V. Ahertajat ja Todistaja. Helsinki.
- 1926 Seimeltä ristin luo. Novelleja. Helsinki; kirjan laajin novelli Nainin nuorukainen saksaksi 1935 nimellä Herr über den eine Legende. Wandbeker Hefte; ruotsiksi novelli Juhlamatkalaiset joululehdessä Under julhelgen. 1926 Jönköping.
- 1954 Lukupiiri kokoontuu. Kertomuksia. Helsinki.

Elämäkerrat

- 1928 Anna Liliuksen muisto. Hämeenlinnan Suomalaisen Tyttökoulun 50-vuotisjuhlan johdosta. Helsinki.
- 1950 Päiväkirjan lehtiä I. Kolme julistajaa. Helsinki.

Muistelmat

- 1932 Kotini puhuu. Helsinki.
- 1956 Kaukaisten aikojen takaa. Sukuni, lapsuuteni ja varhaisnuoruuteni muistoja. Keuruu.
- 1958 Nuoruuteni vuodet. Helsinki.

Muut

- 1907 Hilja Haahden runoja. KVS:n lehtisiä 84. Helsinki.
- s. a. Toivon malja. KVS:n taikalyhtysarja 282. Helsinki. Sama löytyy myös: Kootut kertomukset IV 1920, 363–376.

Lisäksi lyhyitä kertomuksia joululehtiin ja erilaisiin suomenkielisiin julkaisuihin. Niistä on joitakin käännetty skandinaavisiin kieliin, kuten: ruotsiksi Toivon malja ja lastenkirjasta Tauno ja Tellervo -kertomus Taunon viulu; tanskaksi kertomukset Hakolan Mikko, Sadetta pitämässä, Kaipuuni, Joulun Suomen maaseudulla, Ratkaisun edellä, Valkeat siivet; islanniksi Valkeat siivet.

Suomennokset

- 1892 Reuter, Odo Morannal: Eläinten elinkeinot ja teollistoimet. Parhaitten lähteitten mukaan. Suom. Hilja. – Tuhansille kodeille tuhatjärvien maassa 5–6. Porvoo.
- 1903 Glöckner, Johannes Gottfried: Saarna rukouspäivänä 1. p. maalisk. 1903. Jerem. 2:13:n johdosta. Kuulijain pyynnöstä myöhemmin kirjoitettu muistiin. Suom. H. H-i. Tampere.
- 1903 Povelsen, Karl: Kristityn suhde kauneusmaailmaan. – Kolmisoinnun kirjasia 1. Helsinki.
- 1906 Gerok, Karl: Valikoima Palmunlehviä. Runoja. Helsinki.
- 1909 Hengellisiä soololauluja Felix Mendelssohnin oratoriosta Elias. – Kaikuja muilta mailta 4. Helsinki.
- 1909 Hengellisiä soololauluja Felix Mendelssohnin oratoriosta Paulus. – Kaikuja muilta mailta 3. Helsinki.
- 1910 Elisabeth Luscombe: Äidin yöhyväiset pienokaiselleen. Porvoo.
- 1915 Dolman, D. H: Jumalan virrassa. Raamatuntutkisteluja. Kuopio.
- 1917 Poikia ja poikia. Useiden lähetyssaarnaajien kirjoittama. Kuopio.
- 1922 Dolman, D. H: Hänen nimensä on ihmeellinen. Kuopio.

Toimittanut

- 1911–1914 Joulupuhteiksi pojille ja tytöille. 1–4. Kertomuskirja. Porvoo.
- 1912 Taidelhtisiä. Kolmisoinnun julkaisu. Porvoo.
- 1916–1922 Lasten Lähetyslehti. SLS. Helsinki.
- 1920–1922 Seimen luokse. Joululehti lapsille. SLS. Helsinki.
- 1928–1933 Kodin kynttilät. 1–6. Kausijulkaisu. Kuvittanut Martta Wendelin. Helsinki.
- 1929 Kauneuden lähteille I. Kristillisen Taideseuran 10-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- 1939 Kevätkirkkautta. Kristillisen Taideseuran kevätlehti. Helsinki.
- 1949 Kauneuden lähteille II. Kristillisen Taideseuran 30-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki.
- 1959 Taiteen vastuu. Kristillisen taideseuran 40-vuotisjulkaisu. Rauma.

Hilja Haahti muiden mukana

- 1901 Valkolakissa Vapunpäivänä 1899. – Kaikuja Hämeestä. 6. Albumi. Hämäläinen osakunta.
- 1905 Tarinoita lapsille. Kolmisoinnun tuotantoa. Kuopion kansanvalistus-seura. Toim. Aune Krohn. Kuopio.
- 1908 Juhannuslaulu. Runo laulujuhlaan – Kaikuja Hämeestä 7. Albumi. Hämäläinen osakunta. Helsinki.
- 1920 Kristillisyys ja taide. – Kristillisyys ja taide. Kristillisen taideseuran esitelmiä. Muut: Salokas, Eino: Taide ja kansansivistystyö. Wennervirta, L: Varhaiskristillinen maalaus. Lahti.
- 1930 Oberammergaun kärsimysnäytelmä. – Kodin kynttilät. 3. Helsinki.
- 1931 Suomen Runotar. Valikoima suomalaista runoutta koteja ja kouluja varten. Suomen Kirjailijaliiton julk. 22. Porvoo.
- 1933 Kotelo ja perhonen. Kuvia Karjalan kannakselta ja Himalajalta Tietin rajoilta. – Kodin kynttilät. 6. Helsinki.
- 1945 Pyhiinvaellusmatkoja äitini [Theodolinda Hahnsson] muistojen maille. – Muistikuvia. I. Suomalaisia kulttuurimuistelmia. Toim. Eino E. Suolahti. Helsinki.

Lisäksi paljon matkamuuistelmia, henkilökuvaauksia, kirja-arvosteluja ja artikkeleita eri aikakausjulkaisuissa ja lehdissä.

Liite 5.

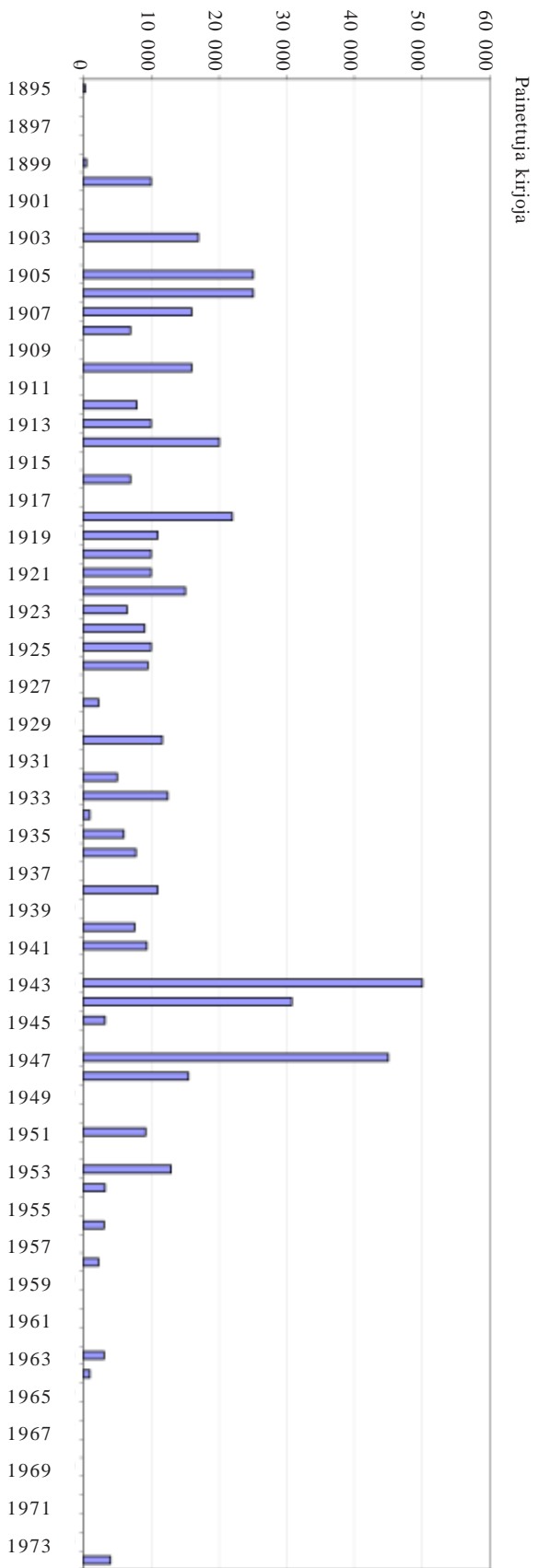
Hilja Haahden teosten painosmäärät

Ensimmäinen painos	Teoksen nimi	Painettujen teosten lukumäärä [arvio]	Painokset
1895	Oraita	250	
1899	Tuomenterttuja	[500]	
1900	Helvi (ensimmäinen painos 1 500)	[10 000]	5
1903	Kaksi kotimaata	1 000	
1903	Israelin tyttäret (ensimmäinen painos 2 000)	[16 000]	7
1905	Kesätoverit	25 100	7
1907	Kotkat (ensimmäinen painos 3 700)	[16 000]	5
1908	Vanhaa ja uutta	[2 000]	
1908	Meidän lasten kuvakirja	[5 000]	
1910	Valkeneva tie	[16 000]	5
1912	Tauno ja Tellervo	[4 000]	2
1912	Aamusäteitä	[4 000]	2
1913	Hehkuvan kevään maa	[8 000]	4
1913	Ikiaarteheet	[2 000]	
1914	Kun valkenee	[20 000]	6
1916	Valittuja runoja	3 000	
1916	Juhlamuisto	[3 000]	
1916	Tuhotulva	[1 000]	
1918	Ahertajat	[10 000]	3
1918	Kootut kertomukset I <i>Valkeneva tie ja Kun valkenee</i>	[10 000]	3
1918	Kolme karhua	[2 000]	
1919	Kootut kertomukset II <i>Kotkat ja Hehkuvan kevään maa</i>	[10 000]	3
1919	Kylvötyötä	[1 000]	
1920	Kootut kertomukset III <i>Israelin tyttäret ja Kesätoverit</i>	[10 000]	2
1921	Todistaja	[10 000]	3
1922	Kootut kertomukset IV <i>Helvi ja Kertoelmia</i>	[7 000]	
1922	Kootut kertomukset V <i>Ahertajat ja Todistaja</i>	[7 000]	2
1922	Muistoköynnös	[1 000]	
1923	Pyhillä poluilla	[6 400]	2
1924	Seija tyttösen tarina	[9 000]	3
1925	Luvattu maa	[10 000]	
1926	Seimeltä ristin luo	[6 000]	2
1926	Valittuja runoja	[1 000]	
1926	Lastensaarvoja	[500]	

1926	Tuhlaajapoika	[2 000]	
1928	Anna Liliuksen muisto	2 200	
1930	Sotkuinen solmu	11 700	3
1932	Kotini puhuu	5 000	1
1933	Kadotettu kirje	12 550	3
1934	Tähti johtaa	[1 000]	
1935	Oma mirri	[6 000]	2
1936	Mahdottomuus mahdolliseksi	7 700	
1938	Sukupolvet vaihtuvat	11 000	3
1940	Kaunis Kauriala	7 550	2
1941	Kaurialan nuori emäntä	9 400	2
1943	Kaurialan kartano	50 000	7
1944	Maksoi mitä maksoi	30 750	
1945	Kymmenen neitsyttä	3 275	1
1947	Sammatin sisarukset	34 500	4
1947	Kesämailla	10 500	
1948	Jos me tunnustamme...	15 600	
1950–1951	Päiväkirjan lehtiä I–II	9 150	
1953	Tulen liekit	6 500	2
1953	Kun sinä olit pieni	6 400	
1954	Lukupiiri kokoontuu	3 275	
1956	Kaukaisten aikojen takaa	3 000	
1958	Nuoruuteni vuodet	2 200	
1963	Valitut runot	3 000	
1964	Ikiarteheet	1 000	
1974	Kunnia Herran	[4 000]	
	Kaikki yhteensä	[497 000]	

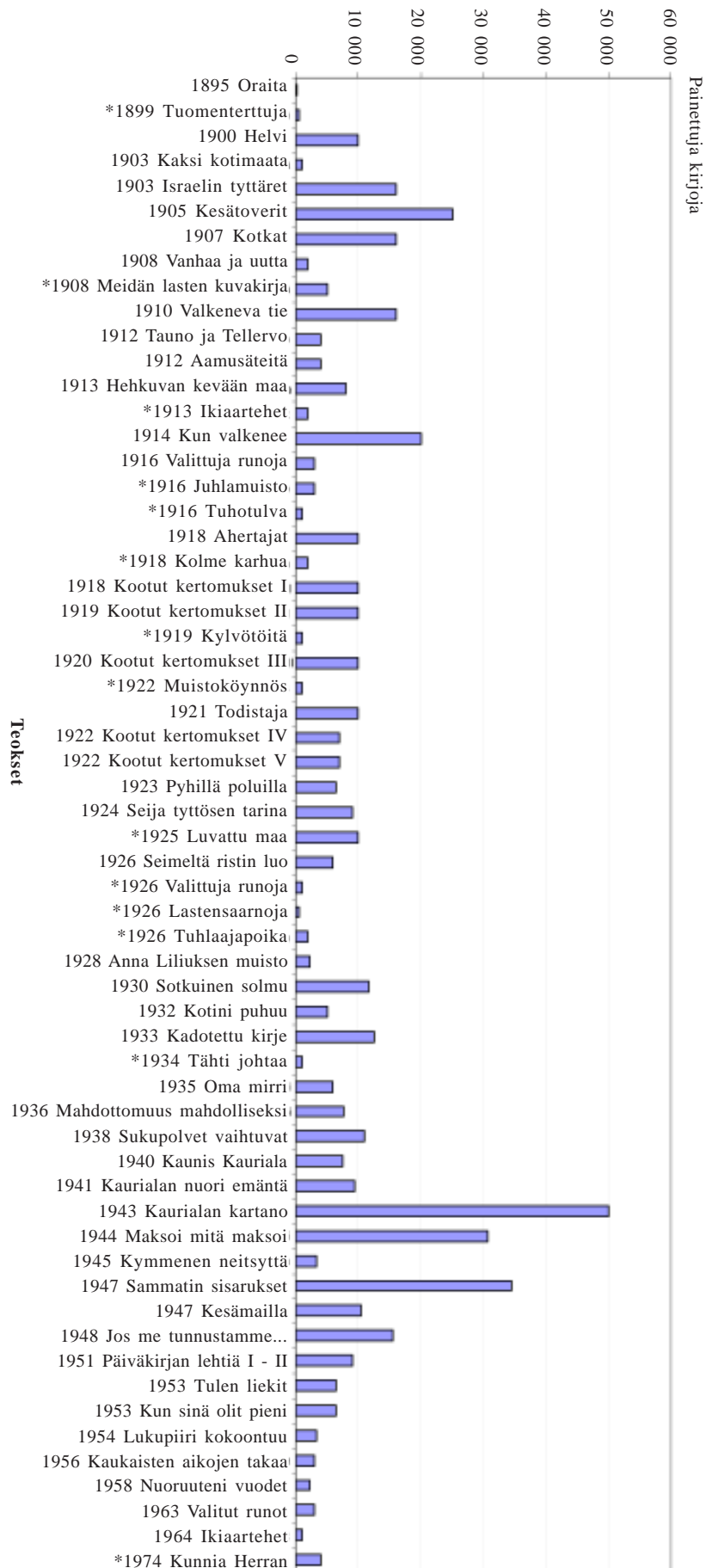
Hilja Haahden teosten tarkkaa määrää ei tiedetä, sillä kustannusosakeyhtiö Otava alkoi tallentaa kustannussopimukset vasta 1920–1930-lukujen taitteessa. Teosten arvioitu lukumäärä on 497 000 kappaletta. Tästä listasta puuttuvat Haahden toimittamat kirjat, suomennokset ja kirjat, joissa hän on yhtenä kirjoittajana mukana.

Taulukot Hilja Haahden tuotannosta

Taulukko 1. Teosten painomäärät julkaisu vuoden mukaan

Taulukko 2. Teosten painosmäärät, julkaisuvuosi edessä

LYHENTEET

AL	Aamulehti
AVL	Akateemisten Vapaaehtoisten Lähetysliitto
Diss.	väitöskirja
et al.	ja muut
E-SS	Etelä-Suomen Sanomat
FLM	Finska Missionsällskapet
Hbl	Hufvudstadsbladet
HH	Hilja Hahnsson, vuodesta 1901 Hilja Haahti
HK	Hilja Krohn, o. s. Hilja Hahnsson / Hilja Haahti
HKA	Hämeenlinnan kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto
HKOA	Historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto
HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HS	Helsingin Sanomat
HYHL	Helsingin yliopiston historian laitos
HYKA	Helsingin yliopiston keskusarkisto
HYTTK	Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta
HäS	Hämeen Sanomat
IK	Ilmari Krohn
JS	Jyväskylän Sanomat
k	kotelo
KA	Kansallisarkisto
KIA	Kirjallisuusarkisto
KJ	Kodin joulu
KK	Kirkko ja Kaupunki
kk	käsikirjoitus
Kla	Karjala
Klainen	Karjalainen
KM	Kirkko ja Musiikki
Kmaa	Kotimaa
KOA	Kustannusosakeyhtiö Otavan arkisto
kpl	kappale
KrA	Kansanrunousarkisto
KS	Keski-Suomi
KT	Kristillinen Taideseura
KVS	Kansanvalistusseura
Ky	Koti ja yhteiskunta
lk	luetteloimaton kotelo
LS	Länsi-Savo
mp	muistiinpanoja
MT	Maaseudun Tulevaisuus
NMKY	Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys
NNKY	Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys
NYKY	Naisylioppilaiden Kristillinen Yhdistys
o. s.	omaa sukua
pk	päiväkirja
PL	Päivälehti
ptk	pöytäkirja
s. a.	ei vuosilukua

SHS	Suomen historiallinen seura
SHST	Suomen historiallisen seuran tutkimuksia
SK	Suomen Kuvalehti
SKa	Satakunnan Kansa
SKHS	Suomen kirkkohistoriallinen seura
SKHST	Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SKST	Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia
SKY	Suomen Kristillinen Ylioppilasliitto
SLA	Suomen Lähetykseuran arkisto
SLS	Suomen Lähetykseura
SN	Suomen Nainen
SNY	Suomen Naisyhdistys
SS	Savon Sanomat
STKJ	Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja
SVA	Suomen Vapaussodan arkisto
toim.	toimittanut/toimittaneet
TS	Turun Sanomat
TU	Tampereen Uutiset
US	Uusi Suomi
USar	Uusi Suometar
Yh	Yhteishyvä
YKY	Ylioppilaiden Kristillinen Yhdistys

Hilja Haahden nimimerkit

H. H.
H. H-i
Hilja
H. K.
H. Kr.
-ja

Hilja Hahti on kirjoittanut seuraavilla nimillä

Hilja Hahnsson 1874–1901
Hilja Hahti 1901–1906
Hilja Hahti kirjailijanimenä 1906–1966
Hilja Krohn 1906–1966

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto, Helsinki	KA
Hämeenlinnan kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto	HKA
Kuolleet 1847–1890	If:2
mikrolehti 678	
Muuttaneet 1891–1931	IBa:6
mikrolehti 480	
Kristillisen Taideseuran arkisto	KTA
Kolmisoinnun pöytäkirjat	630:51:2
Kristillisen Taideseuran pöytäkirjat	C9/64/IV
Suomen Lähetysseuran arkisto	SLA
Krohnin perheen kokoelmat	
Suomen Vapaussodan arkisto	SVA
Ilmari Krohnin muistelmat	IIB:187
Hämeenlinnan maakunta-arkisto	HMA
Hämeenlinnan kaupunkiseurakunnan kirkonarkisto	HKA
Kastetut 1850–1874	Ic:7
mikrolehti 536	
Rippikirjat 1872–1881	Aa:17
mikrolehti 29	
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura	SKS
Kansanrunousarkisto	KrA
Vuoden 1918 kokoelmat	
Kirjallisuusarkisto, Helsinki	KIA
Hilja Krohnin kokoelmat	HK
Ilmari Krohnin kokoelmat	IK
Helsingin yliopiston keskusarkisto	HYKA
Historiallis-kielitieteellisen osaston arkisto	HKOA
Matriikkelit	Ba
1898–1905	Ba:5
Tutkintoluettelot	Bb
1893–1928	Bb:2
Kustannusosakeyhtiö Otavan arkisto, Helsinki	KOA
Hilja Haahden kokoelmat	HH
Archives of Latvian Church History, Chicago	ALCH
Elgárs Kiploksin kokoelma	K 24/C2–3

Yksityisten hallussa

Sähköpostiviestit

- 1999 Sepponen, Eero [eero.sepponen(AT)evl.fi]
Yksityinen sähköpostiviesti Irja Aro-Heinilälle.
– [aroheinila(AT)maf.org] 8.9.
- 2000 Sepponen, Eero [eero.sepponen(AT)evl.fi]
Yksityinen sähköpostiviesti Irja Aro-Heinilälle.
– [aroheinila(AT)maf.org] 13.1.
- 2004 Kujala, Sampo [sampo.kujala(AT)evl.fi]
Yksityinen sähköpostiviesti Irja Aro-Heinilälle.
– [irja.aro-heinila(AT)mission.fi] 18.11.

WWW-sivut

Alarto, Anne et al.

- 2002 Saran sisaret. Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Alkava naisasiapolemiikki.
– [http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm]. (20.8.2004).
Saran sisaret. Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Realisteja.
– [http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm]. 20.8.2004.
Saran sisaret. Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Opettajattaret lastenkirjailijoina.
– [http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm]. 20.8.2004.
Saran sisaret. Naiskirjallisuuden perinnettä Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun. Uskonnollisia kirjailijoita.
– [http://www.ouka.fi/kirjasto/sara/sara.htm]. (20.8.2004).
Krohn-suvun vaellustarina.
– [http://koti.welho.com/tkrohn/krohn.html]. (21.11.2005)
Unioni Naisasialiitto Suomessa ry.
– [http://www.naisunioni.fi]. (21.11.2005)

Ilman kirjoittajaa

- s. a. Svenskt biografiskt handlexikon. Projekt Runeberg. "*Jag kan icke räkna dem alla.*" – [http://susning.nu/Lina_Sandell]. (20.7.2003).

Painetut lähteet

Hahnsson, Hilja

- 1895 Oraita. Runoellut Hilja. Helsinki.
 1899 Tuomenterttuja. Poiminut Hilja Hahnsson. Kuopio.
 1900 Helvi. Kertomus nuorisolle. 1–2. Helsinki.

Haahti, Hilja

- 1903 Kaksi kotimaata. Laulelmia. Kuopio.
 1905 Kesätoverit. Meren säveliä. Helsinki.
 1907 Kotkat. Helsinki.
 1908 Vanhaa ja uutta. Runokokoelma. Helsinki.
 1910 Valkeneva tie. Helsinki.
 1913 Hehkuvan kevään maa. Helsinki.
 1914 Kun valkenee. Helsinki.
 1918 Ahertajat. Helsinki.
 1920 Helvi. Kertomus nuorisolle. – Kootut kertomukset. Helvi. Kertoelmia. Helsinki.
 1921 Todistaja. Helsinki.
 1923 Pyhillä poluilla. Helsinki.
 1924 Seija tyttösen tarina. Helsinki.
 1925 Luvattu maa. Helsinki.
 1928 Anna Liliuksen muisto. Hämeenlinnan Suomalaisen tyttökoulun 50-vuotisjuhlan johdosta. Helsinki.
 1929 Israelin tyttäret. Helsinki.
 1930 Sotkuinen solmu. Helsinki.
 1932 Kotini puhuu. Helsinki.
 1933 Kadotettu kirje. Helsinki.
 1936 Mahdottomuus mahdolliseksi. Helsinki.
 1938 Sukupolvet vaihtuvat. Helsinki.
 1943 Kaurialan kartano. Lyhentämätön painos teoksista Kaunis Kauriala ja Kaurialan nuori emäntä. Helsinki.
 1944 Maksoi mitä maksoi. Helsinki.
 1947 Sammatin sisarukset. Helsinki.
 1948 Jos me tunnustamme... Helsinki.
 1950 Päiväkirjan lehtiä. Kolme julistajaa. Helsinki.
 1951 Päiväkirjan lehtiä II. Runosatoa vuosilta 1934–1951. Helsinki. Runoja suorasanaisin taustakuvauksin.
 1953 Tulen liekit. Helsinki.
 1954 Lukupiiri kokoontuu. Helsinki.
 1956 Kaukaisten aikojen takaa. Sukuni, lapsuuteni ja varhaisnuoruuteni muistoja. Keuruu.
 1957 Sukupolvet vaihtuvat. Helsinki.
 1958 Nuoruuteni vuodet. Helsinki.
 1959 Kristillinen Taideseura 40-vuotias. – Taiteen vastuu. Kristillisen Taide-seuran 40-vuotisjulkaisu. Toim. Hilja Haahti. Rauma.

Muut painetut lähteet

Ahonen, Albin et al.

1943 Aleksis Kivistä Saima Harmajaan. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja. Porvoo.

de Beauvoir, Simone

1981 Toinen sukupuoli. Lyhentäen suom. Annikki Suni. Helsinki.

Dziesmu Grāmata

1950 Evaņģeliski Luteriskām Draudzēm. Ar trimdaš dziesmu pielikumu. Latvijas ev.-lut. Baznīcas Virsvalde. Lage (Lippe) Germany.

Endres, Franz Carl

1953 Ikuinen nainen. Naiskulttuurihistoria. Jyväskylä.

Godenhjelm, B. F.

1912 Suomalaisen naissivistyksen työmailta. Helsingin Suomalainen Tyttökoulu 1869–86 ja Suomalainen Jatko-opisto 1881–1905. Porvoo.

Gummerus, Jaakko

1923 Kristilliset kirkot nykyhetkellä. Yleiskatsaus tärkeimpiin ilmiöihin kristillisen kirkon ja teologian alalla 1917–1922. Porvoo.

Haahti, Hannu

1913 Mustien maassa. Muistelmia tarkastusmatkalta Ambomaalle. Kuopio.

Haahti, Hilja

1946 Me kerromme itsestämme. Kirjailijoiden yhteisjulkaisu. Helsinki.

Hallsten, Ilmi

1934 Suomen Naisyhdistyksen synty. Suomen Naisyhdistys yhteistyössä muiden naisjärjestöjen kanssa. – Puoli vuosisataa naisasiatyötä. Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjuhlajulkaisu 1884–1934. SNY. Helsinki.

Havu, Ilmari

1952 An Introduction to Finnish Literature. A Book of Readings. Ed. by I. Havu. Helsinki.

Hela, Martti

1959 Sävelten ilmekielestä. – Taiteen vastuu. Kristillisen taideseuran 40-vuotisjulkaisu. Toim. Hilja Haahti. Rauma.

Hjelt, Ester

1945 Lannistumaton. Maikki Fribergin elämänkerta. Jyväskylä.

Hultin Tekla

1943 Päiväkirjani kertoo. 1899–1914. Helsinki.

Hurskainen, Eeva

1992 Sisar Linan tyttäret. Jyväskylä.

- Ivalo, Santeri
1931 Sortovuodet. – Historian aitta IV. Suomen historia Radiossa III. Venäjän vallan loppukausi ja itsenäistyminen. Helsinki.
- Jakobsen, J. P.
1922 Rouva Marie Grubbe. Hämeenlinna.
- Jukola, Martti
1939 Juhana Heikki Erkko. Elämä, runoilijatoiminta ja teokset. Kirjallisuus-historiallinen tutkimus II osa. Helsinki.
- Järnfelt, Arvid
1922 Vanhempieni romaani. Porvoo.
- Kailo, Uriel
1959 Kaunokirjallisuuden vastuu. – Taiteen vastuu. Kristillisen taideseuran 40-vuotisjulkaisu. Toim. Hilja Haahti. Rauma.
- Kallas, Riitta (toim.)
1988 Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913. SKST 485. Helsinki.
1989 Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1914–1955. SKST 509. Helsinki.
- Kiuru, Paavo
1959 Taiteen vastuu – lahja ja tehtävä. – Taiteen vastuu. Kristillisen taide-seuran 40-vuotisjulkaisu. Toim. Hilja Haahti. Rauma.
- Kivi, Aleksis
1970 Seitsemän veljestä. Keuruu.
- Koskimies Y. S.
1966 Hämeenlinnan kaupungin historia. 1875–1944. Hämeenlinna.
- Kostia, Hilma
1928 Anna Lilius. – Hämeenlinnan Suomalainen tyttökoulu ja yhteiskoulu 1878–1928. Hämeenlinna.
- Kurki-Suonio, Erkki
1983 Omin silmin. Vaasa.
1984 Palavat ahjot. Vaasa.
- Laurila, K. S.
1945 Kirjalliselta taistelurintamalta. Helsinki.
- Lindeqvist, K. O.
1930 Hämeenlinnan kaupungin historia III osa. Hämeenlinnan kaupungin historia vuosina 1809–75. Hämeenlinna.
- Linnankoski, Johannes
1945 Ikuinen taistelu. Porvoo.

Marttinen, Ann-Christine

1992 Matkalaukkulapset. SLS. Pieksämäki.

Povelsen, Karl

1903 Kristityn suhde kauneusmaailmaan. Suom. Hilja Haahti. Helsinki.

Puoli vuosisataa naisasiatyötä

1934 Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjuhlajulkaisu 1884–1934. SNY. Helsinki.

Saalasti, Kerttu

1977 Kaisa Kallio. Porvoo.

Setälä, Salme

1988 Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Toim. Päivi Setälä & Hannele Kurki. Helsinki.

Sirenius, Sigfrid

1923 Työväenliikkeen uskontokysymys. Nykyaikaisia pyrkimyksiä sen ratkaisemiseksi. Helsinki.

1953 Ihmisiä, joilta sain. Muistelmia elämästäni vuosisadanvaihteen molemmin puolin. Helsinki.

von Schmid, J. C.

1996 Genoveva Brabantin kreivitär. Hurskas kertomus suurista kärsimyksistä ja viattomuuden lopillisesta voitosta. Näköispainos 2. painoksesta (1847). Helsinki.

Syrjä, Eeva-Liisa

2005 Laajoille hiekoille Hän vie minut lepäämään. Pilot-kustannus Oy.

Tuulio, Tyyni

1959 Tyttönormaalilyseon matrikkeli I. Koulun historia 1869–1919. Tampere.

1977 Maila Talvio. Lucina Hagman. – Suomalaisia vaikuttajanaisia. Porvoo.

Vartia, Verner

1928 Piirteitä Hämeenlinnan Suomalaisen tyttökoulun, jatkoluokkien ja yhteiskoulun toiminnasta. – Hämeenlinnan Suomalainen tyttökoulu ja yhteiskoulu 1878– 1928. Hämeenlinna.

Vilhunen, Tuulikki et al.

1995 Itään ja etelään. Lähetysaarnajat valokuvaajina 1890–1930. SLS. Helsinki.

Würtz – Haahti

1907 Onko minusta tuleva lähetystyöntekijä? SLS. Kuopio.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- AL Aalborg Amtstidende 1925
Aamulehti 1903, 1905, 1907, 1921, 1933, 1954, 1956, 1959
Askel 2004
Bönders Dagblad 1925
- E-SS Etelä-Suomen Sanomat 1933, 1954, 1959, 1966
Etelä-Suomi 1959
Helsingin Kaiku 1903
- HS Helsingin Sanomat 1914, 1921, 1933, 1948, 1951, 1954, 1956, 1958,
1959, 1963, 1966
Herättäjä 1942, 1948
H.N.M.K.Y:n Kuukauslehti 1934
- Hbl Hufvudstadsbladet 1905
Humanistilehti 2004
Hämeen Kansa 1933, 1940
- HäS Hämeen Sanomat 1956, 1957, 1959
Ilkka 1940, 1963
- JS Jyväskylän Sanomat 1954, 1959
Kaiku 1896, 1933, 1941
Kaleva 1934
Kansan Lehti 1954
Kansan Työ 1921, 1933
Kansanvalistus ja Kirjastolehti 1933
Kansan Voima 1933
- Kla Karjala 1914, 1921, 1933, 1950, 1954, 1959
Klainen Karjalainen 1933, 1958, 1959
Karjalan Aamulehti 1916, 1918
- KS Keski-Suomi 1895
Keski-suomalainen 1933
- KK Kirkko ja Kaupunki 1963, 1966
- KM Kirkko ja Musiikki 1957, 1967
Kirkon nuoriso 1938
- KJ Kodin Joulu 1921
Kotia Kohti 1948
- Ky Koti ja yhteiskunta 1900, 1903
- Kmaa Kotimaa 1903, 1907, 1910–1911, 1913–1914, 1921, 1933, 1940, 1948,
1951, 1954–1956, 1958–1959, 1964, 1966
Kristillinen Kasvatus 1933
Kymen Sanomat 1964
Laatokka 1933
Lalli 1933, 1959, 1963
Liitto 1940
- LS Länsi-Savo 1921, 1933
- MT Maaseudun Tulevaisuus 1933, 1955, 1964
Maribo & Rödby 1925
Merimiehen Ystävä 1938
Mission 2002
Morsio Folkeblad 1926
Naisten Ääni 1924, 1925, 1933, 1934
Pohjantähti 1933
Pohjois-Savo 1933

- PL Päivälehti 1894, 1895
Raataja 1905
Salmetar 1936, 1942
Sana 1946
- SKa Satakunnan Kansa 1933, 1950, 1954
Satakunta 1916
Savo 1964
- SS Savon Sanomat 1933, 1948, 1951, 1963, 1964
Silkeborg Avis 1926
Sisä-Suomi 1933
Suomalainen Wirallinen Lehti 1901
Suomen Kansa 1903
- SK Suomen Kuvalehti 1919, 1925
- SN Suomen Nainen 1919, 1924, 1933, 1944, 1955
Suomen Sosialidemokraatti 1933, 1954
- TU Tampereen Uutiset 1900
Tidende for Nakskov 1925
Turun N.M.K.Y:n Kuukauslehti 1933
Turunmaa 1933
- TS Turun Sanomat 1933, 1944, 1958, 1959
Työläisopiskelija 1942
Työn voima 1940
Työväenopisto 1934
Työväenopisto 10-vuotisjuhlanumero 1933
Uusi Aura 1903, 1919, 1943, 1948
Uusimaa 1900, 1933
- USar Uusi Suometar 1894, 1899, 1900, 1903, 1905
- US Uusi Suomi 1918, 1921, 1931, 1940, 1948, 1953, 1956, 1959
Vaalenneet vainiot 1947
Vaasa 1933, 1954
Valkonauha 1934, 1954
Valvoja 1899, 1901
Varkauden lehti 1934
Vartija 1933
Vensterblad 1926
Viborg Stifts Folkeblad 1925
Vejle Amts Folkeblad 1925
Viikkosanomat 1959
Viipuri 1899, 1903, 1916
Vivan-lehti 1963
- Yh Yhteishyvä 1921

Kirjallisuus

- Aalto, Minna
2000 Vapauden ja velvollisuuden ristiriita. Kehitysromaanin mahdollisuudet 1890-luvun lopun ja 1900-luvun alun naiskirjallisuudessa. Diss. SKST 790. Helsinki.
- Ahokas, Pirjo
1988 Naisnäkökulma kirjallisuudentutkimukseen. – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Toim. Päivi Setälä & Hannele Kurki. Helsinki.
- Ahokas, Pirjo & Rojola, Lea (toim.)
1990 Johdannoksi. – Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus. Turun yliopisto. Tieteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20. Turku.
- Ahola, Suvi
1989 Tyttökirja puolustaa naisen oikeuksia – Toini Topelius. – "Sain roolin johon en mahdu". Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu.
- Ahonen, Risto A.
1983 Kristillisen lähetystyön ja amerikkalaisen imperialismin dilemma John R. Mottin ajattelussa. Missiologian ja ekumeniikan seuran julkaisu 40. Vammala.
- Ahtisaari, Eeva
1997 Hilda Käkikoski: Opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola & Alexandra Ramsay. Helsinki.
- von Alfthan, Märta
1966 Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa. Joensuu.
- Antikainen Marjo-Riitta
2004 Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913. Diss. SKS. Bibliotheca historica 83. Helsinki.
- Anttonen, Anneli et al. (toim.)
1994 Naisten hyvinvointivaltio. Jyväskylä.
- Aro-Heinilä, Irja
1995 Hilja Haahti 1874–1902. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkimus. HYTTK.
2001 Hilja Haahti. Uskonnollinen kirjailija kutsumuksen ja elämän reunaehtojen puristuksessa 1899–1921. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian liseniaattityö. HYTTK.
2002 Lähetystyö suomalaisen kulttuurielämän keskuksessa. Hilja Haahden kirjailijanuran punainen lanka 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa. – Kohtaamisen haaste. Näkökulmia kulttuurinväliseen vuoropuheluun. Toim. Mari Pöntinen. Helsinki.

- Auvinen, Riitta
1977 Nainen miehen yhteiskunnassa. Historiallinen, teoreettinen ja empiirinen tutkimus naisen asemasta. Diss. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia no 25. Helsinki.
- Beaver, Robert Pierce
1966 All Loves Excelling. American Protestant Women in World Mission. Michigan.
1980 American Protestant Women in World Mission. History of the First Feminist Movement in North America. Michigan.
- Butler, Judith
1990 Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York.
- Cronvall, Emilia
2000 Nainen kohtaa miehen. Seurustelun ja avioliiton aakkosia Elsa Soinin 1920-luvun teoksissa. – Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen et al. SKS. Pieksämäki.
- Ehrnrooth, Jari
1992 Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Diss. SHST 167. Jyväskylä.
- Eräsaari, Leena et al. (toim.)
1995 Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Jyväskylä.
- Fellman, Susanna
1999 Kirjanpitäjästä controlleriksi – Konttoripäälliköstä talousjohtajaksi. – Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. SKST 730. Toim. Raimo Parikka. Hämeenlinna.
- Forssell, Pia
1999 Kirjoittavat naiset.– Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. SKST 724:1. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Vammala.
- Franzén, Ruth
1987 Studentekumenik och väckelse. Finlands kristliga studentförbund i internationell brytning 1924–1950. SKHST 140. Jyväskylä.
- Grönstrand, Heidi
2005 Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla. Diss. SKS. Tampere.
- Haavio, Ari
1965 Suomen uskonnolliset liikkeet. Porvoo.
- Haikala, Sisko
1985 Naiskysymys valistuksen vuosisadalla. – Nainen historiassa. Historian perintö 10. Turun yliopiston historian laitos. Toim. Auvo Kostiainen. Turku.

Haimila, Marjo

- 1998 Kun kumous vie kodin. Suomeen paenneet venäläiset 1917–1921. – Kansa ja kumous. Modernin Euroopan murroksia 1880–1930. SHS. Historiallinen arkisto 111. Toim. Kirsi-Marja Tuominen et al. Vammala.

Halmesvirta, Anssi

- 1998 Vaivojensa vangit. Kansa valitti ja lääkäri auttoi – historiallinen vuoropuhelu 1889–1916. Diss. Jyväskylä.

Halonen, Kaisa & Holm, Eivor (toim.)

- 1996 Matkalla. NNKY 100 vuotta Suomessa. Helsinki.

Hammar, Inger

- 1999 Emancipation och religion. Den svenska kvinnorörelsens pionjärer i debatt om kvinnans kallelse ca 1860–1900. Stockholm.
- 2000 From Fredrika Bremer to Ellen Key: Calling, Gender and the Emancipation Debate In Sweden, ca.1830–1900. – Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940. Studia Historica 64. Ed. by Pirjo Markkola. Helsinki.

Hapuli, Ritva

- 1995 Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja mykyäika. SKST 628. Helsinki.
- 1999 Pakeneva nykyäika. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Heikkilä, Markku

- 1979 Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Diss. SKHST 112. Helsinki.

Heikkilä, Markku & Seppo, Juha

- 1987 Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma". – Kansa liikkeessä. Toim Risto Alapuro et al. Vaasa.

Helander, Eila

- 2001 Kutsumus kantaa. Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä toisen maailmansodan jälkeen. SLS. Saarijärvi.

Hentilä, Marjaliisa

- 1999 "Pikku myyjätär" – Ammatin naisistuminen ja hygienian tulo myymälään. – Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. SKST 730. Toim. Raimo Parikka. Hämeenlinna.

Hirvinen, Salla

- 1972 Maailman kirjailijat. Keuruu.

Hopkins, C. Howard

- 1979 20th Century Ecumenical Statesman John R. Mott 1865–1955. A Biography. Michigan.

- Huhta, Ilkka
2001 "Täällä on oikea Suomenkansa". Körttiläisyyden julkisuuskuva 1880–1918. Diss. SKHST 186. Saarijärvi.
- Huhtala, Liisi
1987 Kalpeita kukkasia? Naisnäkökulmainen kirjallisuudentutkimus ja Suomen 1800-luvun naiskirjallisuus. – Tulen kesyttäjät. Suomalaista naistutkimusta. Helsingin Akateemisten Naisten 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Eeva Kaste-maa et al. Porvoo. Juva.
1989a "En ole turhamaisuudesta kirjoittanut". – "Sain roolin, johon en mahdu." Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu.
1989b J. L. Runebergin varjosta – Fredrika Runeberg. – "Sain roolin johon en mahdu". Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu.
1989c Pako julkisuuteen – Maila Talvio. – "Sain roolin johon en mahdu". Suoma-laisen naiskirjallisuuden linjoja. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu.
- Häggman, Kai
1994 Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Diss. SHST 179. Helsinki.
- Häkkinen, Antti
1995 Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939. Diss. Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian tutkimuksia. Keuruu.
- Ihonen, Markku
1999 Nykyajan kynnyksellä. Keskustelu romaanista 1800-luvun puolivälissä. – Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. SKST 724:1. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Vammala.
- Illman, Karl-Johan
1998 Juutalaisten historia. – Juutalainen kulttuuri. Keuruu.
- Jaakkola, Jouko
1994 Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. – Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaali-turva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Jyväskylä.
- Jalava, Marja
1997 "Kokonainen elämä on ihmisen pyhin oikeus". – Rolf Lagerborgin seksuaaliradikalismi ja ylempien yhteiskuntaryhmien keskinäiset esi-aviolliset suhteet 1900-luvun alun Suomessa. Suomen historian pro gradu -tutkimus. HYHL.
2005 Minä ja maailman henki. Moderni subjekti kristillis-idealisisessa kansal-lisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1900–1914. Diss. SKS. Bibliotheca Historica. Helsinki.
- Jallinoja, Riitta
1983 Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämän-tilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Porvoo.

Jeansonne, Glen

1996 Women of the Right. The Mothers' Movement and World War II. Chicago. London.

Jossas, Esko

1990 Agathon Meurman – suomalaisuusliikkeen uskonto- ja kirkkopoliitikko 1863–1899. Diss. SKHST 152. Jyväskylä.

Julkunen, Raija

1995 Feministiseen analyysiin. – Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Toim. Leena Eräsaari et al. Jyväskylä.

Junkkaala, Timo

1986 Hannulan herätys. Tutkimus Lounais-Suomen herätyksestä 1894–1914. SKHST 136. Pieksämäki.

Juva, Mikko

1950 Suomalainen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869. Diss. SKHST 51. Forssa.

1956 Rajuilman alla. Suomalaisen kahdeksankymmenluvun synty. SKHST 57. Porvoo.

1960 Valtio Kirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. SKHST 61. Porvoo.

Kaarninen, Mervi

1995 Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Diss. Bibliotheca historica 5. SHS. Tampereen yliopiston humanistinen tiedekunta. Helsinki.

Kares, Olavi

1947 Heränneen kansan vaellus. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin v:sta 1880 v:een 1930 III. Helsinki.

1952 Heränneen kansan vaellus. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin v:sta 1880 v:een 1930 V. Helsinki.

Karhu, Eino

1974 Suomen 1900-luvun alun kirjallisuus. 2. Täydennetty painos. Helsinki.

Karkama, Pertti

1989 J. V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikka. SKS. Hämeenlinna.

1991 Teos tekijäänsä kiittää. Kirjallisuuden teoriaa. SKS. Helsinki. Hämeenlinna.

1994 Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä. SKS. Tampere.

1999 V. A. Koskenniemi kulttuuripoliitikkona. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne

1997 Sivistyneistö ja älymystö Suomessa. – Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Tietolipas 151. SKS. Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Tampere.

- Kastemaa, Eeva & Korppi-Tommola, Aura (toim.)
1987 Tulen kesyttäjät. Suomalaista naistutkimusta. Helsingin Akateemisten naisten 60-vuotisjuhlakirja. Porvoo & Juva.
- Kena, Kirsti
1977 Kirkko itsenäistyneessä Suomessa. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Hämeenlinna.
1979 Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922. Diss. SKHST 110. Helsinki.
2000 Eevat apostolien askelissa. Naislähetysoöntekijät Suomen Lähetysseuran työssä 1870–1945. SLS. Hämeenlinna.
- Kettunen, Pauli
1999 Työsuojelun tieto ja valta. – Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. SKST 730. Toim. Raimo Parikka. Hämeenlinna.
- Kiiski, Venla
1978 Tekla Hultin, poliitikko. Diss. Studia historica Jyväskyläensia 15. Jyväskylä.
- Kinnunen, Eeva-Liisa
1993 Läskiä kantapäissä. Huumori naisten omaelämäkerroissa. – Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tietolipas 127. SKS. Toim. Ulla Piela. Tampere.
- Kirkwood, Deborah
1993 Protestant Missionary Women: Wives and Spinsters. – Women and Mission: Past and Present. Anthropological and Historical Perceptions. Ed. by Fiona Bowie et al. Ann Arbor. MI.
- Klinge, Matti
1968 Ylioppilaskunnan historia. Kolmas osa 1872–1917. Porvoo.
- Knapas, Rainer
1999 J. V. Snellman – kansallisfilosofi. – Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. SKST 724:1. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Vammala.
- Kohtamäki, Ilmari
1964 Suomenkielisen kirjallisuuden elpyminen – Suomen kirjallisuus III. Turun romantikoista Aleksis Kiveen. Toim. Lauri Viljanen. Keuruu.
- Koivisto, Hanne
2000 Miesintellektuelli ja rakastamisen vaikeus. Raoul Palmgrenin tulkinta rakkauden mahdollisuuksista 1930-luvun Suomessa. – Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen et al. SKS. Peksämäki.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne
1996 Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Jyväskylä.

- Kokko, Marja
1998 Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Diss. Studia historica Jyväskyläläisiä 57. Lievestuore.
- Korppi-Tommola, Aura
1987 Teetarjoilua ja kypsymättömyyttä. – Tulen kesyttäjät. Suomalaista naistutkimusta. Helsingin Akateemisten Naisten 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Eeva Kastemaa et al. Porvoo & Juva.
1985 Mitä naishistoria on? – Nainen historiassa. Historian perintö 10. Turun yliopiston historian laitos. Toim. Auvo Kostiainen. Turku.
- Kortekangas, Paavo
1980 Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen. – Suomen kulttuurihistoria II. Toim. Päiviö Tommila et al. Porvoo.
- Koskela, Lasse
1999a Kansa taisteli – valkoiset kertoivat. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
1999b Täyttä nykyaikaa. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
1999c Nykyajan lumous särkyy. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
- Koskenniemi, Lauri
1984 Suomen evankelinen liike 1896–1916. Helsinki.
- Koskimies, Rafael
1946 Otavan historia. Ensimmäinen osa 1890–1918. Helsinki.
1965 Suomen kirjallisuus IV. Minna Canthista Eino Leinoon. Helsinki.
1974 Y. S. Yrjö-Koskisen elämä III. – Taipuako vai taittua 1882–1903. Ystävien Liiton sarja numero 19. Keuruu.
- Koskinen, Pirkko K.
1983 Naisoikeutta: naisnäkökulma työoikeuteen. Jyväskylä.
- Kurki, Hannele
1987 Naiset ja omaisuus. Varallisuusoikeudelliset uudistukset Suomen valtiopäivillä 1800-luvulla. – Tulen kesyttäjät. Suomalaista naistutkimusta. Helsingin Akateemisten Naisten 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Eeva Kastemaa et al. Porvoo. Juva.
- Kytönen, Tarja
1998 Miss Moderni. Naiskuva Hilja Valtosen romaaneissa 1920- ja 1930-luvulla. Suomen historian pro gradu -tutkimus. HYHL.
- Kähärä, Mirjam
1996 Suomen Lähetysseuran suhtautuminen lähetyslapsiin 1946–1980. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkimus. HYTTK.
- Laitinen, Kai
1973 Aino Kallas 1897–1921. Tutkimus hänen tuotantonsa päälinjoista ja taustasta. Diss. Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellinen osasto. Keuruu.

Lappalainen, Päivi

- 1990 Isän ääni: kirjallisuushistoriamme ja patriarkaalinen ideologia. – Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus. Turun yliopisto. Tieteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20. Toim. Pirjo Ahokas & Lea Rojola. Turku.
- 1996 Seksuaalisuus. – Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Jyväskylä.
- 1999a Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
- 1999b Perhe, koti, kansa, isänmaa – kiista yhteiskunnan tukipylväistä. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
- 1999c Taistelu kirjallisuudesta ja moraalista. – Realistit maailmaa parantamassa. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Latourette, Kenneth Scott

- 1971 The Great Century in Europe and the United States of America A.D. 1800 – A.D. 1914. – A History of the Expansion of Christianity. Volume IV. The Paternoster Press, Mich. U.S.A.

Latvala, Johanna et al.

- 2004 Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto. Saarijärvi.

Lauha, Aila

- 1990 Suomen kirkon ulkomaansuhteet ja ekumeeninen osallistuminen 1917–1922. Diss. SKHST 150. Jyväskylä.
- 1993 Suomen kirkon kansainväliset suhteet 1923–1925. SKHS. Jyväskylä.

Launis, Kati

- 2005 Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit määrittelijöinä. Diss. Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos. SKS. Tampere.

Lehtiö, Pirkko

- 2004 Nainen ja kutsumus. Naisteologien tie kirkon virkaan 1800-lopulta vuoteen 1963. Jyväskylä.

Lehtonen, Eeva-Liisa

- 1994 Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maa-seudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Diss. SHST 184. Vammala.

Lehtonen, Juhani U. E.

- 1982 Kaupungistuva kansankulttuuri. – Suomen kulttuurihistoria III. Porvoo.

Leino-Kaukiainen, Pirkko

- 1988 Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. – Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Toim. Tommila, Päiviö et al. Kuopio.

Leskelä, Maarit

- 2000 Kaipaava, haluava, seksuaalinen nainen Aino Kallaksen päiväkirjoissa. – Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen et al. SKS. Pieksämäki.

Leskelä-Kärki, Maarit

- 2001 Aune Krohnin kristillinen ja kirjoittava elämä. Näkökulmia naisten ja uskonnollisuuden tutkimukseen. – Tanssiva mies, pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa. Historia mirabilis 1. Turun historiallisen yhdistys. Toim. Anu Lahtinen. Saarijärvi.

Liikanen, Ilkka

- 1995 Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Diss. SHST 191. Jyväskylä.
- 2003 Kansa. Fennomanian kansa-käsite ja modernin politiikan kieli. – Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Toim. Matti Hyvärinen et al. Jyväskylä.

Liljeström, Marianne

- 1996 Sukupuolijärjestelmä. – Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Jyväskylä.

Linnér, Sven

- 1978 Psykologinen ja biografinen kirjallisuuden tutkimus. – Kirjallisuuden tulkinta ja opetus. Toim. Ritva Haavikko. SKS. Jyväskylä.

Lundgren, Svante

- 1998 Juutalainen sosialismi ja sionismi. – Juutalainen kulttuuri. Toim. Tapani Harviainen & Karl-Johan Illman. Keuruu.

Luukka, Minna-Riitta

- 2002 Mikä tekee tekstistä tieteellisen? – Tieteellinen kirjoittaminen. Toim. Merja Kinnunen & Olli Löytty. Tampere.

Lyytikäinen, Pirjo

- 1999 Symbolismi ja dekadenssi. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Lähteenmaa, Raimo

- 1997 Kirjailija Hanna Rauta varhaisella tuotantokaudellaan 1906–1921. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkimus. HYTTK.

Lähtenmäki, Maria

- 2000 Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa. Sosialidemokraattiset Naiset – Socialdemokratiska Kvinnor. Helsinki.

Mahkonen, Sami

- 1980 Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta. Diss. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 149. Vammala.

Malmio, Kristina

- 1999 Älykästä sukkeluutta ja reipasta realismia – 1920-luvun ajanvietekirjallisuus. Viihteen klassikko. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Markkola, Pirjo

- 1994 Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Diss. SHST 187. Vammala.
- 2000 The Calling of Women: Gender, Religion and Social Reform in Finland, 1860–1920. – Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940. Studia Historica 64. Helsinki.
- 2002 Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. SKST 888. Tampere.

Moi, Toril

- 1990a Feministinen, naispuolinen, naisellinen. – Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20. Toim. Pirjo Ahokas & Lea Rojola. Turku.
- 1990b Erään naisintellektuellin synty. – Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20. Toim. Pirjo Ahokas & Lea Rojola. Turku.

Morris, Pam

- 1997 Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuudentutkimukseen. Toimittaan suomentanut Päivi Lappalainen. SKS. Helsinki.

Mott, John R.

- 1939 Five Decades and a Forward View. New York.

Murtorinne, Eino

- 1977 Kirkon seitsemän vuosikymmentä. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Markku Heikkilä & Eino Murtorinne. Hämeenlinna.
- 1992 Kirkollisen tavan alkava murentuminen. – Suomen kirkon historia III. Porvoo.
- 1995 Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Porvoo.

Murtorinne, Eino & Heikkilä, Markku

- 1980 Kotimaa 1905–1980. Kristillisenä vaikuttajana suomalaisessa yhteiskunnassa. Jyväskylä.

Mustakallio, Hannu

- 1983 Säätypapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. Diss. SKHST 126. Loimaa.
- 2001 Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916. Oulun diakonissalaitoksen tieteellisiä julkaisuja 2. Jyväskylä.

Mustakallio, Sinikka

- 1988 Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa. Kansan Sivistystyön Liitto. Vantaa.

Mylly, Juhani

- 1980 Vuosien 1905–07 murros Suomen puoluejärjestelmän kehityksessä. Turun yliopisto. Poliittisen historian tutkimuksia D. 1/80.

Mäkelä, Anneli et al.

1989 Eri teitä. – "Sain roolin johon en mahdu". Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Helsinki. Keuruu.

Mäkinen, Ilkka

1999 Maallistuva kirjallisuus. Lukemisen vallankumous. – Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. SKST 724:1. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Vammala.

Mäkinen, Kari

1989 Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta. Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930. Diss. SKHST 145. Pieksämäki.

Niemi, Juhani

1999a Nykyajan kynnyksellä. Kirjallisen instituution luominen ja vakiinnuttaminen. – Suomen kirjallisuushistoria 1. Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin. SKST 724:1. Toim. Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Vammala.

1999b Kirjallisuus ja sukupolvikapina. – Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. SKST 724: 3. Toim. Pertti Lassila. Vammala.

Nieminen, Armas

1951 Taistelu sukupuolimoraalista. Helsinki.

Nokkala, Armo

1958 Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus. Diss. Helsingin Yliopiston Teologinen Tiedekunta. Helsinki.

Nousiainen, Kevät & Pylkkänen, Anu

2001 Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. FORUM IURIS. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki.

Nätkin, Ritva

1993 Äitiys ja sukupuolen väliset suhteet. – Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tietolipas 127. SKS. Toim. Ulla Piela. Tampere.

1997 Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisen kertomukset. Diss. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere.

Obst, Helmut

1981 Apostel und Propheten der Neuzeit. Gründer christlicher Religionsgemeinschaften des 19./20. Jahrhunderts. Berlin.

Ojanen, Eeva

2003 Tiellä naispappeuteen. – Naispappi. Toim. Leena Salmensaari. Jyväskylä.

- Ollila, Anne
 1993 Suomen kotien päivä valkenee... Martta-järjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Diss. SHST 173. Tampere.
- 1994 Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä "kaikkien kansanluokkien naiset?" – Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anneli Anttonen et al. Jyväskylä.
- 1997a Oliko Suomessa naisintellektuelleja? Toimeliaat virkanaiset. Sivistyneistönaiset 1800-luvun lopussa. – Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Tietolipas 151. SKS. Toim. Pertti & Hanne Koivisto. Tampere.
- 1997b Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola & Alexandra Ramsay. Helsinki.
- 1998 Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. SKST 711. Tampere.
- Ollila Anne (Ed. by)
 1999 Historical Perspectives on Memory. SHS. Studia Historica 61. Helsinki.
- Paasivirta, Juhani
 1991 Suomen kulttuurisuhteet 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopisto. Poliittisen historian tutkimuksia D. 1/91. Turku.
- Paasonen, Johanna
 1996 Viha, epäluulo, pelko. Pappeihin kohdistunut punainen terrori kansalais-sodassa 1918. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkimus. HYTTK.
- Palmgren, Raoul
 1948 Suuri linja. Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialisteihin. Kansallisia tutkielmia. Helsinki.
- Partanen, Annikki
 1968 Kristillinen Taideseura vv 1919–1939. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkimus. HYTTK.
- Peltola, Matti
 1958 Suomen Lähetyseuran Afrikan työn historia. – Sata vuotta suomalaista lähetystyötä II. SLS. Kuopio.
- Pentikäinen, Samuli
 1977 Kansan uskonnollisuus ja vanha kirkollisuus. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Markku Heikkilä & Eino Murtorinne. Hämeenlinna.
- Piela, Ulla (toim.)
 1993 Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tietolipas 127. SKS. Tampere.

- Pikkusaari, Jussi
1998 Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa. Diss. SHS. Bibliotheca Historica 32. Helsinki.
- Pinola, Matleena
2002 Lähetystyöntekijät opin tiellä 140 vuotta. – Kohtaamisen haaste. Näkökulmia kulttuurienväliseen vuoropuheluun. Toim. Mari Pöntinen. SLS. Helsinki.
- Pirinen, Kauko
1985 Eevan tyttäret keskiajalla. – Nainen historiassa. Historian perintö 10. Turun yliopiston historian laitos. Toim. Auvo Kostiainen. Turku.
- Qvist Gunnar
1960 Kvinnofrågan i Sverige 1809–1846. Studier rörande kvinnans näringsfrihet inom de borgerliga yrkena. Kvinnohistoriskt arkiv 2. Göteborg.
- Rajainen, Maija
1973 Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Diss. SKHST 91. Lahti.
- Ramsay, Alexandra
1993 Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors – två fruntimmerföreningar 1848–1865. Diss. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk utgivna av Finska Vetenskaps-Societen 144. Ekenäs.
- Rantalaiho, Liisa
1988 Naistutkimuksen metodologiasta. – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Toim. Päivi Setälä & Hannele Kurki. Helsinki.
- Rimmon-Kenan, Shlomith
1991 Kertomuksen poetiikka. SKS. Tampere.
- Roininen, Aimo
1999 Työväenliike tuo työläiset kirjallisuuden kentälle. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
- Rojola, Lea
1991 Kirjailijan ylösnousemus – eli kirjallisuudentutkimuksen paradigmoista. – Tutkimuksen tila ja tulevaisuus. Tampereen yliopisto. Yleinen kirjallisuustiede. Julkaisuja 24. Toim. Mikko Lehtonen. Tampere.
1996 Ero. – Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Jyväskylä.
1999a Yksilö ja aatteiden ankara valta. Vastakohtien sekasortoinen maailma. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.
1999b Modernia minuutta rakentamassa. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

- Rojola, Lea & Ahokas, Pirjo (toim.)
 1990 Johdannoksi. – Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuuden-
 tutkimus. Turun yliopisto. Tieteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 20.
 Turku.
- Rommi, Pirkko
 1964 Myöntyväisyysuuntauksen hahmottuminen Yrjö-Koskisen ja suomalaisen
 puolueen toimintalinjaksi. Diss. SHST 68. Lahti.
- Roos J. P.
 1987 Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista.
 SKST 454. Hämeenlinna.
- Rossi, Riikka
 2003 Ihmisiä ja rappioita. Naturalismin henkilökuvaus. – Romaanihenkilön muo-
 donmuutoksia. Kuusi kirjoitusta henkilökuvauksesta. Toim. Pirjo Lyyti-
 käinen & Päivi Tonteri. SKS. Helsinki.
- Rossteuscher, Ernst Adolf
 1886 Der Aufbau der Kirche Christi auf den ursprünglichen Grundlagen.
 Basel.
- Ruutu, Martti
 1980 Kulttuurikehityksen yleislinjat. – Suomen kulttuurihistoria II. Porvoo.
- Räsänen, Arja-Liisa
 1995 Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi
 suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Diss.
 SHS. Bibliotheca Historica 6. Helsinki.
- Räsänen, Olavi
 1980 Johdatus kristillisen populaarikirjallisuuden maailmankuvaproblema-
 tiikkaan. Pro gradu -tutkimus. HYTTK.
- Saarilahti, Toivo
 1977 Lähetystyön läpimurto Suomen seurakunnissa. – Kirkko suomalaisessa
 yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Markku Heikkilä & Eino Murtorinne.
 Hämeenlinna.
- 1989 Lähetystyön läpimurto. Suomen Lähetysseuran toiminta kotimaassa
 1895–1913. 100 vuotta suomalaista lähetystyötä I:3. SLS. Pieksämäki.
- Saarinen, Aino
 1985 Vapautta naisille! Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeestä ja
 teoriasta. Oulun yliopiston historian laitos. Tutkijaliiton julkaisusarja 35.
 Jyväskylä.
- 1988 Naistutkimus – paradigmahaaste? – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimuk-
 seen. Toim. Päivi Setälä & Hannele Kurki. Helsinki.
- 1989 Aamuruskoa ja äänioikeutta. Työläisliikkeen alkuvaiheita Tampereella.
 – Tuntematon työläisnainen. Mänttä.
- Salakka, Markku
 2002 Lähetystyöntekijät kulttuurivälittäjiksi ja sillanrakentajiksi. – Kohtaamisen
 haaste. Näkökulmia kulttuurienväliseen vuoropuheluun. Toim. Mari Pöntti-
 nen. SLS. Helsinki.

Sallamaa, Kari

1999 Kirjalliset ryhmät. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Salmensaari, Leena (toim.)

2003 Naispappi. Jyväskylä.

Schröter, Albrecht

1997 Die Katholisch-Apostolischen Gemeinden in Deutschland und der "Fall Geyer". – Edition Wissenschaft Reihe. Theologie. Band 11. Marburg.

Seland, Bjør

2000 "Called by the Lord" – Womens Place in the Norwegian Missionary Movement. – Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries, 1830–1940. Studia Historica 64. Ed. by Pirjo Markkola. Helsinki.

Seppo, Juha

1977 Kansankirkkona uskonnonvapauslain toteuduttua. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Markku Heikkilä & Eino Murtorinne. Hämeenlinna.

1983 Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930. Diss. SKHST 127. Jyväskylä.

1999 Kirkko ja itsenäinen Suomi 1917–1998. – Uskonto ja nykyaika. Yksilö ja eurooppalaisen yhteiskunnan murros. Juva.

Setälä, Päivi

1988 Moni/nainen historiaan. Naishistorian sanoma. – Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Toim. Päivi Setälä & Hannele Kurki. Helsinki.

Setälä, Päivi & Kurki, Hannele (toim.)

1988 Akanvirtaan. Johdatus naistutkimukseen. Helsinki.

Sevänen, Erkki

1994 Vapauden rajat. – Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939. SKST 612. Helsinki.

1999 Kirjallisuus valtion suojeluksessa ja valvonnassa. – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Showalter, Elaine (Ed. by)

1985 Feminist Criticism in the Wilderness. The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature, and Theory. London.

1989 Introduction: The Rice of Gender. – Speaking of Gender. New York.

Siltala, Juha

1999 Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Keuruu.

Soikkanen, Hannu

1961 Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Diss. Turun yliopisto. Porvoo.

Sulkunen, Irma

- 1987 Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. – Kansa liikkeessä. Toim. Risto Alapuro et al. Vaasa.
- 1988 Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Diss. Societas Historica Finlandiae. SHST 134. Jyväskylä.
- 1989 Naiskutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Juva.
- 1995 Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Hämeenlinna.
- 1997 Naisten äänioikeus meillä ja muualla. – Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4. Toim. Maria Lähteenmäki, Pirjo Markkola & Alexandra Ramsay. Helsinki.
- 1999 Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1800–1900-luvulla. Tampere.

Tarkka, Topi

- 1974 Sigfrid Sirenus. Legenda jo eläessään. Porvoo.

Tiihonen, Kristiina

- 2000 Puhtaan nuoruuden ihanne. Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla. – Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen et al. SKS. Pieksämäki.

Tiirakari, Leeni

- 1999 Miten Minna Canthia luettiin? – Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan. SKST 724:2. Toim. Lea Rojola. Vammala.

Tirranen, Hertta

- 1986 Verner Thomé. – Suomen taide. Kultakausi. Suomen ja maailman taide 3. Porvoo.

Toiviainen, Kalevi

- 2005 Muurinvartija. O. I. Colliander Kuopion ja Savonlinnan hiippakuntien piispana 1897–1924. SKHS. Helsinki.

Tommila, Päiviö (toim.)

- 1960 Venäläinen sortokausi Suomessa. Historian aitta XIV. Historian ystävään liitto. Porvoo. Helsinki.

Torvinen, Taimi

- 1989 Kadimah. Suomen juutalaisten historia. Keuruu.

Tuohimaa, Sinikka

- 1988 Nainen, kieli ja kirjallisuus. Helsinki.

Tuomikoski-Leskelä, Paula

- 1977 Taide ja politiikka. Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa. Diss. SHST 103. Helsinki.

Vaalas, Pauli

- 1973 Laulujen lähteillä. Hengellisiä lauluja ja virsiä -kokoelman vaihteita ja tekijöitä. SLS. Helsinki.

- Vares, Vesa
s. a. "Kansakunnan kaapin päällä – mutta mieluiten vain siellä". Porvarillisen eliitin Mannerheim-kuva sisällissodasta 1920-luvun alkuun. Turun yliopisto. Poliittinen historia C:27.
- Warne, Randi R.
1993 Literature as Pulpit. The Christian Social Activism of Nellie L. McClung. Ontario.
- Vehkalahti, Kaisa
2000 Jazz-tyttö ja naistenlehtien siveä katse. – Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta. Toim. Kari Immonen et al. SKS. Pieksämäki.
- Veikkola, Juhani
1969 Teologinen lauantaiseura kirkon puolustajana suurlakon jälkeisenä aikana 1905–1914. SKHST 79. Vammala.
1980 Nuorkirkollisen suuntauksen muotoutuminen Suomen kirkossa suurlakosta 1905 ensimmäisiin kirkkopäiviin 1918. Diss. SKHST 118. Loimaa.
- Wilkama, Sisko
1938 Naissivistuksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla. Suomen historiallinen seura. Historiallisia Tutkimuksia XXIII. Helsinki.
- Williams, Peter
1993 'The Missing Link': The Recruitment of Women Missionaries in some English Missionary Societies in the Nineteenth Century. – Women and Mission: Past and Present. Anthropological and Historical Perceptions. Edited by Fiona Bowie, Deborah Kirkwood and Shirley Ardener. Ann Arbor, MI.
- Wirilander, Kaarlo
1974 Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870. SHST 93. Helsinki.
- Vuola, Voitto
1981 Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kristillisyydenkäsitys. Diss. STKJ 129. Vammala.
- Wäli, Soili
2005 Sunnuntain lapsi. Kaisa Kallio 1874-1954. Historian lisensiaattitutkimus. Historian laitos. Oulun yliopisto.
- Välimäki, Hannu
1994 Lauri Ingman kirkkopoliitikkona. Diss. SKHST 166. Helsinki. Jyväskylä.
- Ylikangas, Heikki
1987 Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla. Juva.

HENKILÖHAKEMISTO

- Aalto, Minna 23
 Ahnger, Sigrid (Siiri) 80
 Aho, Juhani 49, 52, 54, 130, 157
 Ahokas, Pirjo 16, 23
 Alanen, Yrjö 152
 Alanko, Uno 207
 Alcott May 61
 von Alfthan, Märta 25
 Alitalo, Eino 207
 von Ammondt, Dagmar 44
 Antikainen, Marjo-Riitta 8, 23
 Anttila, Selma 47
 Aspelin, Eliel (Aspelin-Haapakylä) 52
- de Beauvoir, Simone 15
 Beaver, Robert Pierce 63, 189
 Bengelsdorff, Ludvig 77
 Berg, Carl Oskar 34
 Bergh Jemina (Mimmi) 46, 47
 Beskow, Elsa (Runa) 66
 Bobrikov, Nikolai 55, 86
 Byron, George Gordon Noel (Lord Byron) 76
- Canth, Minna 16, 33, 98
 Carstens, Fredrika Wilhelmina 31
 Cleve, Helena (Krohn) 105
 Comte, Auguste 33
 Cumenius, Wendla Johanna (Wendla
 Randelin) 31
- Diktonius, Elmer 158
 von Dittman, Emilie (Krohn) 103
 von Dittman, Victor 112
 von Dittman, Woldemar 112
 Dolman, D. H. 84, 91, 199
 Dow, William 111
- Edelfelt, Albert 75, 94
 Edlund, G. W. 40
 Eerikintytär, Liisa 23, 112
 Ehnrooth, Adelaide 25
 Ekholm, Emilia 74
 Ekman, Juho Heikki (Tunkelo) 80
 Erkkö, J. H. 18, 46, 49, 57
- Flaubert, Gustave 31
 af Forselles, Louise 51, 53, 75
 Forsman, Georg Zacharias (Yrjö-Koskinen,
 Yrjö Sakari) 77
 Friberg, Maikki 52
 Fries, Karl 52
- Godenhjelm, Ida 39
 Graham, Billy 204
 Granfelt, Mandi 106
 Grönstrand, Heidi 18, 24
 Gripenberg, Bertel 76, 157
 Groundstroem, Hanna 42
- Hahti, Hannu (Hahnsson) 26, 27, 29, 78, 186
 Haava, Anna 58
 Hagman, Lucina 30, 42, 107, 131
 Hahnsson, Hannu (Hahti) 26, 27, 29, 78, 186
 Hahnsson, Johan Adrian 26, 28, 29, 32
 Hahnsson, Sofia Theodolinda (Limón, Yrjö-
 Koskinen) 28, 32, 49, 57, 77, 107, 112,
 114, 142, 155, 210
- Halonen, Pekka 94
 Hammar, Inger 12, 23, 35
 Hannan Heikki 211
 Hapuli, Ritva 172
 Haveri Arvo 74
 Havu, Ilmari 200
 Havu, Toini 201
 Heikel, Hanna 30
 Heikel, Abiel 74
 Hela, Martti 207
 Helander, Eila 14
 Heliövaara, Olavi 194
 Hellén, Immi 47, 68
 Hemmer, Jarl 162
 Hendell, Lauri 74
 Herzl, Theodor 83
 Hjelt, Aino 74
 Hjelt, Arthur 51
 Hjelt, Vera 136
 Hjertzell, Math. 27
 Hugo, Victor 45
 Huhta, Ilkka 130
 Huhtala, Kyösti 162
 Huhtala, Liisi 24
 Hultin, Tekla 42, 43, 94
 Hurskainen, Eeva 67
 Hypén, Hanna 42
 Häggman, Kai 23
 Häkkinen, Antti 23, 48, 87, 97
 Hämäläinen, Helvi 172
- Ibsen, Henrik 66, 98
 Iharlaakso P. 204
 Ingemann, Bernhard Severin 10
 Irving, Edward 111
 Ivaska, Wendla (Salokas) 102

- Jacobsen, Jens Peter 132, 133
 Jalava, Ilona 127
 Jallinoja, Riitta 23
 Jantunen, Tuulikki 208
 Johansson, Gustaf 25, 152
 Jotuni, Maria 94
 Juva, Mikko 23
 Jämsä, Risto 207
 Jännes, Arvi 57
 Järnefelt, Arvid 34, 167
 Järnefelt, Elisabet 34, 139
 Järvi K. A. 94
 Järvinen, Aatu 186
 Järvinen, Alma 186
 Järvinen, Eljas 186
 Järvinen Raakel 186
 Järvinen, Ruth 186
- Kaikkonen, Helli 208
 Kailo, Uriel 194, 207
 Kajander, Kalle 90
 Kajava, Viljo 175
 Kalima, Heikki 207
 Kallas, Aino (Krohn) 21, 105, 122, 127, 134, 167, 172, 199, 207
 Kallio Kaisa 175
 Kallio Kyösti 175, 180
 Kallio, O. A. (Oskar) 58
 Karkama, Pertti 24, 32, 121, 175
 Key, Ellen 65, 66, 93
 Kianto, Ilmari 49, 94, 167, 205
 Kilpi, Volter 72, 73
 Kinnunen, Eeva-Liisa 21
 Kiuru, Paavo 207
 Kivi, Aleksis 35
 Klaveness, Fredrik 76, 96
 Knapas, Rainer 45
 Kohtamäki, Ilmari 13, 32, 210
 Kordelin, Alfred 167
 Koskenniemi, Einari 160
 Koskenniemi, V. A. 157, 175
 Koskimies, Rafael 13, 210
 Kraftman, Maria Kristina 31
 Kramsu, Kaarlo 57
 Kristeva, Julia 15
 Krohn, Aino (Kallas) 21, 105, 122, 127, 134, 167, 172, 199, 207
 Krohn, Aune 105, 127
 Krohn, Emilie (von Dittman) 103
 Krohn, Emmi (Kurki-Suonio) 208, 213
 Krohn, Ensio (Kurki-Suonio) 109, 118
 Krohn, Erkki (Kurki-Suonio) 109, 118, 135
 Krohn, Felix (Kurki-Suonio) 109, 118
 Krohn, Helena (Cleve) 105
 Krohn, Helmi (Setälä) 21, 66, 105, 122, 126, 127, 134, 199
 Krohn, Ilmari jr. (Ilmo) 118
 Krohn, Julius (Suonio, J. K.) 105
- Krohn, Kaarle 105
 Krohn, Oskari (Kurki-Suonio) 109, 214
 Krohn, Tiina 105
 Kurki-Suonio, Emmi (Krohn) 208, 213
 Kurki-Suonio, Ensio (Krohn) 109, 118
 Kurki-Suonio, Erkki (Krohn) 109, 118, 135
 Kurki-Suonio, Felix (Krohn) 109, 118
 Kurki-Suonio, Oskari (Krohn) 109, 214
 Kähäri, Iris 208
 Käkikoski, Hilda 30, 88, 90, 99
- Lagerborg, Rolf 74
 Lagerlöf, Selma 99
 Lagus, B. (Päivärinta J.) 33
 Lagus, Aina Gustava 47
 Laitinen, Taavetti 107
 Lampén, Sanni 114
 Lange, Ina Blenda Augusta 32
 Lappalainen, Kerttu 8, 39, 82, 118, 157, 190, 191, 192, 193
 Lappalainen, Päivi 32
 Lassila, Maiju 94
 Lassila, Pertti 24
 Latvala, Johanna 17
 Lauha, Aarre 194
 Launis, Ilmari (Ilmo) 75
 Launis, Kati 15, 24, 32
 Laurila, Aarne 12
 Lehtinen, Onerva (L. Onerva, Madetoja, Hilja Onerva) 126, 199
 Lehtonen, Joel 94, 208
 Leino, Eino 57, 58, 59, 60, 70, 82, 90, 157
 Leino, Kasimir 49
 Leiviskä, Elli 74
 Leiviskä, Hannes 102
 Lilius, Anna 37, 42
 Limón, Sofia Theodolinda (Hahnsson, Yrjö-Koskinen) 28
 Lindberg, Hilja 63
 Lindqvist, Fredrika Lovisa 31
 Linna, Väinö 207
 Linnankoski, Johannes 76
 Lord Byron (Byron, George Gordon Noel) 76
 Lyytikäinen, Pirjo 8, 72
 Lönnrot, Elias 20, 179, 194, 195
- Madetoja, Hilja Onerva (Lehtinen, Onerva, L. Onerva) 126, 199
 Mahkonen, Sami 126, 174
 Mannerheim, C. G. E. 199
 Markkola, Pirjo 23, 35, 36, 140, 141
 McClung, Nellie L. 57
 Meurman, Agathon 25
 Mill, John Stuart 25
 Miller, Henry 209
 Malmberg, Claire 202
 Moi, Toril 16, 188
 Moody, Dwight L. 38

- Mott, John R. 52, 53, 54, 57, 199
 Murtorinne, Eino 23, 102
 Mustakallio, Hannu 67
 Mustakallio, Jooseppi 72
 Mykle, Agnar 207
 Mäkinen, Kari 151, 152, 157, 158, 167
- Nevala, Maria-Liisa 23
 Nietzsche, Friedrich 34
 Nikolai II 54, 55
 Nissinen, Aili 47
 Nordau, Max 83
 Nätkin, Ritva 209
- Ollila, Anne 23
 Olsson, Hagar 158
 Onerva, L. (Lehtinen, Onerva, Madetoja,
 Hilja Onerva) 126, 199
 Ongelin, Hanna 32
 Oravala, Aukusti 161
- Paasikivi, Alli 205
 Paasikivi, J. K. 205
 Paasonen, Johanna 160
 Palmgren, Raoul 175
 Pataila, Elina 200
 Patteson Coley (John Coleridge) 159, 160
 Paunu, Eira 202
 Peltonen, Eeva 17
 Pennanen, Jarno 175
 Petrelius, K. A. 70
 Pohjanpää, Lauri 206
 Povelsen, Karl 199
 Päivärinta J. (Lagus B.) 34
 Pärssinen, Hilja 93
- Radstock, G. A. W. 38
 Railo, Eino 175
 Rainio, Selma 185
 Rajainen, Maija 98
 Randelin, Wendla 31
 Rauta, Hanna 21, 1131, 134, 166
 Rautanen, Anna 63
 Rautanen, Frieda 63
 Rautanen, Martti 63
 Reenpää, Heikki A. 214
 Renqvist, Alvar 156
 Rintala, Paavo 208
 Rojola, Lea 13, 17, 23, 24, 97
 Roos J. P. 21
 Roschier, Tekla Celia Maria 60, 61
 Rouse, Ruth 51
 Runa (Elsa Beskow) 66
 Runeberg, Fredrika Charlotta 31
 Räisänen, Arja-Liisa 35, 36, 88
- Saarikoski, Pentti 209
 Saarikoski, Simo 208
- Salama, Hannu 209
 Salmela, Marja (Stenroth, Naimi Maria) 21,
 68, 75, 76, 88, 132, 165, 166
 Salokas, Wendla (Ivaska) 202
 Sandell, Lina 34, 81
 Sankey, Ira D. 38
 Sarantola, Tauno 211
 Saresma, Tuija 17
 von Schmid, Johann Cristopher 70
 Schopenhauer, Arthur 34
 Seppo, Juha 9
 Setälä, E. N. 105
 Setälä, Helmi (Krohn) 88, 126
 Setälä, Päivi 15
 Setälä, Salme 118
 Sevänen, Erkki 168
 Showalter, Elaine 16
 Siljo, Miili 74
 Sillanpää, F. E. 201
 Sillanpää, Miina 23
 Sinervo, Elvi 175
 Sirenius, Sigfrid 151
 Snellman, G. R. 141
 Snellman, J. V. 32, 45
 Snellman, Paavo 74
 Soini, Elsa 173
 Soini, Katri 139
 Soldan-Brofeldt, Venny 128
 Spencer, Herbert 25
 Springer, Heinrich 47
 Stenbäck, Ottilia 38
 Stenroth, Fanny 42
 Stenroth, Naimi Maria (Salmela, Marja) 75
 Sundström-Feigenberg, Kajsa 209
 Sue, Eugéne 45
 Suonio, J. K. (Krohn, Julius) 103, 105
 von Suttner, Bertha 84
 Swan, Anni 66
 Sytjä, Eeva-Liisa 187
 Södergran, Edith 158
- Talvio, Maila 21, 46, 66, 68, 88, 157
 Tarkkanen, Matti 100
 Taube, Gustav Adolf 160
 Thomé, Verner 94
 Tiderman, Carl Johan 116, 123
 Tiirakari, Leeni 24, 57
 Tiselius, Fredrik 38
 Tolstoi, Leo 34, 139
 Topelius, Maria Emilia (Emilie) 61
 Topelius, Toini 71
 Topelius, Zacharias 32
 Tudeer, O. E. 78, 86, 100
 Tunkelo, Juho Heikki (Ekman) 80, 102
 Turtiainen, Arvo 175
 Tötterman, C. G. 62
- Uurto, Iiris 172, 200

Wacklin, Sara Elisabeth 31
Wagner, Richard 120
Varhia, Otto 175
Waltari, Mika 208
Waltari, Toivo 97, 101
Valtonen, Hilja 12, 21, 172
Warne, Randi 57
Varpio, Yrjö 24
Vammelvu, Anja 200
Westermarck, Helena 30, 66, 88
White, Charlotte 63
Wilkuna, Kyösti 157
Wirilander, Kaarlo 14
Viro, Voitto 207
Visuri, Osmo 207
Voipio, Aino 109
Voipio, Lauri 133
Voipio, Toini (Åkerman) 80, 82, 121, 123, 136
Woodhouse, F. V. 111
Woutilainen, Anna 63, 114
Vuorinen, Taimi 74
Vuorinen, Tyyne 74

Yrjö-Koskinen, Elin 74
Yrjö-Koskinen, Iida 136
Yrjö-Koskinen, Sofia Theodolinda (Limón,
Hahnsson) 49, 112, 113, 114, 155
Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari (Forsman, Georg
Zacharias) 48, 49, 50, 54, 55, 59, 64,
68, 69, 73, 77, 96, 141

Zola, Émile 33, 47

Åkerman, Emma 70
Åkerman, Toini (Voipio) 70

Summary

Irja Aro-Heinilä

"You are a wise girl, but God is wiser still"

Depiction of Women, roles and ideal roles in the production of Hilja Haahti, 1895–1966

In addition to being known in her native Finland, authoress Hilja Haahti¹ (1874–1966) was also known in the other Nordic countries, as well as in both Germany and Estonia. In the field of literature, she was marked almost from the beginning as a religious and entertaining author. In practice, the definition meant that Haahti's creations were classified as a continuation of the writing production of her mother, the first Finnish-language authoress, Theodolinda Hahnsson. Haahti could never rid herself of this label. She was praised for her fluent storytelling ability and was appreciated for her decent message, but she did not remain highly esteemed in the history of literature. The research work on Hilja Haahti's production is justified, nevertheless, because she was an opinion-maker of her time, on the one hand, while also a product of this opinion, on the other.

Due to her background, and her mother's network of friends in literary circles, Haahti's career connections were easily made in publishing. In this way, she was spared the fate of many a woman of her time as "desk drawer poets". In addition to this literary background, hers was also the era which saw the first waves of the feminist movement, as well as the work done by those earlier Finnish authoresses, who wrote in Swedish, and who thus made the beginning of Haahti's career easier.

However, the position of women intending to occupy the role of an opinion-maker was still difficult, even in the most cultivated of circles. One could not take studies for granted, although one's home might support the idea; indeed, the woman's role was to serve the family. Nevertheless, the era as a whole was favorable for a highly educated and cultivated woman such as Haahti, who was passionate about defending the national existence as well as educating people and paying attention to those in a weaker social position.

---

¹ Hilja Haahti changed her maiden name Hahnsson to Haahti in 1901. When she married Ilmari Krohn in 1906 she took the name Krohn but continued to write under the name Hilja Haahti.

Haahti's frame of reference

In the historical frame of reference within which Haahti lived, five chronological phases can be identified in her life and production. The first phase starts in the cultural milieu of her childhood home until 1895 when, at the age of 21, the newly graduated teacher, who stressed national ideology and responsibility, became famous for her collection of poems, *Oraitia* (*Sprouts*). This pearl of a poem Haahti actually wrote in 1899. It still lives on in the Finnish Hymn book as, *Tule kanssani, Herra Jeesus* (*Come with me, Lord Jesus*).

The childhood and youth of Hilja Haahti is as if straight out of a fairy tale. After her father died, her mother lived with her in poverty. The inheritance received from her mother's sister, however, opened the doors to an education for the girl. Then, when the highly esteemed public figure, Senator Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, married Haahti's mother, their fortunes changed immediately. The cultural life of Helsinki suddenly opened its doors to the art-loving, newly graduated teacher in this distinguished senator's aristocratic home. The burning question in this phase of her life was the role of an artist vis-à-vis that of the faith, in terms of the proper life and calling of one who had sanctified everything to God. These questions grew even stronger amidst the Christian Students' Movement during the years that followed her religious crisis in 1899. Haahti then became a Candidate of Philosophy and, upon her graduation in 1902, founded the Christian Art Union *Kolmisointu* at her graduation celebration.

The third phase of her life until 1916 encompasses the Great Strike of Finland in 1905, at which time the country was still an autonomous Grand Duchy of the Russian Empire. She married the composer, Ilmari Krohn, in 1906, so what happened to her in this phase of her own life affected her views concerning the position and identity of a woman at home, in church and in society. The novels of this phase concentrate upon the themes of sexuality, marriage and divorce.

The years 1917–1925 can be considered the fourth phase of Haahti's life. Influenced by the war in Finland in 1918, the views of the authoress were sharpened on the topic of women in social integration. Haahti was an opinion-maker of her time and expressed her views in an unconventional way that originated in her own conservative living environment. Her activities and production were an apologia for the church, as well. She founded, together with her friends (among other things), a *Christian Arts Association* in 1919.

The fifth phase of her life consisted of the years 1926–1966. During this time, Haahti wrote her most popular novels. Her best-selling novel,

moreover, was *Kaurialan Kartano* (*The Estate of Kauriala*), which was published during the war in 1943. Furthermore, her works were still being published into the 1960s. Haahti died having nearly reached the age of 92 in 1966. In all, books written by Hilja Haahti sold about half a million copies.

Depiction of women, roles and ideal roles

This research on the production of Hilja Haahti, "Depiction of woman, roles and ideal roles", demonstrates that she did indeed bring forward topical subjects that were part of the discussion of that era. Carried by a strong religious sensibility, Haahti concentrated especially on the role of Christian women and, over the length of her tenure as a writer, provided many examples for other women of what "a good woman" was like. In this sense, the production of Hilja Haahti was remarkable in both its good and bad aspects: that of both freeing and binding, of both limiting and connecting.

The research also shows that Haahti did not, after all, cross the gap that separated her from ordinary people. As an educated woman from cultivated circles, she wrote of her own background – in spite of her excursions – and could not open up enough to really change. Her own view of a woman remained that of a cultivated lady, in which there was just the slightest characterization of working women of the lower classes. Her lack of insight into the real lives of working women is what underlies the books' images of very stereotypical and cliché-like characters.

The demand of an all-consuming Christian faith of, especially, the women in the main roles of her novels, gave her whole production a certain tone. None of the novels' lower-class women ever achieved the ideal role without moving away from their original positions by either getting married, through their own studies, or through sheer effort and energy.

Although the general line is as described above, one can, however, point out in Haahti's production some remarkable details that deviate from this line. I have divided the depictions of women as arising from Haahti's life and production into four categories of views, roles and ideal roles: the emancipated woman, the free woman in chains, the woman embracing social integration, and the woman of action.

An emancipated woman

Haahti's first phase as a writer (1895–1904) began by introducing three roles of women. The depictions of women were, at that time, based on the general view of a cultivated woman. Within this depiction, she created an

ideal role for young women of, especially, a modest girl going to school and being successful, in spite of the external difficulties. From late adolescence, the girl matured into a woman who had decided what to believe in.

Faith combined with the role of a free woman did not exclude achieving one's own career. On the contrary, these opened up new tasks, such as the role of a missionary. This role model was ideal for a young woman. Another suitable role was, in some way role-neutral, a national helper's formal Christian role.

Haahti seems to have taken for granted in these roles that a woman could act independently, be an autonomous individual, who need not act through her man. This is remarkable in so far as depictions of women at that time still included a rigid frame around their lives, in which women normally had to operate in circumstances that had been thoroughly defined beforehand.

As a negative depiction of a woman and, at the same time, as contrary to the first two depictions, Haahti introduced a frivolous, proud and carefree woman, whom she judged harshly.

A free woman in chains

Through her production, Hilja Haahti pondered her own identity as a woman at a time when the women of Finland gained the right to vote, as well as taking part as candidates, in the national elections of 1906. The backdrop is revealing. On the one hand, great objectives were being reached in the rights between women and men, as well as those within the different social classes; and on the other hand, in an individual life one turned completely in another direction. Haahti's marriage to Ilmari Krohn provoked a change of direction in her production.

The woman who had struggled to reach for freedom and independence in Haahti's earlier works now had to struggle for the right to her own independent decisions in a life shared with another. Her production, thus, in one way or another, dealt with the questions of a woman who had forsaken her own opinions before that of another authority: suppressing her and, to a certain extent, oppressing and abusing her because of her flexibility and unselfishness. As a role model, Haahti introduced the kind of woman who, after suffering insecurity and submission, fought for a chance to realize her desires, especially her artistic talents, without forsaking the marriage.

In the 1910s, Haahti's depiction of a woman transformed from that of a brave woman going to work abroad, to that of one struggling in the depths of marriage and divorce. Moreover, there was no sympathy shown towards the one who had decided to divorce.

According to Haahti, the 'tidal wave' of indecent literature and the alienating aspects of modernized life required a counterpart. In fighting this decadence, the wings were clipped from the role of her free and simultaneously deeply Christian leading woman. Haahti was no longer marching along in the front lines of the feminist movement. The conservative view of faith, as well as the task of taking care of the immediate family, had overtaken the role of freedom in her thinking.

A woman embracing social integration

The novel published after the Independence War of 1918 was different, compared to Haahti's earlier production, in so far as a factory worker occupied the leading role. This active and brave leading lady was good from beginning to end: an ideal of the workingwoman. The other women in the factory were distorted, on the hand, and were introduced as being decadent and murderously frivolous.

Haahti joined the national integration front, in order to purify the turbulent atmosphere after the 1918 war, especially in the Evangelical Lutheran Church of Finland. Virtues greater than justice and equal rights, were attached to a woman's role, and these were coming to fruition especially in homes. These virtues were love and sacrifice. A woman was a bridge-builder, whose own justice was rewarded as another's trust.

In this role, the workingwoman role model created a connection between the women of the countryside and the towns, and she facilitated understanding between the cultivated sectors of the society and those of the working class. Haahti saw the freedom of a workingwoman as that of becoming free from her work, in order to take care of her family. From the point of view of the women's labor movement, it was almost completely the other way round.

A woman of action

The supporters of missionary work had adopted a role of love that sacrifices everything, which was also described by Haahti, stressing the sacrifice of children and parents in missionary work. The role of that kind of person was good, but the theme of sacrifice was a warning and a guide to Haahti's contemporaries, too. According to the view of the nuclear family

widely accepted in the society, the union of the family was not to be sacrificed for anything. The woman was supposed to independently defend herself and her family from the encroachment of ideas. The role of a woman as a wife to a missionary was another warning example, for the woman who was defined only by the husband and his job could not serve as a role model for other women.

In her production, Haahti was always introducing something new – some new individual aspect revealed by the era and in connection with a woman's freedom, such as a freer way of dressing, or the opportunity to serve in the ministry as a pastor. Haahti cannot be simply classified as someone with thoroughly traditional values in the first wave of the women's liberation movement during the first half of the 20th century. She did not, for example, introduce roles in which the woman suffered in a passive manner, but rather introduced women of action, who made a difference in their own lives through their own decisive actions – and in this manner raised their quality of life. Nevertheless, in the field of faith, she held tightly to her own view and acted against the encroaching secularism of the age.

The frame that Haahti put around her role models was both narrow- and broad-scoped. It was made narrow by the demands of faith with its strictly viewed customs, but also broad in the way she approached a progressive definition of a woman's freedom to live her own life. In the depiction of women, roles and ideal roles created by Hilja Haahti in her novelistic production, she made the position of a woman easier, on the one hand, for starting a career; but, on the other hand, Haahti's worldview limited and hindered the right of a woman to envision her life from the activist standpoint.

Haahti herself as an example to women

Upon her marriage in 1906, Haahti embraced her husband's six children from a previous marriage. In her works from that time period, she formulated the role of an ideal woman that can be considered as being that of a Christian woman. Haahti was herself an example of that about which she wrote: an independent Christian woman, she was not satisfied with the position of a listener. Throughout her whole life she worked as an activist and an opinion-maker through her countless books. She did not just imitate her time, but she also created something new, and in this way helped to build up the newly emerging Finnish society. Haahti did not, however, have the kind of reception by the critics, which she would have hoped for. But, the readers received her words and tried to follow, in their own lives, the demanding ideals, which Haahti introduced to them.

The life and production of Hilja Haahti, 1895–1966, can be seen as fascinatingly diverse. On the one hand, she was a conservative, who was seen to support old attitudes and ideas. On the other hand, she was also a seeker without prejudice, a defender of rights belonging to each member of humanity – including minorities – someone who acted against racial discrimination and one who initiated new activities. Haahti cannot be considered as one of the great authors of her time, but she holds a strong position as a preacher, trainer and educator of ordinary people, as a seeker of morals which she shared, as one who had influence in the society of her time and the one who spread the arts within church circles.